

Л 615
2513
UNILIB.BS

рпг
27

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Л. И. Бр. 2573

ВОИНА,

ЛИСТ ЗА ВОИНЕ НАУКЕ ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

и то за:

ОРГАНИЗАЦИЈУ, АДМИНИСТРАЦИЈУ, ТАКТИКУ, СТРАТИГИЈУ,
АРТИЛЕРИЈУ, ВОЈНУ ГРАЂЕВИНУ, РАТНУ ИСТОРИЈУ,
ГЕОГРАФИЈУ И ТОПОГРАФИЈУ, СТАТИСТИКУ, НАУКУ О ОРУЖЈУ,
ВОЈНИЧКО СУДСТВО ИТД.

издаје и уређује Драгашевић официр и проф.

ГОДИНА ТРЕЋА.

1866.

Са 2 плана и 12 слика.

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ПЕЧАТНИЦИ 1867.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

САДРЖАЈ

на страни

I. ОРИГИНАЛНИ САСТАВИ

1. Беседа г. подполковника <i>Бели-Марковића</i>	398
2. Владимир Николић, некролог од подпоручика Сте- вана Велимировића	234
3. Велика маневра код Пожаревца, извађено из званичних новина	295
4. Мисли о србској народној војсци од <i>Драгашевића</i>	
I Побуда	33
II Приступ	67
III Елементи за народну војску	97
IV Основ, на коме је ваља подизати	129
5. Записи за климатологију у Београду, бележио <i>Станојло</i> <i>Стокић</i> , питомцац у војној школи.	
Јануарије 1866 (топлота и време)	58
Фебруарије 1866 (топлота и време)	78
Марат 1866 (топлота и време)	173
Априлије 1866 (топлота и време)	175
Мај 1866 (топлота и време)	201
6. Одломци из стилистике од <i>Драгашевића</i>	
Молбеница	193
Захвалница	253
7. Предлог за маневру од <i>Ник. Владимира</i> с 2 плана	
О маневри уопште	1
Цељ	—
Пројект за маневру у околини Београда	3
Први део, Збориште и основан бојни ред	—
Други део, Марш	4
Трећи део Пресудна битка	6
Која реч о битки код Фридлаанда	9
Једна реч на крају од <i>Драгашевића</i>	11

8. Путописне белешке од подпоручика <i>Гована Мишко- вића</i>	332,	353
9. Први појмови из стратигије од <i>Драгашевића</i>		
Приступ	273	
Стратигијске тачке	275	
Стратигијске пруге	277	
Основица	278	
Стратигијске површине	281	
10. Ракета од <i>Драгашевића</i>	283	
11. Свакидашња мисао од <i>Драгашевића</i>	225	
12. Фенологијске белешке од <i>Драгашевића</i>		
Јануарије	59	
Фебруарије	79	
Марат	174	
Априлије	176	
Мај	202	
13. Ђорђе Мишковић, некролог од <i>Драгашевића</i>	168	

II. ПРЕВОДИ.

1. Аустријске ракете превео с нем. <i>Павле Шафари ковић</i> питомац у војној школи	20
2. Бретон дубла превео <i>Драгашевић</i>	27
3. Војна метафизика превео подпор. <i>И. Мишковић</i>	
Приступ	80
Фанатизам	161
Частољубље	188
Славољубље	216
4. Виргинија гескијерова превео <i>Драгашевић</i>	55
5. Дотеривање ватреног оружја превео подпор. <i>Мла- ден Јанковић</i> с две слике	321
6. Зашто Аустр. војска није успела противу Пруске, пре- вео <i>Драгашевић</i>	310
7. О владању пехоте у боју превео капетан <i>Николић Владимир</i>	102, 186
8. О железњацима уопште, превео <i>Драгашевић</i>	
Научни положај науке о железњацима	13

Докле вата ова наука	15
Појам и делење науке ове	17
Појам и праван значај железњака	45
Делење железњака	48
Државни путови уопште	49
Приватни путови уопште	50
Подизање пута	51
Концесија за грађење	—
9. О маневрама уопште превео с талијанског подпоручик <i>Гл. Фрањкић</i> 85, 113, 134, 177, 209,	241
10. Опит с најамајеровим барутом превео подпор. <i>Мла-</i> <i>ден Јанковић</i>	390
11. О тактици Ђенерала Ренара превео с руског Илија Мо- мировић члан апел. суда у пензији	60
12. Примери јунаштва превео инц. оф. <i>Јефр. Марко-</i> <i>вић</i>	261
13. Путови по балканском полуострову по франц. <i>Дра-</i> <i>гашевић</i>	286
1. Од Цариграда у Ниш	287
2. Од Цариграда у Видин	290
14. Упут за заповеднике од стана, превео капетан <i>Илија</i> <i>Чолак-Ангић</i> са 12 слика	344
Опреза	—
Састав корпуса	347
Тактична посматрања	360
Убојни ред под ватром непр.	—
Јуриш на бајонет	363
Учлив нове артилерије на маневре	365
Зборни построји	366
Промена места батаљона	369
Двизања по бојишту	370
Промена бојница	374
Промена фронта	377
Друга бојница	379
Тактика једног батаљона у битци	—
О едашињању заповести	385
О ватри	387

III КЊИГЕ И КАРТЕ

1. Abd-el-Kader	31
2. Gezogene Feldgeschütze	—
3. Infanterie-Unterofficier	30
4. Neues System der Winkelmessung	29
5. Karte v. Bosnien, Herzegowina, u. Novi Pazar	95
6. Karte v. Ungarn	95
7. Карта телегр. и пошт. од Србије	96
8. Karte de l'empire Ottoman	240
9. Kavallerie von Nordamerika	31
10. Kriegs Wissenschaftliche Stndien	31
11. Pferd und Reiter	31
Артилерија у пољу	418

IV НОВОСТИ

1. Битка код Кустоце	206
2. Изјава читаоцима војновим	65
3. Измене у устројству војске у Русији	31
4. Официрске школе у Србији	395
Општа	396
Постручна	416
5. Ратни гласови (с Крита)	317
6. С војништа (у Јунију 1866)	203
7. Стање у Европи	171

Још уз ово послато је као прилог уз војна :

Војник на маршу, један табак

Више тактике (Грисхајмове) седам табака.

ПРЕДЛОГ ЗА МАНЕВРУ

ОД КАПЕТ. НИКОЛИТА ВЛАДИМИРА.

О маневри уопште.

Маневра у мирно доба може бити тројака :

а.) Ради објаснења њених начела, дакле без обзира на уплив места (терена).

б.) Употребљена, т. ј. спремна и извршена као што место на коме се војска наоди, захтева. Најпосле

в.) Ради бољег сваћања механизма маневровања, повторавање којих старих извршених битака.

Цељ.

Цељ сваког маневровања у мирно доба, треба да је спрема војсци и официрима за истинску маневру пред непријатељем.

Добро знати учење или руковање са својим оружјејем, свакој је војсци прва потреба; али добро знати маневровати, непостидити се и незагубити испред непријатељевих зрна, то је свакој војсци сасвим нужно, јер само се овим битке добијају.

У рату има сила случајева који су у стању војску деморализовати и у неред довести; из тог би излазило, да за време мира ваља што више настојати да се војска обикне правилности и сигурности

заједничког рада и кретања, те да се што бољма осигура за оне пресудне и критичне тренутке.

Озбиљна важност маневровања није дакле малена.

У нас тек од скоро почела се давати нека важност маневровању но и то у врло скученом кругу.

Између осталог наше досадашње маневре, имале су и ту слабу страну: да нигда нису биле проучене и дакле да спрам терена нису нигда са рачуном извршене. Из тог по себи долази питање, да л' се из њих когод што мого хаснити у свом тактичном развићу?

Што се наше војске и наших официра тиче, ми би тог убеђења били, да би им врло често требало дати прилике да маневрују и при том свагда представљати им маневру у сва три њена вида. Осим тога и свагда им пођешто из пољске службе показивати као: о марширању кроз непријатељску земљу (или бар сумњиву), о првим стражама и ведетама, о предводници и заштитници, о извидницама итд. све је то врло нужно а све се то у нашој војсци засад слабо зна.

Тако размишљајући дакле подносимо на проучавање и упражњавање пројект једне просте маневре, коју овако разлажемо:

ПРОЈЕКТ

За маневру у околини Београда.

Са четири баталиона
три батерије
и три ескадрона

ПРВИ ДЕО.

(5. сати изјутра).

Збориште и основан бојни ред.

Збориште на тркалишту. — Сви часни командири имајући своје сатове дотеране по сату главног заповедника — долазе на збор *точно* у 5 сати.

Долазећи на збор, војска се по распореду слике 1. строји у бојни ред који ће као основ служити даљој радњи.

У *првој* бојници (бојној линији) први баталион са четом стрелаца (у баталиону да буде бар 550—600 људи) у развијеном реду, напред на 120 корака; пред десним и левим крилом по половина од прве батерије.

У *другој* бојници други баталион са својом четом стрелаца у четним колонама на 300 корака иза прве бојнице. На десном крилу други ескадрон а на левом трећи, оба у развијеном реду. Иза десне и леве колоне по два топа од друге батерије.

У *трећој* бојници (заменици) трећи и четврти баталион у густим колонама, иза њих први ескадрон

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и између његове обе половине трећа батерија и $\frac{1}{3}$ друге. Ова заменица (резерва) да је 1000 корака остраг.

*

С тим бојним редом, задовољили смо све услове за борбу: пред нама је батерија топова, можемо расчистити терен за напад, а можемо се добро и бранити, први баталион у развијеном реду може палити добру ватру; друга бојница може је у сваком тренутку подпомоћи или јуриш ојачати; крила првој бојници осигурана су другом, која их надмаша са својом коњицом. и која се у час може кренути на јуриш. — Најпосле острагу је сигурна заменица. (Врло би погрешно било назначавати *нарочите заповеднике* првој, другој и трећој бојници као што је то неки пут чињено, једно, што то нема тактичне смисли а друго што заповедник тако малене маневре ове сам треба да види и да нареди.)

ДРУГИ ДЕО.

(6 сати.)

М а р ш.

Тако распоређени у бојном реду, остати у положају неколико док заповедник непрегледа да л' је све у свом реду.

Сад помишљајући да се непријатељ приближио на топомет, оборити на њега у неколико маха жестоку артилеријску ватру, извући напред и четири

топа од друге батерије, а први баталион одпочне ватру редовну водовима. После неколико минута ватра престане и други ескадрон излети на јуриш, за растројеним непријатељем.

Непријатељ измиче али није разбијен, може се уредити да нас дочека, а може нас и изненадити одкуда се ми ненадамо; тек на сваки начин знајући му снагу а морално над њим узвишени, полазимо за њим да га нађемо и да бијемо битку пресудну.

Да нас дакле не би измамио или каквим привидним покретом навуко у какву клопку, крећући се за њим, унапред изашиљемо предводницу, острагу остављамо заштитницу а са стране намештамо страже и извиднице.

Непријатељ се измиче главним путем к Емеклуку.

Сва та одељења која ће ју нам марш да закриљују, одвајамо из *првог и четвртог* баталиона: у предводницу из првог баталиона једног стрељачког официра са 35 стрелаца, к томе једног каплара коњаничког и три коњаника из другог ескадрона; у заштитницу из четвртог баталиона једног официра и 17 прости и три коњаника из првог ескадрона.

Прва и друга бојница, строје се у густу колону и чине чело главној колони, за њима се строји у колону артилерија и коњица.

Трећа бојница т. ј. заменица у густим колонама (а може и у размакнутиим водним, то је удесније) на 1000 до 1200 корака креће се за њима такође. Види распоред у слици 2.

Батерија стишава паљбу а испред бојнице на 300—400 корака развија се дуж целог фронта стрелачки низ који почиње жестоку ватру.

У том положају држи се непријатељ у шаху, до доласка заменице.

Непријатељ заузима позицију Г и Д.

II. ТРЕНУТ. (10¼ САТН.)

Заменица доспева на бојиште, *први и други* баталион свијају се у јуришне колоне, између њи на 200 корака острагу остаје други ескадрон.

Трећи баталион завија се у лево у фронт, (Е) лево од њега строји се у бојни ред први и трећи ескадрон (З И).

Четврти баталион са целом артилеријом гради јуришну колону иза другог баталиона на 500—400 корака у заменицу.

III. ТРЕНУТ. (11 САТН.)

Десно крило одпочиње јуриш, лево не улази у борбу само држи у шаху десно непријатељско крило.

Први и други баталион у јуришним колонама полази на јуриш, коњица непријатељска полази к њима да их врати, но други ескадрон трком непријатељску коњицу сузбија — баталиони (први и други) продужују своје наступање, но заменица непријатељска и артилерија из позиције **Ж** довата их с десног бока; доводи у наред и ови одступају.

IV. ТРЕНУТ. (11½ САТН.)

Главни јуриш.

Сва артилерија (прва друга и трећа батерија) излази напред на позицију **Р** и жестоком ватром суз-

бија непријатеља који се упутио на јуриш за одступајућима.

Непријатељ одступа.

После 10 минути ватре артилеријске, трећи и четврти баталион узима на руку и полази на јуриш; први и други баталион уређује се и понавља свој јуриш такође (једновремено са осталима).

Коњица на левом крилу први и други ескадрон, полаже копља и креће се на јуриш такође.

Други ескадрон за то време и артилерија свијају се иза бојнице и чине заменицу.

v. ТРЕНУТ. (ПОДНЕ.)

Непријатељ бежи.

Сва војска строји се у обичне колоне по одељенима и поред воденице на бари излази иза Споменика на Врачар.

Пехота напред, за њом други и први ескадрон за овима сва артилерија, а острагу трећи ескадрон.

Излазећи на Врачар у истом реду строје фронт у лево и најпослед дефилију и иду сваки на своје место.

Примедба 1. Наше ово примерско бојиште има и своју историјску важност, јер је на истом месту године 1717. принц Евгеније био ужасан бој с Турцима и ту великог везира разбио, који је дошао био опсађеном Београду у помоћ.

Примедба 2. Због што би ова маневра продужила се најмање до 2 сата по подне, добро би било, да се војницима на одмору код Пашине Чесме даде мало ракије и подели по мало спра. (Леб собом неким се каже да понесу.)

КОЈА РЕЧ

О битки код Фридланда.

Битка код Фридланда догодила се 14. Јунија 1807. год. између Руса и Француза; првима је заповедао ђенерал руски Бенингсен, а другима Наполеон. Види слику 4.

I. ТРЕНУТ.

Ђенерал Лан излази из села Постена и размешта се у положај жутом бојом означен, његово развијање закривала је батерија с п. — Ђенерал Груш са коњицом беше на левом крилу. — Стрелачки низ дуж целог фронта отворио је одма живу ватру. — Задатак ђенералу Лану беше, да само Русе уздржи.

II. ТРЕНУТ.

Око подне Бенингсен ђенерал руски, кушаше да узме Хајнрихсдорф но коњица га француска одбије.

III. ТРЕНУТ.

Око два по подне дође у Постен Наполеон. Промотри свог противника и војску овако распореди:

e = Неј

f = Лан

g = Мортијер

h = Груш

i = Гарда и Виктор

k = Коњица (Латур-Мобур.).

IV. ТРЕНУТ.

У 5 сати увече, Наполеон даде знак обштем јуришу. Десним крилом напред, а лево измичући од судара, колико само да противнике у шкрипу одржи. — Неј пође у Фридланд.

Коњица руска с левог крила крене се на јуриш да га заустави, но Латур-Мобур са својом коњицом предухитри га на село Серлаку. Неј наступа и устукне у крај лево руско крило; но у тај мах руска заменица **ВВ** бајонетски пређе преко реке Але а батерија **С** довати десно крило његово.

Неј одступа у напреду.

У. ТРЕНУТ.

Сенармон из војске Викторове излети на позицију **m** са 36 топова, опали живо на Русе и устукне их у кут пред Фридландом. — Војска Викторова иде корак по корак за Русима. Неј међутим уредив своју војску иде на јуриш поново и улази у Фридланд. По улицама је жестока и огорчена борба. Руско лево крило одступа сасвим и запали варош.

За то цело време средина и десно крило руско било је непрестано у шаху.

Кнез Горчаков, пође к Фридланду са своја два дивизиона но ту га Французи љуто оштете. —

Остала два руска дивизиона беху нападнута Удинотом, Мортијером и гардом и бачени на реку.

Французи преноће нешто с леве а нешто с десне стране Але. — Руси измакну сасвим.

ПРИМЕДБА. Да би у примерској борби испод малог Мокрог-Дуга, фигурирао непријатељ треба око 8 сати из Београда да се крене једно одељење, које за ту цел зараније ваља да је одвојено.

Довољно би било три чете, два топа и један вод коњаника.

Што се тиче самог рада за време борбе, официр ком се преда управа зна ће сам шта му у ком тренутку ваља чинити кад му се објасни смисао целе маневре.

Ми на тактики, може се рећи, скоро ништа не-
радимо, па нас је зато овај први покушај у најве-
ћој мери и обрадовао, а мислимо, да ћеју се и остали
наши другови зарадовати, и једни ћеју ваљда узети,
да употребљену тактику мало озбиљније проучавају,
и тиме се у својој грани дотерују, а други ћеју можда
добити воље, да и сами оваково што саставе и за
поуку нам изнесу. Користи су од овакових покушаја
неоцењени и ми би се озбиљно радовали свакоме по-
јаву на овоме пољу.

Ми смо још лане једном приликом замолили неку
госпуду од наших другова, да буду добри тово и оно
известно израдити и за поуку осталима друговима
својима изнети. Међу тима мољенима био је и наш
изврстан друг г. Владимир Николић, капетан штабни,
о коме имађасмо убеђења, да је у својој грани врло
практичан. Њега смо дакле замолили били, да нам
начини пројект о маневри, и са захвалношћу ево
прими смо од њега овај први покушај. Он је у овоме
хтео да подражава битци код Фридланда, али би се
исто тако могло подражавати и нашим неким бит-
кама, које су се чиниле по начелима тактике, и о ко-
јима бар у главнима цртама знамо, како су се извр-
шиле; на прилику могли би поновити битку Мишар-
ску од 1807. године, или, бар у једном моменту ма-
невре, битку Суводолску 1809., итд. Од овакових по-
кушаја имали би поред дидактичне користи још и ту,
што би на тај начин проучавали и нашу ратну исто-
рију, а то би нам народни понос узвишавало.

Још овом приликом нек нам се дозволи замолити и самог г. Владимира, а и осталу господу наше другове и наменути им, да би нам користан и нуждан био један пројект за већу маневру, какве досад негради смо, а коју би нам ваљало већ начинити негде у Србији с народном војском у повећем броју (рецимо 10000 људи). Ми мислимо, а ваљда ћеју и остали тако мислити, да би корист од такве маневре била већа, него што би изнео трошак око ње. У оваквима стварима недржимо да би политично било најстрожије пазити на начела икономије, јер корист претеже штету.

Драгани.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

О ЖЕЛЕЗЊАЦИМА УОПШТЕ*

С ПОГЛЕДА ПРАВНОГ И ДРЖАВНОГ.

ПРЕВЕО ДРАГАШЕВИЋ.

САДРЖАЈ:

Приступ.

I. Део, правни положај железњака у држави.

II. Део, државна политика према железњаку.

1. Полити а државина према грађењу железњака.

2. Политика државина према радњи железњака.

ПРИСТУП.

I.

Научни положај науке о железњацима.

Држава даје поједином најближу и најважнију помоћ, јер он у својој осами према околнима људма и одношењима, био би лишен сваке заштите.

Што се више поједини у заједнину спајају, то се више олакшава држави њен задатак у обичнима случајевима, и унапређен *дух удружења* чини у исто

* Ово изредно деце изишло је 1865., — и ми га ево по нашем обећању дајемо нашој публици у преводу, уверени, да ће многи бити добро дошло, јер ово је први покушај, да се знање о железњацима (гвозденима) путовима, у системну науку за себе сведе, и ми проричемо, да ће кроз неколико година већ стајати у програмима већих школа у Европи и ова наука, на исти начин, на који пре 50 година постаде и нацртна геометрија засебном и системном науком, а пређе бејаше раструрена овамо онамо по другима математичним наукама. Др.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

време држави неки просветан корак, јер је он њен круг радње искупио на највишу њену цељ.

Где се на против има да решавају задатци који приделење живота, круг права и снагу појединих у свакоме правцу преузимају, јер су то цељи заједнине, а не само појединих, ту је држава и онда сасвим уделна, кад решавање задатка не узима у своје руке, него само пристаје у заједнину.

У пуној мери важи ово и о грађењу и радњи за јавност намењених железњака.

Прибирање капитала и радне снаге, прибављање територије, руковођење грађевине, која сметајућ утиче у многа правно основана одношења, неспречна и сваком користна радња, — сви ти задатци могу добро да се изврше само под надзором државе.

Али није доста, да она железњаку наклања заштиту својим општим правним уредбама, него му мора из виших призрења с једне стране *нарочиту заштиту* дати, с друге стране *неуждно ограничење* назначити.¹

Овом нарочитом призрењу државе одговара снажно унапређење материјалне и духовне цељи појединог као и самог државног склопа, које се железњаком изазивље.

Они дакле нестоје у случајној свези са државом, него у *суштину овог одношења саада непрекидна-узајмност, непрестајно и узајмно давање и примање.*

¹ Железњаци су најочитији доказ, да задатак државе неограничава се на то, да се постави правни ред, него да она позитивно утицати мора у унапређење људске животне цељи.

У овом тесном савезу између државе и железњака, у том сродном приделењу за општину стоји клица за научно оснивање науке о железњацима, које се само на држави и државним наукама основати може, јер сва остала научна поља суштину ових одношења необузимљу.

2.

Докле вага ова наука.

Због потребе установа железњачка узимала се с других гледишта и у различном правцу; једанпут нарочито по *техници*, на онда по *приватном праву*, најпосле с гледишта *народне привреде*. Но ова поља стоје према науци о железњацима само у реду као помоћне науке.

Техника, иако железњацима до непомишљане висине уздигнута, опет није цел њихова, јер она показује и употребљава јестанствене законе, којима се при *грађењу* и *радњи* железњака послужујемо.

Приватно право долази код железњака као обичан праван субјект, и ако су ова одношења многа и различита, то долазе само отуда што правни круг тако утичних установа наравно и простран мора бити те да се и опет обичне правне форме неморају напустити.¹ Кад се у корист или у ограничење железњака општа начела приватног права измислују, то се чини не због тога, што железњак приватном праву

¹ Експропријација на прилику није никако приватноправна особина, још мање државно право, које почива на преваги општих интереса према правима појединих. У својој употреби показује оно свакојако приватно право, но које се и опет под обична правна правила подлаже.

ђоја неку нову форму даје, за коју његов стари праван систем неби места имао, него само због општих т. ј. државних призрења.¹ Приватно право увек је на гледишту одношења појединих. Сваки железњак долази у многа тајева, али последња целъ сасвим им је друга, она служи општини, одношењима свију, држави.²

Наука о народној привреди брине се о народним стварним добрима, о произвођењу, о делењу, о обрту и о трошењу њихову. Познавање њених законна како при грађењу тако и при радњи железњака врло је нужно, једно због тога, јер до ње већином стоји финансијска могућност таквог железњачког предузетка, а после, и то је још важнији обзир, што се општи привредни интереси народа железњаком унапредити морају. Али и ова дисциплина не даје довољног научног основа за нашу науку, која мора да покаже, да железњак ван привредних интереса народних и оне државине, и поред материјалне цели народна и државе, такође и духовне и наравствене интересе обојих подпомаже и унапређује. Наука о привреди небројећи је у праву др-

¹ Тако је на прилику у §. 42. пруског железњачког закона држави остављено право да својину пута с целим прибором с подпуном накнадом прекупи, од општих начела о праву својине одступајуће ограничење у корист државе. На такве приватно правне особине мора се свакојак у науци о железњацима позвати, јер оне бивају само због државних прирења.

² Што су железњаци врло често сасвим приватног постанка, то ништа немења у њиховом јавном значају, јер као што свака добро сваћена особинска делатност увек и цело унапређује, тако је то овде случај још увећем степену. Та ствари у свету и недобива у своју важност по њиховом првом побуђењу.

жавну науку, налази у држави самој своје практичне употребе и то у својој финансији и политици. А ту ћемо се с њом сусрести и с нашом науком о железњаку. Научно развијање њено може према досадањем само на природном основу државе бити, јер ће се само у њој икономне, дуговне и наравствене цели и појединог и заједнине унапредити. Ово развијање пак нема никако само важности теоријског испитивања, него даје при оцени о том јако уплетеном питању железњака извештај правац и основ сталним начелима за нуждне последбје, што овде, као и свуда, само наука учинити може.

3.

Појам и делење науке о железњацима.

Системно, сјајање начела, која излазе из суштинске и приделења државе за грађење и радњу железњака, то је намера и садрж науку о железњацима.

Као што се пак државна мисао појављује у праву и политици, тако се и ова наука по научно мора да подели.

Јавно право државе опредељава и железњацима њихов правни положај у држави и према њој, а старе владе (политика) подпомаже их, руководи, заштићује и ограничава у интересу заједнине.¹

Остало делење, као на прилику по грађењу и радњи железњака може при излагању појединих ствари

¹ Свако питање може се сматрати са правног и политичног (државног) гледишта. Но ово се не може препоручи и онде, где се на спољашњи ред обзирати морамо, као што је то при усвајању каквог критичног система. Мол. стр. 51.

имати практичне вредности, али, почем без научног значаја, неможе мерилом бити за сам систем у целоме. Исто то важи и за делење на *државине и приватне* железњаке, које се при општем опредељењу свију железњака само као подложно узети може, као што ћемо у даљему говору и видети.

Из разлике ове науке од других, као што видесмо, излази даље, да *приватно правна, техничка и народно икономна* питања само у толико у наш систем ући могу, колико су она или кадра, да одношење између државе и железњака разјасне и осветле, или у колико је државно старање (политика) начела технике, приватности, и народне привреде практично остварило, или најзад н. пр. у колико се приватно правно опредељење у интересу заједнине ваља измењивати.

Одношење железњака према *државној икономији* такође различито стоји, што би се могло покушати, да се као нешто треће уз право и политику прида.

Наука о државној икономији истина се, понајпре због практичних узрока, попеда на степен засебне и осинорене државнонаучне дисциплине, али опет, кад се изближе погледа, према праву и политици није она никаква супротица, него мора час уз право час уз политику да се урачуна, што држава има гледом своје привреде сваки пут на два различита питања да одговори, на једно, каква јој права у овој смисли припадају, и на друго, како је она своју *икономију* уредила, те да у исто доба ној од користи, а земљи од најмање штете буде. На овај исти начин сусретају се железњаци час са *иконом-*

ним правом државе, час пак с њеном икономном политиком због чега и сва одношена, према овој разлици, или иду у државоправни или у политични део.

Што се на послетку тиче *државне етике*, коју Мол сасвим уместно поред права и политике у државне науке броји, то наше разлагање за њу захтева никаквог нарочитог погледа, него њену науку може а и мора увек да споји са правним и политичним гледиштем, јер се и *промена* и употреба државне етике никад засебно помислити неможе, већ само онде, где се државна мисао појави у форми правне уредбе или ти политичне мере.¹

Према овоме цела садржина ове науке о железњацима мора се раздвојити на два дела и при том како *гледишта општа* тако и важнија *позитивна определена* једно с другим у разматрање узети.

I део обухвата *правни* положај путова железњака у држави;

II део узима *политику државину* у односу на те путове, и то у

1 одсеку према *грађењу* путова,

2 одсеку према *радњи* њиховој.

Историја и статистика путова железњака требала би у пространијем излагању у нашој науци нарочито место да заузме поред догматног дела. Али за циљ овог кратког нацрта те науке доста ће бити и толико, што ћемо увек на згодном месту при догматном разлагању навести по коју историјску и статистичну *белешку*.

¹ Види појам и садржину државне етике, па онда колизију њену с политиком у изредном делу Роберта Мола: *Encyclopädie der Staatswissenschaften*, нарочито страну 499 и 543...

Аустријске ракете.

Из Österr. Milit. Ztschft*-а.

Аустријске ракете јако су омиљене код војске још од 1817, кад су уведене, јер су врло удесне за руковање, јер се лако кретати могу, јер се згодно употребљавати дају па и у онаким приликама, где друго потеже оружје неможе, или тек с тешком муком. У ратовима од 1848, 1849 и 1859, а и у другима пре тога, тактична вредност ракета због њихове успешне употребе, довољно је доказана.

Но ракете су одговарале свима захтевањима од њих *пре* него што се *жлебовно* (олучно) оружје заведено, а особито топови; и жлебовне пушке и топови јако су ракети цену побили.

Ако је дакле требало, да ракета своју тактичну вредност и даље задржи, и ако се неће, да се оне као неважне и без цене из боја избаце, онда је требало и њихову способност сразмерно новом оружју увећати.

И Аустрија је то чинила, и градила је многе опите од 1859 па до прошле јесени, којима задатак бејаше да дејство ракети увећају, и да одклоне неке незгоде, које су се у последње време на ракети показале.

Тешко да ће се наћи у техничком делу ратне вештине још који задатак, чије би решавање захтевало толику употребу теоријског и практичног знања, и чије би решење толико стајало до подпуног слагања употребе и дејства радећих елемената, као што је то при убојној ракети. Потоме се могло још напред знати, да ће се и при најстрпељивијој и најосновитијој ревности, да се ракета поправи, тек врло лагано и запињући цељ постигнути. И већина ових опита, била је или од незгодних или врло сумњивих последица. Тек искусило се, да се веровати може, да ће се у будуће имати добар успех.

Инглеz *Хел* поднео је аустријској влади године 1859. обртну ракету без прута, коју је он изумео. При онда чиненим опитима осведочио се употребљено начело, али пут *Хелове* ракете није био ни у половину тако правилан, како би требало, те да се о погођењу верује, а и зрна небеху толика, колико је нужно за употребу, па и справа за хитање није била за ратне цељи употребљива. На кратко, из опита са *Хеловом* ракетом видело се, да осим једног начела, нема никаквог више чинитеља, који су нуждни, те да то оружје одговори захтевању данашњих ратова, а нарочито задатку саме ракете; али и видело се, да ће се продуженим трудом моћи ваљда та ракета дотерати.

И аустријска влада купила је 1860 ту *Хелову* изумевину, па је наредила, да опите за дотеривање чини артилеријски одбор и артилеријска радиочка чета (Zeugs-Art.-Commando № 18), која је и донде

ракете израђивала. Као најглавније тачке овога задатка постављене су биле ове:

1. Да се точно одреде и употребе они елементи, до којих поглавито стоји лет ракетин, а то су: потерна сила, положај тежишта, деоба силе на потерну и обртну и направа за то обртање.

2. Да се постигне дејство, које ће да задовољи задатак ракете, и које да буде у известном одношењу према својству осталог оружја.

3. Да се начини више родова метака, који ће да одговарају различној употреби ракете.

4. Да се изнађе основит, прост и у сваком случају поуздан начин грађења, како да се добију најбољи и што више подједнако израђени производи, те да се осигура погодност убојним ракетама.

5. Да се начини лака, спретна, тактичном задатку ракете уопште, и природи обртне ракете посебице одговорна справа за хитање ракета.

Сваки, који иоле познаје природу ракете уопште, а нарочито особитости обртне ракете, тај ће знати и безбројне тешкости, које су скопчане с решавањем овога задатка, а чији узроци често ни најбрижљивијим испитивањима докучити се немогу. При свем том овај је посао за ово кратко време (3 године) толико унапређен, да су се пробе чиниле већ и пред царем и главним артилеријским инспектором. До успеха, какав ћеју ракете показати, стајаће, хоћеју ли се усвојити, а почем се измени у начелу конструеције бар за сада неможемо надати, то ће ју ови податци о направи и дејству ракета свакојако бити од важности.

Обртна ракета има гвоздену цев, у коју улази гориво, и има зрно, које је за ту цев утврђено. Ракете по свом роду, а нешто и по величини њихових зрна зову се различно и има их 4 или 6 фунташких (са шуљим зрнима) има их картачних, има за цалење, и за осветљивање.

Цеви за све родове ових ракета широке су 2" а дебеле $1\frac{0}{12}$ од линије. Дужина им је код оних за осветљавање $14\frac{1}{2}$, иначе свуда 12 палаца. Гориво се утискује у цев хидраулском справом и то с притиском од 1200 центи (на сву ширину шупљине), па се онда пробуши као фаља.

Још ваља приметити, да се ове цеви граде од гвоздених плоча извлаком, и да им се јачина, пре него што се напуне, испита притиском од 400 атмосфера.

4 и 6 фунташка шуља зрна обла су па дугуљасто заокругљена (cylindro-ogival); пуне се са 5, 8 лота барута за распрскање и имају паљач гњечан (concussion, што се гњечењем упаљује), који је исто тако начињен, као и паљач за аустријске пољске топове. На доњем крају зрна, и то тамо, где се зрно од остале своје шупљине дном одваја, има 4 рупе за обртање зрна, кроз које излази барутни гас, кад се гориво ракетно упали, те тако обрће цело зрно око његове веће осе озго на ниже, с лева на десно. Тежина метка одговара називу.

У картачним кутијама обртних ракета има по 21 олован пурак сваки по 3 лота тежак, и у нарочитој преградици $1\frac{1}{2}$ лота барута за распрскање. Рупе за обртање начињене су онде, где долази го-

риво за распрекање, само одвојене од ње. То пак паљиво запаљује се кроз палицевку, која је у дну преградице избушена, која га везује са горивом ракете, а које је тако удешено да на 50—100 корака пред предметом прсне. Готова картачна кутија тешка је $4\frac{3}{4}$ фунте.

Зрна за *палење* то су обле, напред заокругљене гвоздене кутије напуњене паљивом и избушене са в руна за запаљивање. На њима има један особити део, у коме су рупе за обртање. Паљиво то подпаљује се кроз две цеви, од којих је једна у дну кутије, а друга онде, где су рупе за обртање. Готово зрно тешко је 6 фунти и 29 лотова.

Зрно за *осветљавање* то је обла цев од гвозденог платна, која је испуњена светлећим горивом, и на њој има горе штит од платна, да је при падању задржава, а доле један особити део, у коме су рупе за обртање. Између зрна и онога где су те рупе има 3 лота барута, који зрно тера. Тежина је овом зрну $10\frac{1}{4}$ фунте.

Сасвим готова *4-фунташка* обртна ракета са шу-пљим зрном тешка је 7 фунти и 22 лота, а *6-фунташка* 9 фунти и 22 лота; *картачна* ракета 8 фунти и 15 лота, *паљива* 10 фунти 19 лотова, *светљива* 14 фунти 17 лотова.

За *палење* ракета узимају се као и за топове фиксијонске чашице.

Направа, из које се ракета избацује, то је дрвен *троножац*, који има горе једну ижлебену кутију, па онда *сирава за гађање*, која се особитим клином углави у кутију трношчеву, па *ракетска цев*

која је у особитом лежишту на справи за гађање, и на последњу тежину, која износи 10 фунти и веша се о кутију на треношцу да би му се сталност већа дала.

Ракетска цев начињена је од гвозденог платна (плекса) и у њу се увуче ракета до зрна.

Бретањем справе за гађање управља се ракета за елевацију и за скретање као и код пољских топова. Направа за гађање удешава се са некакве две завртке.

Цела направа за ракету (лафет) тешка је без оне тежине близу 260. При премештању за наблизу цело носи послуга, и то или се одкачи тежина или цев па онда 1 човек носи треножац са направом за гађање, тежину други, цев трећи, или цео лафет један, а тежину други. При премештању за на даље као и при маршевима лафет се ракетски носи или на ракетским муницијонским колима или га натоваре на коња, мазгу итд.

О различним родовима метака и даљини дејства обртних ракета може се навести оволико:

Картачна ракета бије до на 200—300 корака.

4-фунташка ракета са шупљим зрном тера између 400 и 1900 корака,

са *6-фунташком* пак пуца се на 600—1200 корака.

Тако и *паллива* на 500—1000 кор.

а *светлива* под углом од 70 степени, и та се елевација може удесити квадрантом на справи за гађање.

При опитима имале су *4-фунташке* ракете са шупљим зрнима на

600 кор. средње уздужно расипање	30 кор. попречно	12
1000 " " " " " "	95 " " " "	18
1600 " " " " " "	170 " " " "	23
1900 " " " " " "	190 " " " "	48
<i>6-фунташка ракета са шупљим зрном</i>		
500 кор. средње уздужно расипање	25 кор. попречно	6
900 " " " " " "	34 " " " "	9
1200 " " " " " "	50 " " " "	12

Картачна ракета имала је на

200 корака 15 погодака
 300 " 9 " у две, 17 фатова дугачке, два фата високе и 50 корака раздалеке тарабе.

Ови резултати истина су слабији, него што су код најновијих опита са распрскајним зрнима из топова, али их ваља судити по особитој незгодној природи њихових елемената. И ако се мора признати, да је нужно, а и могуће је, обртне ракете још даље дотеривати, то опет ваља дозволити, да су оне већ и сад својом даљином ношења и сигурношћу гађања далеко надмашиле досадање ракете с прутом од 9 до 11 стопа дугачким.

Уштеда овог прута није само икономска добит, него и олакшава пренос, тактичну употребу и руковање. Па онда овој ракети много мање смета ваздух, кроз који лети, него што је то код ракете с прутом, која због големе његове дужине често је сасвим изложена вољи ветровој.

II. Шаф.

БРЕТОН ДУБЛА.¹

Месеца Септембра 1806 године огледиваше *Наполеон I.* војску на Марсову пољу. И већ је пројахао пред фронта од неколико регимената, кад, дошав до једне хусарске регименте, угледа једног малог својевољца на коњу изван врсте. Чудећи се о тако лошој дисциплини, таман хтеде да пуковнику те регименте изјави своје незадовољство, а овај га замоли да изволи сам упитати тога погрешившег војника.

„Нек дође“ рекне Наполеон.

Млади својевољац приђе галоном к цару, и цар га упита за име.

Ја се зовем *Дику-Лаборд*, рекне својевољац, али ме у регименти зову *Бретон Дубла*.

„Зашто си изашао из реда?“

„Што још, у њему и нисам, него досад бијах само као својевољац, а сад се тек надам у регименту ући, ако ваше величество нађе да могу.“

„А шта те нагло да у службу дођеш?“

Љубав к отаџбини и што се немогодох да растанем од мужа.“

„Дакле ти си жена?“

„Јесам господару.“

„А како ти се зове муж?“

¹ Les femmes militaires de la France par Alfred Tranchant et Jules Ladimir. Paris 1866.

„Зове се *Понсет*, и ту је у регименти станар*“

Наполеон се јако зачудио, и да би се уверио, да ли *Бретон Дубла* и егзецирати се уме, заповеди јој, да у ред уђе. Пуковник учини неколико стројења и својевољац се егзецираше ко какав стари војник.

„Доста доста,“ рече Наполеон, „задовољан сам *Бретон Дубла*, ја те постављам за помоћника станару, иди своме ескадрону, видећемо се опет.“

Та хусарска регимента (шеста) била је у битци код Ајлаве (7 и 8 Фебруарија 1807) и нови станар имађаше овде прилике да се одликује. У сред битке буде *Бретон Дубла* послата с налогом неким, и кад је то извршила и враћала се, угледа једну француску четицу од неколико људи, како је једно одељење руских коњаника опколело. У мах суне она на непријатеља погуби сабљом предводитеља, избави француске војнике и врати се с појасом погубљеног официра у стан.

У боју код Фридланда одликовала се још више. Одма у почетку битке буде у плећа од пушке рањена, ал она иопет с највећим бесом јурне у гомилу. Ту добије још једну рану у десно раме. Но и ова друга рана није њу задржала; она нехтеде да иде да јој се ране привежу, него их привеже сама, пусти узде коњу на врат, а докопа сабљу у леву руку, па тако поново јурне у редове непријатељске. И шест Пруса одведе Наполеону као робове.

Од 1807 буде ова храбра жена непрестано у тој регименти и дивно је вршила све дужности и службе, као какав војник, употребљавајући се као

* Ко на кција по нашимa правилима.

Ађутан, а и као гласник и увода, почем је више пута у женском оделу или као пиљарица или као сељанка у непријатељски стан долазила.

Код Ватерлова и њој буде црни петак и одужила је отаџбини последњи дуг. Њен муж, постав међутим капетаном, умро је поред ње, а њој бијаше нога пребијена, те јој мораше сећи.

Инглези је у том боју заробе и дивилису јој се и поштовали је.

Др.

КЊИЖЕВНОСТ.

Neues System der Winkelmessung, angewendet auf eine verbesserte Kippregel und einen Distanzmesser. Patent von R. Jähns. Ingenieur. Berlin 1865.

НОВ СИСТЕМ ЗА МЕРЕЊЕ УГЛОВА итд.

Из Mil.-lit.-Ztng-a.

Ми смо и лане у војину за месец Август на стр. 271. јавили били о једној изумевини инџинира Јена, т. ј. о новом мераћем столу, који се може сматрати као врло голема и важна поправка досадашњих столова. Оно врло досетно и паметно, а нити сложено нити скупо покретање стола, који је не само у пруској, него и у Аустрији, у многим државама немачким, у Француској, Инглеској и Америци потентован, досад се и у практичној употреби, особито у Пруској и све више

и више препоручује, тако, да по оцени људи, који се у томе разуму, сасвим је удесно и спретно и мало по мало изагнаће све досадање мераће столове.

Ове пак године инџинир Јен употребио је ту своју мисао о механизму, за хоризонтално намештање стола у другој смисли као основу *новог система за мерење углова*, на што је у Пруској већ и патенат добио.

Изумеоц је понајпре с употребом тог новог начела начинио *сасвим поправљен Кишрегел и један нов даљиномер*, и то даљиномер у два различна вида, од којих је један за џеп у пуном значају те речи.

Користи овог новог система за мерење углова ово су:

1. Углови се могу читати и без нонијуса и без наочари, и онде, где то устреба, могу се одредити с већом точношћу, него с икојим досадањим инструментом.

2. Дурбин у сваком тренутку стоји врло чврсто без икаквог клатења.

Засад оволико; а кад справа буде сасвим готова, а ради се под надзором његовим у механичкој фабрици Јена и Тусента, онда ћемо о тој за војника тако важној изумевини, говорити опширније. **Др.**

Нове књиге.

Helldorff, Major Heinr. v. Der Infanterie-Unteroffizier als Sectionsführer im zerstreuten Gefecht. 7, nach den neuesten Erfahrungen verän-

дerte Auflage. 8. (48). Berlin, Hempel, 1866.
Цена 3 гроша.

Plée, Léon. — Abd-el-Kader, nos soldats, nos généraux, les guerres d'Afrique. Paris, Barba.
Цена 16 гр.

Witte, W., Die gezogenen Feldgeschütze von Jahre 1864 nach ihrer Einrichtung, Ausrüstung etc. nebst einigen Regeln für die Behandlung des Materials. 2, verbesserte und vermehrte Auflage. Mit 3 Tafeln Abdildungen. Berlin, Mittler & Sohn. Цена 20 гроша.

Heinze, Theodor, Pferd und Reiter, oder die Reitkunst in ihrem ganzen Umfange. In einem höchst elegant ausgestatteten und mit 100 in den Text gedruckten Illustrationen gezierten Bande. Leipzig, Otto Spamer. Цена 40 гроша.

Studien Kriegswissenschaftlichen Inhalts. Oldenburg 1866, Schulze. Цена 16 гроша.

Lemp, H., Die Kavallerie der Vereinigten Staaten von Nordamerika. Basel. Schweighauser. Цена 6 гроша.

НОВОСТИ.

РУСИЈА.

Овога пута *рекрутовање* у Русији биће последње по старом систему, јер као у свима осталима грама државним, тако неће изостати ни у војној струци нових измена и допуна. Од 1858. па на овамо много се већ штошта у руској војсци изменило, као н. пр.

што су смањили рок војној служби (од 25 на 15 година, и то 6 у редовној војсци, а 9 у резерви), па онда поправка стања „по дофицирског“; који сада пошто одслуже 12 год. у војсци могу, по положеном испиту, ванцирати за официра, или, ако не то, добијају по 100 до 150 рубаља годишњег издржања; па онда што су укинute у војсци батине (1863). итд. Сада се по заповести царевој у војном министарству припрема пзмена свега досадањег система; да се досадањи рекрутни систем одбаци и уведе општа обвезаност по образцу пруском. План за ову тако важну реформу смишљен је за време царевог последњег бављења у Бабелсбергу. Реформа сама већ је наложена највећима местима, пошто су спреме, — хвала неуморном и изван Русије чувеном војничком капацитету, министру војном Милутину, — већ скоро готове. О појединостима не може се још ништа да каже, ал главне тачке могле би се напоменути ове: Обвезаност за војну службу да буде општа; да се војска подели на стајаћу, на народну у два позива и резерву народну; да се уведе једногодишњи рок за својевољце итд. У стојећој војсци служи ће се 7 година, и то 3 под барјаком, а 4 у резерви. Народна војска првог позива обухвата ће људе до навршених 30 година а не 32 као у Прусској. Но то одступање објасњава се тим, што у Прусској почиње дужност од 20 година, а у Русији ће од навршене 17, помишљајући довољну физичну развијеност.

Мисли о србској народној војсци.

од Драгашевита.

I.

Србија је млада држава, и многе њене установе донешене су са стране. Неке су узете онакве, какве су се нашле тамо, одакле су узете, па само у нечему изменуте, да буду за нас удешене. Но ми никад небијасмо кадри проучити терен с кога је ова ил она установа у тој и тој земљи постала; ми никад, небејасмо у стању развидети околности, из којих је какав закон у некој зѐмљи изишао, нити разумети потребе, које су га изазвале. —

Сваки народ има своје особине, које га чине другачијим од другога народа. Па ма како да су народи сродни, они могу имати и особине сродне, ал никако и сте. Тој пак разлици има толико узрока, да се ни побројати немогу; ту је домаћи живот народа; ту су политичке установе његове, ту су срећне или несрећне околности, ту су обичаји праћедовски, ту су упливи са стране, ту је вера његова, ту је земља у којој живи, ту је историја његових дела, ту садашњи положаји друштвени и државни, ту будућност коју има, ту је све и све узрок, те је један на-

род другачији од другога. И србски народ живи у другој земљи, има другу историју и судбину, има друге обичаје и појмове, има друге навике и жеље, има друге установе општинске, има друге околности за садашњост, има другу будућност, другу веру, друге тежње, друге потребе, и — све му је друго. За њега дакле кад се што гради, мора да буде другојачије него за Немца, Француза итд.

Што смо пак досад узимали туђе ствари, то има свога природнога узрока. Ми просто можемо жалити, и то јако жалити, што небејасмо срећни, да се одма у почетку удесимо према самима себи; али — неможемо за то много никога да кривимо.

Кад смо се избавили од туђега јарма, од робства тако тешког и дуготрајног, онда смо одпочели нов живот, другојачији, него што нам је био под Турцима, али и другојачији него што га имајасмо и пре робства. Ми се нашом крвљу одкуписмо од туђина, и одпочесмо нов живот, који се зваше слободан. Ми почесмо кућу кућити и државу подизати, ал за то небијасмо спремни; нама требаху науке, требаше нам искуства, а неимајасмо

Уредити земљу и управљати државом, то није тако лак посао, као што би можда на први поглед изгледало. Осећати потребу да земљу ваља унапредити и држави политичан живот развити, то није тешко; али погодити пут унапређивању и правац развијању то је задатак векова и среће. У једном појасу засијне у неком народу велики дух, и онда је тај народ срећан; али природа, као да би тим напоном изнурена била, за дуже време после тога

одпочива. Родили се у ком народу велики дух у оно време, кад га народ највише треба, онда је тај народ у пуној мери срећан народ, и он ће имати сјајне будућности. У колико су дакле у једном времену духови обичнији, у толико је садашњост тога народа тримија и сјајна будућност даља.

Но природа у даривању опет је издашнија него што нам свакидашњи живот показује; то јест. природа рађа више духова, но што их род људски упогребџи. Томе је узрок у оном неударном правцу нашег васпитања, који чини, те држава не може да има на избору посленика. —

И ми смо осећали потребу, да нам младу државу ваља уредити. Досадашње уређење у тој земљи, то јест турско, нисмо могли усвојити из више узрока, а у главном због тога, што то уређење и само небијаше најбоље, а друго, што и какво је да је, ал извршијоци његови и опет га извршиваху не по каквом законском правилу, него по својој вољи, која се ни мало није слагала са нашим сватајима. И ми морадосмо да тражимо с друге стране.

Но у тој нашој незгоди имајасмо и нешто среће. Други би који народ морао потражити помоћи у туђина, по језику и вери различитог; ми пак имајасмо школоване и изучене браће у Србљима аустријским, који са чистим срцем дођоше да нам помогну, да нас изуче. Ту нам је прво душевно и политично развијање.

Али „где је срећа ту је и несрећа.“ Наша браћа полетела су с највећом вољом, с правим патријотизмом међу нас, да нас невеште и неуке учуте. Они

то чињаху искрено и братински. Али, та наша браћа одрасла су у земљи, где све другојачије бијаше него код нас, одгајени у духу, који бијаше сасвим различит од србског народног, задахнути начелом, које никако није одговарало нашем стању. И они, при свој својој чистој и патријотској вољи, нису нас могли другом чем учити, него оном, што сами знађаху, нити нам могоше друго што дати, него оно, што сами имађаху, и предлагаху за нас онакова уређења, вакова мишљаху да су за нас најбоља. У томе бијаше прва клица нашем државном и народном развијању, која у почетку свом носаше и неударности за наш народан живот.

Ми дакле добисмо државне установе, законе, судове, школе, — тако рећи туђе.

Но кроз неколико година изиђоше из тих школа младићи, који ћеју лагано да запреме нужна места у државном склопу. Влада увек бејаше наклоњена напредку, и никоја се могућа жртва није жалила, да се принесе на олтар народној просвети. Влада шиљаше у земљи школоване младиће у изображену Европу, да отуд уче науке и вештине, које нам још требаху. Ти младићи учине се по Немачкој, Француској, Прусији, Аустрији, Русији. И милина је било видети ону радост, с којом земаљски синови дочекивани бијаху, и дадоше им се голема места и голема награде, ал у исто време и аманет, да земљу уређују. И они одпочеше.

Но да видимо и њи мало изближе.

Ти младићи школовали су се у Београду. Београд још онда није имао србскога типа, и једно

због тога, а друго и зато, што они, као младићи, одвојени од својих кућа и од народа, и немогаху знати и познавати свој народ и своју земљу. И као такви одоше у „горња места“ да „продуже науке.“ Кад су дошли у Европу, и није могло другачије да буде, него да их је опчинио све оно, што тамо видеше, и мишљаху, да је све то апсолутно добро, кад у тој земљи, чувеној и изображеној, постоји. И научише оно, што им се у школи казивало, и као младићи, без практичнога искуства, дођоше да уређују своју земљу. Наши старци у многومه слушаху младеж, јер и сами мишљаху, да то тако ваљда треба да буде, при свем том, што им се много што шта чинило као непрактично. Потреба пак, да се час пре ово и оно постигне, учинила је, те ни после повратка свог у Србију, ти младићи неудалише се из Београда, и непроучаваху народ наш и потребе његове. — И они предлагаху како је у Европи.

У начелу дакле небијаше никакве разлике од оне прве перијоде, али у форми бијаше је. Јер једни дођоше из Аустрије, и они шћадијаху све по аустријском, други дођоше из Немачке, и они опет хтедохе по тамошњем, трећи из Француске и они наваљиваше све по француском. Три дакле, и руска четврта, интелегентне дружине одпочеше законодавну и организаторску борбу, и све четири стране држаше се основа оних, што их видеше на страни, а ни једна да их је узела из народног живота.

На овај начин градисмо у Србији све друге и друге установе, и ми живесмо у тима изменама при свакој новој мислећи, да смо напредни, да идемо с

временом, и да смо сразмерно врло далеко коракнули. У самој пак ствари као да небијаше тако, и ако је истина, да мењање установа и закона сваки час, не мора бити због тога, што су ђоја хрђаве, него то може бити и доказ, да народ и држава брзим корацима иде напред, па и закони, као мртва слова, морају се увек удешавати и прекрајати према корацима тог напредовања. —

Ми неможемо пребацити радиоцима ни из једне ни из друге перијоде, да небијашу патријотни; али они први, при свој својој доброј вољи, осећаху се да су страни, други пак одвише се уздаше у себе, и као да мишљаху, да им с неким правом припадају у држави по најважнија места. Међутим обоји бијашу не србских појмова, и обоји и нехотице иђаху према народу неким путем, који нас је могао одвести у велике погрешке. И у Србији већ се могаху чути и видети набуситости од стране бирократа, који се у народу аристократски понашаху. А борба између њих самих још је трајала; између оних, који се спремаху за рад, бијаше и — неслоге. Препирући се о првенству, обоји су занемарили онај задатак, за који позвани бијашу, и једни у одбрани, други у нападу, ни једни пак на народном терену, бише доста дуги бој, а скупо време протицаше тако рећи у залуд.

Односно на војну струку посебице, није ништа бољег било. Прва наша регуларна војска* била је чисто руска. И дисциплина, и уређење, и строј, и одело, па и команда, све то бијаше руско. Ми мишљасмо, да друкче неможе бити, него како у Европи

* Небројећи ону у години 1808, која је била чисто аустријска.

бива; а почем од Руса већ имадосмо неке помоћи у тој смисли, то је лако могло бити, да без икаквог премишљања узмемо руски систем. Ал доцније, као и у оним другим гранама, наступе борбе, и ако с мање ватре, и сад се у нашу војску узимаше нешто Пруско, сад нешто Француско итд.

Све дакле, штогод нам је за нашу младу државу требало, узимали смо са стране. Ми смо за свашта потрчали у изображену Европу, јер небијасмо толико дозрели, да умемо расудити, како ми стојимо с нашим потребама и околностима, према тој Европи. Ми незнађасмо наше стање, непознавасмо своје особине, само по кад и кад виђесмо, да се ово и ово некако неслаже, ал опет лека неумедосмо му наћи.

И опет узимасмо са стране. Но то је и наравно било: земља, кад је у почетку свога развијања, и неможе имати тако изображених људи, да уму подпуно разумети своје потребе, и да уму точно оценити позајмљене ствари. Још у вртлогу од свакојаких установа по земљама, које бијаху далеко изображеније од нас, је ли било могуће нашим почетницима, да уазнају и виде, да није све злато, што се сјаји, и да није свака капа за сваку главу? Али је било могуће, да искуствима неким нагоњени, дођемо к себи, и да се тргнемо од пута, који почесмо виђати, да нас на другу страну води! Но код нас је већ у болест прешло било, да немамо вере у својему, него да усвајамо туђе па ма какво. — „У слепом поштовању туђега блага“ — нек нам се дозволи послужити се искреном исповешћу оних племенитих Руса, што се онако братски и светујући нас

обратише к нама у књизи „Къ Сербамъ посланиѣ изъ Москвы“ — нисмо умели разазнати његову злу смислу, и своје природно, веће богатство заборавили смо. Нама се чинило, да државе, које нас надвишују науком, треба да нас надвишују у свачему, и да су сви њихови обичаји, све њихове уредбе боље од наших. И сувише се поведосмо по туђем. Место просвете, место језгре мисли, која се у њој објављује, примали смо њезине форме и љуску; место тога, да пробуђујемо у себи животворну снагу ума, ми без разбора примасмо плодове туђих мисли, које су истекле под упливом местних околности, какве код нас непостоје. И то, што би ваљало да пробуди у нама самобитну радњу мисли и духа, тешко нас је успавало.“

Развијање дакле наше бијаше досад с поља а не из средине, с тога и стојимо ми чудновато и према себи и према другима. Наше је стање гакво било, и ми живесмо досад у штетној обмани, да смо добро; али сваким даном све више увиђамо, да је то обмана била. Право наше развијање почеће тек онда, кад свенаше установе буду на србскомем темељу. С овим ми нећемо да кажемо, да ваља просто узети штогод онако, како је у народу па крај; ми се у исто доба морамо обзирати и на степен, који је нека наука и вештина у наше време у свету постигла, а и освртати се на установе у најближих суседа, али нетреба занемарити и напустити ни оно, што у свом народу имамо, јер у свачему сваки народ има својих особина и својим искуством прекаљених појмова. И ми смо се досад љуто варали што смо мислили, да ми код нас

самих немамо никаква темеља, на коме би одпочели србску државну зграду. И ако би се и данас нашло људи, које ми никако неверујемо, — те би мислили, да смо у томе пуба сиротиња, тај би показао само, да није ни разбироа о србскимa стварима; па ако би још ко мислио, да и даље морамо слепо узимати са стране, тај би се издао, да је на врло ниској образованости, и да је сувише изостао иза времена и иза духа, који је већ код свију народа пробуђен.

Та кад сваки дан видимо, да се сав изображе- нији свет жури и бори, да ово или оно у својој земљи постигне и добије, а међутим исто то, што други траже, ми код нас и невидимо, онда није ли очевидно да идемо странпутицом? Многе друштвене ствари и државне појмове, за које Инглези и Французи толике жртве поднеше, за које се Немци и Руси тако живо боре, због којих североамерички народи тако високо стоје, — многе, велимо, дивне и племените ствари бијаху, и сад су, у крви нашега народа, у природи његовог сватања, у његовој души; и ми те ствари, које као драги камен блистају, незнамо да уважимо и њима се користимо.

Ми нећемо да се упуштамо у побројавање оних елемената, који се у нама налазаху за подизање срећне државе. Нама није намера да на мерило узимамо своје истиснуто добро и туђе усвојено зло; него хтедосмо у ово неколико црта да кажемо побуђење које нас је нагнало, да се пера латимо. Наше је убеђење, да она влада, која себе поштује, а своја наређења узима из народног извора, и која се о срећи и напредку народа и земље брине у народ-

ном духу и правцу, — да таква влада налази у свом народу увек најбољег одзива, и у свакој прилици најбоље подпомоћи, јер му она неизгледа као — туђа.

Ми имамо народну војску, но која још није добила подпуну и сталну организацију; па почем та наша народна војска подлежи још многим изменама и допунама, ми се подигосмо, да и од своје стране коју проговоримо, уверени, да узајмни разбори и претреси свакој су ствари од големе користи. Наша је мисао свакојако патријотна, а надамо се, да ће имати и много србскога типа и облика, јер, небивши нигде изван Србије, небијасмо никад ни у прилици, да нас ово или оно туђе опчини. Слободни дакле од сваке мисли из какве туђе установе, идемо да се с публиком разговоримо, и да јој кажемо, како ми о нашој војсци мислимо. Па кад публика чује нашу мисао, ми је молимо, да и она своју каже, јер само у тој измени мњења имамо јемства, да ће се што добро постићи. Сами пак никако неспадамо у онај ред људи, који своје мишљење хоће сваком да наметну, него сваку с разбором разложену мисао исто тако вољни смо усвојити, као год што своју подносимо.

Овим пак нашим општим разговором и јавним разбором ево шта би се постигло :

1. Ми би сами расчистили појмове о нашој војсци, и познавали би себе у томе правцу онако, како треба да се познајемо.
2. Влади би били на големој услузи, почем би јој томе дали грађе, коју би она по својој увиђавности пробрала и зграду саставила.

Јер помислите у каквом је тешком положају свака влада, а особито кад мора сама све да ради, кад мора сама и да се сећа шта ће, и да се брине како ће ово и оно да уреди. Наша је дакле дужност да је помажемо, и праведно је, и нужно је, да влада дође у ту могућност, да сваку моралну снагу у својој земљи упозна и употреби, јер њој треба много и на избору радника и посленика, па онда тек да може свој задатак и своју државну цел постићи. Држава, која је малена, а за суседе има веће и јаче државе, као што је то Србија, не може ничим другим да прокопше и да се одржи, до једино енергијом и делателношћу владе и патријотизмом својих људи. А чиме би другим показали ми наш патријотизам, ако не поред воље, да и радом и делом притрчимо у помоћ онима, којима је задатак, да народ и земљу унапреде и усреће?

Било је некад у земљама, где су се интереси држављана себично укрштали, да људи нису хтели ништа да говоре и раде, него тражише, да се овом ил оном спољашњошћу у очима света покажу бољи, учевнији и способнији, него што су; и почем говор износи на видело степен, који они у изображењу и способности запремају, то они само ћутаху. Отуда је излазило, да је држава морала на рад одређивати по мишлењу, а не по увиђењу. Ал сад није тако; давно су прошла времена, кад се какав важан посао давао ономе, о коме се **мисли** да зна, а не ономе, који је **показао** да зна.

Па је у свету често и то бивало, да људи, који треба да раде, нећеју никад да кажу о некој ствари како мисле, него захтевају, да им се да, па онда нек се види; ал у томе и јесте баш она погрешка, која држаше свет у назадку. Данас са свију страна чују се разговетно ови гласови: дајте ви, који сте дужни радити, и који треба да знате, да вас чујемо и видимо шта знате, па ће те се према томе, што се о вама позитивног дознало, и увести у посао. Немојмо довека да уважавамо помишљану, него показану способност, нити ваља гледати на лице, него на ствар. Има т. ј. у свету прилика, где се негледа на оно, шта се говори, него на онога, који говори, а то исто толико шкоди, као год кад би се за лице званије градило, место да се за званије човек тражи.

Ова напомена неможе бити замерна, јер је и у нас био приличан број школоватих и изучених људи, па на жалост мало је ко хтео да што ради пре, него што на какво пресудно место дође. Из тога је излазило, да су све наше установе биле закони без предлога. То јест ми никад нехтедосмо да какву мисао изнесемо на видик, него увек ствари, које су за највећу јавност, ми радисмо у највећој тајности!

О ЖЕЛЕЗЊАЦИМА У ОПШТЕ*

С ПОГЛЕДА ПРАВНОГ И ДРЖАВНОГ.

ПРЕВЕО ДРАГАШЕВИЋ.

САДРЖАЈ:

Приступ.

I. Део, правни положај железњака у држави.

II. Део, државна политика према железњаку.

1. Полити а државина према грађењу железњака.

2. Политика државина према радњи железњака.

I. ДЕО

Правни положај железњака у држави.

4.

Појам и праван значај железњака.

За општу употребу¹ намењени железњаци, то су јавни путови са железним подугама, по којима се редовно проносе људи и ствари на било с употребом паре² или и без ње.

* Види страну 13.

¹ Железњаци, које је приватан човек или на својој или на туђој земљи само за приватну потребу начинио, неспадају у наше разлагање. Такви су путови само у нешто полицајском надзору подложени.

² Први желе њаци радили су с коњма, и нису били за јавну употребу, него само да угаљ носе и приватна посла извршују. А кад се парна машина поправила, изумевина Инглеза Стефенсена (1829), онда мало по мало уђе и у опште и јавно употребљење.

За правну оцену његову иште се двоје:

1. Општности намењен железњак мора бити јаван пут, на коме ће се

2. Вршити радња сваком приступна.

У римском праву јаван пут појмио се тако, да је он својина државина, то јест, да је државин пут.

Ово сватање за наша одношења већ више није добро, јер данас под јавним путем разумемо онај, који је намењен општој употреби, без обзира је ли га градила држава, или каква дружина или иначе приватан човек. Ова пак измена у правном сватању пута постала је у нас онда, кад је на место пређашње круте централизоване владе дошла већа самостојност окружија, срезова и општина, којима остављено бијаше да саме своје интересе задовољавају.

У Немачкој, Француској и Инглеској има сила путова, које су окружија, срезови, општине, саме о свом трошку градиле¹, и дакле су њихова својина, ал су зато опет јавни путови.

Управ овако стоји и са железњацима: По својој намени они су јавни путови, а већином су имовина приватна.

У свима правним системима јавни се путови рачунају у такве ствари, које, да што приватног врше некадре, дозвољавају употребу свакоме.²

¹ У Србији другојачијих путова и нема, него су сви такви. Др.

² Римско право рачуна у јавне ствари (*res publicae*) нарочито јавне реке и путове и разуме под тим такве ствар, које само својина државина могу бити, уживање пак допуштају сваком грађанину. Француско право рачуна тако зване опште ствари за свакога (*res communes omnium et publicae*) по

Заједничкост дакле значи, да сваки има једнако право те ствари да употребљава,¹ а искључивање приватне радње значи, да у начелу поједини неможе важити као праван субјект, него заједнина, укупност, која се у држави оличава.

Ако се по овоме одношење државе према јавним путовима, а тим и према јавним железњацима, узме непосредно као државоправно, то нетреба узимати и помоћно име тако зване народне својине, која у истини не постоји, и при тако названим приватним железњацима још теже се разјаснити може, него што то при установама другим овог рода, које држави припадају.

Као заступнику и преставнику општине у свом кругу, држави припада то право, да јавне путове опредељава, израђује и њихову употребу уређује и обезбеђава.

Но израђивање и уређивање употребљавања може или сама да чини, или да преда каквој дружини или

рим. сватању све у својину државину, али у односу на путове пометно се ограничава на оне, које држава издржава (*routes et rues à la charge de l'Etat*) из чега се никако не сме изводити, да путеви окружни и средски нису јавни путеви, него само, почем су изван државине својине, држава их неће издржавати. *Code civil art. 538.*

На римском праву оснивајући се, али већ по немачки изменут законик *Codex bavaricus civilis* опредељава јавне ствари *res communes et publicae* тиме, што употреба јесте свачија, али својина није ничија, избегава дакле већ говорити о својини државиној, али задржава права з мјиштна (*jura territorialia*), чиме по свој пр лицу разумева владине *perale*.

¹ Види *Samphausen, Versuch eines Beitrages zur Eisenbahngestzgebung* Seite 11.

поједином. Ал ово друго несме шкрбити опште право употребе и намену јавним путовима, јер се непредаје и државино право, него само извршивање његово, и поједини немогу да употребљавају по својој вољи, него као државини пуномоћници (мандатарии) узимљу на себе грађење или уређење употребе.¹

Да се сасвим преда употреба железњака, то због техничких узрока у данашње време још се неможе допустити.

Што инглески и пруски закони дају свакоме право, да се каквим железњаком у известним границама независно служе, или са својим колима по њему возе, то ова изјава законска по теоријски није погрешна, али по практички скоро неизвршна. Радња по железњаку иште тако много јединства, реда и пажње, да такво што неби нимало засведочавало општу употребу у највећој мери, него би градило највећег нередица, големе несигурности и пут би сасвим изгубио кредита.

5.

Делење железњака.

Општој употреби намењени железњаци деле се у главном на путове државине и путове приватне.

Ова пак разлика неможе се извести из одредења њиховог, почем у томе никакве разлике између државних и приватних путова несме да буде.

¹ Види Vogt Schweizer Studien über Eisenbahnrecht. Deutsche Viertelsjahresschrift 1859. Heft 1.

А и питање, на кога је радња пренесена, нема никаква утицаја на то разликовање, почем како држава, тако и приватан, ком је држава то дала, у радњи врши само право које свакоме укуп припада. Разлика је више у томе што је у првом случају држава, а у другом приватан човек господар од пута.

Под речи државин пут разуме се дакле:

1. Случај, кад држава на земљишту, које њој припада, и о своме трошку пут начини, или га правно задобије и по њему ради.
2. Случај, кад држави припада само пут, а радња се да трећем, (приватном, или дружини каквој, или другој држави).

Иначе је пут приватан па и онда, кад је само пут приватан човек начинио а радњу тера држава или одма од почетка или доцније на њу пређе.

Што држава, па и ако некад са знаменитом сумом, бива уделник у капиталу, на прилику узимањем неког дела акција (као што Пруска при већини приватних путова са $\frac{1}{7}$ капитала) — то ништа немења природу пута, јер ту држава излази само као уложник (акционар), ал никако као задругар, почем својина припада само задруги, дружини, која је предузеће одпочела.

6.

Државни путови уопште.

У односу на државне путове припада држави:

1. Право грађења и при томе нуждне експропријације, силом њеног регалног права;

2. Својина пута заједно са свима некретностима (уставе, магацини, стаје, радионице итд.)

3. Право употребе узимањем неке наплате за рачун пута и његове радње силом државиног одношења к путовима железњацима као јавној ствари. Но ово се може и преко трећег учинити, па опет да карактер државни неизгуби.

4. Право надзора и заштите при грађењу и радњи које излази из природне дужности државе, да и појединог и општину унапреди. Ово јој се право само по себи разуме и при железњацима, али излази тек у толико на видело, у колико је заштитна и надзорна власт обично од оне, која грађење и радњу руководи, различна и подложна јој.

Приватни путови опште.

Њима треба

1. Државно дозволење за грађење, уза шта обично иде и то право, да у нуждном случају земљиште могу путем експропријације задобити. Такво дозволење зовемо концесије. Но кад држава већ начињен пут преда приватном, онда таквих зактевања нема.

2. Извршујући такве концесије, или услед куповине каквог државног пута добива тај приватан путем приватног права својину пута и прибора му, по која је по опредељењу јавних путова у нешто ограничена.

3. Право на радњу неследује одма из добивене концесије, него се мора приватном предузимачу из-

речно предати, мора му се тако звана концесија рада дати.

4. Почем се како при грађењу пута тако и при радњи по њему од стране приватних предузимача уједно интереса јавног обрта тиче, то се распростире опште државно заштитно и надзорно право и на оваква предузећа, и овде је то наравно од особитог значаја, јер приватном нужна је с једне стране што већа заштита, с друге стране зарад сигурности државне цели што бољи надзор.

8.

Подизање пута.

Чим каква комуникација неслужу чисто приватној потреби, то подизање њено мора држава да одобри, јер се ту ради о стварима јавним.

И при подизању обичних путова, а камо ли при подизању железњака, држава има право да му правац означа, па радила га она сама, или се то преко трећег чинило.

И државе су то право себи и задржале и врши га обично влада. Питање пак, како ће пут да се намести, није државноправно, него спада у политичне обзире, што ћемо даље и видети.

9.

Концесија за грађење.

Концесија за грађење пута, то је државноправни акт, чиме се право, да се општој употреби намењен пут гради, на трећег преноси.

Почем такву концесију влада издаје, или издати може, то и у уставним земљама народни заступници немају уделности у томе, осим, ако нарочито није прописано, или ако се концесијанарима уједно даје и право такво, које неможе се дати без уделности народних заступника.

О овом чисто државноправном одношењу концесија, а тако и о сваком питању, које се начина концесије, обима у њој од државе датог права тиче, разуме се и по себи, а и по позитивном опредељењу, има да реши управа. Но неможе никако да буде, да таквим дозвољењем непостану и различита цивилна одношења између државе и концесионара, која се у случају парнице судом расправити имају.

Ако погледамо још садржину концесије у правцу субјективном и објективном, а тако и у односу на трајање њено, онда могу

1. Концесионари бити или један, или — као што то обично и бива — дружина. Да дружине могу правно постојати, држава им да дружинско право, а то се обично учини у документима саме концесује, које је врло удесно, али неприпада суштини концесије. Најпосле може бити, као што често и бива при путовима преко многих земаља, да концесијонар буде нека држава, но она тада ништа се не разликује од осталих концесијонара.

Концесија се без одобрења државе неможе даље пренети, јер ту није питање о праву имућности, него о изузетно повереног вршења државноправних повластица.

2. Концесијонар добива право, да точно означену железну пругу изврши.

Као год што држава није ограничена на грађење само неких извесних путова, тако исто не иде у суштину концесије, да концесијонар добије искључно право у тој смисли, да он држави или трећем ком грађење каквог упоредног пута заократити може. Ми овде немамо да говоримо о монопољу зараде, јер се неосврћемо на зараду, него да се постигне виша државна цел, због чега се одобрење никад као искључно право дати не може.

Што у неким законима и многим концесијама има неког ограничења у корист концесијонара, то није зато, што такво што спада у суштину концесије, него због тога, што се тиме хтело, да се код приватних дух предузимљивости пробуди и задобије.

Осим дозволења да граде, држава даје концесијонарима обично тад и друге неке повладе н. пр. право експропријације, или им намеће неке дужности као на прилику у корист поште, телеграфа, ђумрука, других јавних комуникација, или уређује њихову управу (потврђивањем и одобравањем њихових статута); али и така назначења неспадају у суштину концесије, него излазе из призрења, на удобност и политичан обзир.

3. Концесија за грађење мора се сматрати да је дата за оно време, за које се пут може да направи, или на које се изреком каже. Да се концесија вољном погодбом и раније свршити може, то се разуме и само по себи. Али држави мора се признати, да из виших обзира на опште добро има право

да какву концесију и само од своје стране одкаже, ако постоји изузетни случајеви, у којима држава нуждно право мора да употреби, те да штетно по њу право појединог укине.

У оваквом случају, за који у писмену концесије ништа напоменутог није, али по законској предности треба, држава је дужна накнаду дати, јер она нема право, да и изгледе добитка, које концесионар из концесије извући може, без накнаде уништи.

Концесија се може у толико пре одузети због злоупотребе, због неиспуњења примљених обавезности, неодржања рока за грађење итд. и онда ће ју речи концесијонског писмена или опстојности појединог случаја решити, да ли ће се концесионару дати накнада или не.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

ВИРГИНИЈА ГЕТКИЈЕРОВА ¹

У првим ратовима првог Француског царства служаше међу десетницима (унтер-официрима) једне Француске пешачке регименте (27) нека девојка, по имену Виргинија Гескијерова, а нико незнађаше.* Бијаше родом из Делемонта, варош у Швајцарском Кантону Берну), па се одважила да у војску ступи место брата, који јој слабуњав бијаше.

И испадне јој за руком, да преобучена дође у регименту, а брат јој, једина подпора породици, остане на дому. Због њене велике храбрости убрзо постане капралом па и наредником код волтижера, куда је премештена била, због што је мала била.

Њено најзнаменитије војно дело бијаше јој у исто доба и последње у томе стању.

У једном боју, који бише Французи под Жинотом 1808 у Портокалији противу Инглеза, које је водио Уелеслеј (доцније Лорд Уелингтон), буде та регимента, у којој она бијаше, јачом силом нападнута. Њен јуначки пуковник буде од пушке смртно рањен а његови људи, држећ га за мртва, па тиме распаљени, суну на Инглезе с највећим бесом и начине грдан покољ. Ал нико немишљаше више на свог

¹ Les femmes militaires de la France par Alfred Tranchant et Jules Ladimir Paris 1866.

* Као при Богу оно у нашим народним песмама:

Служих цара за девет година,

Нико не зна да сам женска страна.

бедног пуковника, који под једним дрветом сав у крви испод коња лежаше. Само Виргинија није то смела с ума и рекне двојници другарима: „чујете, тело пуковниково, то је застава, која припада регименти, и регимента мора ту заставу натраг освојити.“ И све троје њих јурну к дрвету, ал само Виргинија доспе, јер она двојница погину.

Залуду се мучаше сиромали и слаби наредник, да пуковника на леђа узме и однесе. У том њеном јаду још угледа два инглеска официра, који јој са стране долазе. Одма се она одважи, пође обојима у коб и једног убије из пушке, који се на земљу стропошта. Па онда потрчи к другоме, и сад одпочне страшан двобој, и обоје ваљаху се у праху и крви.

Зацело би слаби наредник волтижерски и клоноу под јаким Инглезом, да се некако и вешто неизвине и тако га рани, да се ни маћи није могао.

Оба та Инглеза буду уваћена и кад још и више Француза дођу, онда и пуковника, кога су за мртвог држали, мету на једног коња, кога оба Инглеза за узде водити мораху. Поносито и победно иђаше Виргинија за њима.

Кад су дошли, где се ране привезују, пуни радости виде да пуковник још дише; али мали наредник бијаше врло блед и крв процури кроз прса, јер — и он бијаше љуто рањен. Док је Пуковник к себи дошао, долети и стари и отврдли видар и рекне нареднику, овако шаљиво по његовом обичају: дај брже да ти тулум ушијем и закрпим. Наредник поцрвени, обори очи доле и хтеде да неда; али видар

подере му униформу, одгрне кошуљу и види — кра-
сне груди млађане девојке. С највећим поштовањем
свине видар капу доле и то му је први пут у жи-
воту било, да се збунио.

Виргинија добије крст часне легије, а одма
и одпуст из војске и врати се дома. Али на жалост
бијаше намера, за коју се толикој опасности изла-
гала, пушта, јер јој братац умро на неколико дана
пре њена доласка.

И данас се још прича у Кантону Берну у ва-
роши Делемонту о славнима делима скромног на-
редника. Др.

UNIVERSITÄT
(LERNZIEL UND ANWENDUNG)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

EXERCISE	QUESTION	ANSWER	MARKS	TOTAL
1	0	+	1	1
2	0	0	0	2
3	+	+	1	3
4	0	+	2	4
5	+	+	1	5
6	+	+	1	6
7	+	+	1	7
8	+	+	1	8
9	+	+	1	9
10	+	+	0	10
11	+	+	1	11
12	+	+	0	12
13	+	+	1	13
14	+	+	1	14
15	+	+	1	15

МЕТЕОРОЛОГИЈСКЕ ЗАПИСКЕ.

ВЕЛЕЖЕНО У БЕОГРАДУ, А МЕСТИМЦИЕ У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ, И БЛИЗУ ЊЕ.

ЈАНУАРИЈЕ 1866.

(ТОПЛОТА У СТЕПЕНИМА ЦЕЛЗИЈЕВИМА.)

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
1	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ $\frac{1}{3}$	0	●*
2	- 5	0	- 3	●
3	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$	○
4	- 2 $\frac{1}{2}$	+ 5 $\frac{1}{2}$	0	○
5	- 4 $\frac{1}{2}$	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ $\frac{1}{4}$	○
6	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{4}$	+ 2	○
7	+ 2	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 3 $\frac{1}{2}$	○
8	- 2 $\frac{1}{2}$	+ 6	+ 3	○
9	- 4 $\frac{1}{3}$	+ 3 $\frac{1}{3}$	+ 1 $\frac{1}{2}$	○
10	0	+ 1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{3}$	○
11	- 2	+ 1 $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{3}$	○
12	0	+ 1	+ 2	○
13	+ 1	+ 2 $\frac{2}{3}$	+ 3	○
14	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 2	○
15	- 2 $\frac{1}{4}$	+ 5	+ 2	○

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
16	- 3 $\frac{1}{2}$	+ 5	+ 3 $\frac{1}{2}$	○
17	- 4	+ 5 $\frac{1}{4}$	+ 4 $\frac{1}{2}$	○
18	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 6	○●
19	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ 8	+ 6 $\frac{1}{2}$	○
20	- $\frac{1}{2}$	+ 13	+ 10	○
21	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 11 $\frac{1}{2}$	+ 10 $\frac{1}{4}$	○
22	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 14 $\frac{1}{2}$	+ 8 $\frac{2}{3}$	●
23	+ 4 $\frac{2}{3}$	+ 7	+ 7 $\frac{1}{2}$	○●
24	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 10	+ 8 $\frac{1}{4}$	○
25	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 10	+ 8 $\frac{1}{4}$	●○
26	+ 3 $\frac{1}{2}$	+ 15	+ 14 $\frac{1}{2}$	○
27	+ 6	+ 18 $\frac{1}{2}$	+ 9	○● ←
28	+ 2 $\frac{1}{2}$	+ 7	+ 6	● ↑
29	+ 2 $\frac{1}{4}$	+ 15	+ 14	○
30	+ 2	+ 15	+ 15	○
31	+ 10	+ 18 $\frac{1}{2}$	+ 16	●

Примедба. У Јануарију најладније (обдан) — 5, најтоплије + 18 $\frac{1}{2}$, уопште + 5 $\frac{1}{3}$.

○ значи ведро, ● мутно, | кишу, * снег; кад два знака стоје једно уз друго, значи да је тога дана било најуре тако, а после онако.

← значи ветар од истока, → од запада, ↓ од севера, ↑ од југа.

ФЕНОЛОГИЈСКА БЕЛЕШКА. Јануарија 25. цветао про-
биснег (висибаба, *Galanthus nivalis*.)

О тактици ђенерала Ренара.*

С РУСКОГ, ПРЕВЕО И. МОМИРОВИЋ ПЕНЗ. ПРЕДСЕДНИК АН. СУДА.

При крају 1857 године изашло је дело *Consideration sur la tactique de l'infanterie en Europe*, par le Général Renard, и обратило је на себе општу пажњу. Писац убеђен, да војна начела, којима се руководе војске у мирно доба, морају што више подударати се с догађајима који се у војевању сусретају, — савњава начела војна у главних европских држава, износи оне неједнакости у њима и на основу најновијих тактичних начела, изводи да је нуждна измена у правилима, која засада постоје. Његов оштар поглед, богато набрајање необорних

* Неће бити од штете, него још више, ми се надамо, да ћемо добро чинити, ако нашу војничку публику изближе упознамо с изредним делом ђенерала Ренара, У томе делу, које је 1858 изишло и на немачком језику (Kenard, general, Betrachtungen über die taktik der Infanterie. Aus dem Französischen. Mit Holzschnitten gr. 8. Brüssel 1858. Preis 1 Thlr) имаде сјајних и необорних истина, и поред даровитог погледа у оно што јесте и оно што треба да је, има много нових врло срећних мисли. И овај реферат који је изашао у војеном сборнику и 1858, испуњен Ренаровим мислима и речма, двојачо може користити наш ма официрима: једни ћеју набавити дело да га у опширности проуче, а други (на прилику, који су га читали, или који га читати и немогу) имаћеју у кратком изводу најважније из тога дела и обогатићеју своје мисли новима и добрима мислима ђенерала Француског Ренара, који је свуда као добар тактик примљен и уважен. Што ово није ствар најновија, то ништа несмета; многе старе ствари нама ћеју још дуго нове бити. Др.

доказа, простоћа у говору и мислима и напоследку неке његове нове мисли, све то чини, те је та књига врло интересантна за људе војничког реда.

У приступу развија он своје мисли тако: да је тактика у последње време попев се на врх војних наука, придобила велики значај на уштрб стратигије, и само подпуно изучење теорије војне вештине, а не једне стратигије, може дати захтеваног изображења људма од војничког реда. Желећи да покаже поглед Наполеонов на стратигију, Ренар наводи разговор његов са Сен-Сиром у години 1813 после извештаја о паду Нејовом код Јутербска. Та је вест била страховита допуна оним неуспесима, које су већ искусили Вандам, Магдоналдо и Удинот, — код Кулма, Кацбаха и Гросберна. Несматрајући на то, што су Наполеонове комбинације рушиле се погрешкама његових маршала, и не сматрајући на то, што је његов дух може бити већ предвиђао у тима несрећама крај својој сили, он је и опет у том тешком часу подпуно одржао јачину своје душе. Наполеон, говори Сен-Сир, са неузмутном ладнокрвношћу улазио је у најмање ситнице движења својих корпуса, јасно је и верно изложио све узроке тима несрећама и опет ничим, па ни најмањом увредом нити најлакшим пребацивањем, није показао незадовољства према Неју и другима славољубнима помагачима маршалима. Он се само тужио на тегобе у војној вештини, која, као што говораше, врло је мало позната. Затим, наставак Сен-Сир у својима белешкама, Наполеон је придодао, да ако икада буде имао времена, он ће написати књигу, у којој ће јасно да изложи сва на-

чела војне вештине, која ће да буде приступна војнику сваког рода, и по којој ће бити могуће да се изучи војевање тако точно, као што се изучава свака друга наука. Ја сам му, вели Сен-Сир, на то одговорио, да би то врло добро било, кад искуство таквог човека, као што је он, неби угинуло бар поради Француске, но ја сумњам, да може икоји тај задатак испунити. До данас, придодам ја, каже Сен-Сир, мени се увек чинило, да искуство или практика још је долеко, и није могуће изучити се војној вештини. Од свију генерала како наших и савезничких тако и непријатељских, од почетка револуције, на неизузимајући ни самог њега (Наполеона) чини ми се, да искуство није изучило многоме ниједног. И Наполеон се у томе самном подпуно сагласио.

Из овог разговора изводи Ренар двоје. Прво, говори он, Наполеон после 40 знаменитих ратова и дотле нечувених војних успеха дошао је до увиђења, да ни искуство, ни бојна практика, ни војна слава нису довољне, да човека начине војводом. Све је то нужно војводи, но све је то и опет мало. Њему је осим тога нужно још и високо изображење, а које се непостизава у ватри битке какве.

Ка острову св. Јелене Наполеон се опет дотако тога предмета. Он је сажалевао што његове војводе нису имале времена ни прилике да прибаве знања, која су им оскудевала. По његовоме мишљењу генерали његове војске умели су војевати само по главним путовима и на даљини топомета — ils ne savaient faire la guerre que sur les grandes routes et à la portée du canon.

Овако је мислио и Фридрих велики, за кога у први мах доста бијаше, да има офицере, који су се извикли постдамским маневрама, и који добро знађаху правила егзецирна; но кад је он одпочео рат одступан, кад је дакле потреба захтевала маневровати, онда је почео горко тужити се на то, што офицери његове храбре војске вешти беху само бојној вештини. Приметив то, Фридрих велики готово у самом рату употребљавао је све што се може, те да своје офицере изобрази.

Таква мишљења, изказана од људи, који су водили големе војске у ватру, лако могу успокојити учене офицере, који су изложени сарказму (пецкању) оних људи, што сав свој век провели на егзерцирном пољу, или којих је живот прошао средном ситних касаринских брига. Такви људи, као што је познато, јако мрзе реч „учен.“ Но наука неотима човеку ни једно војничко достојанство, него их још развија и допуњава.

Друго, говори Ренар, Наполеон је године 1813 уображавао да може написати таква начела, по којима би могућно било изучити војну вештину као и сваку другу науку.

Али доцније, на острову св. Јелене, он је одустао од тога мишљења. Премда је војна вештина и подложна неким сталним и непроменљивим начелима, која се примењују и на целу војску и на њена одељења, али да се примену та начела у пракци, хоће се дар. Офицер, ма и осредње способности, може за неколико месеци да изучи сва правила, али се дух тек вековима рађа.

Теорија и практика, вели Наполеон, две су ствари сасвим различите. Правила су добра само за то, да даду општи појам; ал избучно вршење тих правила свакад је опасно.

Иза тога сравања Ренар начела војне вештине с начедима различитих других вештина, па налази да су здраво различна. Песник, вели он, и уметник свакад је господар од своје мисли. Он њоме подпуно влада, изражава је у овом и у оном виду и само његовим даром ограничава се вршење његове воље. Сасвим се пак у другом положају налази војвода. Он није господар од своје мисли и не може је развијати по својој вољи. Противник, место, и тисућа других различитих околности при сваком кораку бркају његове рачуне и стају му на пут при вршењу његових намера. Осим тога војвода ради на основу досетака и претпоставака, а непрекидно добива све друге извештаје и скоро никад незна где ће се сусрети с непријатељем. Па још више, ако би му испало за руком да пронигне у тајну свог противника, опет и најмање штогод непредвиђеног може му пореметити најбољи његов предузетак.

И сама средства, којима се у војној вештини располаже зарад извршења мисли војводине, сасвим су изван наше воље, нити су подложна онако, као у других вештина. Рату је оруђе војска, елеменат жив, који се мења и који сваки час у неред може доћи.

(Наставиће се).

ИЗЈАВА ЧИТАОЦИМА ВОЈИНОВИМ.

Почем већина Војинових читалаца још није довољно свикнута правопису новом: то смо ми, желећи да читаоцима својима будемо што приступнији, наумили, да од новог правописа за време одустанемо, и да им пишемо правописом старијим. Стара је истина, да је езгра важнија од лоске, па зато држимо, да публика ни досад није толико гледала на спољашност у писану; али иопет, колико смо годъ дужни, а та је дужност велика, да се држимо правила, која изъ својства езика излазе, и да пазимо на начела, која езикъ езикоу чине и благороде га —: толико смо исто и вољни, да угађамо и говемо публици својој, еръ желимо да у Воину нема ничега, што би у већине читалаца кварило вољу к читању.

Кад смо се подигли били, да Воина пишемо, насъ је тада руководила само та мисао, да нашој войсци уопште, аљ по-

главито народной, користни будемо. Насъ и данасъ руководи та мисао, и помогућности чини ћемо све, што би нашу жељу и народну потребу задовољило. Па колико смо жељни да користи народной штогод принесемо, толико смо и вољни да навици народной по могућности говемо, еръ онда и цель лакше постизавамо. С тога и учинисмо овај коракъ у надежди, да намъ нико неће и не може томъ поступку замерити, еръ ми смо увекъ готови да убеђење наше подчинимо народной користи.

И као какви би ми то људи били, кад би хтели свое убеђење и противу народне воље да одржимо, па и у ономъ случаю, кадъ за народъ хоћемо да радимо?

И ми пристасмо узъ захтевање већине еръ ћемо тимъ начиномъ и користити јој више.

ДрагашЕвић.

МИСЛИ

О

СРБСКОЙ НАРОДНОЙ ВОЙСЦИ.

ОДЪ

ДРАГАШЕВИЧА.

II.

Одъ свію установка у каквой земли найпреча
 е грана войничка. Ни у одной другой грани при учи-
 нѣной погрешки земля и држава толико нетрпи, до-
 лико у той: и ніе ли осведочено, да цела држава про-
 пада, и да цео народъ у туђе окове долази, кад у
 той земли войнички елеменать падне. Ако у грађан-
 скимъ парницама ніе правица на длаку поделѣна, ако
 у кривичнимъ споровима ніе правда найопширніе осве-
 ѣнена, ако у народу комъ іошъ велики део у работи
 реже, ако у земли каквой нема оногъ богатогъ тр-
 говинскогъ протицая, — то іошъ ніе тако зло, да
 морамо небу вапаисати и Бога за месію молити. Али,
 кадъ народъ слободу изгуби, кадъ племе падне у туђе
 руке и сужно ропство, кадъ земля клечи предъ ту-

ђиномъ господаромъ, — онда е то и зло, и страшно, и грозно, и вапайно, и очайно. Нису србскоме народу криведни параграфи Душановогъ законика Видовданъ зачемерили и народъ ликомъ опасали, него неуређена войска Лазарова; нити су пакъ данашньої Србиі робовске окове разбили букварови будимски, већ крвави ятагани у бой полетелихъ юнака.

Сачувай нас Боже, да би ми овим хтели да бацимо застор неважности на просветне и друге ствари, него само велимо, да се одъ више послєва валя найревниє и што пре прихватити онога, кои нетрпи одлаганя. Све оно друго може се и сутра постићи, ако га данасъ непостигнемо, нити ће штета бити тако якогъ уплива; у войничкомъ пакъ питаню часови су одвећ скупи, сваки промашень тренутагъ може насъ среће стати, и свако издангублѣно време може намъ животъ загорчити. Па зато велимо, да е войно уреченѣ найпрече, еръ подъ заштитомъ нѣговомъ све ће оно остало лако да напредує, и еръ оно дубоко засеца у животъ и опстанакъ народа. Народъ, кои самъ себе поштує и цени, кои нетрпи ланце робовске, нити подноси, да се туђинъ надъ нѣмє натреса, тай народъ мора бити и кадаръ не само да се свакомъ непріятельскомъ покушаю одупре, него и да сваки нападъ одбѣ. Иль хоћете и живъ примеръ да наведемо? Онда сетите се ючерашњице, опомените се године 1862, па ћете видети, како е валяло на войску и войно уређенѣ землѣ озбиљнѣю бригу обраћати.

Ми дакле иопетъ велимо, да е свакомъ народу прва брига, да у своіой земљи войну снагу подигне

Но война снага, кою у Србији подизати морамо, треба да е у самомъ народу. Наше е убеђење, да ћемо е текъ онда имати како валя, ако е у народу упоредимо с осталимъ домаћимъ пословима народнимъ.

Нашъ човекъ землю ради. Ту се хоће већъ некога знаня и неке вештине, еръ ни еда нъ посао не може се радити безъ икакве спреме у томе. Аль нашъ човекъ поредъ нъиве свое юшъ и виноградъ ради. То е већъ неко друго знанье; аль онъ е обое узео уедно. Па нашъ човекъ поредъ нъиве и винограда юшъ и стоку пати, а то е опетъ друго знанье и друга вештина; па онъ узъ то юшъ и челе гледа и свплобубу рани, а и ту е друго знанье. Аль е онъ све то узео и схватио уедно, нити мисли, да то едно с другимъ не иде. Као дакле узъ нъиву винограда, и као узъ обое ово стоке, тако валя узъ нъиву, винограда, стоке, да се лати и войногъ вежбања. У ту категорию да свое войништво мете. Онда ће нъему да буде оружъ неодвойно, и пушка ће му поредъ осталогъ нъеговогъ алата да стои исто тако, као поредъ плуга возионица и ведрица. Као годъ што сада држи, да сточарство ние да не припада ратару и гежаку, тако исто валя да га научимо, да е и пушка нешто не одвойно, и да едно безъ другогъ неиде. Онда ће нашъ народъ да буде и морално и физично якъ¹,

¹ In der Allgemeinheit der Fälle würde dasjenige Volk, welches sich des Volksheeres mit Verstand bedient ein verhältnissmäßiges Uebergewicht über diejenigen bekommen, die ihm verschmähen.

такав народ не може никада да буде у једној победи подчиненъ.

Овакво воинство и есте најприродније у земљи. Човекъ е дужанъ да ради, да себе и своју породицу рани, заодева и подъ кровъ склани. Пође ли ко, да му отме његову знојну тековину, да му поруши кровъ надъ главомъ, да му пороби драгу породицу, онда ће онъ, на што и право има, као ристъ разярень да брани себе и домъ, и своју породицу, и да у лютой освети напада на душмана и повраћа свое поробљено робље. И народъ није ништа друго него голема породица¹; али кадъ се цео народъ брани, онъ ће се и одбранити. И неби ли срамота и штета била за еданъ народъ, да га неколико люди бране, па ако они небуду кадри штогодъ учинити, да и цео народъ падне подъ победитеља?

Исторія е пуна најсјајнијихъ примера, како е снажанъ и силанъ народъ, кои самъ и цео војуе, т. е. где постои праве² народне војске. Мала Атина одуширала се најсилнијемъ непријатељу тако чврсто и с таквомъ славом, да и данасъ нема јој прилике. Римъ е са својомъ народномъ војскомъ, одъ кое се нико изузети и одкупити није могао, достигао највећу славу и моћ. Па и нашу данашњу слободу извојевала е јуначка и прослављена народна војска.

¹ La vie des états est comme celle des hommes. Ceux-ci ont le droit de tuer dans le cas de défense naturelle; ceux-là ont le droit de faire la guerre pour leur propre conservation.

Montesquieu, Esprit des lois.

² Ми нарочито ударамо гласомъ на ову речъ, ерѣ већина европскихъ писаца, војничкихъ конзервативаца, кои су противу народне војске писали, сасвимъ друго што подъ народномъ војскомъ разуму; и ми смо противъ оне, какву они мисле.

Сваки е дакле народъ дужанъ, да самъ себе брани. То пакъ неможе другачіе да буде, него ако сваки човекъ поредъ осталогъ свогъ посла и войникъ буде. Швайцарска намъ дае диван примеръ у томе погледу, но іошъ више Србія пре педесетъ година. Али зашто и Швайцарска целу землю да дигне на войну ногу, кадъ нѡй сва Европа гарантуе неутралност? — Да су Швайцари люди одъ плитке памети и политике, то би можда и било другаче; алъ ни еданъ паметанъ Швайцаръ неда се улюяти у санъ о светињи уговора. Швайцарска се неће никадъ обманути томъ варльивомъ сенкомъ, него ће у одсудномъ часу увекъ потражити спасеня у сопственой снаги и одважной политици. И наша исторія дае намъ врло мудре науке, како треба да се ослањямо на уговоре и туђу гаранцію; ми смо и юче злокобно искусили да народу каквомъ нема веће гаранціе одъ нѣга самогъ. Па зато се морамо и побринути изъ свію сила нашихъ, да створимо себи снаге коя ће намъ ямчити права и будућност нашу, еръ е снага увекъ пресуданъ моментъ у свакој политичной кризи, нити валя икадъ заборавити, да е война снага темель политичной, и да е она едина браничъ народу, и бранилацъ политичномъ биђу землѣ.

А народна е войска пуна свакогъ благослова; еръ

1. Кадъ би ми место народне войске држали стоѣћу, и то не толику, него само 20.000, онда би свака пореска глава морала плаћати у најманю руку

10 пута толики порезъ, колико сада плаћа, а то би народъ нашъ здраво изнурило и исцедило.¹

2. Тихъ 20000 войника отргли би најболѣга раденика изъ 20000 кућа, и народъ би био яко оштећенъ у своме раду.²

3. 20000 стојеће войске збогъ свогъ ђелибата чини, те е у најманю руку годишњи приплод у народу у 5000 деце мањи.

4. У великой стојећој войсци више се умире, него у народној.³

¹ Европа потроши годишњъ за своју стојећу войску око три стотине милијуна дуката; а то чини више, и то двапутъ толико, колико донесу преко године златокопи изъ целе Калифорниѣ, Аустралиѣ, и свию осталихъ земаля на свету. Да е дакле у целој Европи усвоєнь системъ народне войске место стојеће, онда би народи европски сваке године имали близу 200,000,000 дуката уштеде. Какавъ би то кор къ у народномъ благостаню био!

² Да узмемо надницу само по 5 гроша, онда на 20000 раденика за 300 дана чини на годину 30 милијуна гроша. Какавъ е то огроманъ губитагъ у народној привреди само одъ 20000 войске, а камо кадъ би е и више било!

³ У француской се войсци, изузимајући ону у Алжиру, двапутъ више умире, него у истой врсти люди грађанскога реда. Исто тако међу исписанима войницима има много више болешљивихъ и слабихъ, него међу нѣномъ врстомъ, коя нѣ у войной служби била. Тако одъ 1000 люди грађанскогъ реда у врсти одъ 20—30 година умре преко године 10·3, а међу тимъ одъ 1000 войника у мирно време нестане 19, и то одъ 1000 каплара умру 10·8, а одъ 1000 простихъ не маиѣ одъ 22·3. Види *Statistique de l'état sanitaire et de la mortalité des armées de terre et de mer. Par J. Ch. M. Boudin, médecin en chef de l'Hôpital militaire de Versailles. Paris. 1846.* Овакве резултате нашли су и енглески пуковникъ Тулочъ, и шведски врховни лекаръ Дилънвалхъ, а исто говораше и француски лекаръ Бертильонъ, да е физична одабраностъ младежи изложена двапутъ вѣемъ умраню, и то збогъ касарнованя. Види му *Statistique des Causes de Décès. Paris.*

5. То 20000 войске поштъ нема снаге да остали народъ брани и чува, и дакле сва жертва, коя би се чинила, била би сасвимъ улудо и напрасно.

Изъ ово неколико редака сваки ће врло лако и ясно моћи да види, како е стоѣћа войска народу и држави тешка, и видеће у колико е користь вѣна размерена према жертвама, кое іоу се чине.

Напротивъ народна войска доноси огромне користи:

1. Земля (Србія) добія много више войске, коя ће да е брани и коя ће моћи да е одбрани.¹

2. Одъ свію народнихъ войника, ниеданъ ніе одлученъ одъ домаћега рада, дакле привреда народна ништа не трпи.

3. За сву войску народну, држава нетроши ни толико, колико би за 20000 стоѣће, или ако би башъ и имала па хтела трошити, то би бар спрема ратна била валятна.

4. Сви люди у народной войсци у еданпутъ се уче реду, кои ће им после кућу држати и подизати.

5. Народъ одъ войногъ вежбања развія свою физичну снагу, и поправля здравлѣ у земљи.

¹ Кадъ би н. пр. у Француской подигла се народна войска место стоѣће, онда би она по томе мерилу имала близу 4 пута толико, колико сада, т. е. имала би некаквихъ 1,800.000 войске. Каква би то огромна снага била! И на сву ту прегрудну войску неби трошила ни десети део одъ саданѣгъ трошка. Али државе у Европи сасвимъ другачіе раде. Чимъ се одна држава мало подигне, а она место народіе одма диже и стоѣћу войску, друга еднакъ тражи, да према нѣой на равно дође, па и она гради голему стоѣћу войску, и тако цела Европа сатира свою снагу у той дрхатной невестици, и on nomme paix cet effort de tous contre tous, вели мудри Монтескіе,

6. У народной войсци и са оружјемъ развијо се карактери и народъ се морално подиже.

7. У народной войсци немогу се снажити они кастенски појмови, кои земљу у назадъ бацају.

8. Грађанска слобода и еднакост у народу има више емства, ерѣ тирански и аристократски покушаи немогући су.

9. Влада има ячега корена у народу и има снаге да свое достојанство на страни брани.

10. Народна войска разгрева патриотизамъ и подиже народну свѣсть, а то е главни моторъ за стварни напредакъ.

Едномъ речи: Народна е войска пуна свакогъ благослова.

Но рећи ће ко: Кадъ е народна войска тако благословна, онда зашто е нема свуда по свету?

Ми ево како одговарамо:

Свака велика мисао морала е да савлађуе стотине препона, докъ е корена заватила; морала е да истрипи свакојка искушенија, докъ се развила; морала е да издржи огромне борбе, докъ се раширила. Свака велика мисао била е презирана у часу, кадъ се појавила, и нѣни творци често су бивали тешки муче-

¹ Сетимо се само старихъ Римљана, опоменимо се нашихъ отаца, докъ су оружјемъ волели, па ћемо видети, да онакве карактере данашњи векъ нерађа. А погледајмо и Черкезе у Кавкасу, Црногорце у Црној Гори и Арнауце у Арбанашкој, па ћемо се намахъ уверити, да е онај народъ кои се радо бави съ оружјемъ пуњ витешка карактера и да у нѣга нема онихъ грубихъ криминала. Напротивъ люди, кои и незнаю што но речъ, шта е то поносъ и дика у оружју, ти люди и подле су убице, и люте варалце, они зеленаше, граде лажне облигације, облагую друга и пријатеља, и какве јошъ подлости не чине.

ниці, за ту свою мисао. И заръ ніе Исусъ Христосъ за свою мисао распеть био? Заръ ніе Галилео у тамниці тамновао, заръ ніе изумеоць парнихъ кола за луду оглашеньъ био, и заръ се несеѣамо каква вика на Гутенберга біяше? Ніе дакле никакво чудо, што и мисао о народной войсци стои тако далеко одъ успеха.

Свака установа, па ма како она напредна била, мора єдномъ постати назадна, еръ време истрчи предъ ню, и „она мора пропасти, што людскій животъ, човечій духъ, непрестайно иде напредъ, а законъ и установа стои.“¹ Они пакъ люди, кои одрасту у таквимъ установама, нѣма ти закони и нѣхова начела, тако реѣи, у крвь уѣу, па их се немогу после никакко да отресу, нити да се уздигну изнадъ нѣхове атмосфере. Па ти люди гледеѣи те установе и мереѣи их начелима с онога гледишта, кадъ су постале, (узимаюѣи да су у постанку своме добре биле), не само да их нерадо меняю, него іошъ у своме ревномоме фанатизму хуле и гоне свакогъ оногъ, кои съ нечимъ новимъ у томе правцу изиѣе. Такви закованици увекъ су одбіяоци за нове мисли, они свакадъ излазе с негативомъ предъ напредне появе, и дакле су увекъ и препоне, противъ коихъ има да се боре нове идее. И било би чудо, кадъ би мисао о народной войсци била мирно пропуштена, да заузме место, коє іоѣ пристои. Што є пакъ та мисао праствара што є народне войске било пре него сталне, и што

¹ Казао є еданъ Бавараць у нѣховомъ државномъ веѣу, п. што є чудніє, еданъ затудани войнички конзерваговаць.

историја довољно засведочава њџу вредност, то ти люди не ће да знају. —

Но доброћа войске у опште стои увекъ до њџногъ уређења. Није то све едно, хоће ли се войска установити овако или онако; еръ као што је истина да „државе пропадају, кадъ имъ се начела искваре¹, тако је исто истина, да држава неможе ни напредовати, ако је на начелима погрешнимъ. Добро уређењџ чини войску десетъ пута ячомъ, а съ хрђавимъ, ма колика да је, слаба је.

Да дакле србска народна войска буде онако удешена, како ће најболџ да одговара и народу и потребама, ми ћемо укратко овде да изложимо начела, која мислимо да су најправія, и мисли, о којима држимо да су најудесније. По томе нетреба мислити, да ћемо овде да развијемо начела стратигійска, или ти основе тактичке. Нашъ говоръ засеца више у войну политику, која предлага поправке у свакомъ одъ-о-тихъ праваца и која може „исто тако да задобие победу, као и најдаровитији вођџ.“ Она има право и дужностъ јој је, да вргне подџ критику све што постои, у оној мери, у којој она то као неподпуно нађе, или у колико мисли, да се ово илџ оно нечимъ болјимъ и удеснимъ заменити може, еръ је то стара истина, „да се исто тако нашеодити може, кадъ се нешто неучини, као годџ и кадъ се што уради.“² Као што историја прошлостъ, а статистика

¹ La corruption de chaque gouvernement commence par celle des principes. Montesquieu.

² Die Fortschrittspartei und ihre Bestrebungen in der Militairfrage. Von einem alten Soldaten. Berlin. 1865. Писацъ је жестоко конзерватовацъ, и люти антидемократа, барџ за Пруску, иначе одвећъ разборитџ и врло ученџ.

садашњошћу изъ народногъ живота има на уму, тако политика држи у памети нѣгову будућношћу. Прави дакле политикѣ вата еднимъ погледомъ и прошлостъ и садашњошћу, и будућношћу, нѣму е увекъ „срце у мозгу“, а савъ е око. Он несме да не види ништа, што иде у интересъ нѣговогъ народа и нѣгове землѣ, несме да пропусти ни едну прилику, из кое би се могле извући какве користи за нѣгову државу, несме да омаловажи ни еданъ моменатъ, кои би употреблѣнъ користио народу, земљи, држави, влади. Исто тако стои и война политика. Но свака политика, кадъ се узда, да свое умишляе м о ж е да оствари, она тада рачуна са извѣстнимъ бровима, — па тако и война политика везуе свое установне и реформенске предлоге за войне елементе, кои постоје, и за война одношеня, коя су ту.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

11	+	02	+	01	+	1
12	+	03	+	02	+	2
13	+	04	+	03	+	3
14	+	05	+	04	+	4
15	+	06	+	05	+	5
16	+	07	+	06	+	6
17	+	08	+	07	+	7
18	+	09	+	08	+	8
19	+	10	+	09	+	9
20	+	11	+	10	+	01
21	+	12	+	11	+	11
22	+	13	+	12	+	21
23	+	14	+	13	+	31
24	+	15	+	14	+	41
25	+	16	+	15	+	51
26	+	17	+	16	+	61
27	+	18	+	17	+	71
28	+	19	+	18	+	81
29	+	20	+	19	+	91
30	+	21	+	20	+	01
31	+	22	+	21	+	11
32	+	23	+	22	+	21
33	+	24	+	23	+	31
34	+	25	+	24	+	41
35	+	26	+	25	+	51
36	+	27	+	26	+	61
37	+	28	+	27	+	71
38	+	29	+	28	+	81
39	+	30	+	29	+	91
40	+	31	+	30	+	01
41	+	32	+	31	+	11
42	+	33	+	32	+	21
43	+	34	+	33	+	31
44	+	35	+	34	+	41
45	+	36	+	35	+	51
46	+	37	+	36	+	61
47	+	38	+	37	+	71
48	+	39	+	38	+	81
49	+	40	+	39	+	91
50	+	41	+	40	+	01
51	+	42	+	41	+	11
52	+	43	+	42	+	21
53	+	44	+	43	+	31
54	+	45	+	44	+	41
55	+	46	+	45	+	51
56	+	47	+	46	+	61
57	+	48	+	47	+	71
58	+	49	+	48	+	81
59	+	50	+	49	+	91
60	+	51	+	50	+	01
61	+	52	+	51	+	11
62	+	53	+	52	+	21
63	+	54	+	53	+	31
64	+	55	+	54	+	41
65	+	56	+	55	+	51
66	+	57	+	56	+	61
67	+	58	+	57	+	71
68	+	59	+	58	+	81
69	+	60	+	59	+	91
70	+	61	+	60	+	01
71	+	62	+	61	+	11
72	+	63	+	62	+	21
73	+	64	+	63	+	31
74	+	65	+	64	+	41
75	+	66	+	65	+	51
76	+	67	+	66	+	61
77	+	68	+	67	+	71
78	+	69	+	68	+	81
79	+	70	+	69	+	91
80	+	71	+	70	+	01
81	+	72	+	71	+	11
82	+	73	+	72	+	21
83	+	74	+	73	+	31
84	+	75	+	74	+	41
85	+	76	+	75	+	51
86	+	77	+	76	+	61
87	+	78	+	77	+	71
88	+	79	+	78	+	81
89	+	80	+	79	+	91
90	+	81	+	80	+	01
91	+	82	+	81	+	11
92	+	83	+	82	+	21
93	+	84	+	83	+	31
94	+	85	+	84	+	41
95	+	86	+	85	+	51
96	+	87	+	86	+	61
97	+	88	+	87	+	71
98	+	89	+	88	+	81
99	+	90	+	89	+	91
100	+	91	+	90	+	01

МЕТЕОРОЛОГИСКЕ ЗАПИСКЕ.

БЕЛЕЖЕНО У БЕОГРАДУ, А МЕСТИМИЦЕ У ВОЈВОЈ АКАДЕМИИ, И БЛИЗУ НЕ.

ФЕБРУАРИЕ 1866.

(ГОЛЛОТА У СТЕПЕНИМА ЦЕЛЗИВИМА.)

ДАНЬ	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
1	+ 10	+ 20 $\frac{1}{2}$	+ 11	●
2	+ 1	+ 4 $\frac{1}{2}$	+ 4	! * ●
3	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 5 $\frac{1}{2}$	←
4	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ 5 $\frac{1}{2}$	+ 5	* ● ←
5	- 3	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 9	
6	0	+ 9 $\frac{1}{4}$	+ 7 $\frac{1}{2}$	←
7	+ 1 $\frac{1}{2}$	+ 15 $\frac{1}{2}$	+ 14 $\frac{1}{2}$	●
8	+ 1	+ 3	+ 2 $\frac{1}{2}$! * ●
9	+ 1	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 6 $\frac{1}{2}$	●
10	+ 2	+ 9	+ 6 $\frac{1}{2}$	●
11	0	+ 3	+ 1 $\frac{1}{2}$	● *
12	- 2	+ 4 $\frac{1}{2}$	+ 5 $\frac{1}{2}$	●
13	0	+ 6 $\frac{1}{2}$	+ 3	● ↓
14	+ 1	+ 7 $\frac{1}{2}$	+ 4	● ←
15	- 1 $\frac{1}{2}$	+ 9	+ 8	←
16	+ 1	+ 14	+ 11 $\frac{1}{2}$	→
17	+ 10	+ 20 $\frac{1}{2}$	+ 18	●
18	+ 12	+ 23	+ 21	●

ДАНЪ	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
19	+ 9	+ 22	+ 12 $\frac{1}{2}$	●
20	+ 7	+ 17	+ 16	●
21	+ 12	+ 21	+ 23	●
22	+ 9	+ 20	+ 17	●
23	+ 10	+ 14 $\frac{1}{2}$	+ 15	● ↑
24	+ 3	+ 14	+ 17 $\frac{1}{2}$	○
25	+ 9 $\frac{3}{4}$	+ 20	+ 18 $\frac{1}{2}$	○
26	+ 10	+ 16	+ 13 $\frac{1}{2}$	○
27	+ 7	+ 12	+ 8	● ←
28	+ 3	+ 11	+ 10	● ↑

ПРИМЕДБА. 1., Знакѣ: ● значи мутно, ведро,
| киша, * снегъ; ← ветаръ одъ истока, → одъ
запада, ↓ одъ севера, ↑ одъ юга.

2., 19. Фебруарија била преко-ноћ грмљавине.

22. „ подь ноћ појка грмљавина и се-
вотина.

ФЕНОЛОГИЈСКЕ БЕЛЕШКЕ.

Фебруара 9. цветала ягорчица (*Primula acaulis*.)

14. „ любичица (*Viola odorata*.)

16. „ нискица.

17. изишли лептири.

18. цветао бадемъ.

19. дунѣчица (*Cydonia japonica*.)

— поменака (*Myosotis alpestris*.)

21. красулякъ (*Bellis perennis*.)

23. зумбулъ.

26. Кайсиа.

ВОЙНА МЕТАФИЗИКА,

или

ВЕШТИНА,

*да храбростъ кодъ войника уздигнемо.*¹

ПРЕВЕО I. МИШКОВИЋЪ ПОДРОУЧИКЪ.

Найвише нѣхъ ђенерала ступаю у ратъ као у какву партию шаха; они поставляю врло добро свое баталионе, руководе ихъ врло вешто, и распоређую ихъ уместно како за нападь тако и за одбрану. Све е за чудо срачунѣно; али они забораваю само едну стварь: да ти баталиюни нису само као фигуре у шаху, кое имаю увекъ исту вредность. Неприятельски баталиюни могу два пута и три пута више вредити одъ нѣговихъ, ако е нѣгова войска много храбра. Дакле, то е све залуду, што ђенерали развияю найвеће таленте да валяно распореде свое страшльеве баталиюне, и да ихъ скупе у већемъ брою на главной точки. Може се учинити да се у згоднимъ позиціямъ туку двоица противъ еднѣго, и ови ладни рачунари увекъ су обманѣни да партию изгубе, негледаюћи на правилность своихъ комбинация. Колико ли пута ми не видесмо да войници револуцие разбию и покваре комбинацие найславниихъ неприятельскихъ ђенерала, а то са узбуѣнѣмъ найвеће храбрости, коя ихъ узвишава и чни победительнима,

¹ Изъ *Considérations sur l'art de la guerre* par le baron Rogns àt Lieutenant général.

противъ сваке вероватности, препона, броя и терена? Утолико храбростъ стои изнадъ комбинація!

Ма какво поузданѣ имали у войну вештину да ћесе войска користоно распоредити, опетъ смо принуђени да веруемо у последню анализу, да се победа добия само гонећи непријатеља съ терена, кои е заузео, а кое се друкче неможе учинити, него марширајући са храбромъ войскомъ противъ нѣга.

Узмимо да најспособнии ђенералъ заповеда да са 15 баталијона мекушнихъ и плашљивихъ войника; ма какво да буде надмоћие нѣговихъ маневара, онъ ће бити потученъ одъ исто толико, али болшихъ войника. Ратъ се дакле може водити само са правимъ войницима.

Али да би храбри били, валя ихъ таквима начинити; ерѣ храбростъ није намъ урођена, то е едно художно а не природно свойство. Ми се сви плашљиви рађамо; тако хоће природа, коя усађуе у свима живимъ створењима, у интересу нѣновогъ чуваня, неко чувство или осећанѣ страха, кое ихъ гони да одъ свега онога бегаю, што би имъ шкодити могло: храбростъ стои у надвишеноу и победи овогъ осећаня. То се пакъ може постићи само са игромъ страсти, а не са паметнимъ саветима; ерѣ разумъ, кои мери и равна све што би намъ користоно и шкодљиво било, неналази ништа што би намъ губитакъ нашегъ живота надокнадити могло, а то е у нѣговимъ очима најдрагоценіе, што безъ нѣга ми не би могли никакавъ други имати; дакле разумъ насъ одвраћа одъ тогъ да се губитку излажемо. И по правилима разума судећи, господинѣ Рошефуколдо

налази да е храбрость велика лудость; а међутимъ судећи по противуречивости, доста обичной кодъ люди, између нѣхъ мислѣй и дела, онъ бияше врло храбарь.

То су страсти, кое насъ према опасности за-слепляваю, кое насъ у средину најочевиднѣихъ не-срећа вуку, и кое насъ принуђаваю, да ихъ и про-тивъ свію савета мудрости презиремо. Зашто су млади люди храбрѣи одъ старихъ, место што би они (млади) кои имаю више да изгубе по ладнимъ рачунима ра-зума, требали да буду манѣ храбри? Нїе ли дакле да страсти развіяю свою власть у највећој нѣхъ енергіи кодъ њнихъ, докъ се међутимъ нѣхъ ва-тра гаси кодъ другихъ са сединомъ старости. По-гледайте већину нашихъ образованихъ солдати, сорте глунака безъ страсти, кои су само зато у войсци, што имъ е то као еданъ занатъ да живе са неко-лико пара дневно съ дана у данъ. Яко равнодушни спрема добрихъ као и спрема хрѣавихъ успеха, еръ е нѣхъ судбина иста у едной или другой срећи, они о ничемъ другомъ не сневаю него само о опа-сности и зараниемъ беганю, безъ да дочекаю, да имъ се неприятель приближи. Страхъ да казнѣни не буду, може имати уплива да постану храбрима; али могу ли бити войници храбри са страхомъ? Заръ се неби ова два осећаня потрла? У осталомъ, страхъ одъ не-приятеля недействуе ли яче и снажнїе на нѣхъ него ли страхъ одъ нѣхъ офицера? Казне су безъ сумнѣ користне да се дисциплина и уведена правила одрже, али оне не даю ни мало храбрости.

Дисциплина коя веже войнике између себе тако,

да чине само едно тело покретано едно вољомъ
њиховогъ вођа, не дае више храбрости: коју ништа
неможе допунити. То се тело налази доле, и биће
разасуто са страхомъ, кадъ се опасности приближи,
ако му елементи нису храбри.

Изъ тога излази, да е претерана дисциплина
више шкодљива, но користна; особито ако е само
она, и ништа више. Свестъ кодъ војника и раз-
виено честолюбљѣ више вреде него дисциплина,
која прави војника мртвомъ машиномъ а не храбримъ
ратникомъ и јунакомъ.

Незналица у тренутку представи себи опасностъ,
коју и непознае; али га искушенѣ освести, и страхъ
прелази у сигурностъ. То е дакле, што самъ я ви-
део младе француске войске, некушане јошъ, где
следе своимъ официрима, у средину опасности, са
нинајманѣ неповольности, у прву њихову битку кодъ
Лицена, као годъ и кодъ Бауцена. Прво искушенѣ
научило ихъ е упознати опасностъ.

Нацослетку могућностъ, која насъ сдружава са
опасностима ублажава страхъ у нашимъ очима, и то
е узрокъ, што стари војници више вреде него но-
ваци; но овај изрђжавајући положай ние довољанъ
да поднали храбростъ; треба енергичнихъ ствари,
треба страсти.

Не остављаймо наше војнике да буду равноду-
шни спрамъ успеха; раздражуймо, подпалюймо њи-
хову желю къ победи са мамцемъ добра, кое ихъ
очекива ако победи, подетичимо њихове страсти и
подаймо имъ узданѣ да ћею задоста учинити ако по-
туку непријетеля. Дакле осећаня страха, као годъ и

савети разума изчезавају у опоју страсти; они се дају водити, трчаћеју у средину највећихъ опасности, ако би им ми показали, кои е само путъ, коимъ би они постигли цель своихъ желя. Доведимо ихъ да буду страстно заузиматни за предмете, за кое држимо, да ихъ они највише вољу и врше; и њихова пажња биће утолико са сјиношћу награда поцрплѣна и изнурена, да имъ више неће одъ нѣ остати, те да би опасностъ приметити могли. То бияше тайна кодъ Римляна, то беше такође и Мухамедова, и то ће бити увекъ кодъ свију славнихъ и великихъ вођа. Сјини успеси могу се добити само са правимъ војницима; а војници храбрима не могу бити, ако имъ се страсти нераздраже.

Ј предузимлѣмъ да бацимъ еданъ погледъ на разне страсти, кое су ратоволни народи толико и толико пута у игру узимали, да уздигну храбростъ у своје войске, као што су: верозаконски фанатизамъ, љубавъ къ отаџбини, часть, поштенѣ, частолюблѣ, желя за богатствомъ. Славу прећуткуемъ, ербо е она много величанственна, него да би управљала са големимъ бровемъ народа; она влада само са мало њихъ узвишенихъ духова, кои ширећи свој погледъ съ оне стране хоризонта везаногъ за овај кратки животъ, — продиру у будућностъ да уживаю хвалу одъ потомства свога. Испитиванѣмъ средстава, којима се до данасъ служило, довело ме е да изложимъ употребу онихъ, која ми се чине да се слажу са нашимъ нравима и саданѣмъ станѣмъ цивилизацие у Европи. (Наставиће се).

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНЊИЋЪ ПОДПОРУЧИКЪ.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подъ именовъ: **Che cosa sia la guerra**, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare Sumbury in Londra. Opera postuma; edito secundo l'intendimento dell'auttore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.]

Тактика хоће да у мноштву (люди коня, топова и кола) одржи поредакъ масе, која се движе на простору одъ неколико квадратнихъ миља, да другој такој маси на супротъ стане; — тактика се упинѣ, да съ такомъ масомъ наступа и одступа безъ метежа. За ту цель беху усвоена движеня еднака и геометриски измерена, која сачиняваю тако названу теорию, или правило за маневре.

Вештина сходногъ маневрания са войскама особито е нужна нижимъ заповедницама, којима вођь општи планъ саопштава, остављаюћи имъ слободу, да сами изберу начинъ, како ће најлакше и најсигурније произвести поједина движеня. —

И Бонапарте е осетиво потребу, да изучи маневре, паѣъ ихъ е зими 1796. год. учио одъ ђенерала Шане-а, старогъ наредника французске гарде. —

Разне поединости вештине управляю се свака по свомъ начелу, а сва та начела скончана су са њеднимъ главнимъ начеломъ као нѣгове последице. Ово кратко и логично успоређенѣ идея, не само да олакшава науку, и известномъ и сигурномъ ю чини (кадѣ ономъ, ко учи, за рукомъ пође да увиди, како га најманя и највећа действия стичу да приме и одрже општи правацъ) већ и то приноси, да о стварима и положаима право суди, и валяне и хрѣаве стране садашњихъ войнихъ упражненя (практике) опази.

Видели смо доказъ свему томе, у разнимъ — маньимъ и већимъ — гранама вештине, а садѣ ћемо да видимо тај доказъ, и у подробнимъ поединостима теорие, или правила за маневре. —

Пехота е пленѣ, за коимъ коньница и артилерия еднако жуде, ерѣ е најважнѣи и најячи елеменатъ у маси ѣдне войске. Коньница на згодномъ месту сакривена, на ѣдномъ се укаже, а принуђава тиме пехоту да се строи у кару, или збѣя у густу масу — небранѣну; — у тај парѣ е туче и цепа артилерия, а одмахъ за тимъ юрне коньница, да ю подѣ мачѣ окрене. Добро употреблѣнѣ оружя одѣ ова три рода у ѣданѣ махѣ, где ѣдно друго целѣи сходно подупиру, то е у тактики највећѣи, и најважнѣи посао. — Одѣ туда се породила нужда брзогъ движеня за ова три рода оружя. Та се движеня точно уче у мирно време, и особито су нужна пехоти, коя као мета свѣихъ маневара и усиляваня осталогъ оружя (ко разбиѣ пешачку масу, одржава победу) има да сноси и одбѣя нападе тако силнихъ непрѣтеля.

Много се препирало, и препире јошъ и сада о правилу построєня у две или у три врсте. —

У инглеской, швайцарской, хановерской и пиемонтеской войсци пехота се постројава у две, а у француской, руской, и све Германіе вонскама у три врсте.

Одъ войнихъ писателя, Наполеонъ, Мармонъ, и Жомино уважаваю две, а Бижо, Дифуръ, Лотрель, и прочи три врсте.

Заступанъ сходности (практичности) построєня у три врсте доказуе, да непознаванъ — не башъ начела масе — него нѣгове надмашности као главногъ начела, може у погрешку довести и люде найвећи ауторитета у нашој струци. —

Шта се у бою догађа кодъ трупе, у три врсте построєне?

Поредакъ се наруши, и она се растројава.

Трећа врста не може да пуца; треба дакле да свое пушке додае другој врсти; да ихъ на ново пуни и додае; итд. Не може дакле да учествуе у бою, ако прва врста не клекне; али у забуни раднѣ прва врста никадъ не клеча, нити коме на умъ нада да изврши то правило, за нске случае прописано. Онда се догоди најпре, да люди, друге врсте, непоуздавајући се у трећу, нѣне пушке по другипутъ пуне, и са туђимъ, двапутъ пуњнимъ пушкама несигурно пуцаю; — да люди треће врсте недаду пушке изъ своихъ руку (стварь прородна и похвална; збогъ тога не треба, да се говори противъ нѣ), те се у наглости и забуни строй одъ три, у две врсте преобрати, збогъ тога: што ови люди хоће,

да у палъби учествују. Тимъ се тумачи стваръ — иначе непоямна — да палъба са трима врстама у правомъ бою никадъ није била яча, но палъба са двома врстама.

„Трећа врста пуни пушке другой врста, а то е „хрђавъ поредакъ. Пешаци треба да се строе само у две врсте, еръ се изъ сваке пушке не може да „пуца, осимъ у таквомъ реду.“

(Napol. Camp. de Turenne.)

Две врсте — поставши изъ три саме одъ себе — усвоене су по инстинкту као пробитачанъ распоредъ у бою, еръ (тај распоредъ) дозвољава свима учествованъ у бою. Али по коју цену? Ето по ту: да се развргао првобитни поредакъ, по комъ е вођъ располагао са тереномъ, — линија се продужила, — између баталиона нестало е растојаня, за маневре нужднихъ, — војникъ видећи, да е поредакъ при екзерципу постао другачији у бою, говори самъ у себи: „ето већъ нереда!“ — Морално нѣгово поузданъ и сигурностъ изчезавају, а збогъ та два узрока, т. е. збогъ преиначења поретка, и збогъ моралногъ колебања у војнику фронтъ се таласа, а маса се брже развргне и разтура.

Важно е и памтенија вредно, да: што жешћи постае бой, тимъ яча постаю у војнику она побуђенија. врло разумна, збогъ којихъ е нарушио поредакъ, правиломъ прописани; т. е. да башъ онда, кадъ е редъ најпотребнији, у војницима чезне хладнокрвностъ, која би га одржати могла. —

То е главни узрокъ, съ кога се строй у две врсте предпоставља строю у три врсте, еръ истиче изъ

главногъ начела о единству масе; — али има и другихъ узрока, да како одъ не манѣ важности. —

Што е ређа линија, тимъ јој непријатељ мању штету може нанети са топомъ и хаубицомъ; трупа у две врсте построена, може безъ скраћивања линије, и безъ излагања своихъ бокова, умножити резерве, које, шилући чврсте и чиле масе на боиште, већи број битака решавају; олакшане су јој съ тиме све маневре, особито маршъ у бойномъ поредку; — може марширати побочно — удвоенимъ редовима — т. е. у строю за брзину најскладнијему, изъ кога се опетъ најлакше у бойни редъ (фронтъ) развити може; — кара, тиме већа, има већи утицај; — поремећена, лакше се построји у линију, има четири врсте, па и петъ, ако ћемо, да брзоимо закључну удвоену линију.

Доказъ е историчанъ, да се правило о стројноу у две врсте слаже са главнимъ ратнимъ начеломъ, а усвоио га е Сиръ Џонъ Море у Инглеской 1810. године * дакле башъ онда, кадъ се течаемъ дужегъ војевања почело упознавати ново начело; Ней е кодъ Радинха 1811. год. построио войску у две врсте; — Наполеонъ е остварио то начело, усвајајући коначно тај строй мало дана пре битке кодъ Лайпцига. У многимъ државама, где јошъ постои, тређа е врста определѣна, да се проспе у стрелячки низъ, пакъ е съ тога, као у некимъ аустријскимъ пуковима, другачомъ пушкомъ наоружана. И Французи, премда то не стои у њинимъ правилама, обалили су васъ кримски ратъ и у две врсте построени.

* Овде примећујемо, да е строя одъ две врсте било јошъ у 1807. и то не по случају, него по разлогу. — у Србији Драгаш.

Напредованѣ у тактики решавало е увекъ, да уманиоу врсте кодъ пехоте и кодъ конѣице. Ако се добро опоминѣмъ, подъ Густав-Адолфомъ строила се пехота у педесетъ врсти (разуме се у боиноу поредку); а конѣица, подъ Енрихомъ II. францускимъ кралѣмъ, у десетъ врсти, а текъ 1766. год. беше конѣица у две врсте построена.

Пизмонтеско правило — заиста несавршено, али ипакъ едно између наиболѣихъ, што у Европи постое — основано е на системи двеу врста. Уређено е подъ министарствомъ Ла Мармора, и главно е дело артилерійскогъ полупуковника Делла Ровере, а означено е 1851. године.

Ако е читалацъ смотрено и стрпеливо пратио, што смо спреда рекли, разумео е, да е са речима о посебноу питању, „да ли е болѣи строй у две или у три врсте“ означена и точка, съ кое се све маневре сматрати имаю: войникъ видећи да строй у бою другачи постае, но е при екзерциру био, помисли „ето већъ нередѣ.“ Тако е! Проницајанъ гение сахсонскогъ маршала опазио е, да су изгублѣне оне битке, за кое се мисли, да су изгублѣне. —

Тако е! опште начело теорие постои у системи: маневре треба да буду права (истинска) слика рата. —

У свимъ правилима, данасъ у Европи постојећима, врло е често заборављено, да маневре несмеду да буду лене параде, кое са својомъ петантичнимъ точношћу и редовитошћу чине да войникъ, дошавши на боиште, и видећи најманъ поремећенъ оногъ ге-

ометрискогъ реда коме се наопако привикао — мисли: ето су насъ већъ надячали непријатељи. Нјму се онда чини, да е передъ већъ настао, а официру, да е маса свомъ растроеноу ближе, но е пре била.

„Людима се обично врти у мозгу, чимъ се што догоди, чему се надали нису. Тай општи појавъ утиче у рату више но другде; онъ решава битке и сва предузећа. То е, што я називамъ срце човечие, и што ме е побудило, да ово дело саставим.“

(Maréchal de Saxe.)

Отиђите у лов, и осматрајте узбуђеностъ ловчеву у онај паръ, кадъ изненада опази зверъ, коју е ипакъ очекивао, — и по томъ судите, шта ће бити онде, где се изненађено придружи или сопствена опасностъ, или одговорностъ за туђу опасностъ. —

Ова највећа, непрестана и општа погрешка свию теория (правила) истиче одъ туда, што се никадъ није осврћало нити на цель, нити на разлогъ, нити на случае, коимъ би се прилагодит имала разна движеня, коя се на ексерциру уче. Тако се мало по мало заборавило стварно начело, по коме би се та движеня имала избирати и упражнявати; тако су она постала и остала празне форме, способније за вежбањ памтени, него ли за изображенѣ разума. Ђдино упражненѣ, кое би могло сећати на то начело, т. е. мешовити ексерцирѣ за сва три рода оружя у кршовитимъ пределима, већма е занемарено но недно друго. Тимъ начиномъ ништа неостаде, ни традиция, ни искуство, кое би разумъ

къ начелу склонило, или га пронаћи помогло, ако е забачено.

Почемъ намера ове књиге ние да предае науку о ратной вештини, већ да означи правацъ, то ми, ограничавајући се на најважние ствари, кажемо: да теория, ако ће да буде добра и начелу прилагођена, има најпре:

да изостави педантичну точностъ у равнаноу и управляню;

да изостави разликованѣ десногъ и левогъ крила у колони;

да се окане разлике између обрнутогъ и првобитногъ бойногъ поредка; и да укине за увекъ разлику између прве и друге врсте. —

Стари војници, кои су своимъ дугимъ искушаванѣмъ стекли право, да реше ово, што смо садъ предложили, нека се чуваю предрасуде, која изъ традицие излази, и нека помисле, да се свака нова стварь првомъ погледу туђа и страна указуе. Не велимъ я, већ е Гете казао: „што е данасъ смешно (неразумно) сутра е већъ обично.“

Кодъ Косеира у Мисиру едно оделенѣ инглеске войске беше 4. Новембра 1799. год. сасвимъ ризбиено одъ едногъ манѣгъ францускогъ оделения, збогъ тога, што е инглески командантъ, — нападнуть съ леђа изненада у онај паръ, кадъ се изкрцао, — у место, да командуе просто „на лево кругъ“ контрь — маршъ са водовима на средину наредио, да би тако непријатеља у првобитномъ поредку дочекао, а тимъ движенѣмъ, и онако споримъ, дао е Французима времена, да га нападну пре, но што га

е онъ извршио. Тако е та маневра постала дармаръ, а одъ Инглеза што не беше потучено, оно паде у робство. —

Наполеонъ пакъ, нападнута са леџа 2. Мая 1813. године кодъ Лицена, окренуо е фронтъ целе войске одъ 200000 на трећу врсту. Примивши тако битку безъ икогъ другогъ движеня, ние могао употребити конџицу, али е ипакъ одржао победу.

„Правила су еднака за велики или мали корпусъ; сва е разлика у степену (scala Stafel.) маневре.“

Гуйберт — на когъ се Лотрелъ позивлѣ каже: — „движеня, добро поџмљна и извршена, одржала су „више победа у биткама, но артилерија.“

За оне, кои су поџмили начело, и посредствомъ проученя войне историе доволно се уверили, о вѣговой непоколебљивости; нема абсурдниѣ (нескладниѣ) маневре, но што суинглеска контра, — маршеви предъ неприятелѣмъ. Ако е трупа у бойномъ поредку (строю) прва се врста окреће на десно, а друга на лево, пакъ обе маршираю у кругу една къ позадномъ краю друге, и текъ кадъ су тако изменяли своя односна места, постројаваю се у фронтъ. А кадъ е баталионъ построенъ у колону, сви десни водови (пелотони) праве лево — круг, па онда леви и десни водови извршую контра — маршъ — на десно едни къ позаднѣмъ краю другихъ, т. е. у страну првобитнихъ нѣнихъ левихъ крила. Кадъ годъ самъ гледао тај даръ маръ, пало ми е сваки путъ на умъ, што е Биџо викао „маневре за палџбу“, „маневре палџбу“ т. е. маневре при којима неприятелъ ту трупу сразити може. —

Сада питањем: шта би било одъ тогъ баталијона, да непријателю пође за рукомъ, те му прекине ту еволуцију? да га артилерија почне тући у онај паръ, кадъ се преустройства? — или да га конџица нападне у овомъ положају, где се десни водови налазе шестъ корака иза левихъ, (тако е прописано и треба да буде, да се прокрчи место за контра — маршъ) дакле еданъ другоме иза леџа, те е маса са свимъ растровна? „Што е по компасу измерено и симетрично ретко е у рату практично“ одговара исти Биџо. —

Али му кажу: не бисмо правили то движењѣ, да намъ е артилерија близо, или конџица иза леџа.

Дакле ће произвести друго движење, т. е. командоваће — кадъ се бравити треба — просто на л е в о к р у г њ.

Али ту настае питањѣ: шта ће да рече прости войникъ? шта ће да мисли офицеръ?!

Битка се губи, за коју се мисли да е изгубљѣна. Ние доволно да смо у реду, већ треба да смо о томъ реду и убеђени.

Пиемонтеско правило о контра — маршевима ние тако абсурдно (несмишљѣно) премда се јошъ ние са свимъ удалыло одъ абсурдности, ступило е ближе къ практичној истини али само еданъ коракъ. Съ инглескимъ контра — маршевима се хоће, да управљѣнѣ остане увекъ на десно крило, а прва врта напредѣ; пиемонтеско правило пакъ задовољава се тиме; да прна врта остане напредѣ, и производи контра — маршъ са оделеныма на десно, и редовима на лево.

(Наставиће се.)

Нове карте.

Karte von Bosnien, der Herzegovina und des Paschalik von Novi Pazar, auf Anordnung des K. K. Generalstabes, nach den neuesten Quellen und, mit Ausnahme der Kraina, an Ort und Stelle gesammelten topografischen Skizzen entworfen und gezeichnet von Hauptmann Roskiewicz des Generalstabes, mit Theilen der angrenzenden Provinzen, ergänzt und lithographirt im militair-geografischen Institute. Wien 1865. На 4 листине. Размера 400.000. Цена 50 гроша.

Ова е карта у толико вреднија, што о тима земљама по готову није ништа издато. Наравно, да и овде није све најточније, ерѣ недостаје онога, што за специјалну карту треба да има, али ипосећ остаје овај посао, и башѣ збогѣ тога узрока, врло заслужанѣ. Една таблица на тој карти показује политичко поделенѣ земљѣ на каймакамѣ и казе, или мудирѣ, друга пакѣ величину и населѣност свакога краја. Према Србији ова карта вата до Колубаре. Израда е врло фина, изразѣ еднобојанѣ, црнѣ; брда су оличена кредомѣ.

Orts- und Strassenkarte der Königreiche Ungarn, Croatien und Slavonien, des Grossfürstenthumes Siebenbürgen und der K. K. Militairgrenze, bearbeitet von A. Steinhauser, K. K. Rath. Wien 1865. Eigentum und Verlag von Artaria u. Comp. На 1 листини, Размера 1,290000. Цена 25 гр.

О Г Л А С Њ.

Г. капетанъ Николићъ Владимиръ оглашуе

КАРТУ

ТЕЛЕГРАФСКИХЪ И ПОШТАНСКИХЪ ЛИНИЈА
У СРБИИ.

На ншой се може видети

1. Крозь коя места иде жица телеграфска.
2. Где и каквихъ има телеграфскихъ канцелария.
3. Коя су места везана редовномъ поштомъ.
4. Где су канцеларие са мезуланама, а где безъ нихъ.
5. Коя су места везана редовномъ пандурскомъ поштомъ.
6. Колико е кое место одъ другогъ далеко.
7. Где њею се јошъ дићи телеграфске канцеларие.

Карта одъ врло велике вредности за свакога, а цена јој е врло малена, едва 3 цванцига.

Ми е можемо најтоплие препоручити и управо молимо свою публику да подпомогне г. Владимира, те да буде кадаръ издати ту карту, каква намъ одавно требаше.

Сваки шести комадъ наменѣнъ е скупителѣима. Новце валя послати напредъ, најпосле до Бурѣва дне, и комъ е удесниѣ може уредништву Воина, иначе г. Валожифу књиѣжару у Београду.

МИСЛИ

О

СРБСКОЙ НАРОДНОЙ ВОЙСЦИ.

ОДЪ

ДРАГАШЕВИЧА.

III.

Кадъ се какавъ посао хоће да предузме, онда се прво морамо упитати може ли се? Съ тога ћемо и ми найпре да развидимо оне елементе, кои су нужни за подизанѣ войске, и оне, кои предузетакъ чине напреднимъ и успешнимъ.

Пре свега да видимо е ли српски народъ способенъ за войника?

Ми држимо, да смо овимъ питањемъ увредили многога Србина. Питати о ономе, о чему већ одъ вайкада постои необоранъ доказъ, и есте увреда; толикимъ примерима показана истина, нетрпи ни-какве сумнѣ.

И ми дакле нећемо ништа претерати, ако кажемо, да е српски народъ међу првима народима, кои се брое да су добри за валятну войску. Да може много да издржи, да се съ малимъ задовољава, и да е у пуной мери ратоволянъ, то се

Србину никако неможе да одрекне. Ту су му врлину признале све суседне војске, то му признаю и данасъ најболѣ војске у Европи. Кадъ се Аустрија борила противу Француза на Райни одъ 1792 године па на далѣ, ми у томе рату видимо, да су Србљи били највећи јунаци и најболји војници у свој ђесаровой војсци; ми видимо, да Србљи извршују најтеже задатке, и да на страшномѣ месту само они стаяху. Па изъ ратова за наше ослобођењѣ, изъ ратова црногорскихъ и ерцеговачкихъ, изъ ратова по войводици србској, и свуда видимо исто то, а тако и ратови аустријски по Италији у овомъ, и по Турској у 17 и 18 веку сасвимъ насъ уверавају, да е Србинъ вазда одличитъ и врстанъ војникъ. И заръ може бити већѣга доказа о ратоволности србској одъ онога, кадъ су се толике стотине и хиљаде чакъ изъ Шумадије кретале да у фрајкору Булаіовомъ и Михайловићевомъ боре се тамъ на Райни противу Француза?

Природа и сада, као и пре, негуе Србина за војника и бойца. Она земља, у којој живи, онај ваздухъ, којимъ дише, и све око њѣга што е, то гради одъ њѣга чврстогъ и јакогъ човека, који е кадар да издржи све, што други човекъ издржати може. У непрестаној борби съ природнимъ незгодама, у преовлађивању оногъ оштрогъ ваздуха планинскогъ, у преодолевању небројнихъ тешкихъ препона, — онъ крепча и јача своју снагу, и подноси и издржи толико, колико најболји планинацъ европски — Швајцаръ. Кадъ га видишъ съ какевомъ супремомъ дочекуе зиму, кадъ га скобишъ по највећој цичи и веявици

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

UNILIB.RS 0085 III DEPART 10000

съ раздрљни груди, кадъ би га могао видети о најлюбој стези зимској у среди кршне планине, — онда морашъ веровати, да е Србинъ толико очврснуо, колико е сувише и за најболѣгъ војника, и морашъ мислити да издржи, што мало ко.

Изъ нѣговихъ дела, која е Србинъ као војникъ починао, па било то за себе борећи се, или другоме служећи, сасвимъ се ясно види нѣгова војничка способност. Онъ ние мекушанъ; Србинъ е чврстъ, крепакъ, издржанъ, у бою окретанъ, поузданъ, прегореванъ, и дакле за војну службу подпуно прилагоданъ. И ние ли то доказъ, што му е мера дальине у два путъ већа одъ обичне, да е изреданъ за највеће маршеве?

Па е Србинъ примчивъ и за дисциплину. Погледајмо само граничаре Србе у Аустрији, а погледајмо и наше граничаре на сухој граници, па ћемо се на махъ уверити о тој примчивости. Но сетимо се и рата за ослобођењ, па ћемо видети да кодъ Срба има дисциплине и кадъ ние пре тога школованъ, само кадъ осети прилику озбиљну. И заръ наши војници (регуларни) у 1862 нису показали довольне дисциплине?

И уза све то Србина јошъ усавршуе за војника и то, што се у свакомъ пределу уме да нађе.

И по свему дакле види се, да е Србинъ рођењ војникъ, и да се одъ нѣга може да начини војска съ великимъ успехомъ.

Алъ у Србији нарочито има јошъ еданъ важанъ елеменатъ, кои то уређењ чини могућнимъ и тай

успехъ јошъ више осигурава. Тај елеменатъ стои у еднакости свију грађана србскихъ.

У земљи, где постоје различите класе народа, съ различитимъ и нееднакимъ правима и дужностима, ту није никако могуће начинити добру народну войску. Нити војска одъ племства може доволно да брани интересе државне, нити војска одъ простоће има снаге да државу спасе. Само она војска, у којој е савъ народъ уделанъ, и то базъ разлике у правима, само та војска чини озбиљну снагу земљи у свакомъ случаю, и само та земља съ таквомъ войскомъ има праве и поуздане снаге у себи. Срб у таквој земљи и војсци сви државни атоми споени су у еданъ нераздвољнъ и неделанъ елеменатъ, а у свакомъ другомъ случаю постоје баръ два, кои често могу бити или постати противни, и дакле снага земљъ и државе може се поделити збогъ те поцепаности интереса њњихъ стихия.

Ако е народъ, односно дужности войне, подељнъ, онда е и снага у оне половине, која войну дужностъ извршуе. Па нека би та половина не аристократия, него простоћа била, опетъ зато она би показала толико снаге надъ ономъ другомъ половиномъ, да би јој се у моћи изравнала, а често и импонирала јој.

Ми смо већъ едномъ споменули, да е война снага темель политичной; па ако та война снага није у народу наеднако подељна, онда и права нису. А чимъ се деси да у којој земљи права и дужности нису подеднако разређене на све грађане њње, онда е очевидно и скоро увекъ неизоставно, да ћею се и

интереси раздвоити, а тимъ и истинска снага државе. Сваки грађанинъ у држави кадъ има еднака права са другима, и кадъ има еднаке дужности са другима, онда е онъ свестанъ свога положая, а тада и народна воля има свога значая. Такавъ народъ има гласа при решавању судбе нѣгове, и такавъ народъ има увекъ поштованя на страни, — еръ има снаге.

У Србији сви грађани србски имаю еднака права¹. Та опстойность чини и могућность, да се цео народъ по войнички уредити може, и успешность, да ће то уређенѣ напредовати. Сваки србски грађанинъ, збогъ правне и дужностне еднакости, уме да цени свой државни положай, па уме и да разуме, да му валя чувати и хранити интересе свое државе. Само га валя јошъ научити, да уме и снагу своју употребити, и интересе земальске **Одбрани**ти, кои су съ нѣговима тако најтешиѣ скопчани.

Збогъ те правне грађанске еднакости, и збогъ тога, што се баръ у дужностима ниеданъ редъ люди неизузима, србска народна войска може да буде на врло якомъ основу. Другимъ речма, та еднакость у правима и дужностима чини, те се у Србији може да подигне најболя ввойска.

Съ едне стране дакле то, што е Србинъ чврстъ, издржанъ, ратоволянъ и оружю вичанъ, а съ друге стране та грађанска еднакост, — то су први и најчачи елементи за подизанѣ онакъве войске, каква ће у свакомъ случаю бити верна узданица држави и отаџбини, коя намъ е увекъ пуна милина.

¹ Изузимаюћи чиновнички редъ, еръ кодъ насъ чиновници имаю дужности више одъ осталихъ грађана србскихъ, а права немаю толико, толико остали люди у земљи.

О ВЛАДАЊУ ПЕХОТЕ У САМОМЕ БОЈУ

Посрбио капетан Н. Владимир. *)

Настављење маршала Вижо (Bugeaud), његовине полку.

Вештина са којом треба своје трупе у борбу увести од великог је уплива на исход саме битке. Од ње **управ зависи** успех ваљаног бојевог распореда (диспозиције) исто тако, као што се њеним упливом, дају исправити незгоде происходеће од једног погрешно начињеног распореда.

Између трупа, које су јунаштвом задануте, а уз то крeпкo командовате и управљане по добрим борбеним основима, и они обични трупа, које су уређене и образоване како су већином трупе Европљана, тако је голема **разлика** као што је међу једним **одраслим** и једним **детенцетом**.

О истини овог сравњења, ја сам се у више од двадесет разних бојева уверио. Вами међу тим та је истина тако позната као и мени, па за то се ја у вас господо и уздам, да ће те ме ви такође, свима вама могућнима начинима подпомоћи, да наш полк, на

*) Види Journal des science militaires 1866. Fevrier.

тако високи степен савршенства доћерамо, да му се **никоја гарда** била она царевинска или краљевска, ни пет минута противити неможе, нарочито на терену где су користи подједнаке за обе стране.

Већина међу вама господо присуствовала је у више **бојева пешачки**, који небеху ништа друго, но **срамежљива узајмна промена по ког пушчаног метка**, итмеђу трупа разређених у две равно-одстојне линије и надалека једни од други — Свака страна за себе, изгледаше као да **победу ишчекује** од случаја и од **ужаса**, који ће њени метци на **противника произвести**. Трошише се милиони фишека а све без сваког већег добита, до неколико оборених људи са једне и са друге стране и често тек какав ванредан случај **независећи нимало од борећи се трупа**, решаваше одступање једнијех или другијех.

Такови војници кад већ истроше своју муницију и кад им се врсте мало прореде, нису кадри готово за никакав нов одпор и нову одбрану и ништа лакше но **рашћерати их једним резевним одељењем управљаним са бољим основима**.

Пехота ваљано одгајена тако се невлда.

Ја ћу се дакле добринуту да положимо такве основе са којима ћемо се **узвисити над сваком европском пехотом**. Ти основи господо, нећеју бити **теорије кабинетске**, мене их је научило **искуство** и њих држећи се од почетка шпанског рата 1808 год. бејах свагда у надмоћнију и над Шпанима и Енглезима и Аустријанима. Ласкам себи дакле, да ће те их ви такође усвојити, јер ће те наћи да се

подударају са примечањима, која сте непреміено сами искусили у приликама у којима сте ви учествовали.

Ви ће те се усилити господо, да их улиете у ваше подчињене па кад буду те истине обиљежене у души целого пука, од пуковника до добошара, 66-ти пук може тада себе рачунити за непобедима. Попустио би можда у борби у којој би разна оружја узајамно против њега оперирало; али нигда у борби према једној другој пехоти, маџар га ова бројно у многим надмашала.

Ово питање уопште узето, дало би се грдно разгранати и написати читаво діело тактично, но мени то није намера, а и границе би моје способности прешо. Такође ћутећи прећићу и припремна распооређења (диспозиције) за битку и само ћу се ограничити чисто на оно, што се односи на саму борбу.

Свака битка има своју моралну и своју физичну страну. Прво је виспренија.

Ми ћемо почети са другом.

Физична страна једне битке.

Одпочета паљба на далеко, већ је знак лоше пехоте. Добра пехота штеди своју ватру.

У паљби се састоји права моћ сваке пехоте, нетреба је дакле у ветар трошити и само са највећом смотреношћу употребљавати је.

Уопште, паљбом се тек онда треба послужити, кад се дође до решавања једног питања и тада треба да је што жешћа. Ако тренут самог судара још није ту, то придржите ваше трупе ван пушкомета, или их ставте гдегод у заклон. Је ли пак опреде-

љени час куднуо, марширајте к непријатељу крепко и нападните га са оним јунаштвом и оном ладнокрвношћу са којом сте кадри све покушати. Деси л се преко обичног правила, да вас непријатељ чека без пуцања, тад у први метак спустите два куршума одједаред.

Тим начином ја сам добио више бојева. Ако би дакле ја случајно у жестини борбе и заборавио да вам то **заповедим**, сијети те се ви место мене, јер ја на то велику важност полажем.

После једна такова **измета** са два куршума редко ће вам требати још два фишека па да заузмете једну позицију или да одбијете нападајуће вас трупе. Докопавши се противника који је већ ватру свог оружја утросио, како би вам се и могао противити? Поплашен страхом, да на њега неборите општу паљбу на кратком одстојању, окрене леђа. То је пак тренут у ком треба паљбу целом линијом произвести, **јуришати са својим редовима и бегајуће робити**. Ово је много практичније но људе убијати. Док једног човека бајонетом убијете, **сдободно можете шесторицу заробити**.

Корист је обично знатна у оваковим приликама за победитеља а без толика његова губита, истина приближујући се непријатељу неколико људи изгуби, ал једном дошав до њега престаје свака **опасност**.

Таким тактиком, осигурали сте себи свагда победу, и кад би њоме биле управљане све војске, она би свагда триумфовала у пркос и најлошијем бојном распореду. Тој подобна тактика беше и Диге-

Труена (Duguaу-Тгоиn) и тај начин борења више је допринео његовој сјајној гласовитости но сва му друга преимућства. У њега беше обичај, **прикучити се непријатељевој лађи са напуњеним топовима и трупом полегнутом по крову лађе.** У тренутку самога абордажа¹ његов цео екипаж² беше на ногама и у исти мах, кров противникове лађе обасут страховитом ватром из свију грла **ватролетских оруђа.** После чега абордаж небеше му никад тежак.

Али ма како да су од вајде сва та средства, нетреба изгубити из вида још нека, јер наша је целъ, да са што већом вероватности приутововимо **успех у нашу корист.** Тако н. пр. сважну подпору наћићемо и у паметном употреблењу **расипног строја.** Діејство овога треба свагда да **предходи діејству линије било у одбрани или у нападу.** При нападу расути гађачи (или као што ми велимо уопште стрелци) служе да се **провиди природа земљишта** (терена), што је иначе из далека самим погледом немогуће увидети, и да редове непријатељеве **поспу градом од куршума.** То код овога производи забуну и смета му, да са истим успехом не пуца на нашу линију која движући се не пали. **Стрелце (стрељачи) уопште треба колнко**

¹ Под тим изразом разуме се јуриш лађе на лађу, нападач маневрује и гледи што ближе да се привуче противниковој лађи, па је онда особитом начином и нарочитим канџама к себи уз своју лађу сасвим прикоча и бајонетом на кров његове лађе сукне.

² Разуме се под тим сав персонал морнарски и војни који се на лађи наоди.

је могуће више усилити на ону точку на коју неће бити главни јуриш.

Ако околности захтевају, да стрељачи задрже испред јуришећи трупа, ових је дужност у таквом случају, размакнути се лево и десно у колико да делују линије не сметају и да се бокова непријатељеви дочепају, и тим начином да га деморалишу (све у већу забуну доводе) и да ватају заробљенике. Десил се да ми је то немогуће онда ми остаје да се провуку кроз међу места (интервале) баталионска или најпосле немају и ни за то времена да потрбушке полежу на земљу и тако да јуришајућим трупама пут отворе.

Ватра расипна строја немије такође бити у лудо трошена као ни ватра линије. Циљ њена не треба да је само узајамна промена по ког пушчаног метка, но да озбиљно саучествује општем успеху. С тога још одма у почетку и пре почетка паљбе треба стрељачима означити точку која се има заузети, а одма чим су они паљбу одпочели, трупе за јуриш напред кренути.

Ласно је увидети, да би наша расипна линија морала одступати, ако је пустимо одвише близо главне непријатељеве масе, без да је подпорама оснажавамо и тако неби могли ми успети у оном што смо желели. У таквом случају нужно је дакле, нашу ратну линију у толико ојачати да линију противникови стрељача сузбијемо, макар да је то већ једна незгода.

Од најглавније је пак важности знати, да се паљба расипна одпочиње само онда, кад је за то

прилика и вријеме. А прилика је кад се кренемо на јуриш. Десил се да нас непријатељ пре тог времена узнемирује са својим стрељачима, треба ове **кратким и изненадним јуришима сузбијати.**

Непријатељеве стрељаче ми свагда са извесношћу можемо приморати да се од нас удале и то овако: На место да им противставимо равноодстојну расипну линију — што се често чини — ми им заиђемо са стране или им са једним водом кренутим у гомилицама на јуриш раскинемо њихов ратни ланац. Тај поступак дејствује тима морално на противникове стрељаче и ја га себи овако тумачим:

Код стрељача уопште не влада она душевна снага оно **убеђење сигурности**, које људи осећају, кад су у **масама, лакат уз лакат, и под једном командом.** Сваки стрељач сам себи командује и остављен је само својој памети. Кад види дакле к себи долазећу једну гомилу повећу, морал (снага душевна) попушта и **он увиђа да није у стању противстати.** Шта ради дакле: Прекида ланац стрељача и повлачи се назад у десно или у лево, а неотице повлачи за собом и своје суседне другове, ови опет на њихов ред повлаче за собом своје друге суседе, који бојећи се да не буду одсечени, прекидају и сами и сви одступају на извесну даљину да се искупе и да паљбу наново одпочну. Наш пак вод **нетреба да одговара** већ у касу измиче се натраг или се за какав предмет на терену заклања.

Нема ништа **луђега ни штетнијега** по гађати се из пушака без **цијели.** Троше се и људи и муниција без сваке добити за победу, губе се

дакле најважнија средства која су у тренутима решавања од највеће потребе. Ја вас нарочито чиним внимателним на ово питање јер је за цело у лудо расипање муниције један од највећи грехова, који наша пехота може учинити а и свака друга у свијету. Често после једног сата од како је битка одпочета, без да је ишта уређено, можете чути дуж целе линије „**немамо више муниције.**“ Редови се почињу **разређивати** постају провидљивије, због одилазећи, који иду да фишеке донесу и **то често буде узрок да се изгуби битка.**

Шесет фишека господо треба да је доста и за највећу битку. Године 1805, 14-ти линејски пук Француза беше у Алпима у једној борби, која трајаше **осам сати**, и по свршетку боја беше још у људи за једну трећину муниције! Неприатељ је пуцао кроз сво време, али 14-ти паљаше само кад му је метак био сигуран и кад Аустријани, који имаше иницијативу, беху сасвим близу његовом положају на који нападаху. После сваког истрела 14-ти је излазио **на јуриш на бајонет** и то свагда решаваше ствар за магновено. Бореће се стране враћају у своје положаје и Аустријани продужаваху паљбу док међутим 14-ти своју сасвим ућуткаше чекајући опет на први озбиљан напад.

Овај пример нека вам служи као **добар образац ваљане одбранителне борбе.**

Осим овога имаде још један други метод, који је готово тако исто сигуран за постигнуће успеха. Он се састоји у томе **избегавати колико је могуће сукоб равноодстојан**, зато, што овај подаје

подједнаке користи за обе стране и што би у подбној борби победа на нашој страни остала тек онда: ако би **іуначно одушевљени** били узвишени над противником и ако би нам **паљба била жешћа и боље од његове управљања.**

Осим тога треба се усилити у **решавајућем тренуту** да се дочепамо непријатељеви бокова, а то није тешко кад се брани земљиште које је брежуљкасто, пошто је іуриш точно означен, односно према непријатељеву положају, треба упутити іедну част резерве у густим колонама према његовим боковима, па у тренутку решавања, развити се десно и лево у фронт и пасти му с ребара тако, да нашом ватром бришемо дуж целе његове боіне линііе (да га анфилирамо). Стрељаче међутим треба упутити да непријатељу дођу са зади бокова и постепено чим се іедан баталијун или полубаталијун формира, одма да іуриша и тако да се противнику не остави нимало времена да се разабере о своме положају. На тај начин противник нападнут, **и спреда, и с бокова** у тренутку је растроіен.

Исти систем са успехом може се употребити и при **одбрани**. Две лаке густе колоне према боковима противника и позади краіева развиіене линііе, тако, како ће у тренутку решавања фланкирати непријатељев фронт и са овим образовати уго од 120 степени.

Овome маневру могло би се пребацити, да би те колоне могле пострадади од непријатељских топова и да ће наш противник лако погодити њихову намеру. За таі случаі, ако се немогне без да смо

примећени удеиствовати, остаје нама други пут који нема ових незгода и који не захтева веће развиће наше снаге но што је непријатељева. Пошто крилни баталијони, марширајући у водним колонама, доспу на велики пушкотмет: заодењем на десно или на лево окренути их у фронт, па ћемо добити оно исто што би добили да су према непријатељу, косо под горе споменутиим углом од 120 степени, марширали.

Свагда дакле, кад год терен — био он уједињен или испресецан — дозвољава, да се непријатељ може с ребара доватити или да му крила заврнемо, треба ползовати и ништо прилику пропустити.

К овоме додајем, да нарочито при одступању треба штедити муницију. Десиће се и таковице прилика, где вам је необходимо нужно трчећи, али у реду одступати, само да избегнете зла, која противник вашој трупи може учинити и често је то једини начин којим се можете од коначног растројства спасти. Колико и колико је војске до ноге бивало разбијено, једино због тога што су лагано одступали, држећи се оног погрешно названог одступања методичног.

При одступању, права се метода састоји у томе: да се што брже измакнемо испред гонећег нас непријатеља, јер наше нам околности забрањују с њиме се сударити, осим случаја где би неко хтео, незнајући се измаћи, по хрђавом појму о чести, свршити са својом пропашћу. У подобним дакле приликама хитро одступање, то је тек право методично.

При одступању маршала **Масене** (Masséna) из Португалије, маршал **Неи** (Neu) добије заповест, да заостане позади и да Енглезе уздржи, те да се добије у времену и могне пртљак кроз један теснац провући. Маршал **Неи**, извршио је свој задатак са њему уобичајеном енергијом — чврстоћом — али војска енглеска једнако подкрепљавана новим трупама, прикучи га тако, да му небеше и даље могуће свој положај задржати. Да би пак прешао на друго за њега погодније место, требао се је бацити у једну уску јаругу и из ове узпужати се на један ту наблизу лежећи вис. Даље, док би он то кретање удејствовао, био би изложен ватри непријатељеви топова и ови би непреміено напуштenu позицију заузели. — Маршал судећи тако о томе, увиди, да би грдан губит морао искусити ако се буде лагано повлачио на свој нови положај. У след тога дакле заповеди он, да **заставник и главне вође** под управом ђенерал-штабних официра, **што брже**, на прогив-положеном вису, **обиљеже нов фронт**. То извршено, заповеди он својим баталијунима: да се **свак за себе и што му је могуће хитрије, станови на ново обиљеженој линији**. И то би дивно извршено. Наставиће се.

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНЬИЪ ПОДПОРУЧИК.

[Изважено изъ већегъ едногъ дела подъ именовъ: **Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Deeristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare Sumbury in Londra. Opera postuma; edito secundo l'intendimento dell'autore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.**]

Настављено. Види стр. 94.

То умањава, али не уклања са свим опасност, нити пијемонтеска система с тиме избегава прекору, енглеској системи намењеноме. И све то се чини само због предрасуде, да управљање буде на десно крило, а прва врста напред. Него, на што више препирке? Ние ли најприроднији овај поредак, у коме се боље бранимо?! Сведочимо, да је њин поредак природан за поражење.

У следству те лажне идеје понављали су нам у школи начело „избегавајте маневре са обрћањем“ а најбоље т. ј. пијемонтеско правило још додаје „да се обрћања редко и то у прекој нужди чине“..... у прекој нужди производе се маршеви, постројења и паљбе на другој врсту“... (Scuola di compagnia. 591. 2.)

Садашња су правила — треба да повторимо — тако састављена, да баш онда кад ред најпотребитији постаје, а случај преке нужде настаје, умањују оне разлоге, који захтевају, да се ради, у њином духу, и како би они хтели.

При артилерији, која је између сва три рода оружја најученија, и боље организована, нема разлике међу обрнутим и наравним, т. ј. првобитним, поредком. Стављајући официре изван врсте, пијемонтеско ново правило за пехоту већ је ближе практичности. Код коњице пак, где су официри још у врстама уклештени, догодило би се при обртању са водовима (целотонима) да прости војници закључују официре, а не официри војнике, и то ће бити узрок, да ће погрешне маневре дуже трајати код коњице, но-ли код пехоте. —

Слушао сам, како један између одличних енглеских штабс-официра на неког официра више, што је постројавао фронт трчећим кораком, баш како пијемонтеско правило захтева. Рече, да није при ниједној војсци видео постројења, на тај начин произведена, а није баш ни лагао. У Енглеској се то ради с **обртањем на десно**; у Аустрији **обичним**; а у Француској **трчећим кораком**. Беше превасходна идеја, и једно од најпрактичнијих усвојења Ла Марморовог правила, које хоће, да се то движење трчећим кораком извршује, — и слаже се подпуно са начелом, захтевајућим, да маневре буду права и точна слика истиног рата. У овој, као и у још неким другим појединостима пијемонтеско је правило савршено, јер прописује, да војник при екзерцирању,

онако ради, како ће му од потребе бити, кад побочно марширајући, непријатеља сретна. Војник ће тада само да непријатеља у реду дочека, постројавају се што брже може, и ако трчећим кораком маневрујући наиђе на воду, дрвље, камење или другу коју запреку, неће рећи: **ето већ нерета**. А инглески или аустријски војник, видећи у таквом случају поремећено равнање, и приморан да трчи (што при екзерциру није упражњавао) ако ће да у фронт стигне, заиста ће помислити: **„нападоше нас изненада — ето већ нерета.“** Реформе и преиначења, која су последица начела, примају од истога већ унапред важност искушене извесности. —

И други још разлози наведу, да се правила на простоту сведу.

Ко је у фронту служио, и правило учио, питаће сам себе: зашто је тако мало вештих маневрача, кад се сва правила за шест месеци лако изуче? У Француској на пр. може се рећи, да их сви официри на памет знаду. Присуствовао сам, где капетани — један за другим говоре (рецитирају) по десет страна из правила на памет, кладећи се, да ће за сваку погрешку платити по једну бутељу вина, и много пута не испије се ни једна, јер ни један не погреша. Том питању нађе се лако одговор на лицу места где се маневрује. Тамо, уз пркос толиком, и тако савршеном теоричком знању, види се како официри у фронту поступају неодважно, и неки се тако збуне, да би рекао „оглувели су и онемели.“ Одговор на питање нађе се, кад човек помисли, да сва вештина у војној струци (а то ћемо доцније опширније доказати)

у извршењу састоји, и да више људи оне послове лоше извршује, који нису сасвим прости. То је ствар хладнокрвности; — (d'aplomb) треба дакле, да теорија буде проста, т. ј. на простоту сведе. Мање погрешака при екзерциру чине официри коњички, но пешачки, јер је правило за коњицу простије.

Тешкоћа у рату непостоји у поимању него у извршењу. Свак разуме шта значи **на лево** шта-ли **на десно**, али ипак смо видели, и жали Биже, одвећ често се виђа, да се командује **на десно**, кад треба да се **на лево** иде.

Осматрајући ову и друге тешкоће и незгоде, које се често при извршењу најобичнији и најпростији ствари наиђу, нећемо-ли осудити као тешкоће несветно установљене оне прописе, који захтевају, да при разно комбиноватим движењима има да буде увек једно то исто, лево и десно крило, т. ј. разлика међу њима као и међу првом и другом врстом. Мајорима се врти у глави, кад ђенерал, коме се исто тако мозак врти, више и неује, што су баталијони с другом врстом напред окренути, а војник при таквим приликама у мирно се време смеје, а у битци стрепи.

Изложени разлози доказали су удаљавање правила (теорије) од свога начела, а овај последњи разлог доказаће потребу да се правила реформишу или преиначе.

У теорији геометричка осматрања не смеду да буду претежнија; морална су осматрања много претежнија јер је морал, дисциплина и честољубље она сила, која масу особито веже, на окупу одржава и

к јединству склања. Правила су позвана, а имала би се и писати тако, да оживљују и умножавају та осећања садружности, а баш то је ред. — Да застави своје бежеће војнике, у битки код Цириха, Суваров је свршио најбољу маневру, т. ј. скочио је у једну јаму, па им је стао викати „закопајте ме, па онда се вратите у Русију да причате, шта сте урадили од вашег генерала.“ — А Мезон је код Вахаве 16. Октобра 1813 год. рекао својим војницима: „јунаци, данашњи је за Француску последњи дан; изгинимо и ми сви на овоме месту;“ — и заиста, од хиљаде у животу оставших не беше се ни један макао са свога места у битки. За случаје, овима подобне, правило прописује: да се командује „стој“, да се поднаредници на линију зову, и тако фронт поравна, него би то била маневра врло несходна.

За пехоту постоје четири редовита постројења

борно за напад;

побочно за марш (поход);

колона за марш и напад; и

вара за одбрану;

а та постројења разни су начини, потичући од двају главних поредака, т. ј.

плиткога за бој; и

густога или **дубокога** за поход.

Што се тиче поредка (строја) у колони, потребно је да споменемо и толкујемо главну идеју, да официр знаде, где и кад се тај поредак практично упражњава.

Наполеон је рекао: „Колонски поредак није поредак само за поход“; а ми, да се не упуштамо у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

разликовања од практичности удаљена, рекли смо у кратко „поредак за марш и за напад.“ Но ипак је суштина постројавања у колону, да буде поредак за поход. И заиста, не бијемо се никад у колони на место стојећој, јер начело зихтева, да у борби учествује сва маса.

Колона је само за марш најбољи поредак (строј) јер га олакшава и убрзава. Због тога, кад хоћемо, да једну трупу брзо доведемо на точку, где ће нападати, ми ју стројимо у колону и онда, кад је непријатељским паљбама изложена, и као густа маса грдну штету претрпити има. Не избирамо туна дакле колону као строј за напад најудеснији, већ због тога, што ценимо, да је губитак времена већа штета, но губитак људи. Него је главна и последња циљ увек, да чим дођемо на точку напада, одмах се у бојни поредак постројимо, (у фронт развијемо) и ако се то кад када не ради, узрок је, што непријатељ, самим наступањем силне масе устрављен, још пре њеног развитка у линију или пре њеног доласка побегне. Колона и њино развијање (постројење) у бојни поредак драгоцене су оруђе особито за велике операције, него се при свем том не сме заборавити, да је њин суштни значај: **поредак за брзи поход.**

„Време је признати, да колона има само морално надмоћје, и да се колона линејним поредком надвладати може, ако се ваљано маневрује, и надмоћјем ватре из раширеног фронта користи“ Бијо.

Почем дакле снага колоне не постоји — како се често мисли — у механичком удару, то је очевидно, да позадна одељења, из којих је састављена,

првом одељењу никако подпору неприносе, него на супрот укупну силу масе умањују; јер ако се не сачувају цела одстојања (једнака дужина појединих одељења колоне) наред првог разбијеног одељења пређе брзо до најпоследњег одељења. И баш због тога се често виђа, да бежати почињу не предња, већ задња одељења, јер је њима, кад већ до бежања дође, пут отворен. Напир нам још више казује; он „сведочи, да наред у средини колоне кад и кад тако „завлада, да предња одељења победоносна напред „ступају, а задња у великом страху назад беже.“—

Код Дирнштајна је Мортије (11 Новембра 1805 год.) са 4000 Француза отерао 30000 Руса. Руси су у неком теснацу нападали са колоном, не чувајући пуна одстојања. Први баталијун разбијен, на срце у нареду на проче; ужас не познатог пораза простре се до најзадњих одељења, и вас се корпус мораде крчити с пута, изгубивши 6000 људи, заставе, топове и пушака на хиљаде, што су побацали бежећи војници.

Том налики беше узроци, због којих је разбијена француска колона 21. Августа 1808. год. код Вимејра у Португалу, и колона Цахових гранатира код Маренга.

Да су у тим нападајућим колонама одељења сачувала пуна одстојања, прво разбијено одељење имало би простора да се склони и построји иза другог итд. Из тог узрока строје се обично дивизионске колоне на једну или другу чету с крила, и тако се добивају растојања (интервали) довољно велика. Водне колоне за напад, постројене на крило или

на средину баталијуна, требало би да се не упражњују, јер и тако још много налаже на густе колоне. Што се тиче колоне на средину постројених, уопште су окладне за пролаз кроз теснаце, али онако, како се сада строје, чине нам се неспособне за напад, јер војници имају да раде на команду њима непознатих старешина.

Па као што не волемо јуришне колоне на средину постројене, због тога, што треба избегавати мешање чета (водова), да се с тим не слаби разлог послушности и реда, т. ј. разлог јединства, исто тако не волемо ни каре на другу врсту (*per conversione*) постројене. Зашто да се уклања официр од војника, кога познаје, и који њега познаје, и то баш у онај пар, кад опасност настаје, и све то већа бива? Таке су мисли руководиле оне, који су рад пролаза кроз теснаце удвојене колоне стројили, не на средину фронта, него на средину сваког полка. Хтело се тиме да се полкови не мешају, јере да их непријатељ нападне пре но се у фронт (бојну линију) развију, без двојбе би уперед дошле оне части, које се још у линију постројиле нису.

Има још много којешта, док се маневре при екзерциру прилагоде маневрама у битки. Говоримо о равнању и управљању; — пред непријатељем је боље радити брзо, него точно и по мери (компасу и квадрату); боље је, да се маневре прилагоде местности (терену), него да су као за пнат редовито поравнате. Сва точност маневара — и у мирно време — треба да постоји не у симетричном поравнању, него само у

такту корака и
осећању лакта.

Онда се тресе земља где баталјун наступа; онда се војник осећа члан тела, т. і. чврсте масе; остало је све безкорисно; све што је збиља нужно, у тим је двема тачкама.

„У очима Фридриха II. једна маневра у којој је „исправност извршења одговарала идеји распореда, „вредила је колико и једна победа. (Беренхоршт.)

„Неколико година пре револуције дотерали су „до те маленкости, да су имали у свакој касарни „часовник са клатном, а на улици поређане и ге- „ометрички размерене степене, (по свој прилици др- „вене греде у неком одстојању једна од друге) да би „тима постигли најсавршенију правилност корака“

(Duchesme citato da Okoneff.)

У енглеској су војсци скоро укинули обичај, по ком је, за исправљање корака, нареднику — наставнику о трећем дугмету хаљине (мундира) висио један пендул — машућа казаљка; — за брзи корак та се казаљка у полак скраћивала, а за трчећи корак дужина му се сводила на две трећине своје целокупности.

„Више полкова упадне до колена; — у бласто — „аустријско десно крило није се тиме користило; оно „остане на арежуљку, да поправи своје равнање.“

(Napol. Camp. de Frèd.)

Учења се чине на равницама због тога, што се више брину за равнање него за остало; т. і. више се брину за ствари непрактичне, него за нуждне. Напротив би требало одма иза врстачне школе

војнике навикнути, да у бојном поредку (раширеним фронтом) марширају дуго само на неравним и кршовитим пределима; тамо треба да се производи четно и баталијунско учење; тамо ће се увидети, да при маршу са фронтом није равнање, по општа дирекција од важности. „Одузимајући војскама што је сувишно, боље се учи оно, што је потребно“ каже Монтекуколи.

При маневрама у мирно време трупе се не уче: ни маршу у фронту трчећим кораком; ни бежању натраг по вољи командира, да се скупе и построје око заставе или око добошара, кога је капетан или полковник неколико стотина корака позади наместио.

Штетенхофен је (1792 год.) код Монса постројио свој баталијун у нeredу бежећи, трчећи сам натраг, да усади заставу у земљу, око које се баталијун постројио на линији, на његову команду по ведницима означеној. —

Тим начином пошло је и Неју за руком, да при уступању из Португала (12. Марта 1811 год.) прође броз теснац код Радинха. Послао је најпре старије ађутанте, воднике и заставе назад, па кад су они означили линије, командује трупама „на лево-круг; трчећим кораком — марш!

Један савојски баталијун постројио се (1849 г.) код Новаре око заставе, коју је заставник неколико корака позади у земљу посадио. —

Бижо вели: „онај полк је добро дисциплинован, који по вољи свога заповедника бежати, стати, и постројити се може“. —

У целој Европи о користило се је само пијемонтско ново правило тим искуством; глава о нападима и о збору у водној школи прави је узор (урнек) свега, што војнику о томе учити ваља. При баталијунском учењу не навикују се војници на марш и стој са добошким знаком; у битки се људски глас слабо чује. —

Често се маневрује без ранаца; требало би да се то никад не догеђа. Руси, у мирно време на то навикнути, скидали су ранце у битци, а Наполеон је рекао својим војницима, да то никад не чине, јер војник, који се својим ранцем растане, никад га више видети неће. А кад војници остану без ранаца, т. ј. без кошуља, чизама, конаца, резервенске муниције, а кад кад и без хлеба, видећете их, како остају болестни по шпитаљима, — како се разтрчу по селима и око привоза других корпуса, да набаве ствари за живот им нуждне. Како ћете онда да сачувате ред и масу?!? Пијемонтски артиљеристи не носе ранаца, него их вешају о кола (карама); то нит је зло, нит је какво изузеће; топције се не одвајају од својих тонова и кара; то би изгледало као кад би пешак обесио ранац о пушку. —

Не уче се војници, да попуњују места мртвих и рањених; или да заузимају места погинулих вођа. Код артиљерије ради се већ тако. —

Једном речју: војници се не привикавају неред, што би требало упражњавати таким начином, да им буде ствар обична онај неред, који се у правој рату избећи не да. Војници, том нередом непривикнути, мисле одма, чим опазе таласање, које падањем мртвих

и рањених постаје, да је непријатељ већ јачи, чим је пореметио равнање, правилом прописано. —

Од велике су вредности движења са удвојеним редовима, од Енглеза усвојена, и у пијемонтеском правилу на простоту сведена. Не само, да су користна, него су и врло нуждна. Са удвајањем редова избегава се највећем недостатку побочног марширања са нераздојеним редовима, а то је: продужењу или разрезању фронта; убрзава дакле и олакшава бојни и колони строј, и прелаз из једног у други; — чини сувишно управљање оделења, што су Пијемонтези већ и укинули; на команду, **стој! у фронт**, има војник управ онолики простор, колики му је потребит, дакле и осећање лакта. Удвајање редова учинило је, да се каром брзо уступати и наступати може, и олакшало је њен строј у четири врсте, јер избегава сплетена движења са захођењем и обртањем.

Зато је врло добар савет сачинитеља пијемонтеског правила, који препоручује, да се сва побочна движења производе са удвојеним редовима, почињући већ од водне школе, да војници изучени ступе у баталијуну школу, где се практичност и корист тог движења тек право указује. — Војник треба, да много пута оно чини, што се хоће, да добро уради.

Него противници таког движења примечавају са неким — привидно довољним — правом, да движење са удвојеним редовима постаје немогуће, чим картечи поруше неколико редова, што се брзо догађа, те разлику између маневара у мирно време и на бојноме пољу увећава.

И ми смо изпрва тако мислили, али кад смо радњу на лицу места дуже осматрали, приметили смо, да се војници кадкад построје (у двојне редове) и без разбрајања, дугим упражњавањем беше постигли вештину, да једним погледом разаберу, јесу ли парни или безпарни. Онда смо ствар више пута покушавали, и радња је увек добро испала, а још боље, кад смо чету пре опоменули. Код коњице су движења са удвојеним редовима постојала, па ево шта каже Нолау: „стари коњаници знају врло добро постројит се у двојне редове на лево и на десно без разбрајања.

С тога би требало, да се правило заврши са прописом, да војници — постројавању у двојне редове по разброју добро научени — то исто упражњавају и без разброја, кадасе фронт развргне (разтура.) —

Поновимо: начело маневре хоће да се војници навикну не само реду него и напреду. „Увек се људима врти мозак, кад им се што догоди, чему се „надали нису“ (Maréchal de Saxe.) Ред у четама зависи од војника и закључних подофицира. С тога непрестани прелаз из реда у напред у време битке захтева, да се те свезе у водовима умноже. Не ваља дакле да се каплари врсте међу редове. „Стројећи пехоту у две врсте, ваља поставити иза ње једну „закључну врсту од једне деветине ($\frac{1}{9}$) — ou un rang toise et en deux lignes „и на 12 тоаза иза бокова наместити резерву.“

(Napol. Camp. de Turenne.

Обучавање појединих војника (тако захтева строга последица ратних начела) треба да се удешава по маси, т. ј. оно, што за целокупност баталијона вреди, решава, како ће да се подучавају, а не како би хтела геометричка симетрија.

Треба да се бринемо о целокупности и јединству корпуса, а не о ситницама, ко је к томе ништа не принашају.

Ситне неизправности или изчезавају саме од себе у течају обучавања, или нису штодљиве.

Што се тиче паљба, имамо напоменути да војник не може погодити, ако мора да окине за оно по секунда, што му капетанова или мајорова команда за нишанење оставља. Не само да је добро, него је и нужно, да се при паљбама са водом или баталијоном, позорност војника пробуди са ономеном **позор** или **пазите** јунаци! Наставник несме војницима утуцати у главу, да је срамота, ако сви на једном не окину. Војник треба да пуца у неким границама времена и своје воље, па тек онда је паљба убитачна. Узрок, што је стрељачка ватра — паљба — убитачнија, лежи по свој прилици више у томе, што смо отојич навели, него-ли у надмашности оружја, јер чим цеви загоре — што се за по сата догоди — престаје и разлика међу оружјем.

При паљбама је суштествено и од потребе само то: да **нико не окида пре команде, и да паљба на команду престане.**

Примедба. Из овог правила сједује, да се паљбе редовима сасвим укину, јер и ако се на команду почињу, на команду их, ни гласом, ни ти тру-

бним или добошким знаком, прекинути није могуће. У битки се командујући гласови, и трубни и добошки знаци тако поменају, да војник незна, на који ће да пази. Узроци који причињавају, да се паљба редовима на команду прекинути неда, уједно доказују, да неможе ни дејства да има, као баталијуна поводна, или врстачна. Чим се паљба редовима право започне, праска пуцњаве самога баталијуна, са хуком и буком оружја на целоме бојишту заглушују људе. То заглушење заједно са моралним дејством непријатељске ватре проузрокују збуњеност, скоје су паљбе редовима тим несигурније, што се дим са поља испред фронта никад право дигнути не може. Због те хуке и буке, а још више због збуњености, која се особито код младих, т. ј. бојном ватром неокаљених војника кад кад до безсвестности потенцира, не може се паљба редовима да прекине. При врстачним водним, или баталијуним паљбама војник на против увек је свестнији и позорнији. Очекивање команде за сваку паљбу, и тишина (барем у баталијуну) између једне и друге паљбе доноси и одржава ту свестност и позорност.

Ко је паљбе редовима само при маневрама у мирно време мотрио, могао је приметити, како друга врста у вис пуца, и како се војници збуне, те шипке у пушкама забораве, па их тако и окидају, што се при врстачним или водним паљбама много ређе, или никад недогађа. Могао је и то приметити, да официри и подофицири морају да трчу уз фронт и низ фронт, (разуме се позади), да паљбу обуставе, која је већ давно добошом прекинута. А

шта би пред непријатељ било, кад се коњица укаже, пак ватру прекинути, и кару постројити треба?! Да су паљбе **косо** убитачније, но паљбе **управо**, не треба доказивати. Због тога командант баталијуна, кад спрема једног непријатељског баталијуна у ватри стоји; врло ће добро учинити, ако заповеди, да десни полубаталијун **косо лево**, а леви **косо десно** пуца, и биће његова срећа, ако непријатељ то неprimети, па и сам такву паљбу не заповеди.

Преводитељ.

Не треба штедити фишека за паљбе; војник је позоран само пуњећи пушку са фишеком и куршумом, а пушку упознаје само кад у нишан гађа. Радња на темпове —разделења— или му је непоштна или смешна. (У време Густав-Адолфа пунили су пушке у деведесет и пет темпова.) На сваки би начин требало, да теоричком пуњењу и пуцању предходи барем двапут пуњење и пуцање са фишеком. Онда војнику не би радња досађивала, пити би из смејавао учење, хиљаду и хиљаду пута понављаног ситничарског посла, од кога још не увиђа користи. Изпалити четири фишека вреди више, но четири дана теоричког учења. Искуство је увек ствар лична; људи су већ тако створени, да прописима верују само онда кад их изкушају. Иначе су дела показала, да трупа боље дисциплиновата, боље и пуца. У Енглеској се зна, да полкови, у фронту најсталнији, најбоље и пуцају.

Наставиће се.

МИСЛИ

О

СРБСКОЈ НАРОДНОЈ ВОЈСЦИ.

ОД

ДРАГАШЕВИЋА.

IV.

Ми смо још напред споменули, да је војно уређење у земљи од свију најпрече. Исто је тако оно и најугаљивије. При свакој установи у држави дужност је наша да најозбиљније промотримо основ, на коме је подижемо, и да разгледамо и проучимо правац, који јој дајемо, јер ће до тога стајати добар ил хрђав успех целог једног појаса. Још више се морамо обзирати при подизању војске. На хрђавом темељу уређена војска не само да никаква добра неће довести, него су још штете неизмерне, које нас од те погрешке постижу. А кога ћемо узети на одговор, ако нашом погрешком бацимо у назад целу земљу и цео народ наш? И би ли право било, да с нашег безумља посрне цела будућност нашег народа?

Ми никад неможемо за никоју земљу помислити, да ћеју се неке установе градити погрешне због тога,

што се тако **хоће**. Таквог чега нигде у свету нема; ал имамо одважности да кажемо, да се може начинити каква установа на погрешном темељу из непажње и површности њених установитеља.

Да се дакле и нама самима неби такво што пребацило, да смо војну снагу хтели подизати на неиспитаном темељу, — ми ћемо се овде потрудити да на видик изнесемо сва она побуђења, која ове наше мисли изазивљу. Ми ћемо укратко изложити све оне елементе, за које држимо да су нуждни, кад се војна снага у каквој земљи подизати почне, а навластито оне елементе, који су потребити за **србску војску**. И тако најпре да разгледамо

Каква треба да је војска.

На ово је питање много лакше одговорити, него што би на први мах могло изгледати. Пре свега да означимо цель, која се уопште са србском војском постићи има, па ће се онда и од себе видети каква треба да је. Дакле

Прва цель србској војсци била би та, да крваву тековину србску може јуначки да брани, и да учини, да се политичан живот Србије на страни достојно поштује.

Друга цель, која је огромнија и тежа, била би, да Србију подпуно спреми за њен преважан задатак кад наступи источно питање; то јест, да буде сразмерно ал у пуној мери кадра, да у сваком часу целину (интегритет) Стамболске државине у Европи брани.

Ове свете цељи Србија никако неби могла постићи на други начин, осим ако своју убојну силу тако састави, да у њој буде СВА снага земљска употребљена.

Према томе пак србска убојна сила мора бити сав народ. Цела земља мора стати на војну ногу, ал тако, да снажењем земље у војном погледу, никако је неослабимо с гледишта финансијског или културног у физичном и моралном значају. А то се може постићи, само ако иоле будемо свестни онога, што хоћемо, ако будемо знали оно, што можемо, и ако дубоко загледамо у ДУХ и филозофију организације уопште.

Потребе су прва побуђења за установу. Ако дакле добро разгледамо и проучимо, које и какве су нам потребе, онда тешко да ћемо погрешити при оснивању овог и оног. Но баш то оцењивање потреба подложно је многим приликама, које га већим делом збуњују.

У убојној дакле сили србској мора бити сав народ. То се може постићи само народном војском, која је у нас и усвојена. Ал та војска, ако хоћемо да није обмана, мора бити поуздана, т. ј. треба да је довољно извикнута за ратне послове, и ваља да је сасвим вољна вршити их. Сваки посленик кад ради неки посао или под силу, или као од беде, тај посленик више штети, нег што привређује. Оваква пак војска још је већа незгода. Па зато ће бити нужно постарати се, да србска војска у извикнутости буде као стајаћа, а у вољности боља од

ње. А то се постизава само развијањем свести и изображавањем народског карактера.

Срби, као најстарије племе тако огромног народа словенског, може се рећи, да су добро чували већину чистог словенског карактера. И ако су прилике — тако да речемо медијум, у коме је он живео, — кроз толико векова биле одвећ неповољне, опет зато он бејаше срећан, те могаше, при свем том, да се прилично учува од шкодљива туђа утицаја, и ево оста најмање променут од свију словенских племена. Тај карактер, који он у свакој прилици најочитије показује, а који је племенит и напредан, ваља да се постарамо, да га употребимо онако, како ће његовој души највише да говори, а државно-народној цели највише да користи.

Тај његов карактер, поред осталих својих особина, има прилично јак оријенталан тип. То никад нетреба изгубити из очију, и ми се усуђујемо казати, да све установе за њега морају носити тај тип на себи. Уопште, Србин мора да развија цивилизацију европску у духу источном и словенском, па онда тек да има користи од оног, о чему се труди. И војска србска мора бити томе сасгласна. Патријархалне навике, полуоријенталне појмове, демократску слободу и монархичку управу никоја установа несме из душе Србине да истискује; јер толиковековне борбе у тој смисли нису ништа успеле, него су само србски народ издангубиле. У данашње пак време, кад се и на другима местима у свету иста начела буде, не

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

само да би нас издангубиле којекакве туђинске, германске или романске установе, него би нас могле и — упропастити. Кад ми могасмо давно и давно да будемо углед онима, од којих сада позаимљујемо, онда зашто да неби могли сами своје од пропасти спасавати и за себе дотеривати?

И војска за Србију и за њене цели мора бити **србска** војска.

Illegible mirrored text bleed-through from the reverse side of the page.

Illegible mirrored text bleed-through from the reverse side of the page.

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНТИЋ ПОДПОРУЧИК.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подѣ именомъ: *Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare Sumbury in Londra. Opera postuma; edito secundo l'intendimento dell' autore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.*]

Настављено. Види стр. 128.

При нападању — јуришу — не ваља пуцати пре, но се дође на 50 корака близу непријатеља, и онда се ватра обара без становљења. Из близа рани сваки куршум, а морално је дејство заиста страховито; наша маса остаје чврста, и наступа чврсто, а непријатељска, чим јој се с пуним пушкама приближимо, почиње се колебати, и јуриш, а још више страх од јуриша крене ју да бежи. —

У боју код Каве (Cava) једна чета манарских стрељаца са простом грозњом таког напада кренула је непријатеља да уступа.

У свим наполеоновим војнама има само један пример, да су трупе таки напад дочекале, и до сукоба са ножима дошле, а то беше, аустерличког рата код Холабуна, Одинови гранатири с једне, а с друге

стране један део гарде руског цара под командом кнеза Брагатиона; — Руси беху уништени. У свим другим приликама се корпус мање дисциплинован и у маси мање чврст уклонио, недочекав јуриша. Оче- видно је, да говоримо само о бојевима у равницама, почем при нападима на села и опкопе сукоби често на дохват дођу, па се с ножем и кундаком реша- вају. —

Будући сила јуриша у маси лежи, и брзином се умножава, то јуришеће оделење има тек на педесет корака од непријатеља ватру да обори, и у трчећи корак да пређе. Да пре потрчу, војници би се за- дували, и јуриш би тиме ослабио. Хацлијус иде још даље и саветује, да се трчати почне тек на двадесет корака од непријатеља, пак би се тако — вели — и ред одржао.

Право офензивно. — неспадачно — оружје за пехоту није дакле пушка, **него нож**. — „Пушка није друго, но држак за нож“ рекао је маршал саксонски. „Живела сабља и бајонета“ викао је Суваров. „Наоштрите ноже и сабље, а победа ће бити ваша“. (Вице адмирал Сир Карло Напир.)

Са пуцањем из даљине веће од шесет и пет ко- рака само се време губи, јер је рачунато, да са тог одстојања од 250 метака само један рани. У битки треба један пољ, да човека рани, а цела дивизија, да га убије. Код Бауцена изпуцали су Французи 24.000.000 пешачких и 80.000 артилеријских фишека, а сајузници су изгубили само 8000 људи.

Са пуцањем из даље по 65 кор. охрабрује се непријатељ, видећи, да нам је паљба безуспешна,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

или с њоме хоћемо само да га далеко од себе држимо. Добри војници хоће, да се из близа са непријатељем боре. „Пехота добро организована, изучена, и дисциплинована волеће увек да нападне непријатеља са хладним оружјем, него да се с њиме пуцка из линије без успеха, без славе“ (Marechal de Saxe). „Шесдесет фишека треба да су довољни, за највећу битку.“ (Bugeaud).

При јуришу на Бајадос питао је неки ђенералштабни официр Напиера историковог брата: „хоћете ли, да се пушке пуне?“ а он му одговори „нећу“; јер ако не узможемо освојити град без пуцања, нећемо га никако ни освојити; а Велинстон дода: „пустите га нека ради како зна“ leave him alone — („Napier, Peninsular War.“)

Пуцање из далека значи страх; другим речима: страшљивци пуцају из далека. — Страховити (bonnets à poil) шубараши наполеонове гарде презирали су трошење муниције. Много трошење фишека у битки слаби поуздање у војнике, и у команданте корпуса. Паљба несме да има другу цел, него препречити непријатељу, да нас не нападне бритким оружјем, и да приуготови и убрза онај час, кад ћемо ми тако напасти на њега. —

Пуцање на коњицу из далека особито је готова погубија. То је ствар тако истина, да коњица — кад хоће да разбије кару, а нема згоде, да јој топови то олакшају, — за тај посао по свој прилици неће имати бољег начина од овога: два ескадрона построје

...

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

се на спрам једног ђошка¹ каре; први наступа касом, а кад дође близу каре, раздвоји се, и протрчи дуж леве и десне стране тог ђошка; други ескадрон међутим пође колоном, а неколико разштркани коњаника — покривају га — пред њиме. Тако ће ескадрон доћи целокуп и чврст до каре. **Превари-ли се пехота, и обори-ли ватру из далека на први ескадрон**, и на коњанике, који други ескадрон заклањају, нема двојбе, да ће кара бити разбијена².

„Ко је год у рату био, и на догађаје при субкобима пазио, знаће, да опасност настаје, кад се при пушкарању приближамо непријатељу на 300 корака; одатле се иде што се брже може, до на 150 корака; тад опасност пређе, и мала је ствар, кад смо већ тако близу, да непријатеља нападнемо. То је поњатно, јер ако непријатељ започне ватру на 4 или 500 корака, као што се обично ради, — ватра малакше баш онда, кад се дође к њему на 150 к. Приближавање нападајуће масе потреса непријатеља морално врло јако, он се упиње, да што је могуће брже пуни и пуца, али се тај посао врши тим горе, што је нападач ближе; — па ако су нападачи сачували ватру — пуне пушке — они су у стању, да све униште“ (Bugeaud.)

¹ А зашто баш спрам ђошка? Кад се построје спрам ђошка онда их могу две стране каре тући косо са концентричном ватром; косе палбе десет су пута убитачније, но ли с лица, јер им је сваки фронт зид без рупа, а за палбе с лица фронт је зид, у ком има доста рупа, куд ће куршуми прећи без штете.

Преводитељ.

² По свој прилици да би се кара спасла, кад би са две стране — како јој предпостављени напад дозвољава — хладнокрвно оборила ватру и то: другом врстом на први, а првом врстом на други ескадрон. Пр.

Истина практичност за напад — јуришање — састоји у томе: „стрељци — у расутом строју — „нећ иду с преда, са стране, па ако је нужно и „позади трупе. Дошавши на 50 корака, нека се — „ако треба — обори једна ватра, и непријатељ ће „побећи.¹“ Као запреку, да се пре непуца, ваља поставити офицере пред фронт, као што се при коњици ради.

Осим пре наведених реформа — преиначења — нова правила треба да предпоставе нож паљбама, па да се по том начелу и управљају.

Нека нико не мисли, да би се с таким поступањем бојна поља у касапнице претвориле, где би било више меса, но борбе и битке. Виделисмо, да ни једна трупа не дочекује непријатеља, са ножевима на пуним пушкама одважно наступајућега. Бежећа ће трупа дакле сносити ватру; куршуми, картечи и ђулета тераће бежеће људе. Упитајте наше старе војнике, који су под Наполеоном војевали, и они ће вам казати, да су врло ретко долазили у прилике, да својом руком убијају људе. Барут није само изједначио јаке и слабе грађане (један би пиштољ учинио, да Голијат пред Давидом клекне), него је доцније на бојноме пољу одузео победу физично јачему ђенералу, и дао ју интеллигентнијему вођи. —

Предња осматрања нарави колена решавају, који је строј (поредак) најбољи за напад: треба, да један део трупа наступа у колонама на пуна од-

¹ Овде је списатељ по свој прилици заборавио, или као ствар, саму по себи разумљиву, сматрао, да пре, но се паља или јуриш командује, треба повићи стрељце на крила или у растојања међу баталијонима. Пр.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

стојања, а други у линију развијен; — у колони, да брже иде, у линији (фронтом) да и паљбе производи може. Иначе није баш тако ни важно, да су оба строја на једној паљби — правој — линији поређани; то решава местност. Него ће бити добро, да сваку колону закључавају бојне линије с лева и с десна.

Чувена јуришна колона маршала Макдоналда, која је у битки код Ваграма, аустријски центрум разбила, била је уређена у колоном а развитом строју на једној линији.

Десејове три полубригаде 9-а и 59-а у колоне, а 30-а у линију на крилима тих колона. Маршал Бизо напротив беше своју колону постројио иза линије, („фронта“) кад је као полковник разбио 10000 Аустријанаца са самим 14-тим (линејним) полком у Алпима.

У том постројењу прешао је Бонапарте преко Таљамента. Прва два полка прешавши на плитком месту постројила су своје друге баталијоне напред у фронт, а прве и треће позади у дивизионе колоне на полу-одстојања.

У таком се строју тукао Гарибалда код Монтевидеа.

Генерал Жомино спомиње са похвалом таку једну маневру руске пехоте, у његовом присуству произведена. Дванајест баталиона у прву, дванајест у другу линију постројени у дивизионе колоне на средину, ишли су брзим кораком на непријатеља. Дошав на два пушкомета, колоне у првој линији постројиле су се трећим кораком у фронт. Стрељци свих батали-

иуна међутим су се брже боље расули, и та постројења у фронт заклонили. — Дошав на један пушкотмет близу непријатеља, прва линија започне живо производити врстачне паљбе. За тим је друга линија у колонама — као што постројена беше — пролазећи кроз растојање између предњих баталијуна иуришила на непријатеља, узевши само прве дивизије пушке на руку. „Да истину кажемо, то је била само „маневра; — није било непријатеља, али се чинило, „да се нико неби могао одупрети том двоструком „дејству.“ —

Постројење више баталијуна у линију развитих једна за другим као у густу колону беше хрђав распоред, код Ватерла за несрећу усвојен. (Rèmond, Tactique) Тако је колона неспретна; — не може да маршира без таласања, и згодна је само зато, да иупријатељска артилерија лако гађа и руши. Један баталијун, у право доба употребљен, може да битку реши, требали вам тај баталијун, како ћете га извести из те живе ограде, у коју је, затворајући друге, и сам затворен? Почем је сваки баталијун тактичка јединица, то треба да сваки буде постављен тако, да се с њиме у линији, којој спада, слободно расплагати може. —

Наступајући против непријатеља, имају три зоне (одстојања) да се пређу. На првој зони од 1000 метри бију ђулета и шрапнели, на другој од 500 метри картачи, а ступив мало даље у трећу зону, и пушке нас почну тући. Трећа је зона дакле најпогубнија. Преко прве зоне маршира се у колонама, са стрелцима заклоњеним; дошав на другу зону,

развијају се баталијони у фронт, да и они непријатељевим паљбама са својом ватром одговарати могу.

Противне две линије могле би се тако дуго тући без решителног успеха. Али се догоди, да једна од њих другим корпусом буде нападнута са бока, или ватром из батерија на једној точки сједињених потрешена и проређана, или коњица изникне одакле изненада, па ју уплаши — деморалише. — Ако се друга линија тим тренутком сходно окористи, те положеним **на руку** пушкама одважно јурише, противник ће ју ретко када дочекати.

Услед тога дакле треба, да тактичке маневре на бојном пољу, на братак пушкомет од непријатеља, буду просте, и свде се по томе на мали број, т. ј.

- 1., прелаз из колоног у развили строј
- 2., промена фронта
- 3., промена правца, и
- 4., постројење кара. —

Поред кара ваља приметити, да материјални — механички отпор насрћању коња није био узрок, што су њене врсте умножене. Израчунато је, да би требало четрнаест људи један иза другог међусобно подбочених, ако ће, да их не обори један каријером трчући коњ. Дакле ни два ни четири човека у једном реду нису довољна, да одрже кару целокупну, кад коњица пође за руком, да до ње дође, и у њу наспрне. Само паљбом одбија се коњица, паљба хлади жестину коњаника, и плаши коња. Ако пешаци походе 5—6 коња спрам оне своје стране на коју коњица хоће да јурише, кара је спашена, јер коњ неће да скаче преко мртвог коња. Нека се дакле нишани

коњу у главу, јер коњ жестоко рањен непада на месту, ако није погођен баш у мозак.

Умножењу врсти у кари није дакле механички отпор повода дао, него морално осматрање. Ако ћете, да војник стоји чврсто и спокојно, потребно му је убеђење, да има довољну подпору иза себе. По том би дакле бадава било стројити кару од више но четири врсте. —

Француско и пијемонтеско правило поставља официре у средину каре, — Аустријско и енглеско у фронт (врсту) а четири капетана — командира иза четири стране. Први начин има свој разлог у томе, да и људе лакше надзиру, а други у томе, да прости војник видећи свог официра, спокојније стоји на свом месту. Истинитост овог другог разлога тако је јасна, да стрељачко правило, по ком официр стоји на 30 корака иза војника, ипак за случај, — кад се линија под непријатељском ватром постројити има — прописује, да официр чете има у линију приступити рад одржања војника на своме месту. При таком поступку нетреба војнику обзирати се, да се увери о присуству свога официра. Ови разлози, не спомињући онога: да баталијун, ком су сви официри на једном месту скупљени, лако би их изгубити могао, јер их неколико артиљеријских метака порушити може, — решавају, да је аустријско правило боље. *

Ратно начело осим тога означаје, да је боље стројити више мањих, но једну велику кару. — При коњичком јуришу само су они коњи опасни, који се налазе спрам фронта каре. Ако је кара дугачка, и без сваке пролазе целокупна, устремљени коњи не-

мају куд-камо, него насрћу на њу. Напротив, кад је фронт кратак, а растојање између кара довољно велико, коњи ће проиурити кроз та растојања.

Препречите, да у време боја рањени се назад не носе. Тим се маса слаби, бојна линија постаје ређа, а страх се често под милосрђем скрива. Треба три човека здрава, да однесу једног рањеника. Код Новаре видео је један од мојих пријатеља, где четири човека носе петог здравца здравцата. „Поштуј оца и мајку, ако хоћеш да на земљи дуго живиш“ одговорио је маршал Брисак једном официру, који је у очи (дан пре) јуриша одсуство захтевао, да посети умирућег оца.

Знајући, да му се војска састоји из младих војника, Наполеон је код Ваграма нарочито заповедио, да се рањени до окончања боја оставе онде, где падну; а код Седимана у Мисиру (Египту 1799 г.) рекао је Фриен својим војницима „ако сам рањен, оставте ме онде, где паднем, за сад је дужност ваша да се борите.

Војник то поња. У рат се не иде, да се живот спасава, но да се гине. Бојом се задобива све, а губи само суморан живот. Скупоцена је бојна слава; Французи су платили своју са животом од шест милиона својих грађана, погинувших у ратовима од 1792 па до 1815 год. — Тек по окончању битке настаје право за рањене, да се негују и лече; а њин прави интерес и јест, да са једним рањеним не ступају по три здрава војника из свога реда. „Најпрва је потреба, да се одржи победа; — рањени побе-

доносне војске нису никад запуштени;... а рањени „побеђене војске обтерећени су са хиљаду зала.“

(Bugeaud.)

Коњица је чврста свеза између разних корпуса на по се, и између свију са резервом уопште. Она слуша и гледа за сву војску, и оживљује ју;... узнемирује непријатељску, а настоји да успокоји нашу војску.

Ред у маси врло је нуждан, јер напад без реда губи своју наравну силу: Та непосредна последица начела тако је проста и очевидна, да у неким војскама коњица атакира (јуриша), касом место каријером, којим трчући, врсте се растуравају. У војнама за време преврата француска је коњица јуришала брзим касом (*grand trotto*), а Хацелиус у својим *Lezioni sull arte della guerra* каже, да су кирасири код Хајлсберга јуришили **ходом**. Коњица Фридриха Вилхелма (оца Фридриха великога) нападала је **ходом** и **касом**. Том начину напада био је међу осталима и то узрок, што коњица тешко наоружана и опремљена, неби могла устрајати дуго у брзом калопу. Него при свем томе било би и дан данашњи безкористно, да кирасири атакују најбржим трком, јер густина масе и тежива коња и коњаника разбија непријатељске редове. С тога коњаник има више да управља, но да боде, па почем је маса тешка, може се умањити брзина без страха, да ће с тиме ослабити дејство.

Него било то како му драго, ствар је известна, да рад сачувања реда у маси коњице несме но из близа прећи у брзу трку, т. ј. у кас на 300, а у

жестоки калоп на 100 корака од непријатеља. Највећа је погрешка англиске коњице, да из далека почиње јуришати. То је казао Де Брак већ има 50 година, и доказало се још и код Балаклаве. „То је лепо, али за рат не ваља“ рекао је Боске, очевидац чувеног јуриша код Балаклаве.

О обучавању коњице и њеним маневрама нема се да каже шта више, но је с преда написано о маневрама за пехоту, од којих се само толико разликују, колико захтева већи простор, што га коњ у врсти заузима. — Обучавање нека се прилагоди рату, а не паради у мирно време.

Не брини се, на пример, довољно о јахању (еквитаџији), — Ако ћете, да се при најбржем движењу маса не цепа, треба да су коњаници савршени јахачи, који вешто и лако владају са својим коњима.

Код Лаипцика је 14-ти полк Прусијских катана (усара) са свим уништен због невештине у јашењу.

Настоји се, на пример, да се коњи навикну слушати и гледати паљбе, али се непритерују тако близу, да дишу и миришу ваздух, барутним димом окађен, као што ће им у правом рату од потребе бити. То је узрок, што коњи за које се мислило, да су савршено изучени, при паљбама у битки чисто побесне, ритају се са свим отму мах и у врстама масе наред чине.

Еквитаџија, из Оријента 1134 год. у Напуљи усвојена, а одавде по овој Европи разширена (Гризони из Напуље звао се реформатор — преиначитељ — еквитаџије у Европи) беше мало по мало разним

својствима нашег оружја прилагођена и тако поста-
доше две системе, Европска са дугачким, и Азиј-
ска са кратким узенгијама.

При Европској системи врлина **наоружана**
коњаника зависи много од седла. — Треба да га
оно добро држи, то ј. да он у њему чврсто седи
може, а с тиме у личној борби ојача и своје лично
поуздање. Сваки напад (атакт) добро успешен, прет-
вори се у мешавину, где пријатељ и непријатељ
појединце лично се боре. Због тога познавање своје
окретности и вештине при личној борби умножава
јарост и жестину појединих коњаника у општем
нападу. Коњаници, добро и чврсто јашући, а при
том са својим коњма лако господарећи, разбијају
непријатељску масу, пак ју разасуто уништавају.
Еквитација је најбољи метод (начин) за обучавање
војника у руковењу са оружјем, јер оружје стиче
своју вредност само у рукама оних војника, који
чврсто седе, и са својим коњма лако господаре. Ево
чудна доказа. Нолау прича, да је један Шеиик, по-
сле него је инглеска коњица Код Килијанвала усту-
пила, на њену јахаћу артилерију насрнуо, и два
предња возача једног топа сасекао. Трећи возач,
видећи како су му другови своје сабље лоше упо-
требити могли, није своју ни вадио, него Шеиика
хладнокрвно дочекао, и коња му с бичем одбио. И
с тим је спасао свој живот.

При обучавању дакле мало вреде измерена ма-
хања сабљом и движења с копљем по ваздуху. Нек
се коњаник учи скакати, људске кипове јашући об-
летати, у трку на њиње главе нишанити, полудивље

коње савлађавати, и проча, па кад буде смеон и кидисав јахач, онда ће бити и добар руковатељ са оружјем. У ескадрона ће при јуришу равнање остати исправно, јер не плашећи се личне борбе, коњаници ће пазити, да не поремете или не разтргну заједно-ност масе. Тек они војници имају поуздање у се, који су вешти и окретни.

„Осматрајући једноч Сејдлицов поље, Фридриху „великоме беше криво, што је, падши с коња при „екзерциру, много војника помрло. Сејдлиц му врло „хладнокрвно примети:“ ако будете за сваки улом- „љен или укривљен врат толико викали, ваше вели- „чанство не ће никада имати неустрашних војника, „које за рат потребујете“

Једна од милих забава тог смелог коњаника беше, да калопом јури између крила ватреног млина, кад су се најбрже окрећала. И као ђенералу беше му та забава јоште мила. Он је поднукнуо Фридри-ха великога, те је први укинуо коњичке паљбе из ли-није, и коњица се више није занимала, него са екви-тацијом.

Како год пехоту, тако и коњицу брзи ход у целокупности путовања мање уморава. Зашто се дакле не би усвојио инглески кас, који коњанику мање до-сађује, но обични кас? Са инглеским касом у походу могао би се избећи непрекидни спори ход. При на-шем т. і. обичном касу прибор се коњанички одвећ дрма и слаби, а чакшире и панталони брзо се по-ценају око колена.

У кратко „полк, који може да карнијером јуриши „преко хиљаду метара, а да не поремети равнање,

„заиста је ваљан“ вели маршал Саксонски; а то ће рећи, да се врлина и ваљаност коњице мери по њеној већој или мањој чврстини у маси.¹

Копље је признато као најбоље оружје за личину, или тешку коњицу, којој је опредељено, да увек, буде, у густом строју, па да тако напада. Од копља је скоро свака рана смртна. Пешади, у првој врсти стојећи, знаду то врло добро.

Поновљена нападања Француских Киразира код Дрездена нису могла да разбију аустријску пехоту на левоме крилу; а како им се природа 50 копљаша, да им предњаче, одма ју разбише. Коњаник са самом сабљом не може да рани пешака, који га хладнокрвно дочека, те са ножем брани, да му близу приђе.

Код Ватерла инглезка пехота наступа, да нападне Драгуње, самим сабљама наоружане, али чим се уважу четири полка копљаша од ћесарске гарде, она уступа одма.

У истој битки беше мало те не сасвим уништени сви инглезки Драгуни; не могоше никако да продру кроз два полка Француских копљаша, постројених на путу, којим хтедохе да уступе инглезки драгуни. Инглези су баш после тог искуства код Ватерла један део своје коњице са копљима наоружали.

Прве регуларне (редовне) копљаше у Европи организовао је литавски племић Хуландо (отуд њино име улани — уланери). Наполеон, опазивши у Пољ-

¹ Наши народни коњаници, цамбаском јахању скоро сви одани, наћи ће овде за се неоцењену поуку. Преводитељ.

ској врлину копча, и спремајући се доцније за рат у Русији, преобратио је у месецу Новембру 1811 год., шест полкова драгуна, један полк стрелаца (шасера), и два полка пољачке коњице у копљаше. (Улане) — — Дозвао је наставнике из Пољске, разделио их по ескадронима, и тако је устројио девет уланских регимената.

Наоружање са копљем (за коњаника врло незгодним оружјем) увећава потребу доброг еквитицијонског изображења.

То је обучавање тако важно, да стручни људи, — који признају надмашност копча сама по себи, ипак држе, да је сабља уопште најбоље коњичко оружје због тога, што само савршен коњаник с копљем добро ради. Кажу да у најбољем коњичком полку у Европи између 600 само 50 људи својим копљима добро влада, и додају, да коњаници обично копље бацају, а сабље машају.

То је сушта истина, а увек ће се догађати тако кад год се јуриш преврати у комешање. При личној борби копље само смета, и усамљен копљаш најбоље ће учинити, ако се мане коњаника па прободе коња, кога много лакше погодити може. Усар ће увек надвладати осамљена улана, али кад хоћете да јуришите, без улана ћете слабо успети. — Не само пехота, него и катане (усари) не могу се одупрети копљашима, кад су сједињени у масу. Казивао ми је један официр од аустријских катана, да су мађарски копљаше, јуришући у маси, његовим катанама ужасни били. „Тек при свршетку рата, додаде, нашли смо начин, којим су нам обране од користи биле, т. ј.

„нападали смо их с бока у расутом строју, изнуђавајући их тако на личну борбу.“ —

Све то доказује да је за коњицу у маси **копље** као и за пехоту у маси **нож** — најбоље оружје; а почем масе одржавају победу у биткама, то је Монтекуоли казао истину: да је **копље цар ових оружја**. — Него за борбу у расутом строју пушка је за пехоту — стрелце — а сабља за лагану коњицу — усаре — право оружје. Лака коњица не атакује, него јурне на непријатеља кад је узкомешиан, и само она може да узбере плод победе. Осим тога она тражи, пази и осматра непријатеља и његове покрете. Оба два ју задатка доводе у личну (понаособну) борбу; а да сврши те задатке, има да трчи кроз неравне, кршовите или шумовите пределе, где би јој копље несносна запрека било. — Тешку коњицу ваља дакле наоружати копљем а лагану сабљом. —

Коњица има своје особени (специјални) тактички карактер. Пехота може да се брани чекајући непријатеља, а коњица подништо; она мора да јуриша при нападу и при обрани. Због тога има своје специјално место у битки увек на крилима, јер наступајући и у случају одбране, оставила би празнине у линији, или би јој заузбијена, перед наносила. У једном и другом случају пореметила би јединство масе, ка којој спада.

Коњица се никад несме постављати у средину бојне линије. Код Хохштета беше француска војска раздвојена. Белерали тих двају корпуса постројише коњицу на крилима сваки свог корпуса.

Тим је начином половина коњице од целокупне војске дошла у средину бојне линије, а Евђен Савојски, вешт као што беше, знао се користити с тиме. Нападајући раздвојена непријатеља био је у напредку, пак је и победу одржао. —

Осим тога коњица на крилима постројена, прибрзини својих движења (кретања) није опасности напада са бока изложена. Ни онда, кад се крене с места, неће јој противник на тај начин лако доскочити.

Особеност коњичке тактике, да се не може бранити него нападајући, чини, да су јој паљбе излишне осим случаја, кад треба да даде знак, или кад се атак т. ј. јуриш — растроји у комешање. Па шта да рекнемо о окршају код Кангила близу Евпаторије, где је бригада руске коњице, нападнута од ђенерала Аловвила самим четвртим усарским полком, непријатеља на месту дочекала, пуцајући нањ из пиштоља!? Чисто не би могли да верујемо тај догађај, да нам га очевидца није причао.

Коњица дакле има се увек постројити тако, да сваки човек у своје доба може употребити брито оружје. Због тога су 1831 год. у Пољској, 1757-ме у Готи стројили коњицу и у једну врсту. Исто тако беше 1836 г. први улански полк под командом Џова Кинлоха у Шпањској постројен у једну врсту.

Тај особени карактер коњичког дејствовања забрањује, да се коњица меша са пехотом, што се често, али са привидним основом препоручује. Није промозгано, да тај мешовити поредак лишава коњицу своје импулзивне крелости, другим речима, да јој одузима простор за дејствовање. „Најгори је на-

„чин (metod) мешати коњичка са пешачким одеде-
 „њима. Коњица је тада само у неприлици; — престаје
 „да буде движна, губи своју замашност (impulsion).
 „— Пехота је пак збуњена и првим движењем ко-
 „њице заштите лишена“ (Napoleon, Campagne de
 Turenne.)

Због нужде да јој движења сасвим слободна буду
 коњица несме никада нападати у густој колони, него
 има да то ради са читавим одстојањем. Она несме
 никад да занемари точно извршење начела, које зах-
 тева да увек буде чврста и сједињена, биле у воду,
 ескадрону или у већим масама, јер је нена сва сила
 увек у јуришу, и у страху, кога јуришем задаје, То
 начело своје тактике коњица никад неповређује без
 тешке казне. **Коњица је изгубљена чим јој се
 редови растроје.**

Има томе чудноватих доказа, међу осталима у
 битки код Еслинга и код Кустозе.

Код Еслинга (1809 год.) шестнајест ескадрона
 киразира под командом Бесиера разбију аустријску
 линију. Раштркане после атака (јуриша) разбије њи
 аустријска коњица. Ту исту аустријску коњицу, која
 је киразире надвладала растера је Ласал само са
 једним полком усара, чим се растројила.

Код Кустозе био је један аустријски официр оче-
 видац овог догађаја, који се случио на равници, не
 већој од 500 метара у четврт. Уступање беше већ
 започето. — Кајзер - улани нападну једну итали-
 јанску кару. Кара се отвори, и два тона у њој по-
 стављена окину сваки по два пут на непријатеља,
 услед тога тај полк уступи са растројеним редовима.

У тај пар јурише један полк пијемонтезке коњице на кајзер — улане, и разбије их, али не оставив се у право доба, т. ј. пре но су му се редови растројавати почели, одбије га полк Бајерн-драгуна, који падаши у исту погрешку, беше надбијен од неког другог пијемонтезког полка. И овај последњи (пијемонтески) полк растроји се после јуриша, и тако се ти напади претворе уопште комешање, у ком се без успеха борило. У том су боју била 4 полка тешке и лаке коњице, 2 италијанска и 2 аустријска, и сваки од њих беше напосе разбијен због једнаке тактичне погрешке. Генералу Шафготши, те аустријске бригаде заповеднику, грозило се са војеним судом. Беше то један једини већи коњички окршај у војни од 1848 год. и сва четири напада с бока удешена.

Латур-Мобур драгони сами разбили су код Фридланда сву руску коњицу, у потери за француском пехотом раштркану.

Коњички полк кад јуриша, налик је слабу суду (вази) с којом се жестоко дрма, Полковникова је дужност пазити, да се не разбије; дужност је официја пазити, да се не растроји. Право каже В. Русел, да код коњице све сивиси од официра.

„Беше дат знак за калоп; наместник (luogotenente) гроф В. од С. дошав скоро од неког корпуса Саксонске коњице, жељан да се одликује, потегне сабљу, и пусти свом коњу дизгине, вичући свом оделењу, да за њим јури. Други ескадрон, огледајући се на тај пример, изгуби равнање, Убеђен, да тим начином непријатеља разбити не може, Сор да одма знак за кас; па кад се тако цео полк опет

„поравнао, тек онда заповеди да се даде знак за „калоп и за јуриш. Кад се посао окончао, сазове „Сор све офицере, па окренувши се ка грофу В. од „С. рече им: поштујем храбре, а мислим, да нисам „ни ја страшљив, а ви, ако још једном урадите, што „сте отојич учинили, ја ћу вас пред фронтом целог „полка с правом раставити. Таке су опомене ретке „без успеха. (Nolan).

„Храбри принц Роберт није никад могао, да се „ваљано окористи са својим успесима на бојноме „пољу, јер је пуштао, да му се коњица после ју- „риша разтура. Хладни и хладнокрвни Крмвел, увек „при себи, обраћао би свој пораз у победу.“ (Nolan).

Има ту још шта да се каже. Растројити се при јуришу (са изговором, да се непријатељ лакше сти- гне): знак је плашљивости; тим се хоће, да се брже умакне зрну, што звижди око ушију; то је бежање, не назад, него напред, каже Нолан.

„Заиста! несмотрено калоповање против непри- „јатеља не доказује храброст, него често сасвим што „друго; и у сваком случају треба таки поступак пре- „дупредити и укорити.“ —

Ето тако је коњица победоносна кад нападне непријатеља растројена, а побеђена је, кад у нереду против њега иде; и никад није слабија него после сретног напада.

Услед тога ваља, чим је непријатељ разбијен, пустити поједине водове, да јуриш продуже, а оста- лима дати знак, да касају, и тако у масу седињени, опет јуришу, ако би нужно било. Таки збор упра- љњава се после напада у расутом строју. Ко у не-

решеној битки, где су обе странке победоносне и побеђене своју коњицу пре уреди, и на јуриш доведе, коначно ће решити битку са одржањем победе.

Резерва је дакле и за коњицу од највеће важности. Сваком нападу треба да следује подпора, иза које ће се растројено оделење скупити; а претворили се први напад у комешање, подпора нек на ново јуриша. Ова последња маневра није никад без решителног успеха.

Тако су одржали победе: Ханибал код Кане; Кромвел 2 Јулија 1644 године код Моргтон-мора, и 14 Јунија 1645 код Назеби, а Сајдлиц — Мират Фридриха великога — 1758 год, Код Цорндорфа.

Два полка инглеске коњице јуришали су код Херфе у Шпањској на два полка француских драгуна, и разбивши их, терали есу их живо осам миља далеко. Генерал Лалман затим јурне са резервом на уморне Инглезе, и потуче их до ногу.

Због тога не ваља никад, да се јурише са целим полком. Као прва последица начела, то је непоколебиво правило.

При свем томе исти Нолау, — који је после Брака написао можебит' најбоље дело о коњичкој тактици, — који тако добро саветује, и тако разговетно описује, — каже на неком месту. „Коничка тактика „не може да се управља по сталним (fixe) правима.“ — Нек нико не каже, да нема сталних правила; боље би било да изповеди, да их не зна, а не зна их због тога, што сва правила нису друго, по само једно једино, а то је: **избегавајте све, што масу трза и цепа!**

Дакле ваібољи спксатељи, и само они увиђају, како треба поступати у овом или оном известном случају; али просто опште начело, по коме би се питања о биткама лакше решавала, није ни у њиним главама сазрело. То нам доказује Нолау са својим сопственим речима. Неће нам нико замерити, ако овде наведемо и означимо, како је лако схватити последице начелм, кад се оно познаје. Кад смо по трагу начела штудирали коњичке маневре, погодили смо још тада тактичким правцима које смо мало пре показали, а доцније смо нашли, да их је Брак писмено означао. Што се догодило нами, догодиће се и другима.

Где јуришу војници вешти и у се поуздани, употребљење је оружја ретко нужно. Како год пехота тако и она коњица, која осећа да јој је маса мање чврста, — обрне леђа без окршаја пре него се збиља породи онај наред у њеним врстама, кога је она посредовањем уображења осећала. Да није тако, мали би број мртвих и рањених при сретном јуришу остао, ствар нетолкована и непојатна. Следећи се догађај случио 1839 год. у Мецу: два кавалира јурнули су калопом да се сусретну. Или не имаше кад, или не беше вешти, да закрену с коњима, и тако се сударе. Коњи падњу мртви, а коњаници, жестином судара из седала дигнути, неколико корака од њих, обојца више или мање озлеђени.

Нико није видео, да се тако што при јуришима догађа. Погрешно је дакле мњење, да је коњичка снага у механичком удару њене масе! Није па није! Њена је највећа снага у страху, што га противник осећа, на кога јурише! Како год код пехоте, кад се

напада с пожем на пушци, тако и код коњице, кад се озбиљно јуриша, трупа мање дисциплинована — дакле мање чврста и одушевљена — бојећи се окршаја врнуће леђа пре, но до сукоба дође. Казали смо и кажемо: у рату дејствују више моралне, но механичне силе, или геометричне комбинације. **Ратно знање оснива се на познавању људскога срца** због тога, што му је (рату) **начело маса**, а масу вежу и држе сједињену само **моралне силе**. **Ратно је знање морално знање**. Нек нико не каже, да је све парадоксија (протумисље)! По часа пре великог јуриша код Балаклавe наступао је један мали полк **инглеских драгуна уз неки брежуљак, низ** који су четири полка руске коњице кадопом силазила. Дошавши на 100 корака близу те мале, али у добром реду, чврсто збијених, и хладнокрвним поуздањем наступајућих Инглеза, руска се дивизија поцепала. Инглези, почем су кроз-а њу продрли, обрну се, и нападну ју са крила (бокова). За час нестане Руса, а на бојишту остану победитељи, чврсти и спокојни у својим врстама наређани, као што су пре јуриша били. Неки ђенерал-штабни француски официр, очевидац тог догађаја, причао ми је са ускликом „то беше узвишен (sublem) призор.“

За слична дела код Еслинга, похвалио је Наполеон у нвредби 1-ви и 21-ви полк драгуна, из Талиана састојећа, а 84-том полку — готово све Тошканци — после битке код Ваграма дао је наслов на заставу „**један против десет**“ Од свих јуриша (атакта) у оним великим војнама, најнеобични је Миратов код Ајлаве (Eulau). Седамдесет ескадрона ју-

ришало је у маси тако чврстој и сједињеној, као да их није било него један пољ. Једним ударом ослободе седми корпус (Ожеровов) и прегазе руске линије једну за другом. Испред напада африканских стрелца (шасера), — најбоље коњице у свету, — уклањају се гомиле бедуинских и мароканских коњаника увек без икаква окршаја.

Начело препоручује и друга тактична правила, од којих ћемо овде нека навести.

Растојање треба добро чувати. У Аустрији нема више од дванаест корака између дивизија (два ескадрона) од 300 коња. Полау, који је при екзерциру био у фронту једне те дивизије, прича да је притисак са стране кад-кад био тако силан, да га је са коњем од земље дивао, и да су сви људи жестоке болове осећали. Кад се промисли, да оно, што је при учењу шкoдљиво, у правом рату опасно постоје, то је онда очевидно, да би мали број коњаника, јуришућих погнутом главом (*urtando terta bassu*), таку гомилу са свим разбио.

Сејдлиц је рекао: „**две врсте; мали ескадрони; велика растојања.**“ — Напад са бока за коњицу је опаснији, но за пехоту, јер је коњици теже постројити се у време напада или после њега. „Најбољи начин протежовања своје коњице јесте: заклонити јој крила, или на заклон их наслонити.“ (Napoleon, Campagne de Turenne).

Нападајући на пешачку кару није сходно, да се са свих страна окружи. Кара се напада, да се разбије и растури, а тим се поступком принуђава, да остане сједињена, ако неби ни хтела.

Очиглед све француске војске под зидовима Могајинга у Русији опколило је више руских ескадрона 50 волтижера (стрељача) од 33-ћег линејног полка тако, да их је виду не стало. Облачак дима, дигнувшиг се са точке, где су волтижери затворени били, продужио је мучну неизвестност, која је неколико тренути узтрајала. Али на једном се раствори руска коњица, и стаде бежати што брже може од наљбе, из гомилице тих јунака, на њих оборене. Тиска са свих страна помогла им је, да се у кару построје. —

На каре ваља да се јурише са краћим фронтом, но је она страна каре, на коју се удара, ако је дужи, него кара, онда су крила јуришуће коњице изложена ватри са леве и десне стране каре, и коњаници, да се тој ватри уклоне, окрећу се лево и десно; ближи редови следују том примеру, и так се сав фронт поцепа до сред среде. Јуришући пак краћим фронтом, него је кара, не само да коњаници на крилима из истог узрока, т. ј. да се уклоне ватри са леве и десне стране каре, редове све то јаче закључују, него, — ако се јурише ваљано и озбиљно, — на срћу на кару и рањени коњи, који нису имали кад да падну. Треба коња врло тешко ранити, да на месту падне. — „Један коњ без господара, коме је у битки код Штригаве зрно из топа задњу ногу одкинуло, достигао је ескадрон, и стао на своје обично место, где је до окончања битке узтрајао. Према смо се више пута разасули, он је сваки пут, чим би се за збор свирало, долазио на оно место, које је погинути јахач заузимао.“ Wagner) Кажу, да

зрно из топа каутерише — залељује — рану тако, да ни крв из ње не иде.

Прелазећи преко Орежа код Ниљ-Сен-Фрона 1 Марта 1814 го. ударило је зрно из топа Мармонова коња у леву плећку, па продирући косо кроз све тело, изишло је на десни бок. Тај коњ ипак није одма пао; маршал је имао времена да сјаше, а коњ је ступао још осам или десет корака напред. (*Memoires du duc de Raguse, VI.*)

Ревност, одважност и брз преглед својства су, коњићком официру може бити још нужнија, него официру другог рода оружја.

„Коњица је оружје тренутка“ вели Мориц Сахсонски. Мират је имао у највишем степену то драгоценост својство, да улучи онај тренутак, кад јуришати ваља, па баш због тога су; он, Ласал, Сајдлиц и Сор најбољи коњички официри, што су их европске војске икада имале. На острву свете Јелене рекао је Наполеон: „да је Мират код Ватерла био, у место, што сам битку излубио, ја би добио владу над целим светом. — Наставиће се.

ВОЈНА МЕТАФИЗИКА,

или

ВЕШТИНА,

да храброст код војника уздигнемо.

ПРЕВЕО Г. МИШКОВИЋ ПОДПОРУЧИК.

Настављено, види стр. 80.

Фанатизам.

фанатизам. Од свију побудителних причина, које чине да људи живот презиру, да смрти пркосе, понапреће без сумње, бити фанатизам. Он обећава награде на другом свету, с оне стране овог братског живота, који нас навикава да смо равнодушни: он их представља велике, савршене, величанствене, вечне, и нас пресељавају једном речи на врх наших жеља: напоследку он нас уверава да је то најправеднија побуда, причина неба, што се ми бијемо против opakих људи, подвргнутих неправди и погрешки.

Нека се наши леци духови ругају колико им је драго посвећеним петловима Римљана, њиховим процима, њиховим врачевима, њиховим предсказањима, ништа мање несумњено је, да ова средства, која се нама данас тако сиромашна показују, освећена временом и почитањем народа, имају страشان уплив на руке сената и вође републике, да подигну легију-

нима онај дух поверења, храбрости и постојаности, који их је учинио победитељима свију народа на земљи. Богови показују се у очима народа (множине) у летећу птица, по утроби животног на жртву принешеног, и њима предказују победе у толико известније, у колико је веровање у оракула чвршће и постојаније; јер једна војска, која у победу сумња, ретко ће победити. Она маршира, и јуриша с узвишеном храброшћу на непријатеља у сигурности успеха.

Каква снага неби могућна била онда римских вођа у религији, потврдив своје заповести са пророчима! Њима непокоравати се, значило би непокоравати се безсмртним боговима. Какву ли сигурност налазе у светињи заклетве! То бејаше најчвршћа свеза дисциплине. Проста заклетва довољна бејаше да задржи легијоне под својим баријадама, и да препречи да присвоје себи и најмањи део пљачке, која би требала да се подели на обштво. Сенат указиваше страхопоштовање према светим стварима, као најпостојанијем основу величине римске, и ова велика скупштина бламирала је конзула Клаудија, мање што је изгубио победу, него што је био битку под несрећним прорицањем. У ствари пак погрешка беше само моментално зло; али ово, које могаше постати непоправимо зло, и бејаше презирање, које јавно на углед стави консула због религије, што је бацио свете ковоши у море, под изговором: да су биле жедне, почем нису могле јести. Ово оштроумље нашло је у Риму гнушања.

Мухамед умео је савити под јарама фанатизма један велики народ, али ватрен, да му служи као ору-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дне у његовим грдним плановима. И он се виде на челу једне многобројне војске, које сви солдати тражише са лакомством највеће опасности, да заслужи задовољства, која очекиваху храбре у његовом рају. Погинути на бојном пољу, то је у његовим очима било средство, да се одлети у наручја оних божанствених хурија, које су свагда младе, непрестано девице, једнако прелестне, и свагда готове да задовоље жеље, које без престанка умеду подпалјивати.

Густав-Адолф јест један од образованијих вођа, који је најбоље разумевао побудителна средства религије, да би удануо у своје трупе непобедиму храброст. Овај велики човек на челу 20000 Шведа, и помоћу протестаната, које је умео скупити под својим заставама, претрчао је као победитељ већи део Немачке, учинио је да држе император у својој капители, и, рањен смртним ударом у средини своје славне каријере, он умре у крилу победе, господар севера Немачке.

Не редко фанатизам је најбољи и најсилнији од свију средстава, која начелници могу употребити, да изнуде своје трупе храброшћу, али је он још и најнекономнији. Све награде, које он нуди, на небу су, и по томе земски владоци немају ништа трошити, да би их наплатили. Њима је довољна награда мали број звања у њиховој војсци.

Али ова побудителна причина, некада тако моћна, почела се изкоренјавати у наша времена, њено употребљење није већ више у односу са степеном образованости већине европских народа. Философски дух отерао је лаковерност; и религија, поставша равно-

душна код множине, само мали број фанатика може начинити. Руски солдати готово су једини у Европи на које би ова побуза још утиска произвести могла; јер Турке нетреба рачунати, почем је то народ, који се и по религији и правима може у Азијате рачунати.

Руси имају ту корист, што њихова религија долази увек у смислу управе: попови, који се употребљују у њиховим војскама, подчињени су, као и други официри, војничкој дисциплини, они проповедају и побуђавају солдате по духу који им је уданут од ђенерала. Множина, увек лаковерна због незнања свога, дозвољава слепо поверење у ова толковања небеске воље, и подлегнувши без речи јарму религије, она иде равнодушно у готово известну смрт, било због побуђујуће дужности, било да заслужи награде, које су јој обећане на другом свету. Уметно служећи се, овом побудителном причином религије успео је ђенерал Суваров да узвиси храброст својих трупа до таквог степена, да је у стању била све препоне победити. Овај је талант и додавио овом старом ратнику готово непрестане успехе у течају његове дуге и славне каријере.

Љубав к отачанству.

Љубав к отачанству, ова силна страст код старих, која их је нагонила да са жаром жртвују сва своја добра, и сам свој живот, за одбрану и срећу своје републике, слабо дејствује код већине од образованијих војска. Узрок је томе, ја мислим, разлика у управљању и саставу војске. Грчке и римске вој-

све биле су образоване од грађана наоружаних у интерес одбране једног отачанства, које они љубљаху као и најдрагоценија своја добра, јер је у природи управе републиканске да буде љубљена од свију својих саграђана; сваки има туна удела, сваки има ту од чести уплива и законодавне власти, и њена решења сматра као свој посао. Судба републике тиче се самољубља и благостања свију; ништа што се њој догоди, није њима страна; они се изједначавају с њоме, они је сматрају као једино обште имање, и сваки је грађанин љуби. Сљедователно са оним чувством, које нас натерује, да љубимо оно, што нама припада. Љубав к отачанству увеличана и електрисана с беседом оратора у јавним скупштинама, и са обштим примером, производи једну благородну жељу и страст способну за највеће жртве. Потоме и кад је једна република у опасности, сви грађани полете на њену одбрану, и излажу се без муке највећим опасностима за сачувати добра, које они љубе више него свој живот.

Управа деспотска, напротив, јест иначе једног јединог само, и због тога интересује се само господара. Робови пак једног деспота немогу љубити једну презрену владу, која њих понижава, и ако они и покушају каква год осећања за владу која их гњечи, то је онда из мрзости, а не из љубави. И тако једна управа све се више удаљава од слободе, да се деспотизму приближи, све више ослабљава љубав к отачанству у срцима подчињених, и на последку последњи степен услужности утамању је га — деспотство — целог.

Грађани старих република љубе отачанство као год и слободу. Љубав к отачанству предазаше градове у походима, извршени грађанима а не најмљеницима; она подпаливаше храброст ратника и учини она чуда, која историја грчка износи нашем чуђењу на видик, у оној славној борби неколико малих грчких вароши против целе силе азијатских монархија.

Приметиће се, да су у Европи сви народи, који највише милине златне слободе уживају, понајвише они, којима се то наводи као сљедство за њиову љубав спрам отачанства и за њиову војничку храброст. Ја нећу да говорим о неколицини варошима, које су сачуване, истина, у формама републиканским, али њиова слабост свргнула их је са сваког политичног бића у средини моћних монархија, којих су оне постале играчком; ја ћу навести овде само један републикански народ, који, налазећи независно биће у својим сопственим силама, не окреће се у точку судбине никога од својих суседа; ја разумем овде Швајцарце, којих војске, образоване од грађана, ободренних са љубави према отачанству, пркосе од векова насртајима (силама) својих моћних комшија поради подјармлења. Њиова је храброст триумфирала над бројем, и они су сачувани од јарма странчевог.

Французи бејаху усколебани за једно тренуће идејама републиканским: усиљавања чињена за утврђење републике била су, без сумње, врло некористна и врло несрећна; али у средини жестоких бура које су њиова нова уводења политична узбудила, извукли су они не мање ову корист од њиовог хитрог преображаја републиканског; што њиови солдати, рас-

паљени љубављу спрам отачанства и народном славом, узбудиле храброст и енергију која их поведе да победе и одагнају Европу, која се против њих подигла. Наскоро Наполеон подигне свој трон царски на развалинама ове уведене републике; овај властољубиви човек, без сумње у уображењу себи одобравajući, успео је за неколико да савише народ француски под један гвозден јарам, он не примећаваше да ради против својих сопствених интереса. Одтада Француска му даваше само солдате без страсти (жара) и енергије, који испуњаваху злим солдате задахнуте револуцијом, пожњевене непрестаним ратовима. Број хрђаво допуњаваше каквоћу; и његове војске, изопачене, немогаху више чинити исто чудо. Французи одвајаху постепено своје интересе од оних деспотових, кога почеше мрзити. Уморени његовим подјармљивањем, и видевши себе играчком ненаситимог властољубица једног само човека, они немаршираху по вољи својих вођа, које више не љубљаху. Такав би извор његових несрећа: његов деспотизам приуговорио је пад и понижење Француске.

Из овога се дакле види, да само војска из **народних** људи састављена, и од вођа, који за **народно** добро раде и о њему мисле, управљана, може осећати и имати љубав спрам отачанства, и ова му може за чудо храброст и вољу к борби узвисити. Ако тога није, тешко да ће таква војска много користи принети; јер најамник нема тог осећања, па му је све једно, добио или недобио, само што га жеља за пљачком и славом (понекад)

вуче, исто тако, кадвојска, иначе узбуђена љубави спрам отачанства, види, да вођа њен има пред очима само собствене своје користи, а не опште — народње —, започне ладнити спрам њега, омрзне га, и биће прилика кад ће му покорност одрећи, и тиме општој ствари грдне штете нанети! Ово особито ваља у призрење узети, па такве вође одма уклонити.

Наставиће се.

БОРЂЕ МИШКОВИЋ

ШТАБНИ ПОДПОРУЧИК.

Кад у великој породици угине један њен члан, онда жалост јесте велика, ал штета није тако осетна; нестане ли кога лица из куће малобројне, онда је и жалост голема, и штета тешка и осетна. Нас Срба по несрећи нема толико, да би се бројем могли мерити са другима срећнима народима, те у толико би нам у интересу било, да се с њима по могућности изједначавамо у душевној ваги. Ал у колико нам мора тужније пасти то, кад баш та спремљена снага на мањак нам пође? У колико је штета осетнија, и жалост већа, кад изгубимо штогод од онога капитала, од кога се највише, често и једино, добру надамо?

Таква је жалост постигла нас 6 Марта ове год. Борђе Мишковић штабни официр, један између најодличнијих млађих официра, пун енергије, узви-

шених жеља, племенита срца, ватрен патријота, — тога нас је дана за навек оставио и легао у студени гроб, измучен патњом и тежњом.

Он се родио у Неготини, — у месту, које је прослављени Хајдук-Вељко онако јуначки бранио, а кога је покојник за идол свој изабрао, и, да га кобна самрт не укиде, шћаде му се о јунаштво отимати.

Године 1861 свршио је у Београду војну академију с одличним успехом, и држава га пошаље са још неколико другова у Пруску, да се тамо штогод војничкој пракци извикне. Но ни две године не прођу а он заједно с остали другови да оставку и, пошто се у Пољској развије застава за слободу, оде он и још један његов друг тамо, да покажу својој словенској браћи, како Србљи радо гину за слободу своје браће. Кад се пак тамо умири, врате се обоје у отаџбину.

Од пролећа 1863 па до јесени 1864 живео је повојник нешто у Неготини, а више у Београду, као приватан човек, почем државне службе немогаде да добије. За то време, како је био пун жеље за радом, а — Боже и да се лебом зарани — израдио је за средње школе „Математички и физички земљопис“ и „Математичке задатке“ које је књиге „школска комисија“ наградила и печатала.

Али је њему нужно било имати стална рада. Колико му је стање неповољно било, опет је једнако мислио о војничкој будућности свога народа, и као човек пун ватре и одважности, више пута шћадиша да обгрли там далеко чарну гору. Ал околности за то небијаху. И он се окрене на другу страну.

Са још двојицом једнаке среће другова почне да ради, пријави се, и добије те у Русију оде с намишљајем да доврши још нешто теорије, ал да после, пре повратка у постојбину, опет мало, па ма на Кавказу ил Амуру било, прибере себи убојне практике, те да би некад с осведоченим поуздањем жељи одолевао.

Октобра месеца дакле 1864 оде у Петроград, где руска влада прими и њега и другове му као официре, и они се разместе по школама. Он уђе у школу генералног штаба, одељење геодетично, и том приликом опише ту школу у „Војину“ (види Војина годину 1865 страну 111). Но болест му није дала довршити започето. Он тешко болан дође натраг постојбни, и 6 Марта ове године премине обливен сузама млађег му брата Јована Мишковића подпоручика артилеријског.

Који га је год иоле познавао, тешко га је оплакао, а ко га изближе познаваше, тај никад не може прегорети га, јер то бејаше човек, који би у известним приликама хиљаде заменити кадар био.

На гробу његовом изговорио му је г. Јефрем Радојкић поручик инџинирски, врло узбудну беседу, и сви заједасмо у туги и жалости за тим губитком, кад нас беседник потресе овим речма:

„Борбе је вазда с одушевлењем изгледао, кад ће доћи час, да своју снагу преда домовини својој на озбиљно употребљење, јер покојник увек мишљао је, да је намењен, да буде жртва за род и браћу своју.“

Овако судба руши жеље и надежде и укида цвеве, с којима би се увек поносити могли! Др.

НОВОСТИ

Облачина свуда на све стране, грмљавина тек што прасла није, сва Европа у дрхатној јези, сви сад веле хоће рата бити. У Пруској којску покренули, **Аустрија** војску дигла; те две земље у размирици су. **Италија** креће војску, и она од Аустрије Млетачку тражи. У Румуњској војска на опрези, **Турска** пала на границу њену с војском; и ту може пушка да запламти. И **Русија** искупила војске на границу према Европи, и **Француска** опрема своју војску. Више од пола Европе сад је дигло своју војску и рат је неизбежан. Па и у Грчкој има неког комешања војног. Тај рат потресе сву Европу и сви народи њени морају му бити уделници. Кад дакле станемо на погледамо, ми око нас, свуда у наоколо, ништа друго невидимо, него само знаке и појаве рата и пламена; само ми једни у маленој и узаној средини тога узаврелог попришта још смо мирни. Али ко може добар стојати, да се и нас неби ма од које стране дотакао пламен тога големог рата, који по свима изгледима ево га већ ту? Који би могао тако сигурно да израчуна, да ће средина бесног вихора остати читава и недирута? На северу од нас у распри су државе, које једна од друге нешто траже; на западу пак и истоку од нас, **народи** се завађају

и један од другог нешто траже. Од 50 година па на овамо, још небеше рата толикога, наравно да ћеју и последци бити огромни, Ми можемо доживети, и све су прилике, да хоћемо доживети, да Европа са свим другачије своју мапу ишара, — хоћеју ли србски крајеви остати са старом шаром, то је врло тешко прорећи. Наравно, она боја по мапи света, никад досад, нити сада, нити ће икада градити се од другог чега него — од проливлене крви.

Као год пре хиљаде година, и као пре сто година тако исто и данашњег дана сва политично народна питања решавала су се и пресуђивала убојном енергијом. Варали су се и пре и сада, па ћеју се и у будуће увек варати сви они, који би мислили, да се поље важније питање из живота народног, а у односу према државама и народима другим, може решити мирним путем тако званом дипломатијом. Историја нам није кадра показати ни један такав пример, па нам ни у будуће неће показати. А ево баш у најновије време како се решавају такве ствари. Италијанци искаше и искаше велику Италију а нико им недаде, јер дипломатија има само једну лозинку: педамо. Ал Талијанци скочише па — отеше. Дипломатија рече *fait accompli* и ствар свршена. Румуни хоћеју таквог и таквог кнеза, Европа не да и прети; Румуни нехтеше слушати празан глас дипломатије и учинише: Европа, дипломатија, недајућа и претећа, уђута. Па ево и ближа примера. Још од 1833 године имамо ми написаних права да се Турци из Србије иселе. Ми искасмо и тражисмо, да се то изврши, и неврши се; ми скочисмо, истина поводом њиховим за нашу одбрану, и Турака у вароши нема.

Дакле и сва распра између Прусије и Аустрије и овај заплет између Италије и Аустрије, само ће се ратом пресудити.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ЗАПИСИ
 ЗА
КЛИМАТОЛОГИЈУ
 у
 БЕОГРАДУ.
 —————
 МАРТ 1866.
 1.
ТОПЛОТА
 (у сантиградима.)

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
1	+ 4 ¹ / ₂	+ 16 ¹ / ₂	+ 18 ¹ / ₂	
2	9 ³ / ₄	13 ¹ / ₄	10	● →
3	9	11	6	● ↑
4	0	4	14	: ↑
5	4	18	15	●
6	11	18	23 ¹ / ₂	:
7	9	19	18	:
8	15	26	18	●
9	13	22 ¹ / ₂	21	● →
10	13	15	13	●
11	7	10	8 ¹ / ₂	● ←
12	4	16	20	
13	10	13 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	● →
14	8	10	9	● → !
15	7	8 ¹ / ₂	9	● ←
16	4	8	8	● ↑
17	2	3	3	* !
18	² / ₃	3 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	* ! ●

ДАН	ЈУТРО 7 САТИ	ПОДНЕ	ВЕЧЕ 5 САТИ	ВРЕМЕ
19	+ 2	+ 5 $\frac{1}{2}$	+ 6	*!●
20	2	13	14	:
21	9	19	16 $\frac{1}{2}$:
22	11 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$:
23	15	26	20	:
24	11 $\frac{1}{2}$	26 $\frac{1}{2}$	25	:←
25	16 $\frac{1}{2}$	25	22	:←
26	13	26	21 $\frac{1}{2}$:←
27	12	23 $\frac{1}{2}$	25	↑
28	14	23 $\frac{1}{2}$	22	:↑
29	11	23 $\frac{1}{2}$	20	:●→
30	11	20 $\frac{1}{2}$	20	:↑
31	10	24	20 $\frac{1}{2}$	●

2.

ФЕНОЛОГИЈА.

Марта 4-ог цветала зеленкада

- 7 пресличица
- 8 крушке
- 9 брескве
- 10 шљиве
- 11 трешње
- 14 јабуке
- 20 љиљак (јоргован)
- 23 појавиле се ласте
- 24 цветала перуничца
- 25 дуње
- 26 тврди божур (*Rosa arborea*)
- 27 лала
- 30 божур (дивљи)

WWW.UNI-N.S.RS

УНИВЕРЗИТЕТ СКА
БЕЛМОТЕКА

АПРИЛИЈЕ 1866.

1.

ТОПЛОТА

(у САНТИГРАДИМА)

ДАН	ВРЕМЕ				
	5 САТИ	ПРЕ ПОДНЕ 10 САТИ	ПОСЛЕ ПОДНЕ 2 САТА	7 САТИ	
1	+ 11	+ 15	+ 19	+ 12	● ↑
2	5	16 ¹ / ₂	22 ¹ / ₂	16	:
3	9	18 ¹ / ₂	24	18	: ←
4	9	15	23	14 ¹ / ₂	● ↑
5	6 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	24	18	:
6	7 ¹ / ₂	19 ¹ / ₂	26 ¹ / ₂	21)
7	14	17 ¹ / ₂	24	17	● ↑
8	10	18	24 ¹ / ₂	18 ¹ / ₂	:
9	10	21	26	17 ¹ / ₃	: ● ↓
10	9	9 ¹ / ₂	10	9	● ↓
11	7	6	5 ¹ / ₄	3	←
12	4	7 ¹ / ₂	7	5	● ↑
13	5	9 ¹ / ₂	15	12	:
14	5	13 ¹ / ₂	21	16)
15	6 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	16 ¹ / ₂	14 ¹ / ₄	:
16	8 ¹ / ₂	18 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂	20	*
17	13	23	26	23	:
18	13	24 ¹ / ₂	27	22	: ●
19	17	23 ¹ / ₂	27	22 ¹ / ₂	●
20	18	26 ¹ / ₂	28	22	: ↑

ДАН	ПРЕ ПОДНЕ		ПОСЛЕ ПОДНЕ		ВРЕМЕ
	5 САТИ	10 САТИ	2 САТА	7 САТИ	
21	15 $\frac{1}{2}$	16	17 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$	●
22	9	17 $\frac{1}{2}$	20	18	:
23	11	20	25	20	
24	12	14	14 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{4}$	●
25	7 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	20 $\frac{1}{4}$	18	:
26	10 $\frac{1}{2}$	18	20 $\frac{1}{2}$	18 $\frac{1}{2}$:
27	10 $\frac{1}{2}$	20	22	19	:
28	12	23 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	19 $\frac{1}{2}$:
29	14 $\frac{1}{2}$	15	16 $\frac{1}{2}$	15	● →:
30	9	18	22	18	

2.

ФЕНОЛОГИЈА.

Априлија 4-ог цветала перуника
8 Багрем
17 Руже

ПРИМЕДБЕ.

1. Ови записи бележе се местимице у војној академији и близу ње.
2. Степене топлоте узимамо с поља и из ладовине.
3. У бешешкама фенолошким свакад се разуме, да је то и то почело.
4. значи ведро.
● мутно.
: променљиво т. ј. непрестано час ведро час није.
↓ киша.
← ветар од истока, ↑ од југа, → од запада, ↓ од севера
* снег
! туча
5. Више знакова значе, да је најпре тако, а после онако.
6. Два једнака знака једно уз друго значе јачину;
н. пр. ↑ ↑ значи јаки ветар, || значи јака киша итд.

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНЈИЋ ПОДПОРУЧИК.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подъ именовъ: *Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare Sumbury in Londra. Opera postuma; edito secundo l'intendimento dell'autore per cura di G. Gutierrez. Milano, 1860.*]

Настављено. Види стр. 160.

Час кризе, т. ј. онај тренутац, кад се у непријатељској маси наред догоди, или лако догодити може, — измиче брзо. — Учинили коњица тај тренутац, и јуришили одважно, може ју разбити. Час пре коњица би била одбијена, час доцније, маса је већ уређена. У једном минути треба да се коњички официр на дело одважи. „За размишљање нема више од једног „минута; наонако ако оклева!“

Да је ђенерал Морис са својих 16 ескадрона африканских стрељаца (шасера) у битки код Трактира напао Русе на десној обали Црнаје у онај пар, кад су назад прелазили, био би их уништио, Црнаја, само је четири метра широка, може се прегазити на више места. Но Морис је пропустио онај згодни тренутац, и сам Пелисије, кад га је четврт часа доцније

због тога укоравао, признао је, да би покушање јуриша тад већ узалуд било.

Фридрих велики у биткама није издавао заповести својој коњици; задовољава се тиме, да јој означи точку, на којој ће дејствовати. У осталом се ослањао на ђенерала, који је тренутак и начин напада слободно бирао.

Кад је нарав коњичког оружја така; — кад је брзина први услов њене тактике, зашто да се коњица држи старе одртине, која се правилом називље те прави погрешну разлику између прве и друге врсте, између десног и левог крила? „Од официра, који се „домишља, да-ли је лево или десно крило напред, „не може се очекивати, да се брзо одважи.“ (Nolau).

Брзом одважењу треба да следује и брзо извршење. С тога је нужно, да коњички официр лако господари са својим војницима, а војници са својим коњима. Треба да му је трупа у рукама!

Војска је сабља војоводина; а шта би било од мегданције, да се сабља сама креће и замахује? „Кад „коњица у бојном поредку, — као заустављена бујица — река — чека, па на први знак јурне као „силан талас, рушећи све што јој је на путу, онда „ће она постићи идеал своје савршености.“ Описујући битку код Росбаха, говори тако Беренхоршт.

У ни једној битки новијег доба није толико људи пало од мача, колико код Цорндорфа, а ипак су Пруси седели дванаест сати мирно на коњима, док им је Сајдлиц дао знак, да јуришу.

„Код Роткретхама, источно („all'est“) од Вајсенберга требало је проћи кроз теснац Лобаваре

„(Lobaur) где је пролаз жестоко брањен. Соров полк
 „стајао је у равници пред теснацом, и већ се ви-
 „дело, како непријатељ, круни ближе брежуљке са
 „батеријама. Кад је наша авангарда била већ с ону
 „страну теснаца, мислио је Сор, да је доба, да и он
 „прође, па командује: Дивизиони! на десно заходи
 „— **Марш.** Французи беху врло близу, и то дви-
 „жење произведе се одвећ нагло (сop pгесipitazine)
 „скоро пре команде. Искусни старешина мотрио је
 „то движење свог полка, командује одма на лево —
 „**круг**, па обрнувши се к полку рече: „**волим да**
 „**вас свију сасеку, него да тако радите.**“ Ни
 „један се немакну. Непријатељ се беше приближио
 „још већма, и његова артилерија сипала је зрње по
 „теснацу испред и позади те храбре трупе, која
 „обрнутим лицем к њему, мирно стајаше, наведе га
 „срећом на мисао, да има подпору, па у место, да
 „ју нападне с лица, стане маневрати, да ју обиђе,
 „и са бока нападне. Положај тог полка беше од тре-
 „нутка у тренутак опаснији, и изгледало је, као да
 „ће скоро имати посла са великим корпусом коњице.
 „Ипак је у фронту владао мир и тишина: у тај пар
 „обрне Сор коња к својим људима, па командује уме-
 „реним гласом: Дивизиони! на десно заходи —
 „**ходом** — **марш!** Затим: **С десна по три**, па
 „овда дода громним гласом; калоном — **марш!** Прођу
 „тако кроз теснац заједно са непријатељем, и од то
 „доба Соров полк није прехитио, ниједно движење;
 „а у часу опасности војници су поуздано гледали у
 „свог старешину, којему тако беше са свим у вла-
 „сти.“ (Соров живот од Бајцкеа — наводи Нолау.)

Закључење:

„У тај пар дође ђенерал Јорк к Сору, и каже му: ако сад коњица штогод непокуша, изгубићемо битку. (Пехота се јако упињала, да одрши позицију) хајте напред господине, и јуришите! Сор му приметн, да нема резерве, иза које би се постројити могао, ако јуриш хрђаво испадне! После неколико минута дође к њему мајор Шук и каже му у име ђенерала, да јуриши. Сор му одговори: кажите ђенералу, да очекујем само згодан тренутак; нећ ми пусти слободу, а ја му залажем моју војничку част, да ћу ваљано јуришати, чим ми се уваже згода. Увек пуцајући, и барутним димом сакривени Французи су наступајући већ „дошли били на точку, с које су с бајонетима на пушкама на пруску пехоту јуриш започели. Само по жвиждању зрња могао је Сор судити да је непријатељ већ близу. У тај пар он проведе коњицу кроз растојања измеђ одступајуће пехоте, построји је у бојни поредак, па вигнувши трипут „хура“ јурне на непријатеља, разбије га, и терајући га чак до његових батерија, одузме му 6 топова у овом првом јуришу. Међутим је дошао један полк улана к Сору за резерву.“ (Битка код Мекерна, 16 Октобра 1813 год.).

Читајте више пута свај пример! Он вам показује апликацију главних правила коњичке тактите и маневре у делу: резерву; трчање на кратко; тренутак, за јуриш згодан; хладнокрвност; озбиљно јуришање, и власт вође над својим војницима. —

Напредовање цивилизације, која зида економске и друге зграде онде, где су скоро пашњаци и пу-

У старе биле, — која плотом и живом оградом велике равнице на парчета цепа, учинила и чини, да је коњица од дана у дан од мање користи. Због тога, што даље назад погледамо у војену историју, све то више видимо коњице у размеру са другим родовима оружја, док на послетку ненаиђемо на множину коња варварске војске. Важност коњичке тактике, са кућама, живим оградама, плотовима и каналима запречене, сваки је дан то мања, а артилеријска баш због тога то већа, јер артилерија са правим и кривим хитцима — метцима — стигне и нађе непријатеља и онде, где коњица не може да допре. Код Ваграма, и у доцнијим биткама доказано је, да је артилерија оружје, које битку решава, јер она најјаче дејствује на пехоту. Већ указом од 29 Бримера VI. (1798) године, дато јој је прво место при поштрама и парадама.

Почем само масе победу односе и битке решавају, те артилерији није задатак, да се са противничком артилеријом туче, већ да топом и хаубицом бије непријатељске масе.

„Артилерија растројава непријатељску масу, иако је разбија, а коњица бере плод те победе.“

(Le Louterel.)

Једна батерија треба да сноси ватру непријатељске батерије, и да не губи времена са пуцањем на њу, кад у њеном домаћинству маневрују масе, које успех битке решавају. Ваљан артилеријски официр туче се са противничком артилеријом само онда, кад је нужно, да вјену ватру од својих маса (пешачких и коњићких) одврати, и на се обрати.

Победа у битки код Ватињије одржана је тиме, што је јахаћа артилерија, аустријским топовима не-одговарајући, на решителну точку навезла, па ода-гле само трупе тукла, док их је у перед довела.

Руски ђенерал који је 21 Новембра 1812 год. код Борисова дошао, да савлада десно крило Дом-бровскове дивизије, што је бранила позицију, са-ставио је једну батерију, да њоме сруши мост, преко кога су Французи уступати имали. Ну дивизијона ар-тилерија, притрчавши, да се с том батеријом из близа туче, наведе Русе у погрешку, која им је победу безкористном учинила. Они обрну своју ватру на ту дивизијову артилерију, и разореју на пола, али Фран-цузи спасу мост, и прелазом преко њега сву дивизију. —

Треба дакле, да артилерија учи **жртвовати се**.

Код Ханаве жртвовао је Дрив прве топове само да осталима даде времена, да сједињени на згодној точки, сачине батерију непријатељској ар-тилерији са бока. „Многи рапорти стигну Наполеону „јављајући му, да није могуће продрети. Генерал Дрив, „послат да испита стање ствари, врати се, и убе-„ђиваше, да ће са 50 топова, и 2 баталијона старе „гарде, која би их подупирала, пут прокрчити. На-„полеон похита да осмотри Дривов положај, и при-„ближину се јашући кроз прави град непријатељског „зрња. Дрив га заклињаше, да свој живот безкористно „не излаже, него да се врати. Наполеон му одго-„вори: треба да сам собом видим непријатељев по-„ложај. — Уздајте се у ме! обећао сам да ћу са „50 топова продрети, и пут отворити. — Како ћете „их распоредити? Упутићу дванајест топова без кара

„овом странпутицом (оближњим путем); у исто љу
 „доба наредити, да три топа наступе великим дру-
 „мом. То 15 топова са својом ватром обратиће на се
 „пажњу непријатеља. Затим ће остали топови, на-
 „ступајући и они великим друмом, постројит се де-
 „сно од прва три топа. Чим наши топови тако сје-
 „дињени почну тући јосо, уђуткаће брзо неприја-
 „тељску артилерију!“

Ђесар му одобри распоред. Истина је! првих
 15 топова, што су надмоћну непријатељску ватру сно-
 сили, у мало што сасвим разорени небеху, али остали
 „35 имадоше кад — или да боље кажемо слободу,
 „— да се построје, и своју ужасну ватру наједан-
 „пут на непријатеља проспу; — позиција беше тако
 „освојена.“ —

Овде почиње артилеријска тактика, да се слаже
 са главним начелом ратне вештине.

Чудноват јо њен први историјски искон (Origine).

Артилеријски капетан Собрије решио је победу
 у битки код Арлона (1793) најпре са упорном ват-
 ром своје батерије на пруску пехоту, затим тиме, што
 је са топовима и карама калопом на непријатеља ју-
 рнуо! „Ништа није боље од тога личило на јуриш
 „прастарих кола, косама наоружаних.“ (Galerie Mi-
 litaire).

Опомињући се тог догађаја Наполеон је, осо-
 бито у последњим својим војнама, наредио, те је сва
 артилерија тако јуришавала.

Необични су то примери, или да боље кажемо,
 изванредне су то смелости, али и оне сведоче, да
 велика тајна победе лежи у јуришу са масом. —

Необични су то примери, али су ипак упутили Сенармона, да артилеријској тактики пронађе истинит правац, т. ј. **концентрисано дејство на једну точку.**

Код Сомнуда у Мисиру француска артилерија небрани непријатељу, да се приближи, него чека решителног часа док се непријатељ ближе примакне, и сву своју силу за напад развије. Тек онда обори она из својих 16 топова ватру, на мали простор концентрисану, разбије га и разтера с њега, па затим управља своју ватру истим начином на другу точку без одмора са једнаким успехом.

И код Седимана не деле Французи своју артилерију на ћошкове кара (као што се пре радило), него ју сједињују на оној страни, с које опасност грози, и тако бране своје каре са концентрисаном ватром.

Општи инстинкт, — који је тако почео да склања и специјални род оружја, т. ј. артилерију, к страховитом начелу масе, беше по ђенералу Сенармону у правило преведен, и због тога он има право, да га зову **творцем нове артилеријске тактике.**

„Изненађени с тим брзим сједињењем, Руси су бадава одговарали са својим појединим батеријама, разасутим по свој бојној линији. Довољно беше неколико минути, да проспемо читав град зрња (куршума) и картача на точку, коју му драго. Ако је била батерија, коњи су за час поубијани, лафети, точкови и остали трен разорени, те је ватра из њих или ослабила или са свим уђутала. Затим смо пуцали у масу руске пехоте, сирам теснаца пред Фрид-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„ландом нагомилане. Разор и пораз беше ужасан.“
(Maréchal Victor, Précis des opér. du I corps.)

„Испит наполеонових главних битака научио нас
„је да упознамо средства, којима се служити треба
„кад хоћемо, да пресудан удар произведемо.
„То се средство састоји у томе: да се спрам то-
„чке напада сједини, што већма може, број
„топова, па да се тамо концентрично пуца.
„Постојанство којим је та маневра практикована, по-
„дигло ју је до начела, и положило темељ, на ком
„је нова артилеријска тактика основана.“

(Memorial d'Artillerie, II. VI.)

„Уопште, 20 или 30 топова, у једну батерију
„сједињених, решавају борбу на точки, против које
„су управљени.“ (Klausewits.)

Кад непријатељску линију туче на једној то-
чки, ви онда правите таку лазу (брешу), да се сва
трупа, у њу гледајући, деморалише.

У битви код Москве Кутузов је своје јуришну
колону постројавао тако споро, да су Французи
имали кад скупити 80 топова у једну батерију пред
неким изгорелим селом. Одатле укрсте ватру са ва-
тром резервенске артилерије. Дејствоватре из таке две
масае, стичући се на једној точки, беше ужасније од
најгрђег ужаса, и принудила је најнеколебнију трупу
овога света, т. ј. руску пехоту, да уступи. Наполеон
да како непризнаје руској пехоти то својство, али
почем ми је та истина из пера умакла, нека стоји.
(Napol. Mém.) Наставиће се.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

О ВЛАДАЊУ ПЕХОТЕ У САМОМЕ БОЈУ

Посрбио † капетан Н. Владимир.

Настављено, види стр. 112.

Очевидно је међутим, да се једна таква маневра неби могла кушати, у прилици ако се имамо бојати непријатељске коњице.

Ја сам истина често, од тако рећи, назови тактика слушао и чит'о, да треба испред непријатеља одступати обичним кораком. По мом пак рачуну ти су основи погрешни. Известно је да бива и таквије прилика, где је нужно да један део војске заостане према непријатељу и да овога уздржи, док ресто добије времена да се измакне; али у таким случајима не треба само **измицати обичним кораком**, но треба се **борити** и врло често **јуришати**, те тако да код наших људи **јунаштво узвисимо** а код непријатеља да га **побијемо**. Најпосле пошто је то оделење учинило своје т. ј. постигнута је **цел** и **добило се у времену** али међутим непријатељ **гомила све већу снагу**, да му није могуће и даље противити се **треба да одступа и то колико је могуће брже**.

Видећете, ви ће те се господо сами обвиећнути да бегате методично, истина небако у нереду, али и без замета наново ће те се становити.

Тим начином, ви ће те свагда врло ласно доћи непријатељу с ребара, необзирући се на то дал сте у природном или преокренутом фронту (т. і. на пр-всі или на другој врсти) и наизад стојаће само до тога, да се гађа са сигурношћу.

Кад сте постројени у карама, нужно вам је такође штедити муницију и при том палити тако брзо, како ће те не само наступајући напад одбити, но како ће те и следујуће са пуним пушкама дочекати.

Каре баталијунске по мом схваћању су најкористније и то: 1-во с тога, што немећемо одједаред на коцку све изворе наше моћи. 2-го што такве каре, заузимају мало места а недају много међу места — нитервале — кроз која коњица непријатељева по својој природи врло је срећна да се може измаћи.

Исто тако, гледајте да усвоите ону маневру, да ивицу своје позиције крунишете, т. і. да сваки капетан своју чету потера напред — до ивице позиције — и ту онако да је окрене, како ће најбоље стајати према непријатељу и гласниј позиције, (стрмост спуштајућа се к непријатељу) што боље брисати; неусиљавајући се нимало да са својим суседом с десна или с лева образује прву линију. Ви ће те наскоро сами увидети од какве је користи та маневра особито на земљишту брдовитом.

ВОИНА МЕТАФИЗИКА,

или

ВЕШТИНА,

да храброст код војника уздигнемо.

ПРЕВЕО Г. МИШКОВИЋ ПОДПОРУЧИК.

*Настављено, види стр. 168.**Частољубље.*

Из страха због срама и из жеље за похвалом породило се честољубље, благородна страст, која расте и развија се с највећом снагом како у монархијама, тако и у републикама; јер у овим последњима то је дух партаије која дели срам и похвалу. Једна партаија заузима се да спусти испод ногу иста дејства, док их друга у звезде уздиже, мњене се дели и моћ (снага) честољубља слаби се; док међутим у монархијама, мисле, утврђено на посредовањима суверена и великих држава, води честољубље у свези и услед тога чистог и јаку уздиже. Ова страст често има туна такав уплив на храброст, као год на љубав спрам отачанства код републиканаца. Честољубље сматрано је тамо као једно најдрагоценије добро, као нешто више од живота, почем се овај по хиљаду пута излаже те да се без љаге сачува, толико је потребно живети у добром мњењу код наших

скупова; а тим пре и више је потребно за добро одгајање душе, него ли за оне што доносе само прости војнички живот!

Али честољубље, као врло деликатно цвеће, које увене и под најмањим задахом, треба да буде с великом вештином чувано. Ако ми хоћемо да га одржимо у подпуној његовој чистоћи, и њему да оставимо подпуни уплив на храброст наших трупа, поштујемо предрасуде које се виде, предрасуде по којим пут врло чудновате, и које се код разних народа мењају. На пр. батинање бејаше казна с корисћу употребљена код Римљана; али врста шибе, као казна употребљена била је равнодушна ствар; и, ако су легионаши тучени с другим дрвима, осим лозом виновом, то су они у сопственим очима обезчешћени, и они су били понижени и раздражени, видивши себе казњенима (тученима), као сајузници, с обичним дрветом. Господин од св. Герман посведочава, да се немогаше познати ни мало људске храбрости, кад се хтедохе увести у војскама француским казне, које су употребителне у Немачкој. Француски солдат, увенут (утучен) у свом мишлењу ударцима које примаше, изгуби овај дух честољубља, најтврђу потпору своје храбрости.

Барварска је то предрасуда нарушитељке сваког друштвеног поредка, која мало приноси к части војника готово целе Европе, где и где да се њихове свађе униште чудноватим (особитим) бојем, уместо да се прибегне законима. Хтело се с правом да се искорени ово злоупотребење заостатка феудалног безвластија (анархије), и направише се закони те да се препрече ове борбе под каштигом смрти; али глас

части, много јачи од оне закопа, викаше: „Тудите ви под каштигом обезчашћења“, и продужило се туђи. Мењајући постепено мњење јавно, може се покушати да се уништи ова предрасуда, а не са крвожедним законима који постављају храброг војника између губилишта и обезчашћења.

Ратоборни народи, ревнови подпалити и подржавати свету ватру честољубља, која оживотноравна војске, нису нимало за привремене (кратке) похвале најлепших дела; они су вољни да их похлоне вековечно декорацијама, звечећим) сјајним тумачима војничких добродетељи. Римљани, на пр., задовољаваху честољубље њихове младежи са почастним оружјем, са ланцима око врата, са крунама или венцима. Крстови, пантљике, гаитани врше исто код данашњег изображенијег света. У осталом, ма каква била форма ових награда храбрости, она мало приноси; важније је, да ли су ове подељене **справедљивим рукама или по благонаклоности и којикаквијим сиљеткана; да ли се добијају на бојним пољима, или у придворној владаочевој.** Када се добијају и за друге знаке осим храбрости, они губе сву своју важност у очима частних људи, који их немогу више сматрати као знаке почести. То онда ништа друго нису него звечке сујете, раздате двојанима, због њиховог уметног прегибања и клањања.

Ови украси (одличија) треба да буду једино сачувани за војничке добродетељи, као најважније и најтегобније од свију; јер, ако би они постали награда и цивилних заслуга, они би престали да буду предмет честољубивости војника, и најпослеће се за-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.ONILIB.RS

вршити с тим, да буду давати за врло мала дела. То беіаше погрешка реда „почастног легиона“ у Француској; хтело се, да буде за цивилне иста награда која и за војнике, и отада овај украс, који би требао да буде само као награда проливане крви храбрих људи, придаван певачима, комедијашима, изгуби један део своје сјајности у очима трупа. Имајмо разне награде за разне родове заслуга, и не награђујмо, н. пр. на исти начин просте и смирене добродетељи једног селског попа, као и смелу храброст једног гранатира.

Ја би желио, да подражавајући Римљанима, одлична војничка буду раздавана само у логорима, по пресуди главних шефова; ја бих желио, да ових одлична буде разне врсте, и да буде сталних и утврђених правила, која дају ова одлична за такво или овакво дело. На пример, онај, који први буде у јуришу на какво место, (град, варош, село,...) да добије златни украс обешен о врату; исти украс али од сребра, да добије војник који први уђе у непријатељско утврђење; позлаћен украс, о дугмету, да буде награда за отимање н. пр. заставе; сребрн, за отимање једног топа; и напослетку, онај, који убије једног непријатеља белим оружјем, да добије почастино оружје. Златна круна, обележена о дугме, да буде као грађанска круна старих, награда, која ће се дати легионару који спасе живот једном од својих другова. Могла би се дати друга одликовања онима, који кога зароби од непријатеља. Ови сјајни тумачи храбрости, најбоље ћеду показати дична дела оних, који су њима украсени, и солдати, очарани изгле-

дом да добију ова сјајна одличја, ослободићеду се у храбрости и смелости, да би се срећа и на њи смешила, те да би и они били увенчани. Једна комисија састављена из свију полковника једне војске пресудиће, после сваке битке, ове награде по храбрости коме треба да се даду, и ђенерал ће, у присуству целе сакупљене војске, извршити ово раздавање.

Опомињем се, да сам ја у мојој организацији легионарској, образовао кохорте из 3 разне чете, у старешинству по заслуги војника. Одликовање еполета уведено међу њима, бићеду још нове побудителне причине за моје легионаре. Ова одличја, излазећи на видик свакидањем њиховом славољубљу, производиће прекрасан успех: садања храброст наших гранатира томе је доказ; напротив, основна погрешка њиховог увођења је та, што се даје црвена еполета по родовима, а не по заслуги.

Частољубље слабо дејствује на мекушне, неосетљиве духове и незналице; њима треба штогод материјалније да се узбуди. Али ово осећање, у односу са живостним, чувствителним, опитроумним карактером француског војника, могућно је да све учини у његовом жарком уображењу. Он се заузима страшно за част, која ће се увек рађати у способним рукама, као најбоље средство да узбуди своју храброст, и да га поведе победи.

Наставиће се.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОДЛОМЦИ ИЗ СТИЛИСТИКЕ.

МОЛБЕНИЦА.

Молбеница је свако писмено потраживање да нам се учини што желимо. Но молбеница по свом карактеру или је таква, да тражи неку милост; или таква, да иште, да јој се припозна какво право, да јој се правда даде. Потраживање и једног и другог рода треба да је по свом поводу као **званично**, т. ј. да је увијено у службено одношење; а по својим побуђењима да је **аутентично**, т. ј. да је на основима, који се могу доказати.

Она поискавања, која су чисто по служби, броје се обично у рапорте.

Молбенице су двојаке, просте и сложене. Кад би се на прилику, који официр молио, да га мету у пензију, онда би то била молбеница **проста**; ал ако би се молио, са још једним чином више, онда је молбеница **сложена**.

Свака молбеница има повод, молбу и основ.

Повод може бити свакојаки. Неки пут је повод у исто доба и побуда или основ. На прилику, лекари су једном официру препоручили топлнце. Други пут је повод неки догађај, ал познат, — такав, да се с мало речи може изказати; на прилику, молити се за ађутанта, кога је место упразњено. Али, ако

је тај догађај такав, да се мора сматрати не само као засебно, него још и с околностима спојено цело: онда треба и њега, без даљег увода за припрему саме молбе, укратко али разговетно изложити.

Молба може бити проста, или ће имати више делова. Но ово може бити онда, ако су ти делови у свези, т. ј. ако су им побуђења једнака, или једно од другог зависи.

Ред у излагању несме бити другачији, него како сама ствар захтева, и различите тачке, ако се немогу лако и природно једна с другом да саставе, онда их означити бројем.

Побуде стоје спрема молбе исто онако, као предња реченица спрема задње у силогизму. И по томе требало би по логичном реду да су **пред** молбом. А тај ред у молбеницама кратким и простим и јесте најприроднији. Али у сложеницима често је нужно, да се тај ред преокрене, те да се уклони нејасност, и избегне повторавање (као што је то случај и при беседи по ораторском реду).

Сваки, кад какву молбеницу прими, обично се запита: **шта хоће** овај, на коме **основу**, и може ли му се учинити? Што он лакше и брже на ова питања одговори, то му је све пријатније, а на ту пријатност мора да рачуна онај, који моли.

И зато је често нужно, да у молбеници прво молба дође. А то војничком карактеру највише и одговара, који без околишења казује шта хоће.

Ако у молбеници има више основа и побуђења, онда их ваља све бројем означити. Ако су основи такви, да их ваља сведочанствима или другим чим

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Доказивати, онда треба и то уз молбеницу придати и означити редом бројевима ил писменима.

Што се тиче тона, то при писању молбенице имамо се чувати од две опасности: ако се сувише унижавамо, онда место наклоности пробуђујемо у човеку презирање т. і. сматра нас да смо ништа; ако смо горди, онда место да молимо ми се дујемо и тим вређемо онога, кога ваља да молимо. Да би дакле ову скилу и харивду срећно минули, и неокачили се ни једне ни друге, ми морамо свестни бити своје вредности ал не прецењујући, а подижући онога кога молимо, себе да не унижавамо. Т. і. треба да смо искрени ал и учтиви, ваља да смо истинити ал и скромни. Учтивост и скромност овде су као нека светла зрака, која нас омили код онога, коме пишемо, и која његову наклоност обраћа к нама исто онако, као што хвалисање и гордо понашање навлачи на нас презрење, одвраћа читаоца од наше молбе и чело му мршти и набира. Па и кад говоримо о својим неким заслугама, и онда ваља само оне напоменути, које су сасвим нуждне, да подпомогну наше потраживање.

Често је у оваквим приликама немогуће да избегнемо то, да се на племенитост, доброту, правичност, човечност итд. не позовемо; али се ваља добро чувати, да тим непаднемо у нево удварење и ласкање. Јер ласкање, удварење и неке сладке речи војничком карактеру никако неприличе, нити из их уста тако гадно излазе, као из уста ратника. Може се допустити, а некад је и нужно, да се и

која мекша реч каже; ал да се неком звезда на чело меће то је сасвим непристојно.

Кад молимо онда наравно допуштено је, а и нужно је, да се обзиремо на ђуди и склоноси онога, кога молимо; ал зато опет не тако, да наш карактер газимо. По томе од основа увек ћемо навести и јасније представити оне, који начину мишлења и начелима онога, коме пишемо, најбоље одговарају; ал свакад тако, да непобиамо наша убеђења. Услове, или ти какка обећања у молбеницу метати, не само да нимало неодговара, него често и намери шкоди. Ако је излагање подугачко, ваља избегавати тако зване стилске фигуре, којима истина много се добија у живости, ал се у оваковим приликама слабо употребљавају.

Најпосле излагање несме дисати страшћу, једом и љутином због увреде какве; тихост и озбиљност нека влада у свакој речи и радњи војничкој.

Уопште, војник треба да пише истинито без вређања, одкривено без заједања, учтиво без ласкања, сромно без пузења, достојанствено без надимања. То се зове карактер, који код сваког поштеног човека чист и пријатан одјек излази. —

Особити вид молбенице јесте

Напомена (Promemoria).

Напомене пишемо онда, кад хоћемо да некое напоменемо за обећање, које нам је обрекао, или хоћемо да повторимо молбу, на коју још одговора добили нисмо.

Напомена мора бити врло укратко и у уочи-

вој свези с оним, што смо пре молили, или с обећањем, које нам је дато. То учтив, често и понизан.

ПРИМЕРИ

Један се официр моли за премештај у други гарнизон.

У покорности молим вас, господине мајору, да ми изволите спровести молбу за премештај у Крагујевац.

Колико ми је жао да се растанем од мојих дојакешњих другова, у толико би иопет желео, да ми се молби учини, што ми је у Крагујевцу скоро сва моја родбина, па би много лакше могао живети. Да ће ми се пак покорна молба испунити, ја се у толико више надам, што се и г. Н. молио, да одтуда у Београд дође.

Један се официр моли да га опет у војну службу приме.

При последњим изменама у војсци, ја сам остао без звања, и био сам тако све до данашњег дана. Али сада, кад је рат плануо, и кад домовина потребује нових мишица да је бране, ја ево приступам с надежом, да ће ми се услуга примити, и да ћу место у војсци наново добити. Моја стара служба јака ми је препорука код вас, који поштујете правду и умете је чинити; и ја ћу се радовати да вам изнесем сведочанства, у којима ми старешине и другови доказа дају, и које су ми једино благо и једина подпора. Ја се усуђујем надати се, да су они довољни и да ћете ме ви удостојити места, где ћу нове заслужити.

С највећим поштовањем

Господину министру покоран

Н.

Гедан се официр моли за премештаї у другу струку.

У покорности усуђуіем се господину министру поднети молбу за премештаї у артилерију. Још од дужег времена ја се бавим учењем артилеријских наука, и према том оружіу добио сам толико воље, да би с највећим задовољством и с особитом ревношћу радио на том новом путу мог војничког живота. А ласкам себи, да сам се у тој струци толико спремио, да би на задовољство власти могао служити, а и испит, ако би власт захтела, кадар би био положити. И с тога се с уверењем надам, да ми господин министар неће молбу одбити, него да ће је још код светлог господара са заузењем подкренити.

Исто повторено (Promemoria).

Ја сам у покорности био поднео молбу господину министру за премештаї у артилерију, и господин министар изволео ми је решити, да се причекам, док се какво место у тој струци упразни. Па како је сада још поручик Н. премештен у Барутану, то се наново обраћам господину министру с молбом, да ме изволи преместити у артилерију на то упразњено место г. поручика Н.

Гедан се официр моли за осуђеног му сина.

Господару!

Милосрђе је прва црта великих људи, и оно најлепше осниава све његове врлине. То милосрђе призивам ја за мог несрећног сина, који, можда, неће бити сасвим невин. Респаљен јарошћу, коју је изазвао човек исто тако неумерен, усудио се пасти у

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

мејданску неприлику, и смрт његовог противника би-
јаше последица те несрећне борбе. То је његова кри-
вица; ја се неусуђујем бранити је, али зар ће учасна
погрешка да се каштигује онако, као злочинство уни-
шљено у души отврдлог безделника? Несрећник, за
кога ја милост просим, пре овог немилог догађаја,
показао је више племенитих црта, и његова младост,
научена овим тешким искуством, даје надежде, да
ће одсада и бољи бити. И зар би, господару, хтео
да дозволиш, да онај, који се каје, и који опет може
бити користан у животу, љуто пропадне? Пораз, —
та један једини тренутак зар да једну породицу за-
вије у тугу и јад? Једна реч, господару, може нас
испунити радошћу, или нас савршено убити. Ми из-
лазимо пред твоје узвишено лице, и призивљемо твоје
милосрђе, пребивајући кроза сав живот наш с нај-
дубљим поштовањем

Твоме величанству

Препокорни
Н.

Један официр у оставци моли се једном владоцу да га
у своју службу прими.

Господару!

Охрабрен уздањем у сјајне врлине које поносито
красе витешког владара племенитог народа усудио
сам се узети слободу и замолити:

да ме ваше величанство благоволи примити у
службу у својој прослављеној војсци.

Подписани има част изнети вашем величанству
уз молбу приложене документе и доказе, који су ми

у овај мах прва препорука, и из којих ће узвишено ваше величанство имати милост да види: како сам у Б. свршио војну академију, после ме је држава послала у П., те сам био годину дана код драгуна и једну годину у јахаоници у Ш: кад је пак у П. бугнула буна, онда сам и ја полетео међу устали народ, да се борим за слободу; но кад је после по године дана устанак њихов пао, ја сам се као официр у оставци вратио у своју постојбину. Желећи пак да служим у великој увенчаној војсци, под прослављеним скиптром вашег величанства: ево подносим престолу слободне вам земље покорну просбу с надежом, да ваше величанство неће одбити молбу једнога странца, који ће свакад и у свакој прилици па штити се да оправда милост, коју му ваше величанство благоволи подарити.

У наідубљем поштовању

ВАШЕМ ВЕЛИЧАНСТВУ

препокоран

1. М.

ЗАПИСИ

за

КЛИМАТОЛОГИЈУ

у

БЕОГРАДУ.

Мај 1866.

1.

ТОПЛОТА

(у сантиградима.)

ДАН	ПРЕ ПОДНЕ			ПОСЛЕ ПОДНЕ		ВРЕМЕ
	5 САТИ	10 САТИ	2 САТА	7 САТИ		
1	+ 14	+ 22 $\frac{1}{2}$	+ 20 $\frac{1}{2}$	+ 11	● →	
2	9	13 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	15	● →	
3	10	13	11	10 $\frac{1}{2}$	● →	
4	9	12	11 $\frac{1}{2}$	11	● ↑	
5	7 $\frac{1}{2}$	10	10 $\frac{1}{2}$	9	● ←	
6	5	10 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{1}{2}$	10	● :←	
7	5	10 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{3}{4}$	11	: ↓	
8	4 $\frac{1}{2}$	12	13	10 $\frac{1}{2}$: ↓	
9	5	6 $\frac{1}{2}$	7	6 $\frac{1}{2}$	● ↓	
10	5 $\frac{1}{4}$	6 $\frac{1}{2}$	8	6	● →	
11	2 $\frac{1}{2}$	10	12	10		
12	6	12	15	14 $\frac{1}{2}$	↓	
13	9	14	13 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{1}{2}$	● ↓	
14	10	15	17	13 $\frac{3}{4}$	● ←	
15	13	20 $\frac{1}{4}$	21 $\frac{1}{4}$	20		
16	13	21	25	23		
17	13	22 $\frac{1}{3}$	27 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{3}{4}$		
18	15 $\frac{1}{2}$	25	28 $\frac{1}{2}$	25		
19	18	25	28	24		
20	18 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	27	23		

ДАН	ПРЕ ПОДНЕ		ПОСЛЕ ПОДНЕ		ВРЕМЕ
	5 САТИ	10 САТИ	2 САТА	7 САТИ	
21	15	24	27 $\frac{1}{2}$	24	
22	16	24	27	24	
23	14 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	27 $\frac{1}{2}$	23	
24	15 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	30	26	
25	19	26	31	25	
26	15 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	23	19 $\frac{1}{2}$	↓ ●
27	17	22	26	22	● :
28	17	22 $\frac{1}{2}$	26	19	● ↓
29	15	23	27 $\frac{1}{2}$	24	: ←
30	16	22 $\frac{1}{2}$	29	25	
31	16 $\frac{1}{2}$	25	30	26	

2.

ФЕНОЛОГИЈА.

- Маја 1. било је задоста зрелих трешања.
 3. почеле зрети вишње.
 18. цветала винолоза.
 25. бејаше зрелих крушака (јечменке и раније).

ПРИМЕДБЕ.

- Ови записи бележе се местимице у војној академији и близу ње.
- Степене топлоте узимамо с поља и из ладовине.
- значи ведро.
 - мутно.
 - : променљиво
 - | киша.
 - ← ветар од истока, ↑ од југа, → од запада, ↓ од севера
 - * снег
 - ! град, туча, циганчићи
- Више знакова једно уз друго значе, да је најпре тако, а после онако.
- Ноћу између 10 и 11 Маја бијаше мало мрза, те је у дољама оштетио неке усеве.

С ВОИШТА.

Аустрија, царевина стара, господар свију западних Словена, којих има више од 17 милиуна, дакле више него што европска Турска свега броји људи, — та царевина, та немачка влада над немачким народима, политичан мозаик у Европи, ево бори се сада за свој опстанак. Са севера иду на њу Пруси, иду т. ј. **Немци** противу **немачке** владе, да је истисну из политичке задруге осталих **Немаца**. Ту **немачку** владу, коју други **Немци** нетрпе, бране **Словени**, **Угри**, **Власи**. С југа иду на њу Талијани, да избеаве испод **немачке** владе своју браћу **Талијане**. Овде Аустрију бране сами **Словени**, и то нарочито **Срби** србске и римске вере. И на северу и на југу дакле боре се **Словени** противу многих **туђина**, да сачувају круну једном туђину, који њима и њинима заповеда и старешује. Јер су Словени верни туђину господару, и досад су увек борили се за туђина, и ево историја нам каже, Словени одржаше својом крвљу два туђа престола у Европи. Али су Словени и раније исте судбе били, они верно служеше и старима Римљанима, те их ови назваше *Slavi* (робови), и од тих Словена извршиваху најверније службе нарочито Србљи, и њихови господари прозваше их *Servi* (слуге). Куд ће веће награде за по-

томство, него кад му праотци историјско име стеку. Ето то су елементи, који се боре на данашњим воиштима у Европи; тако стоје ствари по политички, а сад да видимо како по војнички. Ово нужно бејаше да кажемо због тога, што наши читаоци треба да знаду бар од прилике **куда** ћемо да их одведемо, **ошта** се те државе рате, и **ко** се на воишту бори.

Обе државе, и Пруска и Италија, од Аустрије нешто ишту, а Аустрија неда, зато су обоји, и Пруси и Талијани, према Ауотрији нападни, а Аустрија се брани, т. ј. Аустрија и на северу и на југу свом свом води рат браничан. Због тога пак, што Пруска иде да Аустрију савлада те **слаби**, она ће поћи управ њеној капитали, т. ј. **главни** објект операцијама пруским биће по свој прилици **Веч**. Талијани пак хоћеју да од Аустрије отргну извештан предео, с тога ће им и правац поћи глави тога предела, т. ј. операцијама талијанским биће **главни** објект **Млетке**. Но пред Прусима стоји јаки географиски бастјон Чешка, па ћеју због тога морати кроз њега да продру, и дакле први објект у аустријској државини, да им буде **Праг** или **Оломуц**. Италијани имају пред собом јак бодем, кратку браничну пругу између Мантове и Пескијере, кроз коју ватру ваља им пројурити. За Пруске дакле излази, да ћеју се са Аустријанцима скобити и побити или при улазку у Чешку, ил у самој Чешкој; а Талијанци ћеју се побити на самој прузи Мантово-пескијерској као предњем бедему оног тврђивском система Минчијо-Адишког, а који чине градови Пескијера и Мантова на реци Минчијо, и Верона и Лењаго на реци Адижи (Ечу).

А операције и на северу и на југу, и иду тако. **На северном војишту** по досадашњем овоме се даје казати. Пруска војска заузев Саксонију ступа лагано уз Лабу ваљда к Прагу. Главнија места на путу том већ је заузела, нарочито спомињемо Дрежђане као стратигијску точку. Ово место због те своје важности могло се и мислити, да нећеју Аустријанци тако лако дати; но кад се узме у рачун то, да је Дрежђане пред теснацом, да је браничка пруга ту кратка, и дакле да никако неби ваљало излагати се сумњивом добитку, а вероватнијем уступању (јер пруси имађаху мејдана да са дугачким фронтом на Бустријанце пођу) — онда се види и узрок зашто аустријски војвода **Венедек** (родом Маџар) нехте ништа да чини за Дрежђане. На истом том путу заузеше пруси досад и **Пирну и Шандову** и удараше (омање чете) на **Кенигштајн**. Ту дакле на Лаби пруској је оперативној војсци десно крило. А лево крило од **Рајхенберга**, где имађаху неки сукоб, па даље по Слезкој.

У колико год дакле познајемо у тима операцијама у начелу траг Фридриха великог, у толико исто можемо мислити, да ћеју се пруске операције спустити у Мораву (предео Холомуца и Брна); јер је моравски басен у томе крају најпажњији по стратигијски: што је операцијонска пруга најкраћа, што се спушта, што најбрже доспева до капитале, и што у час пада на Дунаво и то испод ждрела. Но и Лабом да операције (главније) пођу, па се уз Молдаву крену, опет ћеју Аустријанце осећи од Бавараца. Еле свакојачко према досадањем операције прус-

ске могу били од голема успеха, само ако буду срећне да се изврше. Операције пак аустријске и неспомињемо с тога, што им никако плана незнамо. Бенедек хоће да ради што тајније, па кад при свем том није досад прошао добро, онда чусмо да је ђоја било издајства.

На јужном војишту пак ишло се брже. Талијанска војска пошла је познатом операцијономском пругом напред, ал чим је прешла Минчио, одма је и на аустријску војску и одпор наишла. Тај сусрет разпали се у битку и Талијанци посрну. Битка та деси се код **Кустоце** 12. Јунија, на онај исти дан кад су Талијанци у друштву с Французима одржали победу над њима код Солфериноа 1859, и на оном истом месту где је **Радецки** (Словен) с граничарима (Словенима) потукао Италијане 1848. Та битка код Кустоце, што се сада деси, била је (по аустријским извештајима) од прилике овако:

Битка код Кустоце.

Талијанска војска од три кора под Дурандом, Кучијаром и Дела Роком, прегазила је Минчио ноћу између 10 и 11 Јунија између Мантове и Пескијере на више места. Дурандо је прешао код Монзамбана и Борђета, а Кучијар и дела Роко код Поцоле и Гоита. Могло их је свега бити на 80000. Чијалдино, који 11-гг грађаше мост код Полеселе, могао је у том послу само толико привредити, колико се чинило да је он одређен био да Аустријску војску у Млетцима, у Падови, у Лењагу и Мантови држи у

шаху. При прелазу преко Минчија није Талијанцима ништа сметало, јер Аустријанци и пехтеше ту реку да чувају. Од Мантове па до Пескијере Минчија је дугачак 12 сати; на њему има више места за прелаз zgodних, но најбоља су она код Гојита и Поцола због тога, што је ту десна обала реци старија; вода је како где широка 40 и 100 корака. Једна коњичка бригада (Пулцова) која на првостражењу бијаше чим је Талијане угледала, одма се повукла к Верони. Непријатељ иђаше нешто за њом, изаслав чете на све стране, пут Мантове, Лењага, Албарета и Вероне, те да узазна, где је сила Аустријска. Онда окрене колоне лево да заузме брдо код Кустоце.

Јунија 12 бијаше већи део талијанске војске већ на брдо узимао, лево крило код Саљонзе наслоњено на Монте венто, фронт према Пескијери, десно крило код Вилафранке у правцу к Адиги, средина код Соме кампање и Кустоце. Краљ Виктор по свој прилици мишљаше, да Аустријску војску у пољу побие, па онда тврђаве редом да опсађива.

Аустријски војвода Ерцхерцег Албрехто упазив ту добру прилику, што велики део Талијанске војске под Чијалдином неможе стићи за битку, ако се бије 12., науми, да одма нападне.

Зором тога дана крене се аустријска војска из опанченог стана пред Вероном и колоне јој се држаху познате косе од Санта Ђустина, Соне Соме Кампање, што у правцу према Адиги до Кустоце иде, код Тијоне потока раздваја се и удара на Минчију.

Мало по мало висови код Соне заузимљу се без одпора од стране Талијана. Као године 1848 тако

и сад Аустријанци промену фронт у лево те дођу к југу. Војвода заповеди, да се иде на висине према Валеџију и Вилафранки, које су Талијани заузели били, — и то се изврши. Западно, и према Минчију наодеће се брдо Монтевенто нападне десно крило, а одма затим и на село Кустоцу јуриши средина. У 5 сати по подне оба места беху већ аустријска, и Талијанци одступе.

Но за то време италијанска се војска једнако борила. Још око 7 сати у вече мораше да изиђе из Вилафранке, и ако после жестоког одупирања и до мрака врати се преко Минчија.

И једна и друга војска борила се јуначки. Аустријска војска (већином Србљи Граничари) одрже победу, освоји неколико топова и увати на 2000 робова. Међу рањеницима у талијанској војсци бејаше, кажу, више ђенерала и принц Амадео.

Дан пре битке покушаваху Талијанци да пређу преко Пада код Посеселе, и аустријске опрезне чете на тој страни повуку се натраг: но кад Талијани чују, да су њихови битку изгубили, врате се иопет натраг. Посада у Мантови под ђенералом Станковићем, кад је видеда, да се Талијани крећу према Минчију 11, изашла је била из града и вратила их натраг.

Истог дана аустријска флотила па Гарди језеру под капетаном Монфронијем пуцала је на прибрежне талијанске батерије.

У битки код Кустоце веле бејаше око 55000 аустријске војске.

У Београду 20 Јуниа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАЊИЋ ПОДПОРУЧИК.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подь именовъ: **Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge**; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare Sumbury in Londra. Opera postuma; edito secundo l'intendimento dell'autore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.]

Настављено. Види стр. 185.

Пр. на страни 185 последње три врсте у тексту ваља изоставити.

„У битки код Лицена Наполеон — убеђен, да му треба јаче средство, него је пехота, ако ће да освоји Кају и Грос-Горшен, као најважније тачке на које се непријатељска војска ослањала, — упути ђенерала Друа и Диланлоа са 70, а ђенерала Шарбонела са 32 тона спрам тих двеју тачака. Укрштена ватра тих двеју артилеријских маса брзо је разтрзала редове сајузне војске, те је дозволила Французима, да стигну победу, која им беше екренула леђа.“ (item).

У овом делу „*Traité des bombardements, 1847.* М. де Блоа, артилеријски капетан саветовао је — опште бомбардање у један мах, (т. ј. обиданье свих батерија у један мах), и имао је ретку срећу, да су продрле и код Севастопоља оствариле се ње-

гове идеје. Он је сад полковник. Који би град па да је јак као Кронштат, — могао се противити дејству од 10 хиљада бомби, садржећих у себи силу од једног милиона килограма, подељених у дозе (делове) свака од 100 килограма, — кад свака та бомба руши, ори, прска (експлодира), пали, па тек онда, ако је међу људе пала, нове поразе чини? (*Journal des armes spéciales*, 1855). — Металургична је индустрија тако унапређена, да може салвати мужаре (мерзере-кумбаре) од 13 палаца у пречњаку, који бацају бомбе 8000 метара — 12000 корака — далеко (инглеска марина), и да се у кримском рату видело зрња (ђулета) од 60 и 80, а код Руса и од 120 фунти.

Опомињемо се, да смо читали наполеонов један мото (пословицу) о новој тактики артилеријској: Осмотривајући неки предео, јахао је он једноч праћен од више официра. Непријатељска једна батерија нишанећи у њи, окине више топова, али не наједанпут. Тада Наполеон рече: „да је она батерија својих 6 топова у једанпут, а не један за другим окидала, ја би већ био мртав.“

Причао ми је један официр од пијемонтеске артилерије, како је код Пастренга својом батеријом уђуткао, једну аустријску батерију, по броју и калибру његовој равну. Он је заповедио да се нишани само на два топа с левог крила, па кад су уђутали, на ближња два итд. Аустријанци пак нишанили су на сву његову батерију. —

Казали смо, како у општој тактици гомилање није сјединење (концентрација) тако вели Наполеон: „није нужно, да маса топова, спрам тачке, на воју

„се напада, управљена, непрестано буде у скупу. Довољно је да заједнички дејствује. Тако ти исти топови могу образовати две или више батерија, и тај распоред приноси кад када више користи но први, јер дозвољава, да се непријатељска линија косо схвати, а поред тога оставља слободна растојања (интервале) за пролаз трупа, које ће да јуришу.“

Код Ваграма — у битки два дана трајућој — где је 1300 топова избацило сваки по 200 метака, износила је целокупна линија артилерије, пред великом јуришном колоном, други дан постројеном, два километра дужине.

Артилерија дакле нека недејствује са малоосамљених, него са множином топова, обарајући огромну ватру на једну точку, занемарујући друге, док не успешни на првој точки.

Тактичко начело, да се победа са ударом масе одржава, просто је као и остале истините ствари, јер је логична последица истог начела, — али упознати, да то главно начело и за артилерију вреди, као за пехоту и коњицу, назначит му практичан правац, пре непознат, у кратко да кажемо: увести начело артилеријске тактике у ред последица главног начела, даје необорно право на славу, коју приредбе, као да је то ствар проста, избрисати неће, јер свака и најтежа ствар постаје проста, чим се једном поња. Сенармоново је срце по наполеоновом наређењу сахрањено у дому старих војника — инвалида — . —

Практика (упражњење) нове артилеријске тактике обелоданила је још једну главну последицу.

Стара тактика пре Сенармона постојећа — непознајући силу ватре сваког топа, кад се уједно са множином других топова окида, цепала је артилерију, додајући сваком пешачком полку један или два топа. Из тог обичаја, да се артилерија пехоти удружава, поредила се идеја, да артилерији треба непрестане подпоре. Али кад видише успешно артилеријско дејствовање у великом броју сједињених топова самих за себе, или заједно са другим којим родом оружја агирајућих, укидоше мало по мало тај обичај. То им је доказало, да је артилерија, у велике масе сједињена, и за своју одбрану сама себи довољна. Дела су савладала предрасуду.

У битки код Окане у Шпањској Сенармон је своје батерије бранио од шпањских стрељаца са другом артилеријом.

„Ни један ми пример није познат, да је 20 топова, у једну батерију згодно смештених, с бајонетима с места кренуто.“ (Napol).

Артилерија дакле, осим тога, што је научила да концентрише своју ватру, убеђена је са таким практиком, да је у таким случајима сама себи довољна, т. ј. **постала је независни род оружја.**

Него је артилерија тек 1814 год. и то под Друовом управом почела тући се као независни род оружја. С том новом тактиком решене су победе код Вошампа 12 Фебруара 1814

- „ Морнана 17 ” ”
- „ Монтроа 18 ” ”

вод Лаона 10 Марта 1814 године. Од то доба артилерија и пехота неразпоређују се једна крај друге, да се међусобно подпомажу или протезују.

Него општа, од Дру-а заведена практика неизкључује захвалност, коју артилерија и за последње то унапређење (прогрес). Сенармону дугује. —

„Са артилеријом првог корпуса командовао је
„ђенерал Сенармон; он наступи са Ричиовом бата-
„ријом, али увиди, да се неће моћи држати спрам
„много јаче руске ватре, и одма схвати, што има да
„ради. Пехота к овом корпусу, и у сагласју са ђе-
„нералом Виктором, а у пркос протусловја дивизи-
„оних ђенерала скупи ову артилерију, из тридесет
„и шест топова састојећу под своју команду, — остави
„шест топова као резерву за крила и за сваки не-
„предвидан случај, а са осталима пође што брже
„узмогоше коњи, на узвишено неко место и построји
„се у батерију на 200 тоза (390 метара или 585
„корака) од непријатеља. После, но је из сваког топа
„опалио 5—6 метака, приближи му се на 100 то-
„аза, па започне жеслоку ватру. Руси се зачуде
„маси, тако брзо скупљеној; која их силом свог деј-
„ства врло изненади. Бадава се упињаше са поједи-
„ним својим батеријама, по целој линији разасутим.
„Неколико минута беше довољно, да Сенармон на
„ову или ону точку проспе читав град зрња. Бате-
„рија на десној обали Але, и она на противној обали
„језера беху једна за другом уништене, а он (Се-
„нармон) упадне у сред руске војске спрам теснаца
„(défilé) пред Фридландом скупљене. Перед беше
„страховит. Наполеон је пазљиво мотрио вас течај

„тог ужасног сукоба, па се после неколико трену-
 „така приближи првом корпусу. Бојећи се, да Се-
 „нармон се некомпромише, пошље Наполеон свог ађу-
 „танта **Монтон** да се извести, зашто Сенармон на-
 „ступа тако далеко. —

„Пустите ме, да радим свој посао са својим
 „топцијама, одговорио је Сенармон; ја сам за све
 „одговоран. Кад се Монтон вратио, Наполеон већ
 „беше увидио дејство батерије, и смешећи се рече
 „му: То су тврдоглавци, пустите их нека раде свој
 „посао. — Насворо упути се Наполеон к центруму,
 „видећи своју гарду, а остављајући десно крило на
 „путу за подпору. Ноћ се примицала, Сенармон по-
 „тисне своје топове, у једну батерију скупљене, на
 „60 тоаза (117 метара) од непријатељског фронта,
 „у ком беше множина топова. Многи од нас скину
 „шарфе ¹, а Сенармон се још једнако занимао с тиме,
 „да пуца у непријатељску масу. Падше топције беху
 „другама замењене. Руска коњица јурне, да отера
 „батерију, но Сенармон напунивши све топове, управи
 „сву ватру на коњицу. ² Видео је, како их картечи
 „на гомиле руше. После две палбе изчезне коњица.
 „Тридесет и шест сједињених топова учинише, што
 „немогоше 20000 Нејови људи, и сва Дипонова диви-
 „зија. „Артилерија ђенера ла Сенармона била је три часа

¹ Ваљда то значи, да су сматрали бој као већ окончан. Пр.

² По свој прилици да говори о палби једног крила, а не це-
 лог фронта, јер 36 топова, на 175 корака (117 метара) од не-
 пријатеља, немају простора, да преиначе фронт на средину;
 промена фронта пак на крило била би у оваком случају за-
 иста одвећ спора. Било овако или онако, та би артилерија при
 промени фронта била изложила свој бок руској пехоти.

»у ватри, избадивши 3600 метака, међу којима 400
»картача. Види се, да је ђенерал Сенармон са сво-
»ним одважним и смелим дејствовањем највише при-
»нео ка успеху ове битке. Артиљерија нема да се
»позове на славније од овога дела. Ово је права при-
»лика, где видимо артиљерију у боју, независну од
»других родова оружја. Овде она беше довољна сама
»себи.“ (Napol. Mem.)

Дакле је

1. концентрација ватре на једну точку:
2. пренебрегавање проту-палбе на непријатељ-
ску артиљерију, и
3. независно дејствовање тактичка последица за
артиљерију. потичућа из главнога ратног начела.

Ова је нова тактика са свим преиначила стару
систему организације и материјала. Свршиће се.

ВОІНА МЕТАФИЗИКА,

или

ВЕШТИНА,

да храброст код воїника уздигнемо.

ПРЕВЕО І. МИШКОВИЧ ПОДПОРУЧИК.

*Настављено, види стр. 192.**Славољубље.*

Ми смо сви славољубиви; људи, жене, деца, старци, сви желимо да подчинимо вољу других нашој собственој вољи, и да их учинимо извршитељима у нашим намерама; и ми то тим више желимо, што више у себи осећамо морадне и физичне силе. Ова је страст најраспрострањенија од свију других страсти; то је та која највише над нама влада, јер она преживи све друге, и не да се угасити ни леденом старости; то је такође таква страст, која се најлакше узбудити може, те да пробуди храброст код трупа. За њу је довољно да се пачине само степени војнички које ћеју бити награде храбрости.

Ја знам, да војнички степени, нарочито виши степени, потребују друга својства него храброст. Треба, да би се стању своме подпуно одговорило, бити прилежан, ваљан у своме занату, и нарочито

притежавати присуство духа, тако необходимо нужно, да би се у тешким (критичким) приликама умео наћи, које неиде увек са храброшћу темперамента; али мужество је главно својство, без кога су друга ништа. Шта вреди, на пример, ако је један официр способан у канцеларији, кад му страх свест замућује на бојном пољу. Шта вреди, кад се зна командовати, ако се неуме учинити да се то послуша и изврши? То није довољно да се само заповеди солдатима, да марширају у колони или у растројеном строју у средину опасности; треба још покренути их напред својим собственим примером. Вештина командовати мало има важности пред непријатељем; важнија је вештина произвести послушност код једне множине узнемирене страхом; и, због тога, моћ примера много је силнија, него речи.

Нарочито мужество (срчаност) је прво од свију својства за ниже офицере, којих су главна дејства да учине код солдати, да се изврше заповести које од својих шефова приме. Ова улога захтева не баш пространа и лако задобијајућа се знања, али много храбрости. Ми дакле готово једино полагамо на срчаност ових нижих чиновца, које солдат пред собом гледа, и који су предмет његовог славољубља: надежда да их досегне учиниће да презире све опасности. Нисмоли ми видели француске војнике у револуцији, побуђене са храброшћу, која незнађаше више за препоне, у лицу њихових старешина, коју они стављаше на углед њиховом славољубљу?

Без сумње има солдати, покривени тешким незнањем, који се немогу толико уздићи да испуне ду-

жност официра. Они избегавају славољубље због недостатка њиховог знања и дара; и ваља каква побуђујућа причина те да их штогод раздражи. Али Француз није такав: Он прима, у главном, прво васпитање које га чини способним да досечне сверу својих идеја, и да набави, за кратко време, неопходна знања за употребу подчињених.

Степени војнички треба да су распоређени по потреби и по способности појединих личности; и ако ово бива у течају а не на бојном пољу, те ћеју ови степени бити само пљачка сплетака и благонаклоности. Нетреба за њима чезнути; јер људи су увек саревњиви за влашћу, па ма шта одтуд произлазило; али ова сујета биће без икаквог уплива на храброст, ако се она буде умела задовољити средствима која су страна за храброст. Коликоли пута, на пример, ми невидесмо жена, често тако моћних у нашим врлим напредцима Европе, да употребљују свој уплив чак и у делењу звања војничких, и да овладају наименовањем официра, на велику штету војсци!? Овај пол зна, без сумње, врло добре оценити мужество у четири ока; али не у присуству непријатеља. Између јунака каквог усамљеног места, и између јунака код војске грдна је разлика, и то је оно што се незна; често се узимље једно место другог. Ова злоупотребења изчезнућеду, ако се главним заповедницима (војсковођама, *généraux en chef*) да власт да чине сва наименовања у логорима, у присуству војски, подражавајући Римљанима.

Богатство.

Богатства уводе раскошство; придата животу, који улепшавају, ослабљавају тело и дух мекушним животом; она постају досадна услед трајућег живота, па чине и неугодност догора, и тегобе рата несвојственима. Па и најмудрији од старих Римљана препоручиваху непрестано презирање богатства, као спасително средство војничких добродетељи. Али кад љубав к богатствима, и нагон к раскошству, који првој сљедује, почну се уводити у једној држави, ни најбољи грађани нису у стању да им успехе предупреду. Ова је страст необуздаива, која, као год и један силовити торент, руши све насипе, који му се на супрот стављају. Она продире у све друштвене класе, и тамо разарава са званијама, религију, љубав спрам отачанства па и све добродетељи.

При овом стању ствари, када је жеља за благом сама по себи потреба, које се догађа, војничка храброст сама је собом пренебрегнута, и престаје бити уважавана, ако неводи срећи. Онда дакле ништа друго неостаје него подлећи јој, т. ј. треба је богатствима обманути. Јунаштво код покварених народа распаљује се при угледу богатства, када му се ова подаду: али оно слаби и умире ако срећи неводи.

То је оно што је Цезар врло добро равумевао: Овај модел славољубивих живио је у веку када раскошство и богатства у највећем иеку свом владаше у Риму и Италији. У место да му се осујете труди као Катону, који хтеде да поправи људе свога времена,

упућивајући их на старе обичаје, он их узе такве какви беху, те да их учини да му служе у његовим намерама. Он распаљиваше храброст својих легионара, показивајући им као да је то средство да стеку богатства. Не само да награђиваше он њихова храбра дела с новцем, него често још дозвољаваше и пљачку да њом накнаде уморе ратне: он им остављаше имање вароши силом добивене, и, напоследку, он им раздаваше задобивене земље. Ово поверење учини те су га солдати волели, и смедоше без страха и највећим опасностима на супрот стати, да би задовољили своју највећу страст: грамзивост. У наша времена, Наполеон, бивши у подобним околностима, готово се исто тако владаше. И оне мале чете Швањолаца, што задобише две велике државе у Америци, небијаше ли то непреодолива примама богатства, што их је вукла у средину највећих опасности? Њихова непобедима храброст имађаше ли других узрока осим да угасе ову жеђ за златом, која их непрестано пецијаше.

Али овај покретач брзо изчезне, јер солдат, обогатив се, тражи напоследку да избегне опасности, те да у миру са задовољствима и срећом улешани живот проводи. Такође он се разнежи у крилу разкоштва и немарности, док међутим побеђени народи, уморени и безнадежни, видивши се непрестано у грабежу, пљачки и срамоти, најпосле се пробуде из њиховог мртвог сна (летаргије). Мрзост и гњев да им оружје у шаке, они се подигну у маси и гоне своје угњетаче, или их потамане.

Закључујући ова посматрања видимо да љубав к богатству, ова страст што је стари зваше **лакомство**, упражњава без сумње вклики уплив да уздигне храброст код разњежених народа; али ова је побуђујућа причина најнепостојаннија, као и најопаснија од свију оних које се могу употребити; напоследку, да раскида свезе дисциплине, и разњежава солдата, и усљед свега тога треба се њој послужити само у недостатку других.

То су страсти које се понајчешће узимљу у игру те да се узбуди војске. Ја с ђутањем прелазим **мрзост** и **освету**, страсти, које су најсвојственије да начине солдате више свирепима него храбрима. Што се **славе** тиче, ова страст великих духова врло је узвишена, као што би ја рекао, да причини упечат на неотесани дух светине. Шта вреди, у самој ствари, у уобштеству људи глас потомства? Сфера њихових идеја једва да се мало само узвишавају изнад садањег тренутка и изнад ма чега што их тада окружава; они немогу чествовати похвале будуће, које су изван њиховог слабог погледа, и они остају нечувствителни према чарима славе, које имају моћи само над великим срцима.

Али није довољно само да се спреми и рашири влица страсти у грудима војника, ваља је развити у тренутку борбе; треба им дирнути, развити, раздражити, разпалити и у движење довести страсти које почивају на дну њихових срца, да би их заслепили према опасностима, којима ваља на супрот да трче.

Овде ваља речитост да у помоћ дође, али не она речитост која уверава, наговара саветовањем, нарочито намештеним и изабраним, него она која говори о уображавању и о страстима множине утолико лаковерније, у колико је она неизображенија. Па и римске војсковође непренебрегаваше никад да небеседе својим трупама пред битком; они пробуђаваху у њиховим срцима религиозна осећања, љубав к отачанству, народну славу, честољубље, богатство, и представљаху им у перспективи преглед свију добара, свију задовољства, која су кадра да ласкају њиховим страстима, и која их очекиваху у крилу победе. Научени да говоре на трибуни пред народом римским, они су се сасвим били обучили у овом роду силне и раздражујуће речитости, која раздражаваше и себи привлачаше светину. Наши модерни ђенерали напротив незнајући да јавно беседе, то их лишава једног тако моћног покретача за узбуђавање трупа. Због недостатка уметног говора ми пишемо **прокламације**, које су за тим ладно и с небригом читане пред сваким баталијоном. Али оне ораторске побуде, они дивни говори, она дирајућа гласоударана, она жестина, она ватра што продире из уста беседника у срца њихових слушаоца; она множина којој страсти тим више кипе што је многобројнија; она важност што их речи обманљиво позајмљују она сила која влада пажњом, све то недостаје ладним читањем наших прокламација. Ова слова рђаво читана једва обраћају пажњу солдата, и остављају га исто тако леденог као и пре тога.

Ми покривамо наше незнање и нашу неспособност под таштим изговором немогућности да се овлада са једном великом множином. А да шта и како чинише консули римски да раздраже војске понекад и од 40000 људи. У осталом, у недостатку искуства, сам рачун може нам доказати да један једини само ђенерал може овладати једном чести војске од 30000 људи, постројене пред трибуном уздигнутом на зеленој трави као код Римљана; јер ова множина, постројена у густој колони около беседника, заузеће само полукруг кога је полупречник 50 тоаза, простор доста обширан да га један појачи глас савладати може. —

Небеседимо никако трупама у случају несреће служећи се притом са јавним местима; наше беседе да буду у размери са њиховим идејама и њиховим навикнутим страстима, и избегавајмо нарочито говорљиву речитост. Говоримо о религији, фанатцима, о богатствима лакомим људима, о љубави спрам отаџанства републиканцима, о части Французима; узмимо нарочито осећање која порађају тренутне околности да би их узбудили. Тако је исто умео ђенерал Клебер (Kléber) да само с једном речи разпламти своје трупе у Египту. Енглески адмирал беше предложио француској војсци, која је била позната својом храбрости и својим успесима, која захтеваше да остави Египат, да положи оружје и буду заробљеници. То је учинило да постане непобедимом, и да преобрати све солдате у хероје. Клебер сакупи своје трупе, и њима прочита ово срамно предложење: то ништа не бејаше друго него само вика гњева! Моји другови,

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вишне француски ђенерал, таквом безобразлуку не-
одговара се ничим другим него само победама; спре-
мите се за борбу. Једна жива сјајна победа, при-
ведена у дејство, бејаше једини одговор Француза. —

Ја завршавам овде моја размишљавања о мета-
физици рата, јер немам ни времена ни средстава да
их још више и даље развијам. То је једно неизмерно
поље, које сам ја само показао, остављајући онима,
који у себи више снаге и дара осећају, него што
сам ја имао, бригу, да ово пређу и точно посматраће
о њему даду.

Свакидашња мисао.

Војинство, — за одбрану и безбедност домовине позвано, за заштиту државе удешено, за подпору правце изабрано, — јесте најважнија установа у народу и земљи.

У најстарија времена, кад се људи искупише да заједнички живе, удесише и установише пре свега то, како ћеју да се бране у случају напасти какве. Та установа онда небијаше никако тешка, јер видеше, да се сви заједнички бранити морају, ако би ко пошао, да на њих тако заједничке нападне. И та установа онда код њих бејаше врло уважена, јер им она тек кадра бијаше да чува оно, што им је мило и драго, и за шта они живе и раде: и бијаше им мила и драговољна, јер увиђаху, да само тако могу опстати као своји и слободни, иначе би туђе робље били; и бијаше озбиљна и узвишена, јер им само она заштићаваше и веру њихову, и обичаје њихове, и живот њихов, и слободу њихову, и имање њихово; она једина бејаше позвана и кадра да слободног човека учува и одбрани од туђа насиља и робства, и да од невољног роба начини слободна човека. Е са свега тога војинство и поста као установа драгоцене и света.

У тој светој и драгоценјој војној установи, братска и синовањ послушност бејаше прва врлина. Ми

се најпре морамо братски слушати и синовски покоравати, па онда тек да можемо бити користни ономе, за шта се у војинство сабрасмо, и онда тек можемо бити јунаци, о којима ћеју позна времена са усхитом приповедати, и онда тек можемо бити достојни синови отаџбини и узвишени предци потомству. И у прва времена и бејаше тако.

У доцнија пак времена, та се установа мало по мало мењала и изначавала тако, да је на послетку постала оруђем властника и насилника; и почем у њој већ небојаше више цео народ заступљен, она поста и самом народу тешка. Тако пролазаху године за годином, народ се одвече од војна вежбања, класе се оделише једна од друге, и један исти народ разли се у касте, којих интереси почеше да се укрштају. И опет прођоше многе године.

На једанпут народ виде погрешку своју и поче да се буди. Народ виде, да је оружје из његових руку истргнуто, виде, да је он због тога врле слаб, и да му због тога срећа и судбина стоји до неколико само људи, који војну службу одправљаху. Народ то виде, и поче да се буди. Он заиска оружје натраг, поче да се опет вежба у војним пословима и поста јачим. То је учинила Швајцарска, то учинила Пруска, то учини Србија, па сад то желе и остали народи и остале државе. То ново војинство прозва се према староме **народна војска**, која Швајцарску чува, која ево Пруској победне венце даје, и која ће Србију њеној слави да поведе.

У најстарија времена и није било као што рекосмо друге војске него народне. Код старих Јелина

видимо красну народну војску, која се одушире огромном непријатељу свом Персима, и која савлађује насилне и небројне чете Персијанске. Код старих Латина видесмо изредну народну војску, која себи славе тече, домовину шири и светом завлађује. А какве беху те војске? — Јелинска и латинска војска бeиаше састављена од **целога** народа; сав је народ вежбао се војној вештини, сав је народ ишао да се бори за интересе своје земље и отаџбине. И то беху племените војске; у њихову војску није смео да уђе онај, који би био обележен као хрђав грађанин, као непоштен човек; хрђави и непоштени људи нису били достојни да у војсци служе, јер у војсци бити била је Јелинима и Латинима дика, они су се поносили тим, што су војници, и гонили су из своје дружине сваког оног, који би газио и каљао поштење људско и карактер војнички. Они су презирали и отурали сваког оног, који би био плашивица, и наисрамније наказивали свакога, који неби имао чувства за отаџбину, који би штедео своју крв да пролије за добро свога народа. Они су као недостојног отерали од себе свакога, који се неби покуравао установама народским и који би своје интересе више водео него народне. Ето таква је била та њихова војска.

Доцније, и то много доцније него Јелини и Латини, имађаху и Срби своје војске. То јест Србљи су имали војске и пре него Латини, а и пре него Јелини, ал о том други пут. Та пак србска војска, што бeиаше после Јелина и Латина, била је од прилике таква, као и у њих што бeиаше. Сетимо се само како су и с каквом војском војевали наши владари

пре хиљаде година. Наши се владари тада зваху, како кад, те жупани, те краљеви, па и цареви. И увек, ил се ратили с Цариграђани, или крајинили с Мадари, или војштили с Татари, увек војеваше с **народном** војском. И та је војска добра била, кад је од жупанства начинила краљевство, и кад је са краљевског попеда се на царски престо: и што је најважније, кад она кадра бејаше, да од малене жупановине начини најсилнију царевину на Балканском полострову, и од слаба предка свога Властимира жупана, да створи узвишена потомка силнога Душана. Та **србска** војска дакле добра бејаше.

И хајмо да се сетимо још једне прилике.

На Косову погибе србска слава. У крви нашој и душманској утопи се круна србска. Народ србски поста сироче, без оца и мајке; ми се пребијасмо од немила до недрага, бејасмо тешки сужњи, постасмо туђе робље. У невољи горкој напусти смо поља своја, опустисмо богата села и прибегосмо гори и планини. И јадовасмо јаде и мучисмо муку и патисмо невољу тешку и несносну. По кад што грлисмо се с кланцима и ливицама и светисмо се душману својему. Свете цркве умукосе и весела песма прометну се у лелек и запевку. И тако пролазише година за годином. Бог нас је наказоа, ал не напустио; ми му се молисмо на станцу камену, клечасмо му по шилкастом шљунку, метанисасмо му по влажној мрачној гудури планинској, и он нас чуваше. Ми задржасмо веру праотаца, учувасмо србску душу од даљих грехова, и никад непродадосмо срце варљивом сјају туђинскоме. Ми се научисмо на патње, прекалисмо и

срце и душу тугом и хајдучком вером, и с пуним
 удањем у Бога дигосмо се да сломијемо неносан
 јарам, и да чврстином срца и душе и јачином вере
 и удања раскинемо робске ланце, који нас дуго
 тиштаху. И чу се глас по горски манастири: да
 воскреснет Бог... и захори витенко грло: да рас-
 точат сја врази, и закликташе србски соколови: у
 бој мо браћо, и загрохта пушка убојита гором и
 долином, и заблиста тешки јатаган у десници србској.
 Тада се проли мрка крвца, да окропи труле кости
 наших праотаца, да опере старе грехе с невина на-
 рода, и да залије и окрепи новоусађено дрвце сло-
 бодe србске. Ми се борисмо витешки, јуначки.

И то је била добра војска, кад је кадра била,
 да четирвековне ланце разбије, да четирвековног на-
 силника и душмана савлада, и да од тешког и ду-
 гог роба начини слободна човека. То је била добра
 војска, која је из гудура и планина довела народ
 опет на његово старо огњиште питома села; то је
 била добра војска, кад је могла да у цркву унесе
 божије песме, да на кулу удари божија звона, и да
 по земљи разведе веселом песмом. А то је била на-
 родна војска.

То су све дела наших старих, чије труде ми
 сад уживамо. То су све њихове заслуге, од којих
 ми корист вучемо.

А имамо ли ми какве дужности?

О те још какве и болије!

Сваки је појас у народу Богом означен да не-
 што изврши. У томе стоји живот народа, у томе на-
 предак срећа и величина. Ако сваки појас изврши,

што му је намењено за корист своје земље и свога народа, онда тај народ живи и траје; деси ли се по худој срећи, да само два или три појаса неучине ништа, онда тај народ пропада и умире. Да Бог сачува сваки народ од таквог удеса. — Наши су оци много урадили. Према ондашњим околностима, према ондашњем стању и знању, према ондашњој снази и могућности, они су више урадили, него што је изгледало, да кадри бејаху. Е у толико им је и слава већа, и у толико смо ми више дужни благодарити. Али предци од свог нараштаја, од својих потомака, не траже и не очекују благодарност у голим речма, или у празнима жељама; њима је стало до тога и за тим, да исто то чинимо ми, што су они чинили, и да ми бар толико урадимо за наш нараштај, колико они за свој. Онда ћемо им бити благодарни, и онда ћемо тек бити достојни њих и њихова спомена. Не извршимо ли пак, за шта смо намењени, онда ће нас потомци да хуле и куну. О такве клетве да не дочека никоји нараштај; та је клетва тешка и прелази с оца на сина.

Наши стари нама су слободе дали, они од нас сужног робља, начинише слободне људе и своје господаре. Нас негони варварин својим ужасним бесом, нама непуца тирански бич над главом, нас не тиште копите насилничких хатова, нас некују душмани у тешке синцире, нас немећу злотвори у тамнице мрачне, наше свеце небоду безбожни миздраци, наше куће негору у бездушном ћефу, наша чељад некука од тешка пасиља, наше сеје недворе безбожника, насилника, злотвора, душмана, убицу. А то

су све заслуге наших старих; големе су то заслуге, ал ишту и одмене. Већи део наше рођене браће још је сужно робље, јоште пате муку, невољу, јад, чемер, несрећу. Наши стари учинише колико могоше; што немогоше, то нама оставише. Светиња је тај аманет од наших старих остављен и препоручен нама, да га извршимо ми. И Бог то хоће и правда иште, и наше срце тражи.

Наш је народ несрећан народ. Њему суде и владају три господара: Србин, Немац, Турчин. Страшна је то судбина, која постиже Србина, ужасна је и плачна је. Једва тек Шумадија и Црнагора икају србске својине, свога господара, своје слободе. Црногорци, што још од Косова борише се и недадоше се душману; Србијанци што се подигоше и жртвоваше за нас. Цела пак Стара Србија од Пазара па до Солуна и од Средца па до мора Јадранскога још је среће старе; па сва Босна и Херцеговина, још је на старој ту, њој ноzi; па Далмација, па Срем, па други крајеви све је то изван србске задруге, изван веселог и слободног кола братинског. То је зла срећа, какву доживе ретко још који народ. И ми морамо на то помишљати, јер имамо аманет од отаца и боли нас.

Ми смо слободни људи, ми имамо свога Господара, имамо своје законе, своју земљу, своју кућу, своју слободу. Остала наша браћа немају тога; њима туђин господари, њима суде туђи закони, они су људи туђи. Ал ми морамо помишљати на нашу браћу; ми им морамо желети, да и они буду срећни, да и они имају, што ми имамо, и да и они буду слободни са својом браћом. И наши стари желеше

то, ал немогоше да изврше све, већ оставише, да довршимо ми, што су они започели. И ми морамо носити у души својој тај аманет наших старих, јер они изгибоше борећи се за слободу свега Србства. И зар би могао брат равнодушно и немарно да гледи брата, како се у туђој руци мучи? Нас би Бог наказо, нас би проклео онај пепео наших праотаца, проклела би нас она невина и витешка крв, проклело би нас потомство, проклела будућност наша, кад би браћа на браћу заборавила. О да нас Бог и памет наша учува од нове клетве, јер и данас још памтимо кајање старих грехова.

Ми имамо слободе, лене и красне, своје слободе. Ал то нам дадоше наши стари зато, да би се и ми бринули о слободи остале наше браће. Дуго е то и одвећ дуго, што кроз петнајест појасева наш народ туђе робље бејаше; ваљда ће се Бог једанпут и на Србина смиловати. А и времена су важна и озбиљна; ваља се сваком на ум узети. Сваки час може анђео рата дигнути гробну плочу изнад Србина мученика и запојати гласом радости мајци Србији: Многомучена Србију радуј се, твој народ узкрсну петвекован из гроба и подиже и друге мртве, радуј се и весели се свете! —

Ову слободицу, што имамо, и коју ваља као око у глави да чувамо, извојевали су наши стари. Ал то бејаше **народна** војска; војевао је за народ и отаџбину, и борио се за слободу њену **сав** њен народ.

А то је **голема** снага, кад цео народ војују, и то је **једина** снага, која може народу слободе да да. Ми смо напред већ споменули, како јаки бејаху

У Јелини, што **сви** без разлике војеваше за своју отаџнину; и споменусмо старе Латине, како силни бејаху, што имађаху онаке **народне** војске; и напоменусмо наше старе, да само тако кадри бејаху да извојују слободу ову. И нама данас сва снага лежи у нашој **народној** војсци, и ми ћемо тек с њоме моћи штогод учинити, кад потреба отаџбине зашпте. Ал ми данас боље стоимо, него пре 50 година. Онда нас у Србији много мање бејаше, — једва половина колико сада, па и народна војска бејаше много мања, — ни половина од данашње. А имађасмо да се боримо с непријатељем на **две** стране, то јест, и бијаше га у **земљи**, и долазаше **споља**, што данас **није** тако. И још онда неимађасмо ни оружја честита, ни пушака доста, ни топова икаквих, ни барута довољно. А данас хвала милостиву Богу и нашој памети, имамо војске више него двапут онолико, имамо оружја довољно и сваковрстна и честита, имамо барута изобила. Ондашња народна војска бејаше неука, незнађаше ништа од војничког посла, а данашња вична је у оружју и војним кретањима као каква стојећа војска; онда неимађасмо изучених вођа, него нас водеше прости људи; а данас имамо војничких старешина, да се могу упоредити с официрима најбоље европске војске. Укратко, данас стоимо далеко и несравњено боље, него онда; па кад у оно време с **онолишно** а **неуке** војске, без **оружја** и **вођа**, могасмо од **већег** противника да штогод изборимо, онда је очевидно, да данас сведрим челом, с веселим срцем и тврдим уздањем у Бога и себе можемо будућности србској на су срет изићи.

Драгаш.

НИКОЛИЋ ВЛАДИМИР

Штабни капетан.

—

Како је неумитна судба, како прождрљива смрт!
Како немилостиво отима пљен, руши и обара велике
наде, гаси ватрене жеље!! — Још рана једна није
залечена, још сузе за уграбљеним цветом усануле
нису, а клета судба већ пружа своје оштре канце и
тражи нам срце, да га исчупа, тражи живот, да га
убије! — Та има ли Србина, који неће заукати,
имали србског срца, које неће зајецати, кад види,
како му се норугљиво судба са животом титра и
прети, да га сасвим угаси! Где је тај велики дух,
који се неће стрести, кад види, како млади, бујни и
ватрени борци србски падају као жртве неправедне
смрти и беже још неокушани у студени гроб? —
Докле ли ће та клетва на Србину лежати, да ли ће
се несити аждаја заситити!? Или је ваљда србски
род намењен, да јој зијало својим најодабранијим по-
родом затвори!!! —

Оваке жалостне мисли мучиле су нам срца, оваке
тужне уздахе слушало је сунце, које нам се 8 Маја
1866. родило; јер и тада велике јаде осетисмо, стре-
шан удар претрпесмо, — предадосмо матери земљи

тело, у коме се велики дух развијао, у коме је иуначко срце куцало, које је снажну мишицу носило, изгубисмо за навек Владимира Николића, штабног капетана, и рано, сувише рано отиратисмо га Богу на истину.

Па каквом нам смрћу угину Владимир, какав страховити удес сломи његову иуначку душу, да ли нам Влаико у мрачан гроб леже весео и радостан, што је жељи срца свога одолео, што је своју иуначку крв за домовину пролио; да ли смрт његову пратише бојни усклици и страховита звека и праска убоиног оружја? Не! Завидљива судба одустаде од нарока свога и недаде му, да жељену мету достигне и да одигра улогу, која му је сама наменула била; не даде му, да живот свој на жртву домовини поднесе, нехтеде да и он умре за род свој, за кога је живео и за кога му је и умрети требало.

Здрав и весео, као што је увек био, узишао је Владимир коња, да потражи своју најмилију витешку забаву; али несрећа, која човека са сваким кораком снаћи може, деси му се и набрзо лежао је он сав изломљен и крвљу обливен ништа за себе незнајући у наручјама неколицине другога, који се ту десише и у помоћ му али већ доцкан притекоше. Муке, које су га савладале биле, нико знати неможе, јер исказати није могао, али велике су биле, јер им је само неколико часова одолети могао.

Но да видимо, ко беше Владимир, какав је то иунак, за кога мислимо, да га прегорети неможемо!

Владимир је угледао света у Крагујевцу и једва га је могао 30 година уживати, кад га самртне муке

снађоше. Прве године свога кратког века провео је у више места у отаџбини, где му је оца чиновничка дужност позивала. 1851. година застане га у шестом разреду гимназије, где се свима силама упео бејаше да што користнији домовини буде. Но његов млади витешки дух, тражио је друго пространије и плодније поље, да снагу своју развије сувише; скромне науке грађанске нису пријавале за његову ватрену душу. Са књигом и мачем у руци тек мислио је, да од праве користи домовини бити може. Тада је већ била у Београду заведена војна школа, којој је био задатак, да младе србске духове на војничком пољу одгајава и запаја их војничком славом и љубављу према домовини. Гомилама поврве младићи србски у тај свети храм војнички, где се мачеви оштре и мишице снаже. И за Владимира бејаше то прилика, да давнашње жеље своје задовољи. Он остави дакле започете науке и као питомац војничке школе закуне се, да ће до смрти служити отаџбини и народу свом. 1856. године сврши војничку школу са одличним успехом, и постане официр у струци ђенерал-штабної. Да знање обогати и уметности у послу свом добије, правитељство га пошаље у Француску, (Париз), где је свршио ђенерал-штабну школу и увећао се у пословима ђенерал-штабног официра. Кад се из Француске врати постане професором историје и војне географије, у истој школи, у којој се и сам учио. — Знањем, способношћу, вештином и уметношћу стекао је велику љубав и поштовање међу својим ђацима и уважање међу професорима. Но потреба наскоро одузме школи и ђацима ваљаног учи-

теља; 1861 Владимира позову у топографски биро министарства војног, где је ово до ужасне смрти не-
морно радило, да што чвршћи темељ положи топо-
и карто-графији, које су код нас на сасвим ниском
степену биле. И посао му за руком врло срећно пође.
За кратко време врло је много урадио и обогатио
топографски биро многим војничким картама од пре-
дела наше отаџбине, коју је сву у накрет пропуто-
вао и све што је по војнички важно било, прибеле-
жио. Ко зна, од колике је важности за војника знање
топографије, коме је познато, колико је на томе до
тада код нас рађено, мора признати, да су заслуге
Владимирове велике па баш кад би само и једино
ове биле.

Но није само ово, што му се у заслугу рачу-
нати може. Од многи још ствари, којима је свој кра-
так век обележио само ћу још неке да споменем:

Саставио је троугловну мрежу Србије за вој-
ничко премеравање; конструирао је удесну справу
за мерење хоризонталних и вертикалних углова и по-
слао је француском ђенерал-штабу, да свој суд о
њој изрекче; склопио је карту телеграфских и пош-
танских станица у Србији, који је и за штампу огла-
сио био; писао је у „Војину“ и у осталим србским
листовима више чланака, којима је судио напредак
материјалног и моралног стања нашег народа.

И у рукопису оставио је доста ваљаних списа
у струци војничкој и политично-економној, као: Кри-
тика предложених и већ извршених војничких зада-
така и дотицао се врло зрело ствари, које се тичу
непосредно нашег народњег а поглавито војничког

живота. Велики војнички дух и редак дар огледа се у свима његовим умним производима; његова умна чеда пламте великом љубављу према домовини и ватреном жељом за величину у будућност србску.

Покојник био је узор јаких војничких карактера поштена срца и благородне душе. Од природе обдарен је био свима војничким врлинама, и те је врлине за време овог кратког века не само непокварене задржао, него још већма дотерао и усавршио.

Владимир бејаше права војничка душа, узорита врлина. Са свакиим полетом душе, са свакиим покретом тела показиваше се на њему знаци великог човека. И ми се радовасмо тако красном дару и очекивасмо много од тако редког духа. И рана смрт само могаше угушити радост и збрисати и осујетити тако велику наду!! Јер показао бејаше већ, да је у свако време готов био, да све па и сам живот домовини жртвује; јер највеће благо бејаше му војничка част, коју за светињу своју сматраше и живот за њу полагаше.

Редке душевне врлине, којима је био одликован; још већма је улепшавала скромност и његово достојанствено војничко понашање, па зато га сви још више и волесмо и поштовасмо, зато га са усхићом и гледасмо у средини нашој. Поштовање и љубав Владимир је заслуживао у пуној мери особито уметним својим поступцима и обхођењем како у служби тако и у друштву са пријатељима и познаницима. Он се строго држао војничког реда, у служби беше точан и строг, према старијима послушан и учтив, спрема млађи правичан и човечан.

Овакови људи, као што беше Владимир, уливају нам велику радост и усхићење, овакови духови питају нас великом надом, па због тога нам и много теже пасти мора губитак њихов, због тога и морамо горко заукати, кад кога од њи из средине наше нестане.

Последње „Збогом“ казао му је на гробу г. капетан Драгашевић, и потресао нам расплакана срца следећим речма :

„Чекај иначе, ти нас рано и брзо остављаш !

— Та да л' ова земља клетвом крпи,

Или се ваздух отровом поји

Или над нама проклетство стоји

Те ћемо док те среће бити :

Што и' у Срба цвета

Да је кратка века — — ? —

— Видите ли, расплакана браћо, ову немилу кућу, како је узана и тесна ? — и у њу ће да се смести оно велико срце, и оне широке груди нашег Владимира ! — На њему бејаху сви они знаци, којима се бележе велики људи, а у дели своји показао је толико скромности, врлине и родољубља, да смо га сви и волели и поштовали. Ми се с њим увек поносити могасмо, и поносисмо се, ал овај несрећни случај отрже га од нас, уништи све његове узвишене мисли и уби у нама ону надежду, какву у њему имајасмо.

Збогом Владимире, ал пођи с уверењем, да ћемо се ми тебе сећати у наивећој ломљави оружја ; а на гробу ће ти се читати :

Док живех за Српство дисах,

А умрех с пуно уздиха...“

Гесте, ми покојног Владимира никад заборавити неможемо, а највише ћемо га се сећати у оним приликама, за које он рођен бијаше.

С. Велимировић.

НОВА КАРТА.

У Берлину код књижара Рајмера изишла је зимумска карта турске царевине. Наслов њој је овакав: **Karte general de l'empire ottoman, en Europe et en Asie, dressé par Henri Kiepert, Berlin, D. Reimer, libraire, editeur, 1865.** Размер је тој карти 3,000.000; Балканско дакле полуострво испало је велико једва два чеперка. Али ипак, може бити од користи због тога, што је то прва карта о балканском полуострву, на којој земља од Србијанске границе па даље пут Косова **није** terra incognita као што то досад бијаше на свима картама, па и на Кипертовој од 1853. Он је овди употребио оне белешке и поправке, које је учинио Хан путујући за у Солун, и назначио их, у колико се то могло по Ханову крокију, и према размеру употребљеном. Још је на тој карти точно обележено административно поделење земље на области, како је било у години 1863 и 1864, с приметбом, да је баш у то време, кад је Киперт карту већ начинио, од пашалука видинског, нишког и силистријанског склопљена једна област (Туна вилајети) са столицом у Рушчуку.

Карта је добро израђена, истина ситна, ал опет користна.

Цена њој је 1 дукат.

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНЈИЖ ПОДПОРУЧИК.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подь именовъ : *Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare di Sumbury in Londra. Opera postuma; edita secundo l'intendimento dell'auttore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.*]

Настављено. Види стр. 215.

Видели смо, да је дејство више са масом укинуло најпре полкову артилерију, т. ј. придружење једног или двају топова к сваком полку пехоте. Признато је, да само концентрична ватра из великих батерија производи велики успех. Нема сад више разлога полковој артилерији, премда је у своје доба била велики напредак. Кад ју је Густав Адолф завео, додавши сваком полку по два топа, тада је артилерија пуцала трипут брже него-ли пушке, у оно доба врло несавршене. —

Па није се укинула само полкова, него се умањила и дивизиона артилерија, те се остатак скупио у јаку резерву, ђенералу на расположење стојећу.

Због тог честог и непрестаног скупа осећала се и потреба јединства и једнакости. Начини се само

један барут за топове, а тако и за пушке; начинише једнаке лафете, точкове и други прибор, почем се буди точак, буди друго које парче морало заменивати из које му драге друге батерије. Међутим је пољска артилерија само у Пијемонтској тако подједнако удесена, да се сав прибор и муниција у свима батеријама сударају, дакле међусобно заменути могу. У Француској — изузимајући хаубице — само су точкови и предњаци по једној мери начињени.

Једначећи посао Валијеров и Грибовалов довршио је Вале у Француској, а полковник Кавали 1844 год. још боље у Пијемнту. Наполеон III. пак допунио га је (комплетовао) 1852 год. — Преиначење (реформисање) артилерије по идејама Наполеона III. не цени се још по својој вредности, премда су те идеје истините и важне као и Грибовалове, који се ипак 20 година трудно и мучно, док су му их примили.

Реформе Наполеона III. састоје се стварно (суштно) у следећем по француској мери:

1. Умањити набои (фишек) 12-фунтовог топа са трећине на четвртину тежине зрна (ђулета). —

2. умањити тежину 12-фунташа у истом размеру као и набои. —

3. Поставити тај преиначени топ на лафете садањег 8-фунтовог топа.

4. Пуцати из тог топа са пуним и шупљим зрњем; за пуна употребити набои, умањен као што је у првој точки речено, а за гранате таки, како га искуство захтевало буде, ну ипак да размерно буде јачи од набоија садањих хаубица.

Тим начином добива се:

1. Само један калибар 12-фунташа, назват топ-хаубиц (canon-obusier), који је само 60 кила тежи по садањи 8-фунтови топ, а камаре нема.

2. Само један трен (лафете и точкове) и три фишека са картачом, а четири ако се и шрапнели узму.

Дванајесто-фунтови топ, у Француској изпрва за резервни парк одређен, постаје мобилан (т. ј. врсти се у пољску артилерију) и назнађује сам собом хаубицу и 8-фунтови топ. С добром подпрегом можда би могао свршивати нападе коњицом.

Осмофунтови топ није могао држати се спрам карабином, (armé carabinière) на одстојање од 500 метри смртоносном, а да не губи много топција, јер на то одстојање картач није могао досећи. То ће се ређе догађати хаубиц-топу, који даље тера (пуца) па ће така батерија и са картичима успешно дејствовати против стрељаца.

„Кад битерија стоји спрам непријатеља, она употребљава сва своја средства, т. ј. она пуца из све „шест цеви. Ако је згода за хаубице, она жали што несастоји из 6 хаубица; дејствује-ли пак успешније „са топовима, онда жели да и оне две хаубице, што „их има, са топовима замени.“ (Favé).

Да прекратимо дугачку препирку (дебату) о користи реформа, од Наполеона III. потичућих, наводимо овде два главна разлога, који су за те реформе. — Све муниције, лафете, точкове и проч: могу се употребити за који му драго топ.

— У батерији има по потреби шест топова и шест хаубица.¹

Један је пак главни разлог против тих реформа:

— Хаубице су одвећ слабе, а има случаја, где треба јаких хаубица.

Ти су разлози на кратко сведени, који за њих и против њих говоре. Него по нашем мњењу претежнији су разлози за њих, него против њих слојећи.

Главна ствар Валијерове реформе (1732 год.) беше **лакост топа**, — а Грибовалове (1765 год.) и Кавалијеве (1844 г.) **једнакост** (униформитет) **артиљерије**. Луи Наполеон (1852 год.) усавршио је **лакост и једнакост**. —

Не опориче се лоша страна, што ју имаде система топ-хаубица, него се примечава, да тај уштрбније абсољутан, да боље својство падмашује оно лошије. На бојном пољу више пута показа ће се добра својства хаубиц-топа, него што ће се осетити његова несавршеност.

„Артиљерија је још одвећ тешка и комплицирана; треба ју начинити **простију** и **једначију**, тако да „буде сасвим проста, а то ће рећи **савршена**.“; — тако пише Наполеон у својим „Notes et Mélanges“ после Валијера и Грибовала. Може бити да је, пишући ово, сећао се Австерлице, где је артиљерија, постројена у позицију изнад целог фронта, непријатеља заузбила, али није могла сићи, да разбије руску кару, што је сама пехота извршити морала, плаћајући ту славу скупо својом крвљу. Казујући ове речи

¹ Другим речима: свака цев служи као топ и као хаубица.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

на острву свете Гелене Монтолону у перо, опомињао се може бити и оног блатног (клизавог) вршељка код Ватерла, где 12-фунтови топови узићи не могоше. Артилерија за позиције дакле још небеше довољно спретна (мобилна).

За несрећу нова артилеријска система није имала прилике, да се на бојном пољу покуша пре Севастопоља, али ипак невађе се други који разлог против ње.¹

Скупљајући артилерију по главном ратном начелу у велике и независне масе, постале су и војске много мобилније (спретније и окретније) јер им није сила, да очекују разне резервенске материјале и трене, који свукуд немогу да прођу. Па баш због тога осећана је и код саме артилерије потреба, да се прави простијом, те да јој не утиче нестрпељива пехота. Поседаше топције на предњаке и на каре (cassoni) у Пијемонтској, на предњаке и на десне коње у Прусији, а већ Наполеон I. беше заповедио, да и возари врше дужности топција пред непријатељем (1800 год.). Следовало је најпосле реформисање Наполеона III.

Уместност овог последњег главног преиначења навела је неке, те су саветовали, да се јахаћа артилерија са свим укине због тога, што у битки и ипаче може остати без коња, што јахаћа артилерија колоне одвећ продужује, и што топције при нападу коњице, уместо, да се под топове склоне, на коњима побегну итд. Са хаубиц-топом може се лако заменити

¹ Списатељ је умро пре, но се система Наполеона III. у војни 1859 године окушала. — Издаватељ дела.

јахаћа артилерија, почем лакост тог топа дозвољава, да више људи могу сести. Тако би се постигла већа једнакост обучавања и материјала у целој роду оружја; елементарно би се обучавање скратило, те би више времена за остало претекло; рекрутација би се олакшала; батерија би за ратни конфект требала 34 човека и 72 коња мање, а коњица, којој је по Наполеонову изразу артилерија нужнија по пехота, при тој савршеној спремној неби никад те помоћи лишена остала.

Реформа Луји Наполеона потиче управ од главног ратног начела уопште, а од артилеријског на по се. Његове нове пољске батерије биће брже, лаганије и јаче уједно од свих батерија, што су досад по човечијој вољи смрти служиле.

По новом ратном начелу, које смера, да артилерију све то независнијом учини, дате су — осим у Швајцарској — тоцијама пушке. Бирећи, да је са свим логично, да јој се и пушчана муниција одузме, те пехоти предаде. Мали један воз (кара за муницију) био би довољан за један полк или за целу бригаду (легију); и пехота би тиме постала мобилнија, те би могла заузимати позиције много згодније и неприступније, што сад несме, бојећи се, да се удаљи од муниционе резерве, која у великим и тешким колонама за читаву дивизију (две бригаде) спремна, следи јој не може. Непрактичност садање системе као да је на све стране осећена, јер осим артилерије ни у једној компанији (чети) не држе се по два капетана. Други капетан опредељен је да чува и дели муницију; наводи се дакле код резерве.

С друге стране за концентрично дејствовање на једној точки би рећ' да су способније батерије од 8 топова као у Пијемонту, него су 6 топова као у Француској, јер обично се маневрује са батеријама, и батерије од 8 топова као да су у више случаја прилагодљивије горе наведеном тактичном начелу. Обично се командује „постројте тамо једну батерију“ на ако је у њој осам топова, то ће већ два више дејствовати, него-ли у батерији од 6 топова. Са батеријама од 8 топова штеде се људи и резервни материјал, јер ће и за таку батерију бити довољан материјал, што се сад за 6 топова спрема. Осим тога, кад се батерија од 6 топова на двоје цепа, постаје сувишан један официр.

Начело је заиста плодно, на кад не толкује, а оно обучава; то смо видели у реформама, које препоручује. Оно је дакле истинито. Прва победа спада ономе, који с каквом важном преиначком (реформом) на бојниште ступи, те непријатеља за које време у неизвесност постави.

Последице сходних преиначења често су веће, но се предвидети може. Да не буде Грибовалове реформе, која је конструкцију изједначила и савршила тако, да се материјал сваког топа парче по парче раставити могао, прелаз преко С. Бернарда остао би ствар немогућа. Пијемонтеска је артилерија најбоља може бити у целој Европи, а надмашује ју само заведење хаубиц-топа. При хаубицама је сасвим уки-

¹ По смрти списатељевој доказао је то рат 1859 год. у Италији. Де Кристофорис био је у том прави пророк.

нула дионтере — (анзац-нишан) као и Белђијска, а на топовима их је свела (умањима) од шест на једну стотину корака, другим речима: пуцајући из хаубица ђуле непресеца нигде у правну линију, која се пружа са метала до нишана, а из топова пресецају на најкраћем одстојању, т. ј. на 300 корака. С тим се олакшава обучавање, јер негативна подизања нису потребита. Код Маренга су Французи својим првим паљбама на Цахове колоне тукли само у батјонете, јер топови беху врло високо подигнути. Конструкција пољских топова — изузимајући калибере, који су у Француској боље изабрани — у Пијемонтеској је најсавршенија. Фаљице на прим: нису у шрафљене, него су коничке форме. Да их замене, Француски би парк требао читав дан, а пијемонтезкоме био довољан један сат.

Само пијемонтезка артилерија има савршену систему коњскога прибора, од ђенерала Ламармора израђену. Коњи су независни један од другога, тако, да само један може теглити, невукући за собом и остале коње, (т. ј. који су лењи, те неће да вуку.) Сви су књи запрегнути за сама кола тако, да нема преваге (навијања) ни на ову ни на ону страну, и да са рудом навијају само коњи под њом запрегнути. И јахаћи коњи могу се упрегнути, јер и они имају ам (нагрудњак) који изпод колона пролази; у случају потребе настави се тај ам иза колана са ужетима од фураже (двапут дужима, но у Француској.) Да се предњи коњи под руду, или са стране средњег пара запрегну, треба само заменити нагрудњаке са амовима (око вратницама). Две ручке (као у нас

за трећака) са ужетима од фураже за кола привезане, дозвољавају, да на оштрим окучима и четири се коња напред упрегну. У ратно време возачи имају додатак од 7 и по центезима ($1\frac{1}{2}$ пара износи 1 цент.) за сваког коња. С тим додатком побуђује се ревност у служби, а при том је иста врло сходно средство за казн. Топције носе острого (мамузе); њини и возачки ранци возе се на карама; — а у Француској је то другачије, јер тамо возачи имају своје ранце на коњима, а топције на плећима, па су им баш због тога мрзка заступања и замене. Узајамност између топција и возача у служби само у Пиемонтској је савршена, т. ј. само у Пиемонту може топција возача, а возач топцују подпуно за заступа. Ни једна батерија не сматра се као изучена, ако у полу-кругу од четири метра у пречцу, наоколо и у среди колчићима забележену, калопујући не окрене а да ни једног кочића не извали.

Која разлика између ове савршености и оних времена, кад је Валенштајн и шведска војска своју артилерију оставила на бојноме пољу код Лицена због несташице коња. Ко је пре дошао, тај ју је и узео, а то учинише сутрадан Швеци.

Ипак би се артилеријске пољске маневре може бити још боље могле прилагодити општем начелу маневра за сва три рода оружја, а то је да буду у мирно време, као што треба да су у рату.

„Ред и брзина, вели Тиру, као да су први услов дејствовања великих батерија. Абсолютна исправност движења од мање је важности, а главна је ствар, кренути се у згодно време, и поставити се на згодно

„место. Никоме неће на ум пасти, да критикује операције француске артилерије код Фридланда, Ваграма и Ханауе, а ипак се зна, да су те маневре са свим просте биле.“

Промена фронта, на пр. док је батерија у боју, врло је деликатна маневра. Наводе се случаји, где су батерије, нападнуте у онај нар, кад су таке еволуције производиле, пре освојене биле, него су их довршиле. Промене фронта треба дакле што је могуће брже у назад удесити, тако да буду проста обртања, у којима нити се каре коменају, нити време губи.

Негда су произвођене паљбе са бока, које су још брже биле. Та маневра састојала је у томе, да су топови, почињући с оне стране, на коју се пуцати имало, без метања на предњаке, дакле на ужима вучени, назад иступали, док су тако уступајући сви дошли у постројење басамацима налично. Сваки је топ стојао у висини, т. ј. равно са главама предњих коња најближега до себе тона, пак су онда сви косо паперени. Премдл передовита, ова је маневра, — кад се са гледишта садање теорије сматра, — ипак врло практична, јер је врло брза.

Ово је само један пример; а главно начело, оно је опште и вреди за све маневре и теорије; надлежност је официра, да га сваки напоје допуни, и своме роду оружја теорично и практично прилагоди (аплицира). Артилеријска теорија већ је близу своје мете, дачим је укинула разлику између првобитног и обрнутог поредка (строја).

Проникавши начело, официр нека не заборави, да сила артилеријског удара састоји у маси, т. ј. множини ватре; да артилерија због тог пред непријатеља никад у колони неступа, него увек у раширеном фронту, и да је за артилерију, која се на месту стојећи бори, добар положај најглавнија ствар. Биће дакле за артилеријског официра избор згодне позиције најважнији посао, као што је за коњичког официра избор тренутка, за напад сходна и згодна, најбоља препорука. —

Успешна прилагођења (практикована) начела у артилеријским маневрама учинила су, те је артилерија постала решително оружје. Ако је пехота својим особеним (шпецијалним) дејствовањем у биткама у Мисиру (Египту) и код Лицена, а коњица код Маренга, Хојенлиндена, и Алаве, (Eulau) победе одржала, и артилерија се прославила у биткама код Валми, Фридланда, Бавцена и Ханаве, и при обсади Севастопоља.

„У решителној битки вођ ће увек тешко осетити, „ако му је артилерија слабија од непријатељеве“, пише Наполеон на острву св. Јелене. —

Погрешке у овом саставу о Маневрама.

Број Војина	СТРАНА	Врста		Место	треба.
		озго	оздо		
3	86	6	—	Како га	Како се та
»	»	—	9	од ова три рода	од сва три рода.
»	89	2	—	дакако од не мање	дакако од мање
»	»	—	2	обавили су	обавили су
»	91	—	4	за сва три	са сва три
4	116	4	—	на простоу и сведе	на простоту сведена
»	»	9	—	жали Више	жали Боже
»	»	—	14	једно то исто	једно те исто
»	117	—	13	борно за напад	бојно за напад
»	118	5	—	на место	на месту
»	120	4	—	уопште су окладне	уопште су складне
»	121	—	5	на арежуљку	на брежуљку
»	124	—	8	са нераздојеним	са неудојеним
»	»	—	11	управљање	равнање
5	135	—	15	неспадачно	нападачно оружје
»	137	—	5	прећи без штете	проћи без штете
»	138	—	7	нарави колена	нарави колона
»	139	4	—	паљби — правој —	— правој — линији
»	»	10	—	у колоном а развитом	у колоном и развитом
»	»	12	—	9 и 59-а	построиле су се: 9 и 59а итд.
»	140	13	—	једна за другим	један за другим
»	»	15	—	Тако је колона	Така је колона
»	147	16	—	ватреног млина	ветреног млина
»	150	6	—	цар ових оружја	цар свих оружјер
»	154	7	—	с правом раставити	т главом раставити
»	»	»	—	ретке без успеха	ретко без успеха
»	158	—	12	urtando terta basu	urtando testa hassa
6	177	3	—	Учинили коњица	Улучили коњица
7	209	—	5	У овом делу	У свом делу
»	212	8	—	поредила се	поредила се
»	213	11	—	Пехота к овом	Похита к овом
»	»	13	—	скупи ову	скупи сву
»	214	12	—	водећи своју гарду	водећи своју гарду
»	215	5	—	Ово је права	Ово је прва

Крај.

ОДЛОМЦИ ИЗ СТИЛИСТИКЕ.

ЗАХВАЛНИЦА.

Настављено, види стр. 200.

Као што смо у молбеници казали, молбеница иде на то, да нам се нешто учини. Ал се нама може нешто учинити и без наше молбе. У оба случаја, ми смо весели и осећамо се према томе као — **благодарни**. На то нас гони само наше чувство. Ал с тим није свршено све. Сваки њек хоће и одјека, сваки глас иште одзива, свако дело тражи награде. Ми се осећамо **благодарни**; ал онај, према коме се ми тако осећамо, треба да види то наше чувство, треба да чује нашу благодарност, треба да зна за наше припознавање. А онда излази, да за учинено добро томе добротвору захвалимо, т. ј. да му пишемо, (ако није у месту) захвалу, те да му благодаримо на учињеној нам љубави, или пријатељству, или правичности, или човечанству, или милосрђу итд. каквог је рода било само учињено дело. — Благодарност је најсветија врлина, каже **Книге**. Ко ти добро учини, поштуј га! Благодарни му не само речма, које му жар твога припознавања излију, него тражи сваку прилику, где ћеш и ти њему услужан или користан да будеш. Ако за то немаш никаква повода, онда му бар покажи твоје срце поштовним и саучестним вла-

дањем према њему. То пак несмеш мерити по величини учињеног ти добра, него по величини воље, с којом ти је учинио. Па и онда непрестај бити му благодаран, кад га више неутребујеш, или кад њега несрећа сурва и обори с његове висине!

Свако писмено, којим изражавамо нашу захвалност, мора излазити из самога срца, јер је благодарност чувство.

Личност и добродушние човека, који нам какво добро учини, величина тога добра, и прилике, које су га пратиле, то су скоро главни моменти, које у писму особито ваља обележити.

Наш добротвор може бити или наш неки старешина, или други какав повећи и отмен човек. Тон дакле у писму ваља да изражава дубоко поштовање, и да сјаји срдечношћу и природношћу.

На нарав и карактер нашега добротвора морамо особито пазити; неки је великаш сујетан, горд и тине за почастима, па често и за најмање ствари хоће највеће благодарности са страхопоштовним изразима, тако, да је врло тешко угодити му. Ту смо и ми онда у незгоди, и морамо особито пазити, да његову шкакљивост неувредимо, а сами у непристојно ласкање непаднемо.

Прави и изображен отмен човек, који има благородно срце, он је увек и скроман, и онда је у толико одличнији и достојанственији старешина. И према њему њему изражавати нашу благодарност са оним великим поштовањем, ал никако претераним, него само кратко и срдечно, и што простије то боље. Он се држи за доста награђеног, ако може другог сре-

Њим да учини; за скромнога човека ништа није теретније, него да чита празне речи и лицемерне и притворне изражаје чувства.

Испитати важност и вредност учињеног дела и то да ли је с неким тешкостима скончано било, или је и неке жртве стало, или му је врло лако било да нам жељу испуни, то је врло нужно, јер ћемо према томе и нашу благодарност да удешавамо. Свакојачко врло би неуместно било, кад би за којекакве ситнице потрзали Бог зна какве претеране изразе.

У обећањима да и ми њему какву услугу учинимо, ваља бити здраво смотреним; могли би највише напоменути, како ми сумњамо, да би икад од какве користи могли им бити. Само пријатељима можемо жељу изражавати, да и ми њима какву услугу учинимо.

Ако се наше писмо благодарности није допало нашем добротвору, онда нисмо ни циљ њиме постигли. А да се допадне, то можемо постићи само језиком. Код све природности мора он да изражава тонло чувство, а никако претерану хвалу и ласкање. Благодарност је говорно осећање и ваљамо се у писању много више чувати, јер онда врло лако можемо да угазимо у претеране мисли и изразе. Кад је пак језик благородан, према нашем достојанству и одношењу спрема добротвора удешен, где нема излишног украса, дугог растезања и извештачених израза, као најпосле ни суве кроткости ни леденог стила, — онда то писмо може да постигне своју циљ, и биће пријатан и упливан израз наше благодарности.

Кад благодаримо коме за шта, ми нетреба да се спустимо у прашину, јер онда понижавамо и себе

и добротвора. Кога је шта учињено, несме се у захвали изражавати да је недостојан тога; али ће изјављивати, да он то здраво цени, и изображен човек не само да ће благодарити на добивеном нечем, него и на изјави да ће се на то имати призрења, наклоности, саучешћа итд.

Иначе у овоме нема других правила, него ићи за срцем и у писму тумачити његово осећање и усхићење.

ПРИМЕРИ.

Гедан официр, премештен у ђенерални штаб, захваљује свога дојакосњем старешини на заузимању.

Господине полковниче!

Министарским наређењем ја сам имао част за време мога отсуства отуд, бити придељен ђенералном штабу.

Колико је ово добро за моје даљи корак толико ми је попет врло жао, што излазим из полка, у коме сам моје војнички пут отпочео и у коме сам имао чести бити под заповестима вашим.

Ја сам у том одличитом полку имао среће служити под таквим старешинама, који су ми у свему као углед светлили, и нашао сам другове, код којих је пуно поверење и све срце моје било. Е у толико ми и теже мора пасти опроштај мој.

Мене су и досадања ваша добротности увек обвезивала благодарношћу, а како ћу вам да захвалим на овом новом доказу ваше очинске бриге о мени, јер ја за моје ново придељење имам благодарити само вашој препоруци и вашем заузимању?!—

Залуд се мучим да моје осећање заоденем речма, ја вам само дајем истинитог уверења, да ћу се из свију снага трудити, да одговорим вашим очекивањима, и да се тако увек достојан покажем вашег заузимања.

Примите господине полковниче израз особитог поштовања, с којим сам вам

покоран,

Н. Н.

Једна официрка, удовица захваљује једном државном великашу, што јој је молбу код двора подупирао.

Господине!

Ви сте моју покорну молбу, с којом сам се у мојој беди, на вас обратила, тако милостиво и брзо испунили, да сам ја сасвим узбуђена и са сузама радости подносим вам ову захвалу. Колико сам се била уздала, Господине, у вас, да нужду и беду моју, у коју ме ненадна смрт мога мужа бацила, нацртам оку милостивном, то опет нисам могла очекивати, да ћете ви, поред ваших толиких послова, тако к срцу примити молбу једне маловажне жене.

Милостив одговор, који сам од вас имала среће примити, сасвим ме је изненадио, и у мојој невољи умирио и обнадежио, да ћу моћи за даље изражавање моје сирочади старати се а да неклонем.

За ту ћу милост док год сам жива бити благодарна, и увек ћу се молити Богу, да вам дане продужи и усрећи.

Допустите ми, господине, да вам још изразим моје највеће поштовање.

покорна,

Н. Н.

УДОВИЦА МАГОРА.

Захвала шведског ђенерала Стединка краљу Густаву III.
на почастан мач.

Господару!

Благоволите Ваше Величанство допустити да захвалу моје благодарности за указану ми милост пред ваше лице изнесем. Мач, којим ме је Ваше Величанство одликовало, мени ће заиста среће донети; ја молим Бога, да ово оружје непријатељима нашег отачанства исто тако буде страшно, као што ће мени увек бити драгоцен залога високе милости и благословни знак, под којим се надам побеђивати, с најдубљим поштовањем остајући

У Пардоли 14. Маја 1790.

ВАШЕМ ВЕЛИЧАНСТВУ

*препокоран,
Стединк.*

Захвала инглеског маршала херцега Веллингтона пруском маршалу кнезу Влихеру.

Ваша Светлост!

С овим вам шиљем једногласно закључење горњег и доњег дома сједињених краљевина велике Британије и Ирландије, којим оба вашој светлости и вашој јуначкој војсци благодарно припознају ваше владање у битци од 18. Јунија. Дозволите ми ваша светлост да придам и моје честитање с уверавањем, да ја као Инглез и заповедник оне војске, која је ту битку била, такође приступам уз захвале према вама и вашој војсци. Моје захвално осећање неће никада престати за оно срдачно слагање, којим смо ми наше операције извршили, особито пак за успешно

суделовање ваше светлости и ваше војске у битци на Ватерлову, за које вам и саопштавам припознање парламента. Имајте уверења итд.

Гонеса 4 Јулија 1815.

Узун-Мирко захваљује кнезу од Црне Горе на дарованој му медаљи.

Господару!

Ваше височанство благоводело је златну медаљу Милоша Обилића најмилостивије подарити ми. С узбуђеним срцем и најдубљим поштовањем приступам, стари борник србски, јуначком престолу, вашег височанства, да поднесем моју неограничену захвалност на том високом одличју.

Господару, моје малене услуге, које сам за слободу србског народа и драге нам отаџбине поднео, Ваше је Височанство припознало с највећом почасти и благоводело је украсити ми на бојишту испарана и прорешетана прса узвишеним знаком Милоша Обилића, одличјем, којим се награђују витешки Црногорци у борби за слободу народну. Ја немам Господару, речи, с којима би могао достојно да изразим дубоко осећање, које ми душу и срце тако радостно потреса; ја немам, Господару, израза, који би ми у правој боји нацртао верно моју дубоку захвалност према Вашем Височанству.

Моја дубока старост не даје ми сјајне надежде да се могу на самом разбојишту србском међу браћом народним борницима поносити овим витешким одличјем; али ћу моје избројане дане посветити топлим молитвама Богу, да дарује роду србскоме сто-

тине и тисуће јунака, који ћеју још дичније покрити ране своје племенитим ликом Милоша Обилића.

Благоволите, Господару, овај слаби одјек мога искреног осећања милостиво примити, који сам с најдубљим поштовањем

ВАШЕМ ВИСОЧАНСТВУ

захвалан и покоран,

Узун-Мирко.

Спроводница министру спољних послова.

Господине!

Изволите у ово мало речи примити моју захвалност на наклоној изјави, с којом сте ми имали доброту послати од његовог височанства узвишеног кнеза црногорског подарену ми медаљу Обилића.

Ја сам се усудио и у неколико слабих речи изјавити моју најдубљу благодарност његовome височанству што се чај отуда благоволоо сетити једног старог војника србског, и молим да би сте имали доброту послати у руке његовог височанства.

Ову прилику још узимам, да вам изразим моје поштовање, с којим имам част бити вам

признателан,

Узун-Мирко.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРИМЕРИ ЈУНАШТВА.

1.

Капетан Брезина од Биркенхајна у полку 23 показао се као одважан и храбар официр још при јуришању на Јегерцајле 28. Октобра 1848. године, кад је он повео своју чету на јуриш против једне барикаде, коју су револуционари силним огњем из оружја бранили, и тад га је таче згодило у бутину десну, због чега је морао неко време боловати. 1849. године при опсади Будима видимо га опет у родови бранилаца града, где је такође више пута показао своју ладнокрвност и одважност, и беше вазда делима узор својој чети.

Од 4. до 7. Маја држао је он непрестано са својом четом кулу № 13. где су људи заједно са официрима незаклоњени морали стајати и трпети колико од граната којима су их револуционари из топова били с Блоксберга, толико више од куршума што их гађаху из кућа Рајценштатски (србски крај).

15. Маја пуцаше непријатељ страховито с блокеберга и Швабенберга на топове који по бедему беху, тог дана капетан Брезина добије заповест од градског команданта генерал-мајора Хенца да са свима својим људма који су на главној стражи били топцијама помогне, те да све оне топове с бедема

поскидају, који су ватри непријатељевој изложени били, и да их увезу у најближе улице и заклоне а да им при руци буду. При овом опасном послу у киши непријатељеви танади беше капетан Брезина непрестано међу својим људма, које речима и примером ободраваше те са крајњим силама радише задати посао заборављајући сваку опасност, и би неморан догод не изврши што му беше заповеђено.

Градски командант награди га с његовим људима заједно са јавном похвалом, што је у тако тешким околностима показао своју ревност и неустрашимост.

Кад од 16 до 17 непријатељи с блокберга запалише краљев замак, са усијаним ђулетима, тада је капетан Брезина руководио гашење замка са помоћу још неколико официра и не обзирајући се што је непријатељ с блогсберга непрестано гађао у њи, који ватру гасише.

17. у јутру примети капетан Брезина, да је ватра, коју су тек свлађивати могли дошла скоро до ручних магацина. Крајња нужда беше сад да се одма што ради, јер највећа опасност прећаше вароши и граду.

По примеру капетана Брезина одма се реши људство што је ватру гасило, те поита до одаје где је муниција била и почне је из ови износити. Већ прскаше варнице од запаљени парчади, која падаше кроз срушене прозоре тако, да би учас могла која несрећно пасти на муницију и дићи све у ваздух. Пожртвовањем и напрезањем његовим и његови људи испадне им најпосле за руком те муницију изнесу и

ка сигурно место склоне, и тиме спасу све од грозеће пропасти и ослободе грађане од стра и несреће.

За његов примерни уплив на своје људе, за ревност и храброст више пута повторену при овој опсади и за јуначко држање кад су непријатељи и на град јуришали, буде награђен капетан Брезина ордемом круне треће класе.

2.

Капетан Сима Борота из банатског граничарског полка М 4. за време опсаде Будима стајао је са својом четом десно до бечких врата а лево од истих врата до њега беше такође с четом капетан Станојевић; обе ове чете трпеше много од непријатељеви граната које непрестано туда падаше. Оба ова капетана стараше се и трудише свима силама да одрже ову точку, која беше непријатељу одкривена и слаба, они одбише више бесних непријатељевих јуриша и у свима приликама беху својим људима сјајан пример правог јунаштва. 21. Маја беше Сима дежурни кад му јавише да се непријатељ на брешу уснео, он сугуби стражу и одма удари на њи тако силно, да их је одма одатле сиурио, и повише им људи поубијаше. Оба капетана љуто бранише њина места, где се често догађало да се измешани са непријатељем прса у прса борише.

Немарећи за живот свој они узвикиваше и храбрише своје људство на одбрану, и ма да су им хонведски официри викали да се град предао, и да ће им људство бити слободно одпуштено, опет они наговараху своје људе да се сви до последњег бију.

Од чете Станојевића беше најпосле остало ту на стражи два официра подпоручика Фридрих Сидер и Сава Мишковић и још 81 војник од наредника па наниже редом.

Но кад без помоћи осташе и људство им се поче све више и више смањивати, непријатељ већ поседе најближе куће, и са већом силом наново на брешу јуриша, то се видеше они остављени и опкољени, — тад морадеше одступати борећи се ка лафови. Но најпосле их хонведи опколише са свију страна и они немогући се више бранити. беше надвладани.

Капетан Станојевић би за то награђен ритерским крстом леополдовог ордена, а капетан Борота гкозденим крунским орденом, оба III. класе.

3.

Спомена достојног дана 21. Маја 1849. године при обсади Будима беше подпоручик Едвард Емерих из 23 полка са једним капларом и 15 редови при поправљању једне бреше, на којој 60 раденика и више пионира радише под командом поручика Гауса.

Пре нег што ће зора засветити дође шилбок један и јави Едварду да се нешто крећу сенке од дрва баштенских најближих кућа спрам бреше, на ово он сам отиде на место одакле је могао то сматрати, он остане ту и посматраше тамо шта има, док није угледао, да се ту непријатељеви људи све више и више у мраку к граду примичу. Сад је већ знао шта непријатељ оће и одма заповеди раденицима да са зборишта узму оружје у руке, које стајаше у пирамидама, па одма распореди сво људство

за одбрану бреше. Постави човека до човека дуж целе бреше, укратко им изговори и опомене их да се тврдо и постојано бране и пошаље да се то јави главној стражи. За то време непријатељ беше већ своје јуришне колоне постројио и са свију страна пође на бедем. Јуришање им беше одважно.

Али неколико јаки плотуна оборише прве редове нападача. Подпоручик Јемерих стајаше на ивици бреше, и храбраше своје људе говором и примером. Већ се борише један другоме у прса, и подпоручик Јемерих првог који беше на бедем нагао, једним махом сабље оборио.

Одушевљавани оваком храбрости и примером држаше се браниоци против густе масе нападача са очајним постојанством. Но од много веће силе притиснути и без помоћи мораше уступити. Јемерих ког је кугла дуж но прсима очешала и ранила опет скупи остатак људства и стани се у малој улици која води к пијаци замковој, и држа се ту дотле, док није дошао инжењерски капетан Горини, ком мораде предати команду над тим људством, и који на скоро би смртно рањен.

За ову војничку смотреност, којом сачува брешу од ненадног напада непријатељевог и напад му тако славно одбио, би награђен са орденом гвоздене круне треће класе.

Подпоручик Јемерих беше се одликовао и при револуцији бечкој 1848. године при јуришу на Јегерцајле, тад га је ударило таче низ прса и за то је морао боловати.

Но помоћу лекара за чудо наскоро оздрави и наскоро беше за време целе војне у мадарској свуда до обсаде Будима.

4.

Подпоручик Густав Брешка из драгонског полка ерцхерцога Јована при обсади Будима 21. Маја беше с једним водом близу јашионице, коју су револуционари били посели и хтедоше одавде да јуришају на цајгхауз. Брешка се свом силом упињаше да их спречи, због чега и беше у почетку још упао у накрстну непријатељеву ватру, но он одушевљаваше своје људе колико својим храбрим понашањем, толико више тиме, што кад га једно таче у десно раме рани, нехте своје место оставити, већ оста догод није од истечене крви ослабио и немоћан с коња пао, за које време већ беше пехота и артилерија тамо постављена и могаше бој примити и продужити. За овакво ратничко постојанство и успешан уплив на људе би подпоручик Брешка награђен орденом гвоздене круне III. класе.

5.

3. Маја 1849. године непријатељ који се беше Будиму приближавао, предузе напад на предстраже градске посаде, и то с једним одељењем удари путем од Верешвара а други од св. Андреје у исто време и напад на мост. Подпоручик Фридрих Вилећ из пешачког полка пруског принца, који је ту заповедао, постави своје људе тако, да је непријатељ мислио да ту никог нема, но кад је дошао до на 30 корака, то га људи Фридрихови с неколико плетуна доче-

кају, па одма на бајонет јурише тако, да су они одма почели бежати. Пошто су неколико мртви остали, то се растуре ти хусари, што су тај напад предузели.

При одступању с Бомбишта к воденом рову сломише се једна мунициона кола. Подпоручик Вилећ као командир аријергарде задржавао је непријатеља са својим људма дотле, док људи подпоручика Јосифовића нису сву растурену муницију и кола пренели у ров те да неби све то непријатељ узео.

5. Маја испадне подпоручик Вилећ као добровољац са подпоручиком Кнежићем и са неколико људи и протерају непријатеља с једног места, где се укрио беше.

За његову храброст и смотреност би награђен подпоручик Вилећ орденом гвоздене круне III. класе.

6.

Полкови свештеник Нићифор Крис из кобурговог хусарског полка одликовао се при обсади Будима 1849. године особито човекољубивости и пожртвовањем да би подпуно своје дужности извршио. Непрестано дању и ноћу у највећим опасностима где су танад ко киша падала ишао је он да сваком ранјенику последњи свештенички благослов да и последњу му молитву за покој прочита. 17 дана за време страшне пуцњаве са стране непријатељске, вршио је он овако своју дужност прегореватићи сасвим свој живот.

Због толиког напрезања поболи се од врућице баш оног дана кад је град на јуриш узиман. Пошто

је оздравио, продужи он и даље у робству свом свештеничком позиву онако прилежно следовати, негледајући што би му револуционари то лако забранити могли. Кад су му ови обећавали једно више место и повећу плату, ал о то с презрењем одбије и волео је доћи у ма какву опасност неголи погазити своју заклетву.

За ово буде свештеник Крис награђен златним крстом свештеничке заслуге.

7.

Наредник Карло Зимба из цеконијеровог пешачког полка за сво време одбране Будима одликовао се примерно међу војницима храбрости и пожртвовањем да би своје дужности извршио, и при свимо приликама ободравао је своје људе примером на издржљивост и неустрашимост.

За време јуриша 21. добије заповест од свог капетана, да се са неколико људи пробије кроз револуционаре до плаца пред Телекином кућом. На ово поита он по заповести свог командира к другој чети, која је пред капијом замка стајала, те да јој јави да ће бити с леђа нападнута, на које и буде код те чете нужно наређено, да се непријатељ на тој точки снажно дочека.

Но кад наскоро за тим непријатељ у великим масама навали од замковог плаца на врата где су стајали, и чета та поче у борби одступати, то наредник Зимба са наредником Катанеом затворе врата кроз која су могли само на кулу № 13 доћи, и оба са још неколико људи бранили су се против јури-

шећи дотле, док остатку људи 2 и 3 чете није испало за руком да уз мердивене не пређу у башту замкову. Тек тада пођу и њи двојица к својим четатама и Катанео као последњи извуче за собом и мердивене.

Оба ова наредника поред сваког пробања од стране непријатеља показали су се постојаног и тврдог карактера. Ма да су их они претњама као затвором, бојем и да их од фамилије одвоје, гонили да заклетву погазе, најпосле им обећавали награде и авансовања, опет су они одсечно остали при своме, а тако исто су примерно и људе уздржали да и они својој заклетви верни остану.

Оба бише награђени златним медаљама за оваку храброст.

8.

Кад су људи из цеконіеровог баталијуна при обсади Будима 1849. године хтели зазидати капију замака, па беху дошли зидањем до за један фат испод свода, то с блоксберга удари једна граната кроз још незазидани део убије једног од њи а два пионера смртно рани, а редова Корбана који је хтео бомбу у шињел да увати, с висине на земљу свали и сви помислише да је мртав. Но овај наскоро скочи опет успужа се на зид на своје место и поче у шали да храбри своје другове на рад. Ови присташе у његову шалу поиташе с послом тако, да је капија после 2 сата зазидана била.

За ову особиту неустрашимост, и што је својим оваковим понашањем на људе учинио толико, да се

посао тако брзо довршио, би Корбани награђен сребрном медаљом за храброст I. класе.

9.

Кад је градска посада 18. Маја 1849. године одбила јуриш на Будим, то од оделења непријатељеви која су одступила остану испод бедема један поднаредник и један редов, одакле се несмедоше маћи за то да неби од људи из града били поубијани. Обојицу је сад ваљало као заробљенике уватити и довести у град. За ово се замоли редов Лука Мартић, који намести једну греду и на њој се спусти низ зид лево од бачких врата и пред очима непријатељевим уведе оба речена војника у град као заробљене. Овај се и доцније показао за време целе обсаде особито 21. Маја под својим капетаном Бортом кад су се борили онако крвно један другом прса ударајућ, тад се он веома одликова јунаштвом и одважности.

За ово би награђен сребрном медаљом за храброст II. класе.

10.

1 баталијун негдашњег другог румунског полка № 17 одликовао се за сво време мадарске револуције 1848. године добрим војеним духом и карактерним понашањем па и за време док је у робству био. Он је највише пребивао у Пожуну и Леополдштату. Но особито заслужне показале су се ове личности тог баталијуна.

7. Октобра послаше наредника Русса са важним депешама на војено министарство да их носи у Пожун и да их тамо преда дивизијоној команди. Одма добије за то спроводно писмо од баталијуна на капетана Раихела. Узпут дозна од више грађана да је сва војска 6. Октобра дакле дан пре отишла из Пожуна и то у Аустрију да се сједини с бановом војском. Наредник Русс хтеде се вратити но недадоше иу, већ га под стражом одведоше у Пожун. Под стражом од три народна гардиста одведоше га у варошку кућу и ту му одузеше маршруту. Пошто му ово одузеше, то им он сам одма пружи писмо на капетана Раихела, које они одма ту прочиташе и одузеше и видеше да у њему нема ништа политичнога. Како чланови у заседању читајући маршруту превидеше да је означен још неки павет на министарство и непоискаше, то им он и недаде. Они га предадоше стражи, која га одма одведе у градић да га притворе. Тврдо се он одважи да како тако одбегне и у Леополдштат се врати, те да тамо јави о стању како је, и другог дана пробаше да одбегне, но неиспаде му за руком. Трећег дана одбеже и пође тајно друмом у Леополштат пошто је најпре депеше у чизме сакрио, и после пет дана сретно дође.

Доцније кад је већ официром постао, одликовао се при одбрани Карлбурга и за то добије војени крст за заслуге, а године 1851. из призрења на његову особиту вредноћу којом је људе ободрио на издржање и верност био је награђен сребрном медаљом за храброст I. класе.

Разводник Макарин Поп ободравао и наговарао

је људе да одбију и да неположе заклетву с познатим изразом, за које му претише да ће га стрељати. Кад су баталијун у Пешти разоружали, то пребише мотку од заставе а баријак сакрише у једна кола, одакле га после изнесе и однесе.

Разводник Тенас Боргован противио се да са стражом однесе заставу мајоровој кући, због чега је и принео много те је уста спашена, а он мораде за то у апси одлежати.

Кад је баталијун наново био изведен на заклетву то стрелци Јон Морозан и Лука Крецу изиђу из фронта натакну бајонете на пушке и рекоше, да ће сваког оног одма убити који се узхте заклети. Кад је баталијун у Пешти био разоружан, то редов Динисије Николај продре кроз хонведе на горњи спрат где је било оружје и одело, и ту наговараше неколико наодећих се војника, да хонведе истерају.

За оваке заслуге и овако постјанство којима у тим временима речени сав баталијун одликовао а особито поједини људи из њега, то бише награђени. Разводник Поп (из пешачког полка кнеза Турн и Таксис) са сребрном медаљом за храброст I. класе, а остали именовани са истим медаљама но само II. кл.

прево,

I. M.

Куд и камо већег јунаштва и прегоревања чинише Срби у својим борбама и у Србији за своје ослобођење, и у Црној Гори за своју независност, и у Ерцеговини за своју слободу, и у Војводини за своју народну аутономију, — али на штету, жалост и срамоту нашу, нико неће да побележи и за углед нам изнесе. Др.

ПРВИ ПОИМОВИ ИЗ СТРАТИГИЈЕ.

Извод из ПРЕДАВАЊА Драгашевићевих у војној школи

Ратовати, то је **вештина**.

Она се дели у главном на двоје :

на вештину, која учи, како ћемо рат да водимо,

и онда се зове **Стратигија**,

и на вештину, која учи, како ћемо у битки

војску да управљамо, и онда се зове **Тактика**;

обе су ове нераздне и морају се узамиче да под-
помажу.

Стратигија дакле учи војевању, а **Тактика**
борењу.

Стратигија, као вештина, која у рату даје пра-
вац борној сили, те да се над противником пресудан
успех учини, — није издавна позната. Она је као
теорија производ новијег доба; у старије време била
је само као урођеност и тајна војовина, а не као
постављена начела, која се у прилици не само могу
него и морају да примену.

И ако је Стратигија реч јелинска, опет зато она
је код Јелина врло слаба била. Њу су тек Латини
уздигли били на неки степен, особито даровити вој-
вода римски **Цезар**; него је после опет пала и тако
остала. Тек у првој половини 16. века писао о на-

челима стратигијским Талијанац **Никола Макијавело**. Но њеном правом развијању најбоља је школа био тријестогодишњи рат. Ту је она озбиљна корена заватила, и после се све више и више дотеривала. Од јунака, који је унапређиваху, биаху **Густав Адолфо**, **Нидерландовац Мориц**, **Тирен**, **Монтекукуло**, **принц Евђеніс**, **Лудвик баденски**, **Фридрих велики** и **Наполеон**. Проучавање њихових ратова, то је најбоље учење стратигије. — Од писаца пак Стратига биаху **Љојдо**, **Жомино**, **Ерцхерцег Карло**, **Чиландар**, **Клаузевиц**, **Пениц**, **Ристов**, **Герет**, **Медем**, **Богдановић**, и други. Највећи и најдаровитији писац Стратигије остаје **Жомино**, после ерцхерцег **Карло**, па онда **Клаузевиц**.

Свака држава има различите области у себи, али свака област, по своме створу и положају, није најудеснија за војевање, нити је сваки пут једнако важан за кретање војске, па ни свако место нема једнака уплива на успех војевања. С тога је увек нужно, да се пре рата, свако место, сваки пут, и свака област по војнички оцени, и за случај рата, па ма какав он био, и ма с ким се водио, колико је нужно спреми.

Ради лакости у говору ми ћемо све те географске елементе стратигијске да назовемо именима геометријским, и најпре ћемо да почнемо с тим, да кажемо, шта су то

Стратигијске тачке.

Свака је држава сусеђена с туђим земљама, и дакле може бити нападнута на различним местима. Но било то за одбрану, или пак и за напад од наше стране, ми увек за то употребљавамо војску, а војсци треба времена док се искупи и зготови. Да се дакле судба какве државе одма у почетку рата после једне изгубљене битке на коцку не мете, мора бити некојих места, где би била смештена спрема за војску, или где би се имали утврдити, те да се војска, иако не уништена, ал у првом боју колко толко уперед доведена, може под заштитом тога места опет искупити, губитке у спреми накнадити, и људма се поткрепити.

Таква места или тачке, које су за подкрепљење војске намењене, зову се уопште **подпорње**, нарочито пак, ако су за дуже време опремљене, те да војсци и за одступ послужити могу. Такве би тачке у Србији биле: **Ваљево, Пожега, Карановац и Крушевац, Ђуприја, Књажевац**, (иош боље **Бољевац**) **Милошева кула**.

Подпорње морају бити у унутрашњости државе, и на крајини, те да неби војска принуђена била у случају одбране здраво се удалити од државних граница, или да, по губитку спољашње подпорње, нађе нове подпоре унутра. Такве спољашње подпорње биле би код нас **Бела Црква (Крушањ), Ивањица, Делиград, Дервен** итд. и зову се **прихвати**.

Ако војска има **отворен** поврат к подпорњи, онда се каже да је **наслоњена**, иначе је **преки-**

нута или **осечена**. Тако се исто каже и за чету у одреду (*détachement*), ако јој поврат није ка главној војсци отворен, која јој у овом случају служи као **прихват** или **подпорња**. Овакови прихвати или овакове подпорње зову се **покретне** или **променљиве**, а оне су друге **сталне** или **географичке**, и увек су условљене орографијом и комуникацијом земље. Променљива је подпорња и онда, кад је она важна само због спреме, која је ту. Тако је **Крагујевац** стратигичко место само с тога, што је ту смештиште свега ратног материјала; па је зато он и нестална подпорња. Али у самом рату могу се појавити такође неке покретне, тачке. На прилику, место, где се непријатељ искупио, за нас је свакојачко важно, док је непријатељ ту, ако и неби иначе важно било. Тако је **Гроцка** била важна у рату немачко-турском, што иначе није.

Место, где се војска скупља, и одакле полази да операције одпочне, зове се **скуп**. Он може бити, или на главној подпорњи, или на спољашњем прихвату, или и у страну негде. Тако је **Београд** био скуп противу Аустрије у свима ратовима, што водеше Турци с њом; тако је **Крушевац** био скуп за време кнеза Лазара за на Косово; тако је **Делиград** скуп за у јужну Мораву; **Скуп** (Скопље) за на Косово с југа; **Средац** (Софија) за у Марицу итд.

Осим ових има и других важних стратигичких места и тачака, које у каквом рату голему вредност имају. Такве су тачке места, где се путови скупљају, и зову се **раскрснице**; као што је **Одрин** (Адри-

ианопољ) раскреница за сву Марицу, Пожега за сав западни бастијон данашње Србије итд.

Или места, где се преко какве реке најбоље прећи може, и то су бродови; као Београд, Забреж, Дубравица, Смедерево, Вели брод (на Тимогу) итд.

Или места, која секу један предео од другог, као што су планински теснаци, на прилику Јанкова Ћлисура, Качаник, Маркова капија, (најважнији теснац на свеколиком балканском полуострву) итд.

Све стратигијске тачке без разлике, једне су главне, друге поредне.

Главне су оне на главнима путовима. Тако је Ниш главно стратигијско место, што се ту састају путеви из Цариграда, Скадра и Сарајева; тако Средац, Обитељ итд.

Кад се деси, да се на граници државе нађе важна стратигијска тачка, која је или као скуп, или као подпорња, или иначе за напад ил одбрану од вредности, онда се она увек утврђује и бива град. Тако је Бурж у Француској (1814 за одбрану).

Стратигијске тачке често имају различит значај у тактичном погледу. Тако је Крагујевац тачка стратигијска, ал Метино брдо тактична; тако Делиград стратигијска, ал чак по сата даље унутра тактична, итд. На ово се мора особито пазити.

Стратигијске пруге.

Најкраћи пут, који саставља подпорње једне и друге стране, то је операцијонска пруга.

Она се сама собом појављује, чим се подпорње узазнаду.

Тако би пут од **Њажевца** преко Грамаде на **Ниш**, од **Крушевца** кроз Јанкову Клисуру а преко Куршумља на **Приштину**... био операционска пруга.

Главна операционска пруга зове се она, која води главној подпорњи. Тако је пут од **Алексинца** у **Средац** к **Пловдину** **главна** операционска пруга, а од **Њажевца** (обилазећи **Ниш**) на **Пирот** **помоћна** или **поредна** (секундарна). Тако је пут од **Крушевца** на **Приштину**, **Качаник**, **Скуп**, **главна** операционска пруга, а поред границе на **Нови Пазар** **поредна** итд.

Пут, којим удари војска са свога скупа, да се **непријатељу** приближи, зове се **бојна** пруга; пут којим везуј војску, ма где она била, најкраће с њеном подпорњом, каже се **спојна**: онај пак, којим одступа, јест **повратна**, а којим добива поуну у људма и спреми, **возовна** је.

Војске кад иду, било напред или назад, по главној, географској, операционској прузи, онда им је најобичније она и бојна, и спојна, и возовна.

Основица.

Подпорње једна **поред** друге, кад **нису** на **истој** операционској прузи, онда оне чине тима пругама **основицу**. По томе, две географске операционске пруге морају имати бар једну основицу, на крајевима којим подпорње су. Но основица скоро никад није проста **пруга**, него је више **појас**, на коме има

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

више стратигијских точкака, где се војска прикупља, или где су градови, или магацини итд.

Сава и Дунав врло је важна основица за против аустријске државине. На њој су точке **Градиште, Костолац, Дубравица, Смедерево, Забреж, Шабац**, којима је свима тежиште у Београду. Основица пак од **Драве** и Дунава још је важнија, а нарочито због **Варадина** и **Сланкамена**.

Основица та **савско дунавска**, при којој је десна обала старија од леве, лежи пред балканским тропољем, од јадранског до црног мора. Њу Дунав (изнад Београда) сече на пола; Беч, као главни објект операцијама, лежи на десној половини, или тј западној, те су с тога операције увек и ишле на Земун и десном обалом, почем на источној половини удара се на Тису, Дунав скреће, и прегазит се мора. Како је Беч с том основицом везан хитленим операционским пругама, железним путовима, то би напад од стране Беча на савско дунавску пругу могао бити врло значајан, кад неби ту друге околности, томе нападу штетне, врло јако утицале. Но при свем том та пруга боља је основица за балканско полострово него за Аустрију, и Аустрија би морала своју основицу нешто унутра да измакне и тим да начини себи привремене основице на **Темишвару, Варадину, Сиску, Карловцу**.

Основица има највећи утицај на ток рата.

Што је основица већа, то је све боље, јер може више војске на њој да буде, јер непријатељ теже дознаје, где је главна сила, и јер неможе лако да се увиди, које је операционска пруга. С тога су

Немци добро стајали, док им цела Рајна основицом бијаше, а због тога и Французи једнако хоћеју целу Рајну.

Од основице нетреба се много улађавати, највише 4 марша. Деси ли се пак, да се од ње одмакнемо 10 маршева; онда одма себи градимо друге основице, **помоћне**, секундарне. Тако је Наполеон до Беча имао 4 основице; тако је нама основицом **Морава**, а помоћну градили би на **Топлици** (јер је изван наше земље па зато тако близу). И Тимок би нам био основица **поредна**.

Турцима би била прва основица на **Марици**. Кад одатле пођу и дођу на **Искар**, то им је друга основица, али према нашој на **Тимоку** врло незгодна, због тога, што би их ми могли, напав на њино десно крило, од **Књажевца** на **Пирот** к **Средцу** бацити на Дунав. Истина, Дунав је њима операционска пруга, али жилци дунавски као да им неби били на руци.

На југу Турци имају основице иза **Шаре** на **Скучу**, **Куманову**, **Штипљу**. Но како је она иза бедема, одавде гледећи, то би им тешко ишло дебушовање на Косово. Ту на Косову имају другу, правилнију, основицу. На Косово се може доћи само кроз теснаце па ма одкуд се ишло, а оно је раскреница од Босне, Бугарске, садашње Србије, Црне Горе, Мађедоније, Уруменлије и јадранска мора, т. ј. арбанашког приморја. **Приштина** је у среди тог великог простора, и далеко је од сваке у околне важније вароши 12—15 сати.

Стратигијске површине.

Свако место, па било мало, или огромно, где се две силе пружу, зове се **поприште**. То је назив уопште, а подробно то поприште има нарочита имена. Тако на прилику област, где се рат води, т. ј. где се војује, зове се **војиште**, место пак, где се војске повију, **бојиште**. Стратигија има посла са **војиштем**, а бојиште је ствар тактикина.

Војиште је сваки онај простор, у коме се може војска каква, без бриге да ће од подпорње осечена бити, слободно да движе. Војиште је подпуно и неподпуно. Подпуно је онда, кад се на њему војска у ма коју страну окренути може, иопет увек за леђма да има подпорње.

На прилику војска, којој би Праг, Линц, Холомуц и Коморан били подпорње, могла би се у том големом четворопољу на ма коју страну окренути и туђи, а да небаци поврат свој к једној или другој подпорњи у неприлику. Тако би војска била на подпуном попришту свом у Косову, кад би јој **Нови Пазар, Ниш, Средац и Скуп са Качаником** били подпорње. Јер ако је војска изван овог четворопоља, онда она не може на сваку страну фронт да начини те да се бије, него увек мора према којој подпорњи да је слеђма, па је с тога и везана у избору правца за фронт, и само неподпуно поприште за своје маневре има.

Више војишта чине **ратиште**, или ти ратно поприште, а то је цела она област, на којој држава

стоји у ратном одношењу. Тако је на прилику Србији десна страна Саве па до Мораве ратно попрште.

Попрште је све боље, што је округлије. При испитивању његовом морамо да узазнамо размере, конфигурацију и политичне границе његове.

Балканско је полострово врло важно попрште ратно. Оно је за операције са севера подељено ђердапом на источно и западно. На источно се напада преко Дунава из Румуњске и операције се шире по Бугарској. То источно подељено је Балканом на северно и јужно. На западно пак попрште напада се од Саве на Бањалуку, или при крају Моравом. Оно је за операције важније од источнога због тога, што су у њему најважнија војшита, која господаре целим балканским полостровом. А то је **Косово**, инпонирајући пунак свему балканском трополу. Оно је увек решавало судбину овом полострову, и зато је нужно за државу, која држи цело полострово, или **која хоће да је првога гласа на њему** да јој је политична снага у средини, где јој је и стратигијска. Но одвако се зна ова земља, никад јој политично средиште небијаше где и стратигијско тежиште, па је за то увек и брзо почињала малаксавати. Једва тек под **србским** владарима и то **Неманићима**, који се настанише у **Приштини**, као глави од Косова, видимо мудру радњу у томе погледу, и то је био најупливији узрок, што снага србска из дана у дан растијаше. Ми видимо Душана, кад хоће да снагу своју покаже према југу, онда скупштину сазиваше у **Скупу** (Скопљу) која је такође један крај и то јужан од косовског земљишта, а кад шћаднијаше да

према северу іаче стоїи, он пребиваше у Призрену као другої країньої точки косовске заплаве. а оовуд бедема. На последку видимо да сва Србиїа паде, кад Косово паде.

Ракета.

У првом броїу воїиновом од ове године, на страни 20, ми смо нешто мало говорили о аустриїскої ракетї Хеловог система. Ми имаѣасмо тада два основа, због коїих аустриїску ракету спомињасмо: іедан іе основ бїо таї, што хтедосмо нашу воїничку публику да упознамо с іедним оружіем, коїе суседна држава има више него ми; а други основ бїіаше нам таї, што жељасмо, да тим побудимо наше артилериїске офицїре, те да и они о употребљивости ракета за наше околности озбиљно размисле.

Ракете, коїе данас у различитим европским воїскама остоїе, као што у енглескої, аустриїскої, францускої и рускої воїсци, донешене су у Аустриїу ђенералом Августиним, коїи у Енглескої умеде да добуци таїну ракетину. Ракете бїіаху іош поодавна познате и у употреби, нарочито зарад паливих предмета. Но у Европи служиле су іедино као знамење, за шта своїим дугачким светлим репом, врло згодне бї-

iaху. При крају прошлога века Енглези се наново упознаду с њом, и њихов ђенерал и начелник лабораторије у Вулвичу Уиљем Конгрев († 1828) донесе је из Азије у Европу и употреби 1806. против Булоње, и 1807. при бомбардању Копенхага с таквим успехом, да Данци од часа реше да је усвоје. Ађутан краљев Шумахер, чинио је опите у Данској, и биаше први, коме на памет паде, да досад само за подпаљивање употребљавану ракету прометне у хитац, који ће бацати и пуна и шупља зрна и картаче. И тако је он прави установитељ ракетске артилерије.

Између ракета и топова у главном је та разлика, што код топова зрно у цеви добије сву снагу, која га тера, од једанпут, а зрно ракетно недобија од једанпут, него га гони она сила непрестанце. Зрно из топа она снага отисне, а зрно из ракете отискује. Зрно ракетско тек се онда од своје цеви одвоји, кад му гориво догори, или увез прегори, и онда лети даље у том правцу са снагом, коју је при растанку имало, онако као зрно из топа одма у почетку свог летења.

Ракете се морају употребити у већем броју него топовска зрна због тога, што се врло брзо бацати могу, и што у погођењу нису тако точне као топови. Али онај пламен њезин, онај дугачак реп, оно шуптање кад лети, оно пуцање зрна, све то чини, те је ракета врло упливна, особито противу кавалерије. Французи 1859. у Алгиру, Енглези у Чини, Руси на чинско-сибирској граници године 1860 и 1861. употребљавали су ракете са најкраснијим успехом.

Ракете немогу топове сасвим да замену јер им је зрно мање, а грађење скупље. Али њена покретност и употребљивост на сваком месту, куда само човек доћи може, па и у чуну, (при прелазима) и у соби итд. па онда што се брзо пали и што има јак моралап утицај на војску, све су то њене доброће, због којих не треба ни једна артилерија да их нема. И ове године 1866. употребила их је Аустрија у Италији врло успешно код Пескијере противу Гарибалдоваца.

Ако се дакле обазremo на околности наше, ако размотримо терен на коме ћемо ми дејствовати, и војску против које ћемо ићи, онда држимо, да би у србској артилерији неизоставно нужно било имати и неколико ракетских топова. Ми ћемо једном приликом, само ако нам се узможе разложити и те руске чувене ракете, које су и на Кавказу, и свуда по Азији чуда чиниле.

Драгаш.

ПУТОВИ ПО БАЛКАНСКОМ ПОЛОСТРОВУ.

Кад се године 1854. отворио кримски рат, онда је цео свет помислио, да је тада кучнуо час источном питању. Незнајући, како ће испасти борба, коју отворише западне силе противу Русије, те да би чувале турско господарство у Европи, да би задржале вапајно хришћанско робље још у синџиру азијске тираније, и да би показале колико политика има сродства са правдом, човечношћу и хришћанском науком, — многи људи потрчаше на балканско полуострво, да га испитају, какво је оно с гледишта материјалног, политичног и географског, те да му помогну, колико се узможе, да још узживи, под досадашњом власти, и да га још бар неко време сиса и пије петвековна змија. Међу многима, који се латише пера, да пишу у овом ил оном погледу о балканском полуострову, бијаше и француски географ Перот, који узе да испише и избележи путове, који по балканском полуострову крсте. И то је делце за нас најважније. Ми ћемо по њему да изведемо неколико путова који би за наше околности најглавнији били, и мерићемо им дужину километрима, рачунајући $3\frac{1}{4}$ километра (т. ј. 3300 метара) у 1 сат пута, или 25—30 километара у 1 марш. И тако

I.

Од Цариграда у Ниш.

преко Пловдина и Средца.

Главни пут, 555 километара

Овај пут одваја се од Цариграда на његовом западном крају, иде изнајпре поред обале мраморског мора и пролазећи кроз **Кичук**, **Чекмеџе** и **Бриук-Чекмеџе** доспева у

Спљивру (22 километра), варош од 8000 душа има један градић на мору.

Пут прелази преко реке **Јатици-Суфа**, додира **Дагалу**, **Чорлу**, укршта с путем од **Еркене**, иде кроз села **Каризен** и **Френзигез** и долази у

Чатал-Бургас (Дуле-Бургас) (112 кил) варош где има фабрика изредна земљана посуђа.

Ескибаба (Буртудиз) (133 кил) на десној обали реке **Текедера**. Има топице и чаршију.

Кавза (150 кил) варошица са две џамије и много топица (бања, амама).

Прегазив реку **Салздер** доспева у

Одрин (Адријанопољ, Једрене) 160 кил). Варош од 130000 душа, нешто на брежуљку, а нешто на обали реке **Тунџе** више утока јој у **Марицу**, Одрин се сматра као друга варош у царевини. Некад ту имађаше град окружен јаким зидом, имајући 12 кула и цитаделу; сада су само развале од тога, на којима су и куће поизиђиване. У Одрину има арсенал, тополивница и голема чаршија. На десној обали

Тунце преко које се прелази преко лепог каменог моста, стоји **Ески-Сарај**, стари двор султанов, сада доста опао. У вароши има много фабрика за свилу, за платно, за коже, и за бојадисање; има јаку трговину са својим производима; одринска свила неуступа бруској (у Азији). Главни извоз ове трговине у **Еносу** је.

Од Одрине иде пут Марицом и то левом страном, прелази кроз **Тетек-Хан** у **Цезаир** (Мустафа паша) (188 кил) варош на **Марици**, преко које води леп мост. Пошто се пређе **Белица** (Ебилица) долази се у

Хирмен (208 кил) на ушћу **Усунце** у **Марицу**. Одавде пут иде долином Марице, и то десном страном, кроз **Усунцу** у

Усунцу-Ову (226 кил.) варош на левој обали реке истог имена, која улази у Марицу; па одатле у **Кагату**, у **Папазал** и

Пловдин (Филипопољ, Филибе) (291 кил) варош на брежуљцима, у подножју пет големих стеновника, на десној обали Марице, који одавде почиње да буде пловна, а преко које води мост дрвени у крај **Перу** на оној другој обали, Она је ограђена зидом, који се фланкује кулама, и који завата око 4 километра у дужину. Ова варош, која је доста страдала 1818 од земљотреса, има још красних фабрика за свилу, чоху и памук.

У њој живе преко 30000 душа. Изишав из Пловдина, пређе се преко Марице, па се иде левом јој обалом кроз крај **Перу** у

Татар-Назарцик (324 кил), варош од 10000 душа, на левој обали Марице. И она је ограђена зидом, кога бране куле. Има фабрику за салитру и барут.

Сад се пређе реке преко моста и остављајући лево **Симчину** и **Костаницу** (Костенцу) варош под планином **Ридом** иде се у **Габроу**, где се одваја пут за у **Скадар**, Пут иде преко Балкана и спусти се у долину реке **Вида** за

Ичлелан (Ихлиман) (372 кил) на северном огранку Балкана близу леве обале Вида.

Сад се иде том дубоком долином кроз **Јени**, у **Глубљан** на левој обали рске **Искра**, а после у

Средац (Софија Триадица) (422 кил) у равнини под северним косама Балкана, на **Вожани**, речици, што утиче у **Искар**. Варош је велика, али улице узане, криве и нечисте; куће полутаре. Воде има изобиља, али је ваздух нездрав. Има много цамија, лепих топица (амама) и великих ханова. Трговина јој је доста јака, по већином у Грка и Јермена. Има преко 50000 душа.

Одкидајући се од Средца иде се долином и преко многих Искрових уточица, пролази се кроз села **Калкал**, **Фрагељ**, **Цариброд**, до на извор **Нишаве**, па онда левом јој страном у

Мустав-паншну Паланку (525 кил) на левој обали Нишаве под **Старом** планином.

И даље опет долином у

Ниш (555 кил) близу утока **Нишаве** у **Мораву**. Има 4000 душа и једну цитаделу.

Од **Ниша** може се у Београд двојаким путем: или преко Алексинца у **Гагодину** (645 кил), **Хасанпашину паланку** (707 кил), **Коларе** (732 кил), **Следерево** (744 кил), **Београд** (779 кил), (а може од Колара на **Стојник**, Београд), или од **Ниша** (555 кил) на **Крушевац** (605 кил), **Крагујевац** (661 кил), **Београд** (779 кил).

2.

Од Цариграда у Видин

преко Трново.

Главни пут, 584 километра.

Пре свега за **Трново** се иде преко **Одрина**, а у **Одрин** из Цариграда може се доћи на два пута, од којих је један главни, а други поредан.

Главни пут полази из Цариграда преко **Силivre** (22 кил) у **Чатал-Бургац** (112 кил) у **Ески-Бабу** (133 к.), у **Ћавзу** (150 кил). у **Одрин** (160 кил); за све ово види први пут, који обележисмо од Цариграда за Ниш.

Други пут такође је доста добар, али је од главног за 43 километра дужи. Он долази најпре у **Чаталчу** (36 кил) варош у равници на десној обали Црнице (Кара-су). Око ње су саме баште.

После иде на **Инџигне** близу Атанасијева зида, па онда на **Бабанакаш** и **Деџирмен**, и прошав поред извора **Јатице** долази у

Серај (108 кил) варош у равници, одакле се иде на **Визу** (24 кил), а одатле на **Магриуртру**, **Јану** и

Брк-Килеу (158 кил) што ће рећи 40 цр-
кава, варош од 16000 душа. Она је ограђена зидом
и има један као градић. Улице су узане, куће ниске
и од дрвета, земља иако каменита, доста је плодна,
нарочито у вино. После се пут окреће на исток у
долину Солздера и долази у **Одрин** (203 кил).

Сад из **Одрина** ваља у **Трново**, а то се може
опет на два пута.

Један води преко **Јампоља** овако:

Из **Одрина** иде долином **Тунце** и то десном
обалом, која се пење идућ преко **Џемлакеја**, **Де-**
Ђирименкеја, до

Кешне-Кизилаја (204 кил. од Цариграда)
варош у равници, на левој обали **Тунце**, преко које
води мост. Има једну џамију, чаршију и око 25000
душа.

Кад се пређе **Тунца** и подаље вода **Палаз-**
лија пре њена ушћа, онда се оставља лево село
Головица, и долази се у

Јампоље (344 кил) на левој обали **Тунце**
преко које води дрвени мост. Ту је фабрика од ћи-
лима, врло чувена у свој Турској.

Од **Одрина** па до **Јампоља** пут је одвећ мучан.

Даље к северу **Сливно** (Селимно, Исламџи)
(259 кил) варош на левој обали **Исламце**, у рав-
ници здраво песковитој. Оно је зидом ограђено, врло
је индустријско, и у Јунију месецу вашар, највећи у
целој Турској, куда долазе трговци и из Немачке и
Русије. Сливно има 20000 душа, који иако обрађују
ружу и воће.

Одатле се пут пење на Балкан и доспева у

Денир капију т. і. гвоздена врата (275 кил) мала варошица на десној обали реке **Вање**, после иде **Старка**, **Боброво**, док се недође у

Трново (346 кил).

Онај други пут, што из **Одрина** води у **Трново**, он је главни и најпре иде долином **Марице** левом страном и дође у

Незаир (Мустаф-пашина Паланка) (188 кил. од Цариграда), варош на Марици, на којој има леп мост. После се долази у

Хирмен (208 кил) на ушћу **Усунце** у **Марицу**. Остављајућ ову варош пут се окреће на север, и води кроз **Ћулу**, **Мауду** прелазећи преко брда, што дели Слив **Маричин** од слива реке **Слузук**, на чијој левој обали села су **Карапунар**, **Карафорнио**, **Алађала**, **Аікеі**, **Ажеркеі** и

Ески-Загра (278 кил) с великим насином око себе. Куће су, има их на 1260, мале и лоше. Овде се раде ћилимови, кожа, и сукно. Околина је добро обрађена и даје красне руже, зелен, и изредне винограде. Не далеко има топлица врло добрих.

Сад се пређе преко **Тунце** за у

Казанлук (233 кил), варош од 10000 душа, око извора **Тунце**, а у подножју Балкана, у долини врло пријатној и одвећ плодној. Кроз варош теку више поточића, и многи су врло брзи. Овде се гради онај изредан зеитин од руже и има толико руже у околини да човеку често пада онај силан мирис њен.

Од **Казанлука** пут се лагано пење на Балкан преко **Канкеіа** и **Чимке**, и после се опет спушта у праву **Бугарску** ка

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Габрову (352 кил), бугарска варош на десној обали **Јантре** на северном огранку Балкана.

Пут иде сад све долином **Јантре** преко које више пута гази, и преко **Дренова** долази у

Трново (246 кил) стара престолница бугарских владара, од 12000 душа, наслањајућ се на 2 брега и на **Јантру**. Трново је ограђено зидом и има град, покривену чаршију, многе баште и добре винограде. Ту је раскрсница од многих путова: к **Силистрији**, к **Тутуркану**, **Рушчуку**, **Никопољу**, **Средцу**.

Од **Трнова** може сад да се узме пут западан за у **Селву** преко **Балкана** и **Новог села**; он је много краћи, али је хрђав, па зато од **Трнова** пође се на југ до **Габрова** да се изиђе на главни пут и спусти се у

Селву (374 кил. од Цариграда) на левој обали реке **Русите**. Варош је палисадована и пространа, него што има у њој жилаца. Околина јој врло плодна и добро обрађена.

Одатле се долази у

Ловац (Ловца) (409 кил) варош под брдом на реци **Осми**, која је дели на двоје, и преко које води велики мост. И око ње има као насип. Околина је дивна, и у вароши живе 30000 душа.

Сад се пење к северу преко **Вагола** у

Плевно (438 кил), где нема ни 400 кућа, по некад је велико било.

Сад се пређе преко реке **Вида**, која тече у Дунаво, па онда **Ораовица**, па река **Искар**, који такође иде у Дунаво, док се не дође на реку, на којој је.

Орахово (Рахова, Орхава) (492 кил), варош на десној обали Дунава, над којом има и градић.

Пут иде сад уз Дунаво, газећи много речица, које се у Дунаво сливају, а од којих су најзнатније: **Склаза, Огустул, Џибра и Лом.**

Па преко **Ќодеслеја, Џибре, Лома и Турна** (све су то села) доспева у

Видин (584 кил) на десној обали Дунава са градом, који је међу највећима у царевини. Његове фортификације чине два одела, од којих је један округлао и има редуте и батерија с места на место, са тврдим замком и на крајевима има баре. На једном острву у Дунаву, одакле се у град видети може, начињен је редут оделит. На другој страни дунавској стоји влашко село **Ќалафат**. У Видину има до 25000 душа. Мухамедоваца има мало и они су унутра у вароши. **Драгаш.**

ВЕЛИКА МАНЕВРА КОД ПОЖАРЕВЦА

I.

Реферат о оном што је било.

(Изваћено из званичних новина.)

У свима добро уређеним војскама дошло се у новије доба до тог убеђења, да су упражњена са већим телима војеним главни услов ваљаности једне војске, и да су она после рата најбоље средство, да се војска узајмном дејству обучи, спошењу тегиба, које у рату наступити морају, привикне и на позив свој спреми. Французи од Наполеона I. до данас имадоше више прилика показати свету колико користи приносе стални логори негда у Булоњи, а сада у Шалону, гди се више од 30000 подпуно са спремом ратном снабдевене војске преко целог лета дејствима ратним об, чава. Зар безпримерни успех прајског оружија пре кратког времена, није плод чувени прајски јесењи маневара са једним читавим а и више корова војске ?

Светли господар наш, да би имао прилике видети већи број наше народне војске на скупу и да би се уверити могао о ваљаности њеној, заповедио је министру војном да нуждне потребе учини како

да се сва народна војска прве класе округа пожаревачког, која износи 9 баталијона пехоте и 4 ескадрона кавалерије, а осим тога и сва артилерија редовне војске, имено четири пољске, две брдске и једна кавалеријска изолучена и једна глатка брдска батерија у Пожаревац позову, те да се тамо први пут, одкако данашњу слободу и државну независност добисмо, у тако великом броју владаоцу свом представе и да како њему тако и сваком Србину вољу и способност своју у одржању реда и дисциплине и у вршењу службе војничке осведочи.

Значајна маневра ова, која ће, ако Бог да, одвећ велике и недогледне последице за војску и државу србску имати, извршена је као што следује :

Још 19. Септембра у вече приспе у Пожаревац началник стојеће војске г. полковник I. Ђорђевић са гг. пешачким капетанима Љуб. Узун-Мирковић, К. Бучовићем и Хорватовићем, од који је први за заповедника целе маневрујуће војске одређен а остали су њему у помоћ придати,

20. На подне дођу питомци артилеријске школе враћајући се са практички упражнења у Крагујевцу, и једно 30 коњаника од стојеће војске из Београда.

21. После подне приспе цела на маневру позвана како народна тако и стојећа војска, од које се пехота народне војске размести у бивуак на северо-источној страни до саме вароши на благој косини брда, фронтом к вароши окренута; кавалерија буде распоређена од части у Љубичеву (заводу државне ергеле) а од части по најближим селима на Морави.

Артилерија и питомци артилеријске школе улогорени буду под шаторима на јужној страни вароши на равници близу старе касарне, фронтом к Морави. Пехота народне војске у колоној а артилерија стојећа у развртнутој линији.

По налогу светлог господара кнеза имала је цела за маневру сакупљена војска једну дивизију образовати, које се пехота делила на две бригаде, а свака бригада на две полубригаде. Првој бригади стално придата буде I-ва а другој друга пољска изолучена батерија. Остали шест батерија као и 4 ескадрона народне кавалерије представљали су резерву.

За бригадне команданте одређени буду инспектор народне војске пешачки мајор г. Димитрије Стојадиновић и пеш. капетан I. класе Љубомир Узун-Мирковић, од који први над првом а други над другом бригадом команду прими. За полубригадне пак команданте одреде се у првој бригади пеш. капетан I. класе К. Бучовић, а у другој пеш. капетан II. кл. Ђ. Хорватовић.

По наредби команданта од 21. Сеп. цела се војска 22. у мањим оделењама, свака полубригада кавалерија и артилерија одвојено, и сваки баталијон ескадрон и батерије за себе у производењу разни престојења упражњавала, ма да је јак и источан ветар велике сметње и тешкоће на пут стављао.

Наредбом од 22. наређено буде, да се сутрадан у 8 сати у јутру сва војска на пространој равници, северно од вароши у три линије распореди. Истом наредбом одређен буде управитељ војене академије штабни капетан I. класе М. Лешјанин да ду-

шности шефа штаба началника војске прими, место где ће се војска постројити избере и распоред удеси. Даље буде наређена парада за дочек Његове Светлости и то један баталијон народне војске састављен из војника и старешина свију остали баталијона, четири вода топција пешке и једног ескадрона народње кавалерије, од који ће кавалерија и пехота Његову Светлост на путу дубравичком при самом уласку у варош, а топчије у вароши пред двором за Његову Светлост одређеном дочекати.

23. У 7 сати у јутру крену се све части сакупљене војске на означено им место и построји се у 3 линије и то: Сви 9 баталијона пехоте у смакнутим колонама, у првој линији баталијон од баталијона 20 а бригада од бригаде 30 корака; војена банда подељена на две части, једна на десном крилу прве а друга на десном крилу друге бригаде. Четири пољске и три брдске батерије у другој линији позади баталијона прве линије остављајући за првим и последњим баталијоном слободан простор, и то тако да по једна брдска на крилима и у средини а пољске међу њима по две и две дођу; и на последку у трећу линију четири ескадрона народне кавалерије са кавалеријском батеријом на левом крилу остављајући исто тако као и батерија друге линије позади крилне батерије слободан простор.

Пошто г. началник у 8 и по сати редове постројене војске прође и прегледа и буде извршена промена фронта по једном баталијону друге бригаде левим крилом назад и још неки целом линијом напред и назад покрети, пак се сва војска у логор

однусту да се парад за дочек Светлог Господара спреми и у 11 и по сати на одређено место изађе. Истом параду имали су се придружити сви официри стајаће и народне војске, који су се у Пожаревцу десили.

Око 12 сати огласе два на брдо близу вароши постављена топа пуцњавом својом долазак Његове Светлости, који наскоро громким усклицима многобројног народа, који се овде стекао беше, поздрављен у одређени му стан дође, и одма пошто подворење кора официрског прими сходне наредбе за предстојећи маневар изда.

За исти дан после подне наређено буде да све части војске за себе у поље изађу и још једном разне покрете и преустројења пређу.

Око четири сата крене се г. министар војени са началником војске и штабом његовим праћен из стана свог и обиђе сва одељења војске, која су се на пространим и чистим равницама око вароши Пожаревца упражњавала, давајући упутства и изправљајући погрешке које би приметно.

У вече 23. Светли кнез нареди да сутра дан цела војска у поље северно од вароши изађе и тамо се у три линије распореди, пехота у првој, артилерија у другој а кавалерија у трећој и да се по прегледу у бојни ред у две линије и резерву построји, и разне покрете произведе. За прву бојну линију одређена буде II-га бригада из 5. баталијона нехоте и две пољске изолучене батерије; за другу I. бригада из четири баталијона и остале две пољске батерије, а за резерву четири ескадрона нар. коњаника

са кавал. батеријом. Све три брдске батерије имале су заузети место у бојном поредку између срењи баталијона П. бојне линије и од прилике 30—40 х. позади исте.

У 9 сати дође његова Светлост на коњу праћена свима гг. министрима, саветницима и многим другим страним гостима и пошто све редове војске прође и сваку част понаособ поздрави стави се пред средину и заповеди да се упражнење одпочне.

Као први покрет изврши се прелазак из овог парадног у бојни поредак и то по једном од средњи баталијона сваке бригаде залазењем левим крилом назад, после чега средња три баталијона П. бригаде на 380—400 х. од друге б. линије напред изиђу примајући у десно и лево од средњег баталијона и стројећи се у четне колоне; крилни баталијони задржавајући свој дојакошњи строј ставе се на 60—70 х. позади левог и десног крила ради бранења исте а батерије за прву бојну линију одређене једна пред десним, а друга пред левим крилом исте на 80—100 х. места заузму.

Баталијони друге бојне линије ставе се за одговарајуће баталијоне прве с крила, и у средину дођу брдске батерије као што је напред речено; за крилним баталијонима друге линије постави се по једна пољска батерија. Резерва састављена како је напред речено, ескадрон један поред другог у водним колонама, са батеријом позади у линији, измакне се на 400 х. позади друге б. линије.

У овом б. реду чинила је војска даље покрете тако одпочне најпре арт. прве б. линије ватру на

противника свога, који је предпостављен да је још далеко, затим пошто се он приближи развију се баталијони из четни колона у линију и одпочну ватру редовима, а баталијони, који се позади крила налазе, изашљу по један вод на крила у линије развијени баталијона да дејство њино подпомогну, па пошто се предпостави да је противник одбијен, построји прва бојна линија опет четне колоне и ове изашљу по 1 вод у стрелце да непријатеља гоне; движење се напред назначи, и цела војска наступати почне; но од времена на време наилазећи поједине части на већу силу противничку моралоше магновено застати, док по добивеним подреплењама позади опет пут себи непрокрче, и даље наступање не одпочну. Дошавши тако на местни одео један, који непријатељу заклоне и згоде за одбрану подаје, наиђе прва б. линија на знатан одпор, наступање се на целој линији заустави и жестока стрел. ватра одпочне, па пошто се виде да прва б. линија није у стању противника из zgodног положаја истиснути науми командујући да прву бојну линију са позадњим крилним баталијонима исте линије подрепи и тиме ју сходно ширењу силе противничке удесно продужи и на последку, кад и то довољно nebude, реши се да са два деснокрилна баталијона друге б. линије с десна постепено наступајући, промену фронта учини и на противничко лево крило са стране јуриш произведе. Напад овај имао је бити подпомогнут са још једном батеријом пољске и једном брдеке арт. Пошто усиљена ватра арт. са густим ланцем стрелаца противника узколеба, пођу поменути баталијони на јуриш и заишавши од пута

десним крилима учине фронт, и подпомогнути колонама прве б. линије, баце се са свом силом на непријатеља, који недочекавши удар узмицати стане. Прилику ову и кавалерија десног крила користи, па у нeredу одступајућег непријатеља нападне и разстројство доврши; после чега и средина војске противничке угрожена јаком силом с бока одступати почне, коме се на последку и лево крило придружи.

У сред овог на целој линији предузетог покрета напред и предпостављеног гонења нобеђеног противника, знак трубе око 11 сати свршетак маневра огласи и војска се по заповести Његове Светлости после кратког одмора у логор кретати одпочне.

Пошто истог дана Његова Светлост нареди да се сутра дан маневар са паљбом и раздвојеном војском на две части, које ће једна против друге дејствовати, произведе, изађе после подне г. министар војени са г. началником војске, његовим штабом и свима вишим командањима, да предел између Пожареваца и Млаве, гди ће се маневар производити осмотре.

Једна и то слабија част војске имала је задатак да Пожаревац и дољну Мораве брани, а друга од Пекмајдана и Градишта наступајућа да Пожаревац узме и себи пут у долину моравску отвори.

Нападну војску представљала је II. бригада са пет баталијона пешака, две пољске и три брдске батерије и 3 ескадрона народне кавалерије. Одбранителну пак I-ва бригада: четири баталијона пешака, један ескадрон кавалерије, две пољске и једна кав. батерија. За заповедника нападајуће војске би одређен штабни подполковник г. Ранко Алимшић а од-

бранителне инжињерски подполковник I. Бели-Марковић. Првом придат буде штабни капетан II. класе I. Анђелковић и другом штабни капетан I. класе M. Дешјанин.

Долину млавску од моравске дели један, једва по сата широк и од прилике сто метра висок, на обе стране благо и подједнако спуштајући се вис, који за бранитеља Пожаревца доста згодан положај подаје; од прилике 2000 х. пред подножијем овог виса тече равноодстојно с истим река Млава, на којој се, осим главног моста на насипу, који од Пожаревца у Градиште води, још неколико прелазака ниже овог налази, који се ако не за арт. а оно бар за пехоту употребити могу. Река је доста велика и само се при великој суши каква је сад на гдекојим местима прегазити може. Између поменутог виса и реке Млаве нема никакви препрека осим речице Могиле, која је за сада због суше скоро сасвим без воде. Северна страна долине од насипа као и подножје виса обрастло је већим и мањим шумицама и дисперсцано оградама и рововима, нагиб виса доста је стрменит и одкривен; на подножју пред фронтом никакви препона нема. По овоме се за бранитеља Пожаревца као најсходније подаје да се вис са главном силом држи а теснаци на Млави само са авангардом заузму, и прелазак преко реке брани.

У овом смислу буде и диспозиција учињена: I баталијон као авангарда одређен буде да главну ћуприју на Млави заузме и крепко брани, а међутим се тако распореди, како би и остале преласке преко Млаве, ако би противник ползовати хтео, бранити

могао. За случај одступања наређено буде да се тај баталијон према левом крилу кроз шуму повуче, а за бољу сигурност одступања заузме се иста са две чете пешака. Главна сила распоређена буде на вису самом са северне стране насипа, два баталијона у првој, један баталијон у другој линији, пољске две батерије на крилима прве б. линије а ескадрон кав. са кавал. батеријом нешто лево од друге б. линије.

Нападатељ распоређен у две бојне линије са артилеријом на десном крилу стајао је пред главним теснацом на Млави такође северно од насипа у намери да теснац овај заузме, бранитеља авангарду назад баца и на положај његов на вису нападне.

У 9 сати пре подне дође Светли Господар на боље маневра, и одма затим топови нападатеља почетак маневровања огласе. На скоро по овоме отвори се жестока стрељачка борба око ђуприје на Млави, коју су бранитељи заклоњени позади дрва и обале брентко подржавали. Нападатељу, који без икаквог заклона беше, непредстајаше ништа друго већ да на јуриш ђуприју отме, које и учини, но тек после жестоке борбе испадне му за руком да ју освоји и авангарду бранитеља к одступању принуди. Нападач је прелазак преко поменуте реке на три места извршио, и то: 1-во на главној ђуприји, 2-го на селској ђуприји, на 1500 хв. сниже и преко јаза правител. воденице на 300 хв. од прилике више главне ђуприје. При одступању свом могаше се авангарда само у шумицама за одбрану подесним и позади местни предмета какви зауставити и одпор даваги, иначе већом силом потиснута мораше брзо одступати. Наскоро буде она са

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

две чете, које су на подножију брда у шуми постављене биле, подкрепљена и за неко време противничка нападања заустави, но чим овај већу силу развије опет одступати стане. Међутим командант одбранителне војске примети да се колоне нападаатеља удесно ширити почињу, чиме се и намера његова да под заклоном тамо налазеће се шуме на вис изаћи и на лево крило бранитеља напасти мисли објасни. Артиљерија бранитеља пуцала је са виса на арт. и пешачке колоне нападаатеља но са slabим успехом, исто је тако и арт. нападаатеља само против стража бранитељеви ватру своју управљати могла, и тешке би губитке од ови претрпити морала. Што се је борба више подножију брда приближавала, с тим је она све жешћа постајала. Стрељачки лавац и с једне и с друге стране све гушћи биваше; резерве приближавале су се више својим подпорам и у моменту када нападаатељ под заштитом једног баталијона свог ивице шуме и подножија брда дочепати се хтеде изађу му два баталијона на сусрет, узбаце га назад и к одступању принуде. Пуцњава је у том магнењу тако жестока била да ју је тешко било на заповест Светлог Кнеза зауставити. Пошто се ватра утиша Његова Светлост заповеди да обе части назад одступе и да нападаатељ напад против главне силе бранитеља на вису произведе. Нападаатељ међу тим целу своју силу прибере и артиљерију са три ескадрона кавалерије даље десно на вис пошаље и кад се ова арт. у леви бок бранитеља и ватру одпочне, овај неимајући артиљерије да противничкој артиљерији на супрот пошаље, а видећи међутим да се

већа част пехоте на вис попе и на јуриш пође учини промену фронта левим крилом назад и предузме одступање дужом по вису, у ком се магновењу и знак да да се ватра заустави, маневар оконча и војска у стан поврати.

Сутра дан 26. пре подне гађано је у нишан из свију топова, изузимајући глатку брдску батерију једну и то најпре са 3200 мет. даљине из 4 пољске изолучене батерије; потом са 1800 мет. из четири пољске, две брдске и једне кавалеријске батерије с једног и с другог одстојања са гранатама. На последку избачено је са 800 мет. по три шрапнела из сваког топа. Успех уопште био је задовољавајући и без сумње би много бољи испао, да иак ветар на супрот дувао и сметао није. Особито се при овом одликовала прва пољска батерија.

Гађању овом присуствовала је и цела маневрујућа војска народна, која притом имаде прилике видети, како дејство има садашња изолучена артилерија. По свршеном гађању у нишан пролазила је цела војска парадним маршем поред Његове Светлости Господара Кнеза, при чему је особито држање смакнутости и равнање одржавала.

Кад се и парадни марш сврши, Светли Господар заповеди те се сва војска у густим масама у један четвороугао построји па дошавши у средину њену с коња јасним гласом следећу значајну, срце и душу сваког србског војника потресајућу беседу изговори:

Војници!

Од постанка данашње србске кнежевине ; од времена оног, кад је народ србски државу извојевао и у њој себи политички живот основао и осигурао, први је данас пут да Владатељ србски види пред собом своју оволику, са нужним војеним потребама снабђивену, војску.

Ви се, уверен сам, радујете и поносите, што сте ви први са којима сам одпочео преглед србске војске у већим масама, избравши за војена упражњења ово, у историји борбе наше отаџбине за своју слободу, од великог значаја место, у коме је пре постолећа србска војска, у сваком обзиру оскудна мојим блажене памети оцем предвођена, једнствено својом храброшћу, себи венац бесмрћа оплела ; а нама својим потомцима, на огњиштима неугасими огањ зажегла, који данис наша срца грије. —

Господо официри и војници ! Задовољан досадашњим успехом вашим, који имадо прилику сад оценити, изјављујем вам моју топлу владалачку захвалност, у тој надежди и уверењу, да ће ваш војнички дух, соревњив са мојим усрдијем, које полажем за добру организацију војске, дати ми повода, при другом нашем скупу рећи вам : фала вам војници ! Ја се у мојој надежди нисам преварио ; Србија се са вама дичи и поноси ! —

Збогом ! у здрављу се опет овако видели !
Завршетак беседе кнежеве прихвати громки усклик „ура ! живио кнез Михаил !“ многобројног војинства и народа, после чега Светли Господар заповест изда да се народна војска кући одусти, и у Љубичево

на ручак оде, куда је све командире војске, више официре и друге отмене госте позвао. При ручку устаде Његова Светлост и напије кору официрском следећу здравицу:

Господо!

Осећам потребу да овом приликом још коју реч рекнем, без које би ми се чинило неподпуно оно, што јутрос при распуштању овде сабране војске изговори.

Оно што мало пре са коња изреко доликвало ми је као владатељу и највишем заповеднику србске војске, у којој нам је надежда наше будућности; а ово што сад ођу да рекнем, изговарам у шест речи, као први војник, који испија ову чашу у здравље својих другова, са ускликом: **Живили господо официри, Живила србска војска!**

која је са гласним живио и многаја љета пропраћена.

Па како је здравица ова војсци намењена, то министар војни г. полковник М. Блазнавац у име целе србске војске Господару одпоздрави желећи да се србска војска и племе србско под управом свога првог војника узвиси и прослави.

Овако се доврши овај први и ако Бог да за организацију војске и будућност државе србске значајни маневар, у коме је народна војска својом послушношћу, добрим редом и дисциплином јасно доказала, да се Светли Господар и први војник њен крешко у њу поуздати може.

При свршетку неможемо пропустити а да непохвалимо целисходно устројство и ревност народни коморција, који у стању беху за цело време војску свагда изобилно са раном снабдевати, из чега се види,

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
И
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

да се ова установа прадедова наши са карактером и обичајем народа нашег слаже. Даље признати се мора да је народна војска примеран ред, дисциплину, и издржатељност показала; кроза сво време невидесмо никог, који би за важно дисциплинарно преступење какво казњен био, нити пољска болница каквог год народњег војника на лечење прими, при светом, што је народна војска под ведрим небом станом вала, а било је дана када ни ватре због јаког ладног ветра наложити није могла.

Заиста с поносом казати можемо да наш народ није мекушан већ челичан, и да се у спошењу тегаба службе војничке са сваком редовном војском упоредити може.

Зашто аустриска војска није успела противу пруске године 1866.

Из Oesterr.-Milit. Ztschft-a.

Многима је чудно, што једна и иста војска, као што је то аустриска, у једно и исто време, у Италији и према Прусској, сасвим неједнаке успехе показала.

Велика, по првима утисцима судећа множина одма је с тумачењем тога готова. Она каже у кратко: „Аустриска је војска храбра; она је од италијанске свакојачко боља; — али на северу била је, поред пуште, победа интелигенције над простом снагом.“

Ми мислимо, да ћемо у самом интересу нашем нешто чинити, ако такво површно тумачење вргнемо под мало ближе разјасњавање.

Пре свега да приметимо да су се такви противни последици у Италији и Немачкој у новије време више пута понављали:

1796 побеђује ерцхерцег **Карло** у Немачкој, а **Бунапарта** у исто време у Италији;

1805 побеђује ерцхерцег **Карло** у Италији, а **Наполеон** у Немачкој;

1809 побеђује ерцхерцег **Јован** у Италији, а **Наполеон** у Немачкој;

Све с истом и против исте војске.

Кад би се у овим случајевима, као што се то сада десило, само из тих последица опредељавала

вредност тима војскама и казано, која ће од њих у будуће бити претежна, то би се врло лако погрешило, јер на последке ратне имају уплива различити политични и војнички чинитељи, који се за сваку војну посебице узазнати и измерити морају, пре него би се изрекла пресуда о вредности које војске, и да се поверење или неповерење за у будуће дозволи укоренити.

И ми ћемо да покушамо, да о главним **ЧИНИТЕЉИМА**, који утицаху у овој војни на њене последке, најпре своје лично мишлење кажемо.

1.

Нацрт операција код северне војске.

Вероватност победе увек је код **ОНОГА**, који уме свуда, где се до боја доћи може, да с већом силом против слабијег изиђе.

По овоме истинитоме начелу ваља слабијем у толико вештије маневровати, да иако противника принуди поделити своју масу, те да га тако подељеног са својом окупном снагом савлада.

Тако је требала и бројно **мања** аустријска војска да ради.

А аустријска северна војска беше слабија — јер Аустрија савезом Пруске с Италијом принуђена бијаше, да и на северу и на југу у један исти мах војује, и дакле своју војску да подели; —

јер је Пруска још од неколико година за нападан рат спремала се и дакле своју војску пре подићи могла; —

иер пруска организација војске допуштала је Прусској, не само раније, него и у већем броју да се дигне; — и иер на аустријској страни између Чешке и Моравске бијаше само једна пруга железна пута (са само кратком упоредицом), а на пруској земљи бијаше мрежа од железних путова много гушћа и дакле за операције много удеснија. Напоследку и тај политичан узрок имао је бар индиректна уплива што Аустрија небијаше нападана.

Под оваквим опстојностима није се могло ни мислити, да Аустрија пође напред.

О питању пак, —

да ли би ваљало било, да се аустријска војска најпре у Чешкој или Моравској расположила?

да ли би боље било, да се оперирало најпре против горње Слезиие, или из Чешке управ к Берлину наступати?

итд. — могло би се много писати и за и против; али би за овај случај напразно било, иер се опет незна, какав би успех био у овом, какав у оном случају. Ми ћемо о свима тима могућностима дакле што мање спомињати и држаћемо се више онога, што је било.

Аустријска се војска најпре расположила у окупу код Холомуца; Пруси држаху главну војску у Лушици (полабска или 1 војска) а другу војску (само 2 кора) у Слезиии.

Аустријски је војвода тиме постигао 2 користи: 1, Неприатељ бијаше у незнању о правој на-

мери Аустријанаца, да ли ћеју т. і. да упадну у Слезіју, или ћеју поћи кроз Чешку, и

2. Ово незнање принудило је противника, да своју снагу подели.

Марширање Пруса овам' онамо између Лабе и Одре, и што доведоше гарду у Слезіју, — показује њихов неизвештан положај, а исто тако, држаху, да ће главни удар поћи на Слезіју. Пруси истина имаху три упоредна желењака и многе путове за везивање и брзо спајање одељених чета; али њихове даљине бијаху опет велике тако, да Аустријанци на крајој пружи између Чешке и Моравске пре у Чешку доспети могу, него што би се одвојене пруске војске сјединити могле. А и времена се тим добило, да се кренуте савезне трупе немачке за главно дејство искупе.

Да су Аустријанци изабрали први расположај у Чешкој, то би се раније, дошло до главне битке. Делење пруске убојне силе заузимањем Хановерске Курхесенске и Саксонске имало је големих политичких и моралних последица, али се није сматрало као раздвајање убојне силе, јер цело то раздвајање односило се на простор, а не на време. Да је аустријска војска одма из Чешке продрла, то би прелаз преко граничних планина заузео много времена, а за то време Пруси би помоћу толиких железњака опет се искупили, и у преваги над аустријском војском били, као год што им отворено и могуће било, да укупно и с превагом у Чешку упадну.

При наступу Аустријанаца у Слезіју, што би пак само до на границу ваљало 6 маршева, —

Пруси би, којима многи железњаци и преко 80 возова на руди бијаху, — опет лако 6 кор код Франкенштајна и Најсе искупили, и били би ту опет јачи него Аустријанци, који, да неби с лева крила угрожени били, големе масе у граничне планине према Глацу, Силбербергу, Швајдницу итд. изаслати би морали.

Ми дакле понављамо, да расположај код Холомуца доносио нам корист: да противника о намери нашој обманемо, њега на делење убојне му силе принудимо и тим времена добијемо, да операције кроз Чешку зближимо к операцијама савезне војске, па да с њом у један мах дејствовати узможемо.

Да расмотримо то и по времену.

У почетку Јунија још се у Берлину мислило, да ће аустријски војвода своју силу искомбити у Чешкој и према Берлину наступати. Због тога Пруси мету у Слезии само 5 и 6 кор, а главну силу тражише да искупе на Лаби и у Лужици, како за наступање против Саксонске, тако и за заштићавање Берлина.

Али аустријска војска не оде са главном силом у Чешку, него окрене к Холомуцу. Јунија 10 бијаше главна војска ту већ искомпљена.

Ово учини да се Пруси за Слезии не брину и поделе своју снагу. Видеше Аустријанце у јаким положајима код Холомуца са крилним подпорама у Јозефштату и Краљеву Градцу западно, и у Кракови источно; и напад на Слезии изгледаше изванредан. И Пруси одма нареде измену у расположају, те да Слезии бране, коју ипак Аустријанци пехтеше нападати. Први кор буде још 9 Јунија наређен да иде преко Хирш-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

берга слеској војсци; други кор као општа резерва мораде у доњу Слезію. Поред свију употребљених железњачких средстава, узму се још и многа кола за бржи пренос ових војска. Из целе Слезіе узму се државне касе, а тако и општинске па и приватне, да се чувају у тврђави Познањској. У граду Најси буду куће оборене, дрвље поизваљивано итд. — до-вольно доказа, да се бојаху аустријског упада у Слезію.

Аустријска војска од 10 до 17 Јунија провела је у Холомуцу онако. Но то се неможе узети као дангубица. Војске истина бијаху 10 Јунија искомпле-не, али са раном нестајаше најбоље, што се до 17 поправити морало; исто тако дало се времена кретању немачке војске. Пруси су тек 14 Јунија огла-сили свој излаз из савеза; Саксонци тек 16. при-сташе уз Аустрију; кредит за кретање војске у Ба-варској тек је одобрен 18. Јунија, итд.

А и Пруска је све од 10 до 21. Јунија ми-слила, да ће Аустрија прво на Слезію да пође, и подели своју главну силу по јачини и у простору још више. Гарда иђаше од Берлина право к Слезіи, и окрене с 1, 5 и 6 кором на југ, у горњу Слезію, између Ратибора и Најсе; главни стан дође од Фир-штентајна к Најси. Слеској дакле војсци, којој сада припадале и 1, 5 и 7 кор и гарда, и коју још чете од 2 кора по Слезіи доњој подкрепљаваху, — би-јаше придељен главни задатак; војсци пак првој, у Лужици, остане задатак више поредан.

Још 21, Јунија буде сва слеска војска узбуње-на; бојаху се од ненадне напада на Најсу, и миш

љаху да Аустријанци с великим војскама наступају од Цукмантела, Јегерндорфа, итд. у пруску Слезииу.

Док је пруска главна војска тако раздаљена била, креташе се аустријска војска у доброуређеном крилном маршу из Моравске у Чешку. На дан 17. Јунија одпочну кретања; 19. могаше већ **Бенедек** саксонске суратнике спојене са северном војском да поздраве; 21. оде и главни стан из Холомуца у Чешку Трибову.

До овог времена бијаху аустријске операције незамерне и како ваља. Јунија 22 већ одпочну обе оделите пруске војске да осматрају: прва војска преко Цитаве у Чешку, а друга на више места према аустријској Слезии; ал нигде немогаше се видети пешачких оделења, нигде на граници небијаше утврђења и увере се, да им се нема чега бојати од стране Слезиие, и да је аустријска главна сила на окупу у Чешкој. И Пруси одма похите к Чешкој, а само неке чете од 6 кора оставе да над горњом Слезииом мотре.

Сада улазе операције и једне и друге стране у нову стадију.

Продужиће се.

Ратни гласови.

Тек се рат на северу свршио, а већ се облаци куне на југу. Свет је створен да се тре; вечити мир то је мртвило, студен гроб.

Рата мора да буде, јер се у њему најбоље огледа живот народа; али рата и треба да буде, јер пра-вица међу народима још није подељена. Мирним путем правда се никад није постигла; и сва настојавања новијег века показаше се само нечовечне природе. То јест, пресуда са зеленог стола, горде дипломатије, увек је држала страну тирану, и увек је наређивала да роб остаје роб. Који се паћеник на њу ослања и од ње што очекује, тај ће навек остати паћеником. Угњетен народ нема нигде пријатеља до у себи самом.

И да ли се икоји могао надати, да ће Европа у деветнајестом веку дозволити продавање робова, против чега се северна Америка ето јуче борила? Је ли ико могао помислити, да ће европска изобразеност, поред ових начела, која се сада овде онде износе, толико посрнути, да одједанпут падне иза завесе средовековне тмине? Је ли ико и поумити могао, да култура европска у деветнајестом веку толико досеже? И ми сувременници толиких нових племенитих начела, доживесмо, да се народи продају, ми

дожевесмо да се народи продају и на пешкеш дају! Па још горе, ко би могао веровати, да слободњаци и напредњаци, какових Њоја има свуда по Европи, и оне моралисте, који се славе у јавном мишлењу европских народа, да ти људи, те племените душе, ни једним гласком непротестоваше протув тога поступка, нелибералног, ненапредног, неморалног, печовечног!! Ето колико је дубока и колико темељита просвета и изображеност европска! Или се зар мисли, да је то савремено са данашњим временом што је Аустрија дала, и Француска примила Млетачку на пешкеш? и ваљда се држи, да је достојан европске просвете онај говор, да се Аустрији Босна и Херцеговина уступи, и неznam коме острово Крит прода! Такав поступак само се осудити може, и такав поступак сву европску хвалу да је изображена и морална, најцрњом бојом застире.

Па је тако то и са турским царством у Европи. Толики племенити, и некад од Европе изображенији, питоми народи пиште под притиском дивље и сурове, цивилизацији неприступне и сваки напредан и човечан живот угушавајуће азијске расе, а та Европа при свој својој хваљеној изображености, још подпомаже тога угњетача, и још држи у синџиру бесна мухамеданизма бедне хришћане, она Хришћанка! О окајанаја дшти Вавилоња!!

И народи на балканском полуострову принуђени су да сами што себи израде. У почетку овога века усташе Србљи и с тешком муком, користећи се заплетом Европе у то доба, извојеваше у једном крају себи неке слободе, бар толико, да као људи живети

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И

могу. Много доцније крену се и Грци на исти по-
сао. Па је после протекло много година. Народи па-
тише и пате, тужише се и туже се; ал Европа, про-
звани чувар опште слободе, није никад хтела да чује
писку погаженог права и вапај векомучног робља.
Њој је доста, ако у речнику има и ту реч слобода,
па ма цео свет у оковима робовао.

И народи наново почеше сами се за се старати.
Устадоше Срби у Херцеговини, да се истргну испод
ноге, која им гази живот и светињу; ал Европа ни-
шта нечује, што би Богу угодно било, него још на-
ста и врати их у јарам њихова Тирана. Народи сад
видеше, да им је противан онај, о коме досад ми-
шљаху, да им је анђео хранитељ, они видеше и уза-
знаше, да им се само у себе уздати ваља, и одва-
же се на очајну борбу.

Хришћани на острву Криту подигоше се да
бране своју крв и веру. Тамо су Грци; то чуше
Грци по Епиру, и они се кренуше у борбу за сло-
боду; а обоје ово чуше Грци у Грчкој и ево хоћеју
да браћи помогну.

Крићани се већ више пута сударише с Турци,
и Бог им поможе, те их увек савладаше у боју. Кри-
ћани су народ сиромашан као и ми што смо, ал не-
мају оружја, немају праха, немају спреме, што је
све за рат потребно, а што ми имамо. Иопет нади-
чаше туроку војску. Влади турској у тој незгоди
хтеде да помогне паша мисирски, и посла јој један
повећи део војске. То је изгледало као страшно и
опасно за Крићане, јер њима као неукима тешко би
било издржати и са турском војском, а камо ли са

мисирском, која је много боља од турске. Али Крићанима Бог помогне, они се заверише прахом предака и крвљу потомака да ћеју да гину за језик и веру своју, за своју народност и слободу. И Бог не да своме да пропадне; Крићани надбише и побеше ту мисирску војску. Грчка пак као огњиште свима Грцима, не може да гледа, како јој браћа гину; из Грчке полетеше витезови у бој на помоћ, и као да ће и Грчка да се зарати с Турцима. Ту ће куцнути час за важан догађај, упливан за целу Европу; ту ће се заподенути **источно питањѣ**.

Источно је питање од поодавна авет за Европу. Са свију страна данас само се о њему говори, и противни су му сви они, који се досад хвалише тим, како су праведни, како проповедају о слободи и народностима, и како су увек готови да угњетеноме помогну. Али догађаји сами, као да ћеју, и дај Боже, да пресеку досадањи чвор Гордијев.

Драгаш.

ДОТЕРИВАЊЕ ВАТРЕНОГ ОРУЖИЈА.

Услед крвавих окушаја у последњем овом рату искочи пруска пушка иглењача (Zündnadelgewehr) знатно над досад постојећима системима спредпуњењих се пушака тако, да је читаву револуцију у ручном ватреном оружију учинила. Окушане грдне преваге и користи, што их та пушка показа над досад постојавшима, принудише готово све европске државе да своје досадашње пушке измењају по принципу именованих пушака.

Систем састраг пуњењих се пушака дакле признат је данас као најбољи и најпробитачнији.

Пруска га је прва примила и то још године 1850. после многих и других проба и препирања.

Изналазиоц тог њеног система био је Прус фабрикант *Драјсе*, који је тај свој систем још 1836 г. поднео био пруском војном министарству и 1840. први пут био усвојен код физиљирских батаљона, па онда опет укинут, услед неких неспоразумења, па тек године 1850. опет наново сасвим уведен.

Услед тих покушаја ваљда умложили су се у новије време ти системи толико, да их сад имамо доста и разних, више или мање савршенијих и практичнијих — простијих или комплициранијих. Тако су као што ћемо даље видети, при једној само проби у Америци год. 1863. били комисији поднешени 65 њих разних табвних система од којих су само два као

наизнатнија, али која су опет релативно један од другог боља, услед веће или мање своје практичности и издржности.

Тасу два система ова : један је поком се наједанпут пушка напуни са 15 фишека и који сви један по један за минут испале, а други је тако звани *Реаводу-в систем (Шибодајов систем)*.

Комисија, што је одређена била од американске владе у почетку ове године после дугих и проникнутих испитивања толиких система изабрала је најпосле овај последњи као најбољи и најпрактичнији и поднела влади о томе своје извешће:

С необоривим уверењем и мњењем, да се досадашње американске мускете и карабини у војски по овој системи дотерају.

Реаводу-ва пушка избаца *двадесет метака у једном минути*, а конструкција је тако проста, да се и најнеизображенијем војнику може дати у руке, па ће с њом знати лако и брзо да рукује.

Све ово што се о овој пушки вели побуђује нас, да ју мало боље погледамо и с њом се изближе упознамо.

Ово је оружје изнашао, као што американски листови јављају, неки *Х. О. Реаводу* у Бостону још у почетку године 1862. и он је скоро пет година на то употребио, да га продуженим проучавањем дотера до садашње његове савршености.

Још 1862. год. чињене су биле прве сурове пробе у арсеналу у Ватертовну и од капетана Родмана за знатне оглашене.

Кад се у почетку 1865. године скупм у вели-

кој државној пушчаној фабрици у *Ширингфилду*, у провинцији Масачузетској, на заповест американске владе једна војничка комисија под председништвом генерала *Дијера*, да би испитала све познате моделе састраг-пунећих се пушака односно на њиху способност као војничких, буду јој поднешени не мање него 65 разних таквих модела и сваки је изналалазио своје оружје морао сам да покаже, да му конструкцију разумачи и да га испали.

Комисија та после дугих и различних испитивања избере осам од ових пушака, као најбоље и најспособније за даље пробе међу којима је била и Реаводу-ва пушка. Она их је држала 10 пуних дана на голоме крову куће, у којој се комисија искупљала, те тако излагала их упливима времена и осим тога сваки дан их с водом поливала. За тих 10 дана, падао је снег јако; лед се ватао и криво на изложеним пушкама, како је кад мењао мраз и југовина, па при свем том сваког се дана пуцало из тих пушака, ма да се нису никако за то време чистиле. Затим су биле средством јаке вештачке топлоте нагло осушене. И сви осам пушака могле су се последњег дана још испалити, макар да је код неколико њих то чињено само са великом тешкоћу.

После чега избере комисија четири од тих осам пушака, да би их окушала са ујачаним пунећем, до максимум 80 грана барута и са пет кугли. Три пушке буду сасвим покварене, а још нису биле ни дошле до максимум-а пунећа, оне су се распреле већ при пунењу од 60 грана барута и са 3 кугле од којих је свака била тешка по 450 грана), и само

је Релводу-ва пушка могла да издржи ово пуњење (maximum) без штете, после чега је била са обичним пуњењем још и више пута испаливана. Затим се узела друга пушка ове исте конструкције па напунила са 120 грана барута и шест кугли, од којих је свака тешка била по једну унцију и испалила, па и то без штете издржала.

Чланови комисије огласе Релводу-ву пушку за, без сваке сумње, најбоље пешачко оружје, што је најпосле и председник комисије званичним путем владе доставио и овај модел од стране комисије препоручио за американску војску. Али међутим председник био је још одпре заузет за неки други принцип, по коме се више фишека наједанпут мете, па се онда један по један испљују (од тога принципа имамо и ми у Крагујевцу један модел,) који се с двадесет метака уједанпут напуни, па у минуто све то испали, и с тога се није био сагласио са комисијом.

Влада, услед тога, образује нову комисију, да с обзиром на сва добивена искуства, још једанпут испитивање предузме. Ова друга комисија, под председништвом ђенерал-мајора Хонкока довршила је своје послове у првој половини ове године; резултат је испао опет у корист Релводу-ве пушке, али је задржан у тајности, јер се американска влада изјаснила, да се хоће добивеним искуствима само сама да користи.

Релводу-ва пушка је устројена за металне фишеке, који су од американске владе усвојени.

Ови фишеци имају бакарну обвјачу и носе своју запаљиву смесу у себи, тако, да се они испљују

само простим ударом ороза на перо и потоме чине фаљу сувишном.

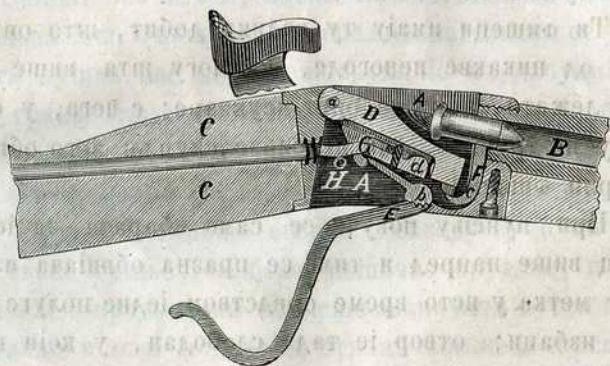
Ти фишеци имају ту велику добит, што они не трпе од никакве непогоде, па могу шта више и у води лежати, а да се опет неукваре; с чега, у смотрењу на трајање, они недолазе скупљи него обични папирни фишеци.

При пуњењу повуче се само обарача за један палац више напред и тиме се празна обвијача избаченог метка у исто време средством једне полуге напоље избацити; отвор је тада слободан, у који нови фишек с лакошћу упадне, к чему ваља још само ороз одапети и обарачу натраг потиснути, па је онда готово за пуцање, а док се то неучини опаљивање је сасвим помогуће.

Реаводу-ва пушка пуца, као што кажу 20 пути у минути и тиме је боља, у дужем пуцању, од оног система, по коме се 15 фишека наједанпут међу, а нема оних незгода, што их има овај последњи принцип, који може послужити као добар само тек за ислужену и изабрану војску (Elitetruppen) док се међутим Реаводу-ва пушка, као што смо већ казали, и најнеизображенијем војнику у руке дати може.

Тежина једне Реаводу-ве пешачке пушке износн само $8\frac{1}{2}$ до 9 Ћ, а карабини $6\frac{1}{2}$ Ћ.

слика I.

Изглед кундака по дужници, показујући у исто време и покретне делове у позицији за пуњење.

A је метална страница, која сајужава цев *B* са кундаком *C* и у којој се налази једна равноодстојна шупљина за еластично перо кресива (Pfannendeckel), *D* језичац утврђен је средством једне металне за-вртке у *a* и то у страницу *A*.

На горњој страни кресива шупљина је, која са шупљином цеви пасује.

E је полука ороза, која је утврђена средством једне игле код *b* и која је утакнута у стране стра-нице *A*; ручица поменуте полуке окренута је почивној точки кресива и свршава се ужљебом у доњу страну тога кресива; споњи врх ручице је заокругљен, да би олакшао пуно дивање.

F је лакатаста полука, утврђена код *c*, служи за избацивање празних фишека. Дејство је њено, да се фишечна обвјаћа правилно из пушке истера,

чим се дакле избегава сасвим потреба, да се те об-
вине морају претима водити.

G је месингска полука, која је постављена на
доњој страни кресива и код *a* утврђена; позади ове
полуге има једно одскочно перо, које притиска задњи
део поменуте полуге на вретено (Rolle) H. — Ова
комбинација месингске полуге, одскочног пера и вре-
тена служи, да би се осигурале функције ороза и
кресива при палењу.

Ову је пушку прва у Европу донела трговачка
кућа J. P. МБ. Доналдо и Ко. у Хамбургу, која
ради под именом Тоол-Ко. у Род-исланду, која ју
фабрицира.

Ово је оружје различним државама европским
већ поднесено и свуда побудило исту пажњу, коју
и у Америци, како својим знатним дејством, тако и
својом простоћом, својом точношћу у пуцању и сво-
јим солидним и елегантним послом.

Али осим поменутог досадањег пруског система
има и у Европи још и других система састраг пуње-
њих се пушака, као наприлику *енглески систем* од
Грина, који пуца 6 пути у минуто, а конструкција му
је врло проста и практична, а тај се систем, као што
чујемо, и код нас мисли увести, из узрока, што се
наше досадање пушке најлакше по њему даду до-
терати, после француски, аустријски, по овај није
нимало практичан са његове конструкције, зато се
и Аустрија устеже увести га у својој војски.

Међутим Пруси несамо да хоће сада да учине
и у артилерији огромну револуцију са својим новим

иглењачним двоцевим топом (Zündnadel-Doppelkanone), него ће и досадању пушку своју, да измену по неком другом жовом и чудноватом систему. Изналазиоц њихове пушке иглењаче *Драјсе* већ се занима пробама с тима и до који дан предаће Прусима и та два нова своја изналазка, да још и више импонирају Европи са својим надмоћијем у савршенству војничке технике.

Уверени, да ће се свакога јако интересовати та два нова изналазка *Драјсеова*, који ће скорим учинити може бити огромна дејства у свету и у војничкој струци ми ћемо овде да извадимо опис из једнога немачког чланка који је писао скоро један очевидац, који је присуствовао тим *Драјсеовим* пробама (кад их је овај сам правно), да би се могли упознати с њиховом конструкцијом, својствима и успесима учињеним при тим пробама.

„На месту за пуцање одређеном биле су две сорте ручног ватреног оружја и две сорте топова.

На удаљењу од 1000 корачаи био је намештен један нишан; један човек узе једно од оних чудноватих оруђа, чија цев само издаваше као неку подалу подобност са ватреним оружјем, и одма затим сину ватра, чусе први прасак, десет метака просу се брзо један за другим. Час стајаше, час сеђаше, час лежаше, час клечаше стрељач; његова лева рука влађаше пушком, а десним лактом подржаваше ју, лево плеће држаше пушку. После 10 избачених метака наступи пауза; оруђе је у свима могућим положајима на 1000 корачаи погодило нишан од осам стопах ширине и 6 стопа висине са 10 метака де-

сет пута; експеримент повтори се више пута, сваки пут са истим успехом. Најпосле гађачу буде заповеђено, да пуца сасвим брзо, 10 метака опалише нагло један задругим и успех показа 8 погодака; десет метака беху избачени за $1\frac{1}{4}$ минута. Пушка буде сада на страну остављена, а друга подобна узета, на којој се могаше приметити само јача цев, нишан се истури за једно пет стотина корачаи даље. Пуцање се зачне изнова; само су ово морали бити експлодирајући метци, са којима се пуцало, јер је после сваког метка одијекао од нишана јак, експлозији подобан звук.

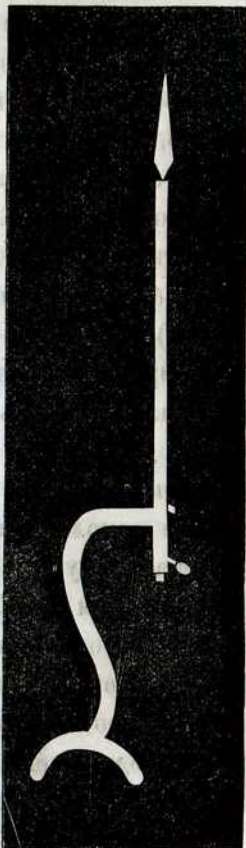
Оно је прво била нова Драјсеова пушка иглењача без кундака и жљеботине, (дрвеног цевиног жљеба) сасвим од гвожђа, три фунте лакша и 2 до 3 талира јевтинија, која може у минути осам пути да опали и на иљаду корачаи да погоди човека; а ово је друго била Драјсеова нова иглењачна шишана (цинднаделбикса), која на 1500 корачаи може још топове демолирати (разовити), мунициона кола у ваздух распрснути и са једним, на осам делова делећим се зрном осам људи за борбу неспособним учинити.

Уместо кундака и жљеботине има пушка у чудноватој форми неку криву ракљу (Stosstempel), које рамени део наслони се чврсто уз раме стрелца, а тиме је одклоњено отежавајуће и несигурно пуцање из слободне руке. Десна рука стрелца савршено је слободна и може са лакошћу да се движе од телећака ка комори, од коморе ка обарачи, а одатле опет ка комори (лежишту). При пуњењу пушка се нескида с рамена. Па и незгода, да игла лако сагоре, које се

покадишто дешавало код игленица, овде је код новог оружија немогућа, јер механизам узмичног пера (Abzugsfeder) причињава да игла готово у исто време скаче и напред и назад, тако да је она свагда далеко од експлозионог процеса, кад се овај од ње саме одма образује.

Преко свега тога је још читава пушка до бајонета и построја (справе) за пуњење сва превучена кожом ради лакшег руковања.

Сад се опет нишан истури још даље и довуче се мањи од она два тона; и што је најчудније било, то је, да су овде биле две цеви у једном оруђу са јужене једна поред друге. Између цеви налази се лафет, на коме је био мунициони сандук, између лафета и точкова десно и лево по једна цев, иза сваке цеви седи само по један човек. Једним само ухватом (Griff) и тргнућем (Ruck) отвори се задњи део она два послужујућа човека машају се сваки по свом седишту десном руком лево или левом руком десно, где по један фишек готов лежи; а чим се овај узме, одма се докотрља дуж лафета из муниционог сандука сам од себе други на место оног фишека (Ersatzcartuche). Стрелац пуни топовску цев, он влада истом као год са ручним ору-

жијем десно и лево, горе и доле, цеви имају циркуларно движење. Топција се углави чврсто у некакву ракљу, која му прса подупире и која је на штосптемплу утврђена, која је као и његово седиште кожом превучена; једно тргнуће, цев стоји чврсто; на један тренутак затим скотрља се метак унутра; стрелац се немиче са свог места, трзање је једва приметно.

Одма затим загрми од друге цеви други пуцањ и сада се започе од тога једнога оруђа савршена топовска ватра развијати; метци се истураху све наглије и наглије, на броју 8 метака у једноме минути, дакле на сваку цев по четири. Паузе биле су само, да би се резултати метака избачених забележили и утврдили, и да би се овде онде нишан још даље истурио; то је био *Драјсеов игленини двоцевак топ*.

Сад се довуче друго оруђе, исте конструкције, истог вида, истог руковања; цеви првога биле су по свом калибру налик на трофунташне, а овога другога на шестофунташне. После трећег избаченог метка заори се свеопшта радосна вика. Ја погледим на страну, где је био нишан, и усмотрим ватру: Једно зрно из једне од шестофунтових цеви на одстојању од 2000 корачаи пробило је скроз једну од кованог гвежђа даску 2 палца дебелу и запачило иза ње лежећу дрвенарију.“

Младен Јанковић,

инж. официр.

ПУТОПИСНА БЕЛЕШКА.

написао Јован Мишковић

АРТ. ПОДПОРУЧНИК.

Из Зајчара у Ђуприју.

Зајчар лежи близу састава **Књажевачког** (с десна) и **Кривовирског** (с лева долазећег) **Тимока**, и од великог је значаја и у трговачком и у војничком смислу. Варош **Зајчар** има 777 пореских глава, нормалне школе, полугимназију и једну цркву. Обитаоци су му вредни и доста имућни. Изнад Зајчара је брдо **Краљевица**, на коме се налази једно бастионирано утврђење, од 1862. године, и које би имало послужити као логор-зборно место — за источну границу. Краљевица је завршетак међе **Црне реке** (кривовирског) и **Белог** (књажевачког) **Тимока**. Зајчар лежи баш при устима долине **Црне реке**, а испод њега на $\frac{1}{2}$ сата састају се оба Тимока, и ту, у равници, налазе се неке развале, које мештани зову „**Костолац**.“

Из Зајчара воде путеви на све стране :

1, преко **Бољевца** за **Ђуприју**, **Јагодину** и **Параћин**, који ћемо пут ми и описати.

2, за **Неготину**, преко **Вражогрнаца** (415 гл. порез. и школу има), **Рготине**, (394 гл. порес. школу и цркву), **Копривнице**, **Салаша** (а може се и да се не удара на Рготину, — стари друм). Овај је пут добар насип и износи 10 добрих сати.

3, за **Књажевац** долином **Тимока** **књажевацког**, кроз **Вратарницу** и **Нови Хан**. Овај насип пролази код вратарнице кроз теснац, иначе је врло добар. Износи 8 сати.

4, за **Брестовачку Бању** и даље за **Жагобицу** у долину **Млаве**, тегобан пут, има 18 сати.

5, на **Вршку Чуку** (карантин) преко Тимока уз брдашца **доњи** и **горњи Ступањ** пење се. Овај је пут рђав коловоз и траје 2 сата.

Има још и више незнатних путова који воде у околна села, но који су од мањег значаја.

Изишавши из **Зајчара** долази се у пространо **Зајчарско поље**. То је равница са једва приметним брежуљцима, пукла на све стране у округ. Врло је угодна за логоровање и обучавање целе тимочке команде у полковом и дивизијонском учењу. Одатле се лепо види стеновито, натупшено брдо, **Стара Планина** према Бугарској.

На $\frac{3}{4}$ сата од Зајчара оставља се десно поток **Липак**, који утиче у **Кривовирски тимок** и ми сад идемо преко вододелне линије између **Црне реке** и **Књажевацког тимока**. Овде се први пут међа ове две реке прелази, и ми сад ступамо у област **Белог Тимока**. Од потока **Липака**, пут се све диже помало непрестанце, док почне силазити у долину **Лубничке** реке, на који кад доспе, долази се а у село истог имена: **Лубницу**, од кога и ова река име носи. У самом селу прелази се река.

Лубница одстоји за $1\frac{1}{2}$ сат од Зајчара. У Лубници налази се школа и има 233 пореске главе. Обитаоци су Повлашењаци и праве обштину за себе.

Да кажемо што о Лубничкој реци.

Лубничка река утиче спрам села **Грљана** (391 пор. глава, школа,) с лева, у књажевачки тимок. Због свога таквог положаја, што много к њу заовија, и што излази на овај пут и сече га, врло је удесна за непријатеља, који са **Вршке Чуке** долази, да корпусу, који се око **Заичара** налази, с леђа заиђе. Јер он, — непријатељ, — прешав границу и Тимок, место да наступа управо **Заичару**, где свакако мора бити трупа, може, а и боље би било, да наступа долином **Лубничке реке**, а пред **Заичаром** само да остави један мотрећи кор, па одједаред код села **Лубнице** да онима у **Заичару** с леђа заиђе, и на тај начин они би били обкољени и њихова повратна линија пресечена. Зато ваља уста те долине добро чувати, и са утврђењима снабдети, а које се је из вида изгубило при ошанчавању границе 1862. или, бар за онда то пебејаше још извршено, а можда је у пројекту било.

Из **Лубнице** села диже се пут да пређе међу **Лубничке** и **Планиничке реке**, у коју — реку — после 1 сата и долази, и спушта се у село **Планиницу**. **Планиничка** речица утиче у **Лубничку** и с њом заједно у **Бели Тимок**; у самом селу прелази се.

У **Планиници** нема ни школе ни крвке. Обитаоци су Срби и има их 169 пореских глава.

Од **Заичара**, дакле, до **Планинице** има добра $2\frac{1}{2}$ сата. Предео је догде прилично шумовит, особито од **Лубнице** па до **Планинице**.

Због Лубничке и Планиничке реке мало пре поменуто међа много скреће у десно (к северу) и јако се приближава Кривовирском Тимоку код села **Гамзиграда**, (115 пор. гл. и **Оснића** (283 гл. пор.)

Од села Планинице за у Болевац пут иде променљивим тереном: час се пење, час спушта, мало иде равном, па прелази какав поточак што у Бели Тимок иде, или се понешто уздиже, итд. све до Болевца. На 1 сат од Планинице на путу је кладенац **Касаповац**, од кога после $\frac{1}{2}$ сата, с овим путем састаје се и пут (жоловоз), што из села **Врбовца** (172 пор. гл.), с лева долази. После кратког времена долази се на место звано „**Црвена Пресека**“, где се један повелики камен, с десне стране, пута, налази. На овом камену види се једна жљеботина, вида једне грдне подковице, за који камен постоји народна скаска: да је Краљевића Марка Шарац на тај камен стао“ и зато овај камен зову и „**Марков камен**.“

На један сат, од прилике, од Касаповца ступа се у поље, названо „**Татар-поље**.“ Одакле до Болевца остаје још само 1 сат. На Татар-пољу прелази се сад други пут међа оба Тимока, и сад се ступа у област Црне реке. Идући кроз Татар-поље оставља се десно поток (јаруга) **Валакоњски** или **Буково**, јер извире из брда **Буково**, који поток утиче у Црну реку, јер међа Црне реке и Белог Тимока, као што мало пре рекосмо, иде од Ртња преко Татар-поља.

Ближе к Болевцу остају лево брда: **Црни Врх** (шумовит) и **Ижовица** (биће Жежевица), на којој се

неке развалине наоде; исто тако остаје с лева и поток **Лозановац**, који испод села **Бољевца**, с десна, у реку **Арнауту** слива се.

Пред што ће се ступити у **Бољевац** (паланку) пут се нагло спушта, те да сиђе у долину реке **Арнауते**, и ово је једна прилична препона на овоме путу за једну особито тешку и обтерећену трупу, особито зими и кад је рђаво време. Ово је искусила и наша брдска артилерија.

Бољевац, кроз који овај пут пролази, то је једна паланчица од 30 пор. глава и има лепу нову цркву с торњем, школу и среску канцеларију. На-лази се и неколико дућана и механа. Изнад њега опет на реци **Арнаути** леже села **Бољевац** (преко 100 пор. гл.) и **Добрујевац** (148 пор. гл.) која оба села са паланком чине једну општину. Обитаоци су сви Срби.

Кроз **Бољевац** протиче, дакле, река **Арнаута**, која примајући, ома испод **Бољевца**, поток: с лева **Змијанац**, а с десна **Грнчарски**, утиче у криво-вирски тимок с десне стране. Околина је **Бољевца** врло плодна.

Положај **Бољевца**, у војничком смислу, доста је важан. Он лежи у другом пододелењу, дакле у средњем делу **Кривовирског Тимока**, и може се сматрати као зборно место подпоре за корпус, који би се у **Заичару** настанио. Око **Бољевца** (изнад њега) имала би се издржати друга борба са непријатељем, који би овим путем наступао; али ова борба неби била тако значајна и дуготрајна, као она трећа, што би

изнад села **Лукова** тек сљедовала, и о којој ћемо ми доцније говорити.

Из Бољевца воде путеви у околна села, од којих најизнатнији је онај, што води преко села **Валакоња** (370 пор. гл.), затим прелази Тимок, иде уз **Велину реку** (с лева утиче у Тимок црни) до у село **Подгорац** (766 пор. гл., црква, школа), прелази **Злотску реку** (с лева рони у Тимок криво-вирски) и силази у **Врестовачку Бању**, где се састаје с оним, што из Заичара у Жагобицу води, те Тимочки басен са Млавским везује. Овај је пут истина прост коловоз, али је од велике важности; јер трупа што из басена Млавског иде, овим путем на Бољевац може заћи Заичарском корпусу за леђа, и повратну му линију пресећи. Њега би ваљало бољег начинити, јер њиме је свеза млавског басена са криво-вирским Тимоком много окрачена; а иначе би се морало обилазити чак на Заичар, те да се из Жагобице у Бољевац дође.

Исто толика је, ако не још и много већа потреба, да се овај пут (кроз Бољевац и честобродицу водећи) што ћемо га описати, свеже са оним, који из **Књажевца** на **Бању**, и даље у **Алексинач** и **Ражањ** — долину **Моравску** води. А то би се доста лако учинити могло, кад би се од Бољевца просекао пут преко седла између **Ртња** и **Ласовачке планине** (а мештани веле, да је ово лако могућно извршити, јер је то седло јако угнуто), па око Бање да се састави са оним што из **Књажевца** за **Алексинач** иде. Тим би се путем довела у свезу, врло кратком линијом, **јужна Морава** са **Црном Ре-**

ком, а иначе је врло обилазио; јер, да се из Алексинца у Бољевац дође, мора се ићи на **Вању**, **Њњажевац**, **Зајчар**, **Бољевац**, а које износи преко 20 сахати, а овај **нови** пут неби изнео више од 5-6 сах. Каква разлика, и каква добит?! У војничком смислу од неоцењене би користи био стога, што би један обсервациони кор, на том путу налазећи се, имао у власти: и онај пут што из **Њњажевца** (изворног предела Белог Тимока) у Алексинац (јужну Мораву), и онај други, што из Зајчара (долине сајузног Тимока) у Ћуприју (главну мораву) води. А то је велика корист која се при садањем стању ствари недобива. —

Од Зајчара до Бољевца има добри 5 сахати.

Пут је приличан, већином још и не најбољи коловоз, који би ваљало свакојачко дотерати. Предео доста шумовит и плодан. Воде има прилично.

Изнад Бољевца, на 1 сахат од њега, уздиже се, од кречног камена састављено, брдо **Ртањ**.

Ртањ добија име од свога вида, што наличи на лежећег рта. Висок је на 3900 стопа. **Ртањ** је планински чвор од кога иду вододелнице на све стране;

а, Источно; на **Ласовачку планину**, одакле се две гране одвајају: једна, тегли североисточно преко **Ижовице**, на онда преко Татар-Поља, и обилазећи изворне пределе Лубничке и Планиничке речице, завршује се са **Краљевицом** изнад Зајчара; и то је била вододелница Црне реке и Њњажевачког Тимока. Друга, иде к југу на **Девицу** и **Озрен**

планину и прави вододелницу јужној Морави (**Моравици** наименце) и **Књажевачком Тимоку**, под б. К северозападу; на **Лукавицу**; у изворном пределу **Црне реке** и **Честобродице**, одакле се једна грана одваја к северу, те прави вододелницу поменутих сада рекама, и даље до на **Сто** планину. И то је било **главно стабло** планинског ланца на десној обали мораве, јер оно је главна вододелница **Тимоку** и **Морави**. Од овог стабла пружају се к Морави друга споредна стабла те деле **Црницу** од **Ресаве**, а ову од **Млаве**. Вододелница између Млаве и Мораве једва је приметна при ушћу. — И **Сто** је опет планински **Чвор**, који даље пружа од себе гране на све стране, и то: између **Пека** и **Поречке реке**, између **Поречке реке** и **Дунава**, и између **Тимока** и **Поречке реке**. Друга грана од **Лукавице** пружа се к саставу обојих **Морави**, те код **Сталаћа** образује теснац. Од овог се опет ланца одваја један споредни, те води управо ка **Црници** и завршује се са кречовитим брдом **Ваба**. Овај споредни је **Ланац вододелница Честобродици** и **Морави**.

Сва ова под б, именована стабла једне су текстуре: **Кречни камен**, и гола су, која се природа продужава чак и до брда око **Манасије**, **Раванице** и **Горњака**; а десно до **Стола**, и одатле на брда **Визак** и **Кривељску планину**. Прво стабло под а, није те природе, и обрасло је више или мање шумом.

Ово су била два главна стабла, која се од **Ртња**

пружају, али има још једно, које је од мање важности, а то је:

в, Које се к југозападу пружа и прави вододелницу **Моравици** и **Јовановачкој реци**.

Због своје висине и видности из далека, био би **Ртањ**, при триангулисању Србије, једна од главних триангулационих тачака.

Сад да пођемо даље.

Кад се из **Вољевца** изиђе, пут почиње помало пењати се; предео је отворен и видан. Плодна поља и грозни виногради расути су по околини. На 1 сахат од **Вољевца**, остављајући лево **горди Ртањ**, прелази се река **Мироштица**, која из **Ртња**, код села **Мирова** (104 мор. гл.) извире, од кога села и име носи, па се у **Црну реку**, с десна, код села **Јабланице** (208 мор. гл. с Црквом) улива. Одатле после $\frac{3}{4}$ сата стижа се у село **Луково**, остављајући лево голо брдо **Облу**, које је брдо име од свога вида добило.

Од **Вољевца** до **Лукова** $1\frac{1}{2}$ сахат.

Село **Луково** има 155 пореских глава. Обитаоци су му Власи. При самом уласку у село прелази се **Кривовирски Тимок**. Још у самом селу долина **Црне реке** почиње се стешњавати, и образује теснац, кроз који пут $\frac{1}{4}$ сата води. Ово је важна тачка удолини, а још важнија биће она на којућемо мало доцније доћи. Него, кад смо споменули ово стешњавање долине **Црне реке**, да кажемо што и о њеном поделењу.

Долина Црне реке или **Кривовирског Тимока**, по створу саме природе, дели се на три дела,

на: доњи, средњи и горњи или изворни предео Кривовирског тимока, Доњи део рачуна се од ушћа па до теснаца, који од села Звездана до изнад села Гамзиграда траје. Одавде до села Лукова други је или средњи његов део; а од Лукова до извора његових т. ј. до вододелнице између њега и Честобродице, рачуна се горњи део кривовирског Тимока. Ови су, дакле, делови један од другог самом природом одељени, и сваки за себе прави особито, одељено од другог парче, које и своје посебне вредности од другог имаде. —

Пошто се из села изађе, на $\frac{1}{4}$ сахата, предео се шири и претвара се у једну као карлицу, која је од свуда, рекао би, затворена, и која је баш створена за битку. На $\frac{1}{4}$ сах. од села пређе се поток Лукавица, која има своје врело близу поред (лево) пута, у подножију кречног ланца, који се од Ртња к северозападу пружа, и која је одма при извору тако јака, да може два воденична камена да обрће. После $\frac{1}{4}$ сата пређе се и Лозичка речица, и сад се наступа на једну дивну позицију, јединствену у овом пределу, која има да реши напредак, или савршено упропашћење непријатеља, или бранитеља.

Позиција. Ома с леве стране, близу пута, стоји једна истакнута из поменутог ланца тераса, висине таман такве, да се војнички употреби. Поседнута она добро држи и сама готово цео пут, од Бољевца идући, у шкрипу. Нагиби су јој од стране Бољевца и пута стрми, а острагу благи, таман за оступање, ако потребе буде. Од стране пута и пред њом, у подножју њеном, налази се мало шуме, која би се корисно

за прављење засека употребити могла, и тиме пролазак отежао. С десне стране пута, према овој тераси, равница је, и у њој, близу утока **Лозичке реке** у **Тимок** (с десна), стоје остаци некаквог старог логора, који је био четворострани бастионирани редут. По његовим барутним магацинима види се, да се непријатељ очекивао више с преда (од стране Бољевца), и од стране пута, а никако одострага, или од стране Тимока. Јер његово положење такво је, да га непријатељ од стране Тимока неби могао снажно напасти, почем тамо Тимок дере у подножију онога ланца, који је с лева вододелница Црној реци или Тимоку; а управо с преда опет тешко се може напасти, јер му на путу стоје Тимок и Лозичка река, које се баш пред њим (логором) састају, и што с те стране управо некаквог башни пута нема. Дакле једино остаје напад Бољевачким путем косо, и с десне стране у бок. Само немогу да растумачим на што му је она табла на левој страни одприлике у средини? Да ли се и отуда надао каквоме нападу? Можда је онда туда врло пролазно било, а и пут из **кривога вира** у **Луково**, може бити, да је онда туна пролазио, уместо овуда гди сада води. —

Без икакве промене и на истим начелима могла би се ова позиција још боље обновити и у сајзу са поменутом терасом тако бранити, да би тешко било отети је, ако би се само добро бранила. Јер непријатељ неможе с левог ни с десног крила ову позицију обићи: с левог, неможе што му то крати Тимок кривовирски, и што тамо некаквог угодног пролаза

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

нема; а с десна није му могуће с тога, што му она
тереса на десној страни то недозвољава. И њему као
најкористније остаје: Или нападати прво на ону те-
расу, с које се после догор у перчин туче, које је
свакако боље; или, да то напусти па да наступа пу-
тем на догор, и да га нападне свом силом с десна у
бок, које је много теже и мање користи даје од пр-
вог. Истина, да ако би се у другом случају успело,
и догор отео, онда је осечен пут и онима на тераси,
али би овај задатак опасан био. Уобште, ова је по-
зиција врло јака, и њен је задатак у колико важан,
у толико и тежак. Како би се пак доиста ова пози-
ција у стање јаке одбране довести могла, то би био
посао посебног и нарочитог испитивања, а ја овде
само излажем обшта начела, и обраћам пажњу оних
читалаца, којих се тиче, да за њу знају.

свршиће се.

УПУТ ЗА ЗАПОВЕДНИКЕ ОД СТАНА.

Из *Journale de l'armée belge*, Août 1866.

ПРЕВЕО

Илија Чолак Антић капетан.

Увођење ватреног усавршеног оружја са жлебним топовима данас већ је свршено, а пушке пунеће се отраг у предузећу су свуда) зактева у предвођењу трупа разна преиначења; оно принуђава да се месност која окружава војску много даље рекогносцира и чува, него што је то отпре чињено, и изискује много дуже маршеве тактичне пре него се неприатељ нападне; јер противници немогу више у близости један другог да се логоре, као што је то за време оружја краћег ношења било.

Вежбање трупа у логорима мора се у овом правцу извршавати и командујући генерал мора на следеће пазити:

Одреза.

I., И најбоље удешене мере остаће без дејства, кад се немарно и без мозгања упражњавају. У мирно доба најбоље спремање војника у вршењу пољске службе јест мјестна служба правилно и строго испу-

њавана. По несрећи официри обично сматрају то олако и само с тачке гледишта врло скучене садашњости. Отуд следује да мало по мало шљбоци, начелници стража, мењање шљбока, позив к оружију, патролирање и напослетку све службености показују својом распуштеношћу, да се нецењује довољно прека потреба, да ваља при извршењу ових формалитета — по изгледу тако мало — важних — употребити тачнос, бригу па и сами понос, које су услови добро уређене и ратоборне војске. Пољска служба рђаво извршавана производи по неизбежној несрећи немарну службу и у самом рату.

Командант логора употребиће дакле у свему, што се овог важног предмета тиче, највећу строгост, и шефови корова пазиће, да њини почињени никакву обвезаност, која их се тиче, незабораве.

II, Осим тога један дан у недељи биће нарочито опредељен за упражњење на терену по правилима логорне службе.

Тога дана трупе оставиће логор узору ићи ће да на неком остојању позицију заузму. Тамо ће се поставити у бивоакирање. Понеће собом што им је нужно за један оброк. Маршираће војнички бао у самом рату с авангардом и крилним трупама. Кор војске биће заклоњен предстражама с њиним потпорама; поставиће се трупе одвојене и одашиљаће се патроле и расматрачи.

Генерали и шефови генерал-штаба осматраће линију пред-стража; увераваће се дали је та линија ко што ваља постављена и дали су сви улазци у бивоак добро осмотрени.

III, Остојања за чување много су већа него пре. Није више могуће да се осматрајуће страже тако близу приближе као пре. С друге стране усвајајући за овај велики простор начин обичне пажње, морала би се дуплирати и триплирати снага и број стража сигурности, које би трупе заморавало. Маршал Биго да је о овоме врло отлична поучења којих су важнос садашњи ратови потврдили. Командант логора треба с њима да се упозна. Немачке и Руске војске већ их одавно упражњавају, а Маршал Мак-Махон похваљује их у својим настављенима за логор Шалонски. То је нарочито служба рекогносцирања понаврана и извршавана с два или три разборита човека, а не водовима или полу-ескадронима, јер би нас онда непријатељ још издалека угледати могло. Праизи дају овим патролама име карактеристично (Schleich-Patrouillen) т. ј. патроле које посматрају пузећи, увлачећи се и пењући се на висине. Позади крсте се неколико одељења појачих за одбијање непријатељских патрола и приваћање својих.

Треба се држати овог начела, да је један добар низ малих одељења напред истурених и много-бројним патролама подржаваних много јачи од низа ведета наигуше постављеног. Ова рекогносцирања независна су од оних назвањих почасним, нападателних и т. д.

IV., Око пола дана приступиће се промени предстража и крилних патрола са свима предосторожношћима, које једна операција тако деликатна захтева у самом рату.

Главно-командујући одређиваће поредом по јед-

ног генерала под његовим заповестима за вођење авангарде и постављање низа сигурности.

Он ће такође послати напред једног генерала или више официра (коме ће најпре саопштити своје намере) с неком трупом пехоте и коњице за замаивање непријатеља и заваривање кордона свог.

За време логора служба пред-стража чиниће се једаред и ноћу.

Састав и образовање кора војеног.

Убојни ред.

Логорни кор војени састоји се:

1., Из две дивизије пехоте; свака дивизија од две бригаде, свака бригада од две регemente, и свака регемента од два батаљона. Осим тога по један батаљон Карабинера придодат је првој бригади сваке дивизије.

2., Из једне бригаде коњице и

3., Из пет батерија од којих четири су возеће а једна јахаћа.

На сваку пешачку дивизију дођу по две батерије возеће, а батерија јахаћа припада бригади коњичвој

ПРИМЕТБЕ.

I., Батаљон карабинера неулази у линију са батаљонима бригаде којој је придат, већ остаје на располагају команданта дивизије, и он га може употребити било као авангарду или резерву, било за потпору крила или напоследку да оделењима

својим заузме оне части бојне линије, које за пуцање из позиција најодесније буду.

Карабинери имају поглавито тај карактер; и било би погрешно да се они излажу као обични стрелци и под истим условима, јер су то трупе специјалне и отличне, које су само онда од особите користи, кад им се прилика пода да своја скупочена својства развију т. ј. кад под заклоном и с наслона пуцају. Од њих нетреба брзину, већ сигурнос гађања тражити.

Убудуће рола карабинера биће још већа, и сад баш треба их снабдијети оружјем врло точним и далеко носећим.

По потреби може главно-командујући скупити оба батаљона карабинера за какву особиту целъ.

II., Према су свакој пешачкој дивизији придате по две батерије возеће, опет главно-командујући при маневрама корпуса, скупиће две или три батерије и од њих резерву образовати. Тактика артиљерије, одкако су жлебни топови уведени, знатне је промене претрпила. С новим топовима артиљерија нема више потребе да тако често позиције мења. Разлика неколико стотина метара у остојању готово нимало неослабљава поражавајуће дјество граната и шрапнела распрскавајућих се, које баца са особитом точношћу, и који на врло великом остојању дјелују као картечи са више снаге него стари картечи на 250 до 300-метара. Није дакле нужно, шта више често ће бити и штетно, да артиљерија сједује наблизу трупама којима је придата, а никако да их не-

прати до близу непријатеља; гди би неред, пушчаном ватром у њеној послуги произведени, шкоди више њеном діеству, неголи извісно увећање остајања.

III. Тактична јединица у рату је дивизија састављена из сва три рода оружја, а јединица на маневри јест бригада. Растојања у бојном поредку између ових разних части, као и између батаљона узеће се ова:

Између батаљона	30	корака	20	метара
„ регимената	45	„	30	„
„ бригада	60	„	40	„
„ дивизија	75	„	50	„

Кад се буде маневрвало у густим батаљоним колонама, онда ће се између ових остојања за развијање нужна т. ј. остојање дивизијоно од вође главе и вође последњег дивизијона предидућег батаљона.

Подобне колоне врло су лаке за управљање и добијају се истим движењима, која чине водови у батаљону. Може се из њих поставити унапред бојни поредак фронтом батаљона; и при образовању из колоне налево ил надесно бојног поредка, батаљони имају међу собом после свршеног движења растојање од 30. корака. Извештај о операцијама логорним од 1845. године садржи о томе потпуно настављење, које се штудирати може.

IV. Пешачка дивизија у бојном поретку може заузети три разна строја: 1.; само у једној линији, 2.; у бригадама једно поред друге, 3.; у бри-

и гадама развиеним једна у првој а друга у другој бојној линији.

Први начин више је парадни строј и за смотре а врло ретко за рат. И заиста има прилика кад смо принуђени да брзо велики простор заузмемо, да би непријатеља магновено у једном пробитачном терену задржали до доласка других трупа, као што је чинио маршал Лан код Фриланда; али је тај поредак за нападање опасан, и ратна вештина изоставила га је.

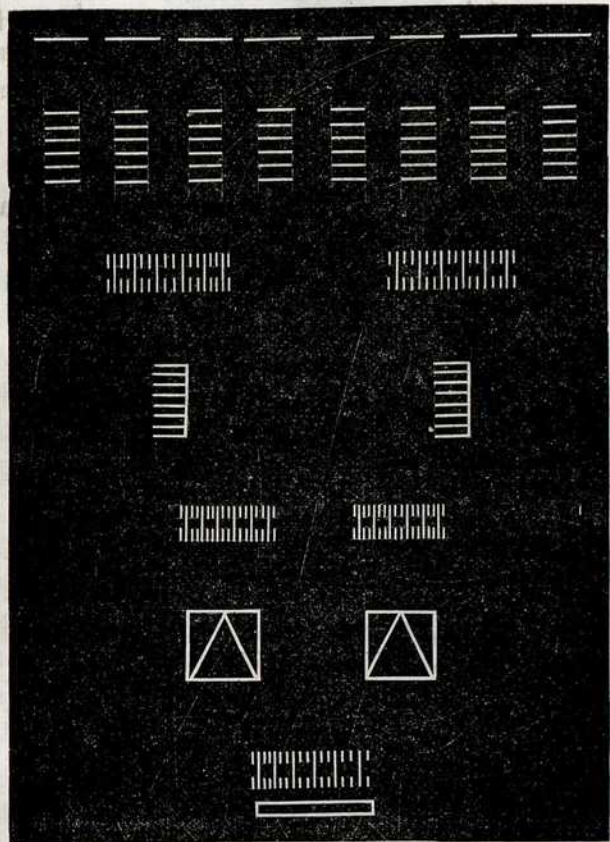
Други поредак прописао је Наполеон за корпусе који су се код Аустерлица тукли, и Аустријанци су га усвојили као основ за њову војску. Командант бригаде располаже онда обема линијама. Ова формација је нарочито поспешна за постепена движења бригада у два линијама и за борбе у пределима испресецима, испуњеним месностима за напад или за обрану и кад смо принуђени да бојну линију поделимо.

Трећи поредак т. ј. кад су бригаде једна иза друге развијене, добар је нарочито за борбе у отвореном пољу и најчешће је у рату употребљаван. Он је основ прајској војсци, и генерали француски и белгиски најчешће га употребљују. То је такође онај поредак, којим ће се најчешће служити у логору, а да се међутим и формација бригада једна поред друге непренебрегава.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

СТРОЈ ПЕДНОГ КОРПУСА

слика 1.

- V. По напред казаном слика 1. означава основни развијени поредак за корпус у логору. Основни поредак развијених бригада једна поред друге представиле иста фигура. Само растојања између 2-г. и 3-г, батаљона сваке линије биће од 40. метра, биће расвојање регименте. т. ј. у првој линији видимо на десном крилу прве дивизије 1 и 2 регименту, на левом крилу друге дивизије 5 и 6 регименту а у другој линији и друге две регименте од сваке дивизије. У трећој нам је линији дивизионска артилерија, у четвртој карабинери, у петој резервенске батерије у шестој коњаници, и на послетку јахаћа артилерија.

продужиће се.

1 слика

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПУТОПИСНА БЕЛЕШКА.

написао Јован Мишковић

Арт. подпоручик.

Из Зајчара у Ђурију.

(Свршетак)

Од ове позиције пут се помало уздиже и води једним језиком, који се зове **Калафат**, докле где се пред Меаном „**Стражом**“ неизађе на једно седло, које се између она два упоредна ланца налази, који границе Црној реки праве. Доклегод се не дође на то седло, а и на самом њему врло је згодан положај за бранитеља, који од позиције ка честобродници одступа; јер **Калафат** пружа се дугуљасто под благим нагибом ка утоку Лозичке реке у Тимок па је међу обојима. Док се на споменуто седло недође оставља се лево манастир (црква) **Лозица**, код извора реке **Лозице**, у прекрасној дољи, у самом подножју десног кречовитог ланца, што се од Ртња пружа; а на десно од пута остаје село **Криви вир** са Школом, Црквом (Лозицом) и око 320 пореских глава. Обитаоци су Срби. Баш изнад села налази се главно велико врело Црне реке, која од овог села и носи име: „**Кривовирски Тимок**.“ Ово је врело при самом свом истоку тако јако да одма за воденицу служи. — Свакоме је сигурно позната чувена „**Кривовирска вуна**,“ која је бар у Србији, на првом

месту, и која је главна артика извозне трговине у овоме крају.

Са поменутог седла силази се на брзо меани, која се зове **Стража**, а зове се тако ваљда с тога, што је, готово, на уласку у велики теснац **Честобродице**.

Од Лукова до Страже $2\frac{1}{2}$ сата.

Главна карактеристика тока кривовирског тимока од Заичара до кривог вира та је, што се он више приближује својој левој вододелници, која је нижа и шумовитија; код оне пак, што се од Ртња пружа, обратно је. Због тог његовог тока и јест његова десна обала шира од леве, нарочито у средњем његовом делу и изворном пределу.

Пут је догде приличан; предео плодан, доста шумовит и раван.

Више логора одваја се деено пут за у **Криви вир**, а пред **Стражом**, на самом седлу, долази из кривог вира пут те се састаје с овим.

Даље, пошав, наступамо у предео са свим друге природе. Одма од Страже пут иде на више, и после $\frac{1}{4}$ сата долази се на праву међу **Кривовирског Тимока** и **Честобродице**, дакле на вододелницу између басена **Тимока** и **Мораве**. Ту се, дакле, прелази ова главна вододелница, и пут иде доста стрмо, око $\frac{1}{2}$ сата, док несиђе у дно долине **Честобродице**, која све већа постаје од придолажења разних горских потока са стране. Одатле $\frac{1}{4}$ сата диже се једнако, после иде мало равно, па почиње силазити, док неizaђе код манастира **св. Петке**, у отворено

поље, у предео звани „вешала.“ Док пут води кроз овај теснац прелази се Честобродица преко 6 пута.

Од Страже до Св. Петке $2\frac{1}{4}$ сата.

Пут је овај тако рђав, а особито у кишње и зимње доба, да пешачка артиљерија (а и за брђанску је тешко) једино са својом запрегом неможе никако овуда проћи.¹ У Честобродици (теснацу) је стара букова шума, а црвена неплодна земља.

Пут овај, држим, да би могао бољи бити но што је сада, кад би се више стране држао, а да несилази чак у дно долине; можда би с тим испао нешто дужи, али ништа за то.

Баш при изласку из овог теснаца, гди се од дрва и стрмих страна види само небо изнад себе, лежи манастир св. Петка на десној обали Честобродице; а поред самог пута, на левој обали Честобродице лепа, нова, пространа меана, по плану I класе, која је својина манастира Св. Петке.

Овај теснац могао би се успешно, са малим бројем људи против много већег противника бранити, и то је једна такође zgodна точка за бранитеља, који има задатак, да прекрати непријатељу, који од Бољевца долази, да у долину Моравску сиђе.

Одавде на готово до Ћуприје пукло је поље широко, које просецају ове три главне реке: **Морава, Црница и Честобродица**, само што је та пољана голема подељена Црницом на 2 приметна дела; јер је

¹ Ово је доказала и наша Артиљерија, кад је 1862 год. у Децембру овуда пролазила, да на Тимок иде, јер брђанска арт. једва је с муком овуда прошла, а пољска морала је чак на Бању обилазити.

њена десна обала високи оцек, и цео предео на њеној десној обали узвишенији је и постепено се, од вододелнице њихове спушта к Морави. Ова су два дела врло удесна за догоровање и упражњавање Тактике већих бојних јединица, као и за концентрирање сила против непријатеља који кроз Честобродицу долази; особито је за то удесан овај први део: од Св. Петке до Црнице.

Пут иде сад левом обалом Честобродице, па прешав **Клачевачки** поток, долази у село **Доњу Мутницу**, које је на $\frac{1}{4}$ сах. од свете Петке удаљено. Ово село лежи у подножију, с источне (леве) стране кречног брда **Бабе**, која је завршетак вододелнице, која се чак од Ртња пружа. Са њене западне стране лежи село **Горња Мутница**. На десном пак ланцу, према Баби, лежи од части каменито брдо **Деверсиловица**, а неки га зову **Вр'ови**.

Из села мутнице може се двојаким путем доћи у Ђуприју:

1, Преко села **Бошњане**, прешав **Црницу**, пољем Ђупријским;

2, Долином Црнице (низ њу) у село **Лешје**. Из **Лешја** иде се преко поља **Колајна**, које траје читав сахат, затим се пређе **Мириловачки** поток, па се долази у Параћин. Одатле долином **Мораве**, њеном десном обалом, све прекрасним насипом те у Ђуприју.

Због тога, дакле, што од села Мутнице два пута у долину Мораве, па и у Ђуприју воде, мора се овде и бранитељ на двоје цепати, или одсудну битку у пољима **Црничким** да бије, ако у одбрани

теснаца Честобродице небуде успео. То му стои на избору.

Задатак, који би бранитељ пред очима имао, решио би и избор једног од ова два пута: Први је краћи, и на сваки начин бољи; јер пошав њиме, бранитељ има за леђима свакако утврђењу и свачим снабдевену Ћуприју и пријатеља. Ако би пак пошао преко Параћина, леђа би му била несигурна, јер би била окренута Нишу, дакле непријатељу, а непријатељ би опет пре њега заузео Ћуприју, и тиме би му пресекао свезу са осталим делом Мораве. Свакако боље је први пут предузети, али на сваки начин и другим путем послати једно појаче одељење, ради сигурности, које би се са главном трупом у Ћуприји имало саузити.

Да продужимо сад онај наш други, важнији пут. После изласка из села **Мутнице** прелази се **Грза**, која код села **Давидовца**, у Црницу, с лева, утиче. Ова речица нема свога одређеног корита, него се разлива, кад придође, по околини и на $\frac{1}{4}$ сата далеко. Прелазећи неприметно вододелницу **Црнице** и **Грзе** стижа се у село **Бошњане**. Ово је село на 1. добар сахат од **Мутнице** удаљењо. Има добру механу. Одма на крају села пређе се **Црница** (слаб дрвен мост), и чим се на њену десну обалу пређе, одма пође се приметно уз брдо, јер је ту оцек: десна обала **Црнице** надвишава леву, и сво поље испод **Вабе**, зато је и удесна ова точка за одбрану прелаза преко **Црнице**, од непријатеља, који би к Ћуприји тежио, само ако гдигод, даље, неби згоднијих места за прелазе било.

Одавде, као што поменух, пут се пење те долази на међу Црнице и Мораве доста приметно, па сад настаје раван до Ћуприје. По овој пољани налази се младе растове шуме, које у долини Црнице небејаше. Близу Ћуприје настају виногради. С десне стране пута дижу се мале висине, које би се, са помоћу оних растових шума с леве стране пута, бранити могле, док се Ћуприја за одбрану неби као што ваља спремила, и које би последњи и најтежи задатак бранитеља био, да не да противнику да у долину Мораве продре.

Ћупријско поље, као што рекох мало пре, готово згодно је једино само за проста упражнења већих бојних јединица; јер природне какве позиције ја у њему неспазих.

Од Бошњана до Ћуприје 2 сахата.

Пут је од Св. Петке до Ћуприје прилично добар, јер води све равницом, а могао би и бољи бити, кад би се само поправио. Предео је отворен и плодан.

И с тим довршисмо опис овога пута.

Тако, дакле, имамо сада даљине путне:

Од Зајчара до Бољевца добри 5 сахата.

Од Бољевца до св. Петке $6\frac{1}{2}$ сах.

Од Св. Петке до Ћуприје $3\frac{1}{2}$ добра сата.

И тако цео тај пут из Зајчара у Ћуприју износи 15 добрих сахата, путовања на коњу.

Ја сам овде и ако доста обширно, али и опет само у кратко нацртао овај пут и његове важне стране.

Овај описани пут врло је важан колико у трго-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вачком, толико још више у војничком смислу. А ва-
жан је због тога: Што саставља два понајважнија
пута у целој Србији: Цариградски и Тимочки
(а помоћу овога и Видински); што веже две врло
важне стратигијске тачке: Ђуприју и Зајчар; и
што доводи у свезу две најважније речне долине: Мо-
равску и Тимочку. Од трговачког значаја је због
тога што везује трговину Бугарску са средиштем Ср-
бије; а од војничког зато, што је то најпречи пут
војски видинској, и уобште оној, која из Бугарске
долази, да се с оном другом, што од Ниша надире,
у долини Моравској сједини, па онда заједнички про-
тив најважнијих тачака Србије да дејствују.

Овај је пут, по својој важности, можда не даље
него четврти у целој Србији.

УПУТ ЗА ЗАПОВЕДНИКЕ ОД СТАНА.

Из *Journal de l'armée belge*, Août 1866.

ПРЕВЕО

Илија Чолак Антић капетан.

(Продужено)

Тактична посматрања.

Ми неулазимо као што би се мислило у једну еру нове тактике. Најновији ратови нису изродили нова начела; само неиспуњавање правила које се могло по кадџад неказњено учинити у следству полаганог пунења и несигурног погађања, биће казњено непоправимим поражајем данас, кад је оружје прибавило такву правилнос гађања, брзину пунења и далеко ношење, кога би се могућнос пре неколико година савршено одрицала.

Убојни ред под ватром непријатеља.

I. Последњи ратови оставили су нам поучења доста позитивна, да већ нема сумње у смотрењу усвајања бољи метода тактичних у борбама. Искуство двадесетогодишњих ратова доказало је, да је снага пехоте у њеној ватри; да једна развијена трупа која

ладнокрвно непријатеља чека и само наблизо пуца, увек је растројавала противника свог.

Бадава су нападајуће војске, да би умањиле поражење и увећале силу нападну, употребљавале колоне против овако танког кордона ватреног. Дејство оружја на ове масе било је само смртоносније. Французи су га искусили у Шпанији и код Ватерлоа, а Руси доцније код Алме.

Маршал Биго много пре ове последње битке говораше у својим ратним посматрањима.

„Колона (неподразумеваше он ту незграпне масе „код Ваграма и Ватерлоа, већ мале колоне једног „батаљона) је поредак марша или маневре, ретко „бојни.... **Развијени строј** јест **прави бојни поредак**. Он је такође и најбољи поредак марша кад „се налазимо на домашају топа и кад се кавалерије „небојимо. Само у овом поретку производи пехота „право употребљење своје ватре, која јој је главна „снага... Поредак у линији чини се, да би требало „свакад употребити кад год міснос дозволи, **чим „се дође на 800 до 1000. метра од непријатеља**. Много ће се мање губити људи од топовске „ватре, и онда баш кад оћемо непријатеља колоном „да потиснемо, које се врло ретко догађа и са колоном једног само батаљона, требаће опет марширати линијом до на пушкомет, па ту тек у маршу „образовати јуришну колону. **Неможе се довољно „препоручити упражнење трупа у марширању „линијом.**“

„Никакав колони строј не треба да се употребљује на домашају топовском а још мање

„на пушкомету, ако само могуће буде да се ли-
нијом маршира.“

„Већ је време да ваља признати да колона нема
„ништа више до моралне снаге, која без сумње је
„знатна, али ће бити уништена линијом, ако ова
„поле маневрирати знадне и умедне се користити ва-
„тром.“

„Пуцање издалека знак је рђаве пехоте,
„а добра пехота врло је штедљива у својој
„ватри. Због тога што јој ова ватра главну снагу
„образује, немора она бити раскошна шњом, већ
„треба да се упражњава да с великом точношћу
„пуца.“

„Ватра уопште треба да се просипље само за
„решење каквог питања, и тада мора бити ужасна.
„Док магновење за борбу недође, држите се изван
„домашаја тонова или **сакрите ваше трупе...**“

„Ако вас непријатељ до врло наблизу узчека без
„да пуца, које је врло ретко, тад пуцајте ви први,
„и нека ваше масе пуне са два куршума.“

Назови-нова тактика није ништа друго већ точно
употребљење ових начела, која су ретко признавата
била. И ово точно употребљење њово постаде цар-
ствујуће сада, кад се доказа точнос гађања и дале-
кос ношења оружја, којим су данас све европске
војске наоружане.

Маршал Мак-Махон беше одушевљен истим иде-
ама којима и Маршал Биго. У Шалонском логору,
којим је после талијанског похода командавао, виђамо
га гди увек, кад се год његов корпус на отвореној
равници налазаше, маршира у бојном поретку са раз-

виіене све три линііе. Колоне дозволаваше само онда кад му пресеци терена закриваху трупе од погледа непријатељског.

Јуриш на баіонет.

Често се по Суварову повтараваше : „**Југла іе будала , само баіонет неvara.**“ Приміечавало се да су Французи за њіове успіехе мање кугли него њіовим іуначьим іуришима благодарили. Говораше се да су се устремљавали на непријатеља без пуцања; потискиваху га с баіонетом и принуђаваху да бега.

Али кад се ови напади подубље посмотре , има много што се мора одбити од горњег описа. И прво оваі начин борбе нііе успео против личіа енглеских. А друго бивао іе приуготовљаван ватром многброіних стрељаца , коіи начин непријатељи француски тек на свршетку Царства примише , а Руси га тек 1854. тодіне одчасти употребљаваху ; и на послетку француски батаіони кроз стрелачке линііе пролазаху , и кад се на врло близом остоіању налазаху , имадоше обичаі зауставити се , пуцати све у месо , па се тек после напред с обореном главом устремити.

Међутим чега су се имали боіати ? Једног или два плотуна пушчана несигурна и рђаво нанишање-на: іедва ако іе четвртина људи нанишанила , и солдат незнадіаше се іош служити своіим оружіем. Ньегово васпитање у овом правцу беше готово свуда занемарено. И при свем том видели смо шта могу да произведу два или три плотуна енглеска.

Кад пушке пунеће се састраг буду свуда уведене ; кад сваки солдат свіедом честог пуцања до-

бије поуздање у своју ватру, кад је за три минута могуће избацити место два ил три плотуна — десет до дванаес: онда трупа која хтедне подобна діела извршити, маршираће у извјесну и неизбјежну пропас. Изгубиће половину својих људи пре него прође трећину остојања, које је од непријатеља раздваја.

Уосталом при овом роду напада више је морални елемент, него сам бајонет побеђавао.

Случаји, гди су се две линије удариле на бајонет, тако су ретки да се могу сматрати као праве изванредности. Увек једна линија уступаше надмоћнију друге пре судара.

Може се дакле предсказати, да убудуће неће бити могуће више подобне нападе предузимати противу пехоте неразрешетане и недеморализиране. Пре него се могне марширати на њу да се потисне, мораће се прорешетати њен строј топовима, или је надмоћном п, шчаном ватром растроити.

Напротив добра пехота, добро постављена, имајући пред собом отворено поље за пуцање згодно, свагда ће желити да је непријатељ напада. Она ће га чекати до на остојање пуцања преко положеног нишана, растројиће га својим плотунима, затим ће се устрелити на њега да га оступању принуди.

Убудуће **дејствителна** одбрана пехоте биће у борбама надмоћнија над само простим нападом.

Пруска правила прописују, да се батаљони који нападају, приближе непријатељу под заштитом стрелца до на 2-300. корака, ту да своје плотуне оспу,

и да га непотискују пре, него што су га својом ватром расколебали.

Уплив нове артиљерије на маневровање.

Упливу усавршеног ручног ватреног оружја треба додати и онај жлебне артиљерије, које је сигурнос гађања и даљина ношења утројена. У системи коју смо ми усвоили дејствују картечи до на 400. метра **много самртније** него при старој артиљерији, а гранате и шрапнели распрскавајући се носе дејство картеча до на 2000. метара.

На 1.200. метара савршено смо сигурни да ћемо развијену линију сваким метком да погодимо, било куглом или парчадма њеним, оскоком или управним метком. Колоне батаљоне сада више страдају на 2000. метара него пређе на 500. метара и мораће од ватре неколико топова бити растројене ако не и уништене.

На 4000. метара ниједан метак неће промашати логор или бивоак непријатељски. Шта ће бити од наших старих постројења у присуству оваковог дејства? — Само је једно средство којим би се умањити могли разоравајући удари нових оруђа, а то је, да се развијемо да усвајамо плитки строј, да кријемо трупе до магновења дејства или, ако и ова предосторожнос nebude могућа, да их онда што дуже у движењу одржавамо. Нова артиљерија да би снажно дејствовати могла, има потребу, као и стара премда у мањем степену: прво, да нема пред собом циљ, која увисину и удубину слабе размере представља; друго, да циљ добро види, или ако је невиди, да бар

приближно дозна њено остојање иза предмета, који је заклањају; и напослетку треће ако се трупа движе унапред или назад, артиљерија треба да уме брзо да определи (које на већим остојањима, усред прашине и дима, по облачини и т. д. није увек могуће) уколико мора своје нишане, сразмерно двизању трупа, да мења.

Команданти трупа несмеду никако ове услове из вида да губе, како би у том смислу нужне мере предузимати могли.

Образовање пешадије.

1. Зборни построј.

Под упливом старог оружја могле су војске у великим колонама ићи до на 2000. корака од непријатеља, па се тек после у бојни поредак постројаваху. Одатле могадијаху оне у батаљоним колонама до на пушкет марширати, а често у том густом строју и нападе производити. Свакојачко то бејаше велика корист, јер је колона лакша за двизање и боље се управљати даје.

Данас се треба одрећи тога, ако нежелимо да се грдним губитцима излажемо.

Француска артиљерија жлебна нема ни правилног ни дејство наше артиљерије, па онет ево дела која показују опасност маневровања с колонама у близости ватре њене.

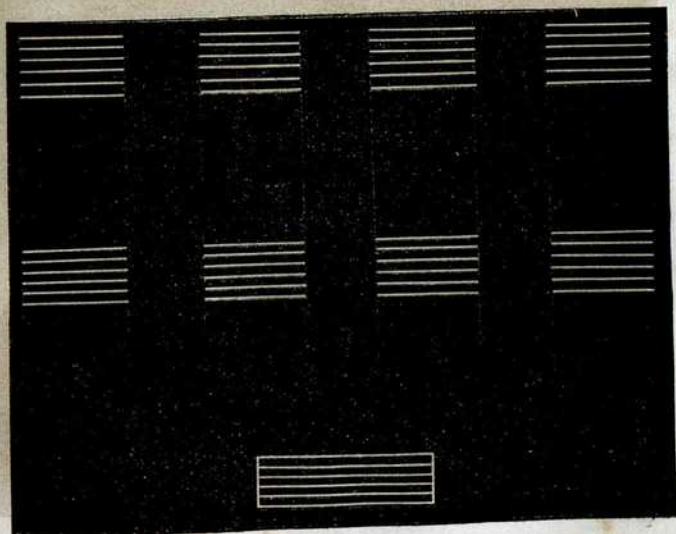
У Шалонском логору 1861. чињене су пробе противу движимих нишана, који представљаше батаљон развијен, колоне дивизионе (дупла чета) и водне (наша

колона дивизијона). Пуцато је с гранатама празним на 2,500, 2,000, 1,500, 1,000 и 500. метара по 100. метака са сваког остојања, па су после ударци у нишане избројани. Ту је нађено да би од 2.500 до 500. метара и од 500. метака избачених, батаљон у линију развијен добио 162, колона дивизијона француска с полу-остојањима 307. наша пак дивизијона колона с полу-остојањима 564. а густа 804. ударца.

На више километра од непријатеља бићемо већ принуђени да поделимо колоне. Образоваће се, ако местнос дозволи, масе по дивизијама или бригадама, које се могу двизати као једна линија из батаљона у маси. Овај распоред дозвољава да се можемо лако двизати унапред, и развити брзо војску или један корпус, чим ватра артиљериска врло смртоносна постане.

Зборни ред.

СЛИКА 2.

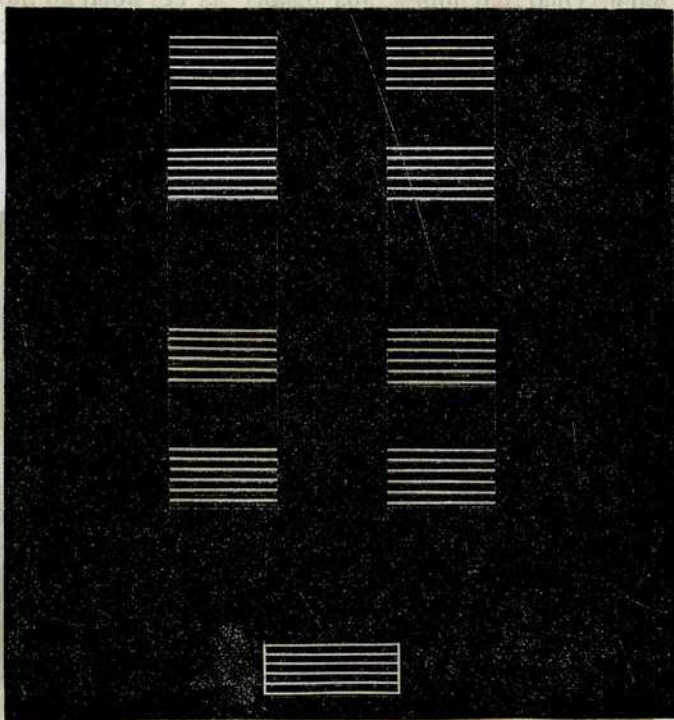
Ове масе дивизија или бригада, које се у немачкој зборни поредци зову, биће упражњаване движењима у сваком правцу и да образују фронт налево, надесно и назад. Овакве масе врло су движиме.

Зборни ред.

други начин.

Пре него што ће Корпус да се развије, треба добро штудирати бојну линију, коју ћемо да заузмемо, да би колико је више могуће излишна дви-

слика 3.

жења избегли, која су увек дуга кад се извршују у линији већ развијеној.

Ако у маршу буду масе принуђене да се због створа месности поделе на колоне батаљоне у маси; ондаће ове бити, као што је горе речено, на пуном остојању за развиће нужном.

Сва движења чиниће се са покретним стожером.

2. Промена места Батаљона.

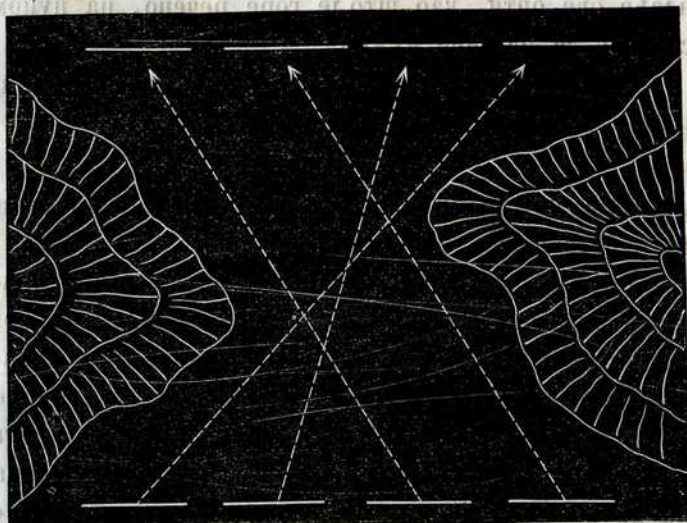
Није нужно држати никакав рачун о промени места батаљоних.

У рату дивизија у једном Корпусу као и бригада у дивизији нема опредељеног и непроменљивог места. По опстојатељствима оне се постављају у Авангарду или Аријергарду, на десно или на лево крило бојног поретка. Свака од њих несме се никад варати о положају који заузима и знаће увек дали је прва или друга. Тако је исто о полковима у бригади и о батаљонима у полковима; њиов командант никад се несме варати о њиовом постановљењу.

Кад су се упражњавала постројења у линијама од 10 до 12. батаљона с' десна на лево нумерисаних, онда је страх забуне постојати могао, но подељењем на дивизије, бригаде и полкове то је постало немогуће. Држати рачун о промени места (по нумерама) значило би правити себи навлаш излишна нагомилавања.

Представимо, као у слици 3. да је једна бригада позади једног теснаца развијена, и да у магновењу прелазе меснос, тактичне цели и течај борбе принуђава команданта њеног, да нареди да трупе редом по нумерама прелазе, као што линије показују, да заузму

поредак у овој слици означен. Само се по себи разуме да ће други полк знати врло добро, да је постао десним крилом бригаде, и да ће други батаљон тог полка знати да је постао првим.

слика 4.

У сваком магнењу рат производи овакве измене места, и кад би их увек на првобитни поредак доводити хтели, значило би израђати тешкости а кад кад и саме немогућности.

3 *Двињања по боишту.*

Истина да је најбољи поредак за марш у присуству непријатеља и за маневру батаљона колона густа или с' полу-остојањима, али по предходећем могла се лако увидити опаснос употребљења њеног на домаћају новог оружја; но опет зато треба се

старати, да се она свуда гди се год напредује под закриљем місности шума, села и т. д. употреби но тако да се одма развије, чим се у непријатељску ватру уђе.

С' друге стране маршеви у линији лагани су, врло се тешко у њима правилно одржава, и брзом нереду подлеже. Прајска војска која је ово питање штудирала с' највећом брижљивосћу, особито после последњег Данског рата, гди је могла поражавајуће дејство свог новог оружја да оцени, усвоила је за ове маршеве неки средњи начин и држи да је с' тим у стању да ову дуплу незгду разреши. Ево како гласи настављење 8. Јулија 1865. год. стављено у званични војени журнал Берлински.

„Доказано је да данас као и отпре, колони строј преставаља најбољи начин за управљање трупа било за напад или за саму борбу. При свем том што по данашњем стању ствари, дејство далеко-носећих топова принуђава масе да се много раније развију, опет зато неспречава оно напредовање у малим колонима, које се лако заклонити могу, и које су осим тога врло движиме. Чим ова линија малих колона буде нападнута, мора се одма развити, јер само употребљем ватре развијених батаљона, можемо се добро бранити.

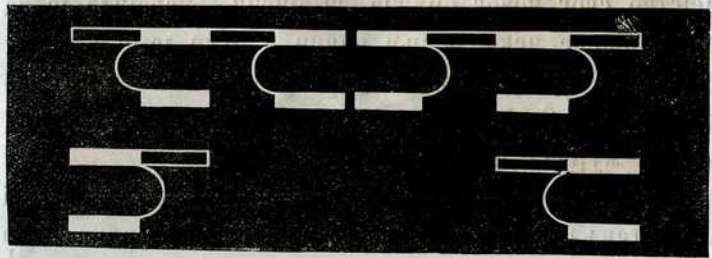
„Обасувши непријатеља овом ватром на блиском остајању, тек после може се решити дејство нападом на бајонет.

„Наша пешачка правила дају сва потребна настављења за све разне борбе у прописима односењим се на четне колоне и на стрељачке водове.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Види се дакле да Праиска из основа оставља систем густих колона као и дупли (дивизијони) које су биле основ њене тактике. Наше правило које има толико наличија на праиско, даје нам средство да радимо као што се овди прописује. При свем том употребљаваће се по преимућству водне колоне из чета, јер непрестављају ударима непријатељским већу дубину од 4. човека место 8; а опаснос поглавито са дубином расте.

слика 5.

Француски систем има такође корист, које не треба никако из вида губити, и можда би б.ло пробитачније послужити се њиме за наше младе трупе, кад год меснос дозвољавала буде.

ЈЕДАН НАЧИН

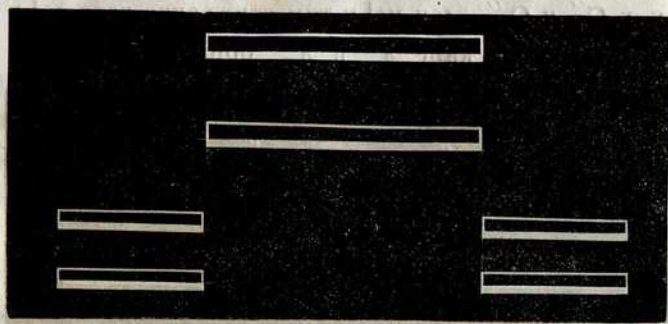
ДРУГИ НАЧИН

слика 6.

Француски батаљон има у рату шес чета у две врсте, као и наш. Правило им прописује дуплу колону дивизијону, а дивизијон француски јест дупли наш; он је из две чете образован. Колона дакле има

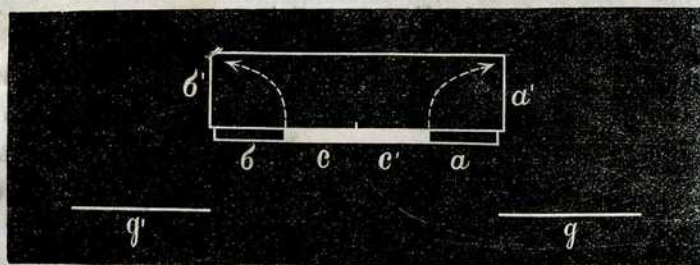
само три степена, место шес. Ако се још прида, да у свима ратовима французи изводе по две крилне чете сваког батаљона у стрељце, онда им остају само по два степена у дубину. Ова колона чини се да је врло изредна за марширање у битку, остављајући међу степенима остајање водно.

СЛИКА 7.

Истина она дозвољава да се може одма узети строј против коњице, било да се жели кара несавршена али фланкирана, било да се построји потпуна кара.

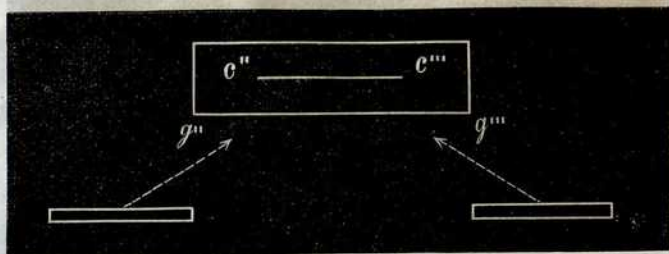
Прва (кара несвршена али фланкирана) поставиће се овако: два крилна вода a и b' другог сте-

СЛИКА 8.

пена заодењем четврт круга образоваће стране **а** и **б**; средњи водови **с** и **с'** образоваће резерву, а крилне или стрељачке чете развиће се у **д** и **д'** и фланкираће кару.

Да би потпуну кару добили! командоваће се средњим водовима резервним да у нутрањост каре уђу у **с''** и **с'''**, док међу тим стрељачке чете дођу и четврту страну каре **д''** и **д'''** образују.

СЛИКА 9.

Прајски принц у својим списањима препоручује за извесна опстојатељства поредак од четири врсте, да би поражавајуће плотуне произвео, после којих се линија у овом поретку и устреми на непријатеља. Колона горе препоручивана олакшава овај маневр.

4 Промена бојница.

По себи се разуме да у присуству нове артиљерије промене бојних линија на пред и назад, о-нако како смо их досад извршивали, јесу движења најопаснија, која би се учинити могла. Требасе дакле савршено клонити тога. Овде треба дејствовати с' колонама четним или са колонама дуплим образова-ним од дуплих дивизијона.

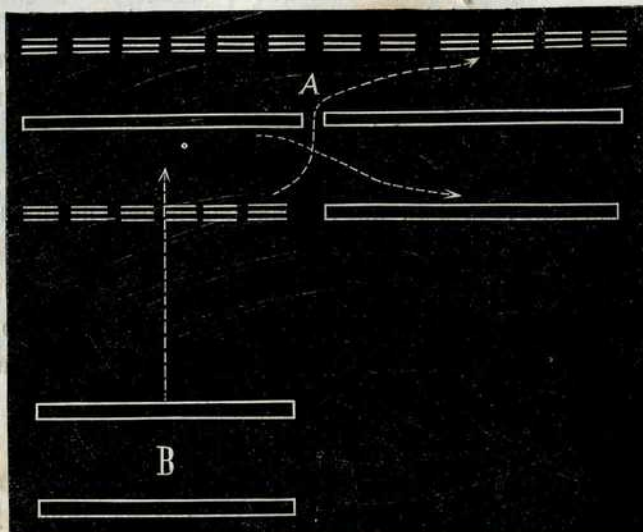

У осталом несваћа се подиуно важнос пођекоіих пролаза линіа напред, коіих су наша екзерцирна пса и догори тако често сведоци бивали. Док прва линіа пуца плотунима іедном ил обема врстама, друга пролази у батаіонима колонама кроз растоіања прве, укрсти баіонете и устреми се нападајућим ко-раком, парализујући ватру трупа развиіених.

Од ове две ствари іедна іе т. і. или іе ватра прве линіе растроіла неприатеља и онда треба њоі самоі оставити да своіе дело устрељујући се на іу-риш доврши, іер док друга линіа дође, треба доста времена, за коіе противник своі неред поправити и линіу оіачати може; или неприатељ ниіе растро-іен, па и тада наше густе колоне немогу имати пре-имућства да што више учине него ватра линіа раз-виіених на кратком остоіању. Онаће дакле летети у извіесну пропас.

Једна операција врло деликатна у рату іест за-мена неког батаіона прве линіе, коіи іе уморен или доста пострадао, са новим батаіоном из друге ли-ниіе. За ово немогу никаква стална правила постоіати, и разборитост команданта мора ту највише принети. Међу тим ево іедног примера коіи се кад кад упо-требити може. Нека іе **А.** батаіон коіи оћемо да заменимо са батаіоном **В.** из друге боіне линіе. Оваі батаіон друге боіне линіе образуіе полу-батаіону колуну с' левим крилом напред и иде иза левог крила батаіона **А.** Чим батаіон **В.** близу дође, леви полу-батаіон од **А.** построіи се иза де-сног полу-батаіона. Кад **В.** пође за неколико ко-рака **А.**, онда се оваі обрће назад и иде у гимнас-

тичном кораку, док се међу тим батаљоном В. у десно развија. Команданту батаљона припада, да спрам случаја заповеди крилнима четама да предђу или задђу час колоне образују, које би трећи степен правиле.

СЛИКА 10.

Пролази линија у оступању чешће се употребљују. Кад нас неприатељ непритешњава, може се употребити начин предходећем подобан. У противном случају треба другу бојну линију у добру позицију позади поставити. Прва линија извршава своје повлачење у развијеном строју, било у линији по степенима или на цик-цак по околностима, али чим се батаљони прве линије приближе другој, морају се трчећим кораком провући кроз растојања друге која

„војске у Европи, која би имала довољно чврстоће и „ладнокрвија да такав маневар у киши од куршума „и картеча изврши.

„Да би га могли извршити, ваља употребити „какво средство, којим би задржали непријатеља. Ова „се средства мењају према околностима и средствима „која при руци имамо: Коњички напади особито ако „буду угрожавајући крилима непријатељским, у стању „су да промену фронта уназад осигурају.

„Ако кавалерије наблизу немаднемо, ја невидим „бољег средства, него да се друга бојна линија изведе „на оно место, које би требала да заузме прва, пошто „би промену фронта извршила, па онда да се прва „линија трчећим кораком провуче кроз растојања дру- „ге, и другу бојну линију позади образује. Кад се „налазимо на точки с које оћемо да потиснемо не- „пријатеља, па добијемо заповест, да овакву промену „фронта извршимо, онда је боље продужити напад „до краја и отерати прву бојну линију непријатељ- „ску, пре него промену фронта назад извршимо. Ово „последње начело употребително је при оступању, „гди често треба врло близог непријатеља убити пре „него се повлачити узмогнемо.

„Долазим на промене фронта у трку јер нас оне „могу у много случајева од пропасти спасти. Треба „дакле војску у том упражњавати, пушћати их да у „нереду просторе од 5—600. корака претрчавају, па „тамо одма линију, коју смо напред поднаредницима „обиљежили образују. Може се за овај последњи „случај позади линија по један коњаник за сваки ба-

„тајљон налазити, који би носио један баријачић јасне боје, коју његов батајљон притежава.“

Ми држимо да ова движења у трку могу само старе трупе издржавати, а пробати их с' нашим младим трупамa било би опасно. За нас је пробитачније друга средства употребљавати, која Маршал Биго показује за осигурање промене фронта уназад. Само онда предосторожнос коју похваљује, а то је: знати поставити најпре другу линију на положај који би имала да заузме прва бојна линија, пошто би своју промену фронта извршила, — заслужује да се врло озбиљно у призрење узме.

6. Друга бојница.

Није нужно да се много говори о правилима односењима се на постављање друге бојне линије у присуству непријатеља. Правилна постројења, и у једној линији, добра су само за параде и за екзецирна движења; а била би неопростима погрешка кад би се иста и у рату употребила.

Батајљони, који другу бојну линију образују, више или мање примакнути су првој како кад меснос и изгледи борбе дозволе; једни у колонама и заклоњени позади препјатства или месних одељака, а други развијени па полегали. Најстрожнија обвезанос команданта јест та, да их колико је више могуће од погледа и ватре непријатељске заклони, до долазка њиховог у борбу.

Тактика једног батајљона у битци.

Много је критиковано употребљење, које ми по примеру Прајза чинимо са првим и шестим четама,

као и њиово основно постројење иза крила батаљонних. У чему није ништа друго виђено, но само сметња при движењу. Ово је мњење произашло отуд, што се незнађаше остудити од старе линеалне тактике, која није данас више за употреблење; И још иеки жале за добро поравњаним линијама, за савршеним паралелизмом трупа, за лепим развитком густих колона, за свима дакле стварима од другог времена, које нова тактика одбацује, па захтева много већу еластичност а покадак и много већу независност елемената, који војску састављају.

Што се батаљона тиче, ако ми, уместо да захтевамо од крилних чета движења свагда правилна, остојања увек измерена и постановлења за сваки случај опредељена, — будемо се само на општа начела базирали, остављајући више разборитости њиових вођа бригу, да се по околностима управљају; то ће одма ова назови — тешкос исчезнути, и онда ће се од овог строја добити све оне користи које се отуда очекивати могу.

Стрелци се непрестано за време битке употребљају, и докле год сам батаљон неуђе у борбу они га закриљују и покривају. Није дакле нужно о таквом предмету ништа много ни говорити.

Французи као и Немци нарочито за ову целъ трећину батаљона опредељују. Немци (у чему смо им с' правом много подражавали) неостављају у бојну линију оне кумпаније, које су за извршење овако разног употреблења опредељене.

Оне стоје иза крила батаљона, кад је овај раз-

виен, а на крилима, ако се у колони налази; на се одатле по потреби у одељењима, водовима или четама напред изводе.

Французи нису само прописали овај предмет на овај начин и по нашем мишљењу, које је празнина у њиховим правилима; а у самој ствари све се ово извршава као и код нас.

У Кримском и Талијанском рату две крилне чете готово увек биле су сасвим у стрелце одашиљане, тако да их је било немогуће у даљим борбама линије употребљавати.

Њима се прописиваше, кад батаљони у борбу уђу, да брзо кроз растојања прођу и да се иза крила батаљоних скупе. Маршал Мак Макон у својим настављењима такође каже: „Кад прва линија пође „напред у колонама батаљоним и са пуним остајањима биће пробитачно, да се стрелци у растојања батаљона поставе. Кад батаљони имадну две чете „у стрелцима, једна ће бити на десно а друга на „лево. Препоручује се, ако непријатељ нападне, да се по једна кумпанија устрели на свако његово крило; а кад непријатељ оступати почне пред ватром линије, онда их послати да га гоне. Ово што ми чинимо, и независнос коју смо им дали, у највећем степењу олакшава ове разне службености. Осим тога ми имамо непоричну корист, што при сваком движењу неморамо знатна растојања међу батаљонима бојне линије да отварамо којима би се противник користити могло.

Ове крилне чете имају још и друго определење, које је такође важно. Наполеон I-ви казао је у својим

Мемоарима, да постављајући пехоту у две врсте, постаје потреба да се на 12. чати иза крила развијених батаљона нека резерва постави. Маршал Биго исто мњење изражава овако: „Ако су батаљони од 800. људи, онда ће у две врсте постројени имати велику дужину за многе команданте батаљона. Биће дакле корисно, да се онда од сваког батаљона по две чете одузму, и од њих резервне колоне образују, и добрим командирима предаду.

Маршал Биго често говори о потреби малих резерви иза развијене линије, па каже: „Неке мале колоне у растојању од три до три батаљона, марширајуће врло близу под заклоном линије, по мом мишљењу могу врло велике услуге принети. Оне ће бити опредељене да брзо испуне и поправе провале, које би се у бојном поретку произвеле, и најбоље средство биће увек, ако се то само узмогне, да продирућег непријатеља с' крила завате. Ја би желео да ове колоне буду највише од пола батаљона и командиране енергичним официрима.

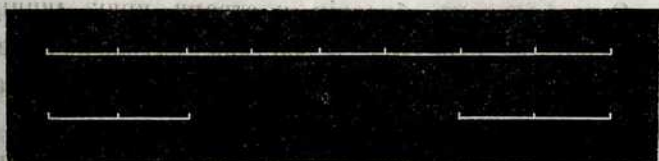
Наше крилне чете одговарају овим тежњама и намерама царевим. Један скори декрет Прајског Краља, односећи се на бојни поредак пехоте, садржи пропис, који је интересантан да се овде изложи, и који један срећан изналазак садржи. Он каже: „Сваки батаљон у линији мора имати пред собом свуда гдје год терен дозволи, т. ј. готово свуда једну или две чете, које ће прву линију образовати (*Vortreffen*);“ и Принц Фридрих Карл од Прајске у својим списима препоручује овај поредак.

Наша правила дозвољавају нам да све ове услове

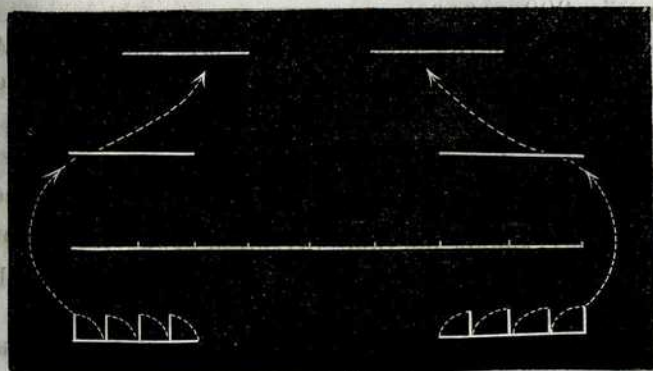
извршавамо. Из наших правила глава о колонама четним садржи изредна наставлења, и може се повторително рећи да су врло лаког употреблења, само ако будемо држали више идеје него слова; јер овде као и у свима частима учења, није могуће да се све строго пропише.

А., У самој ствари, и у томе се прави напредак показује, батаљон се данас постројава и бори у две линије, односно из две или четири чете састављене. Центрум или час из четири чете састојећа се, правилним начином маневрира и по точно опредељеним правилима. Остале дејствују више независно, почињавајући своја движења главної части.

Б., У развијеном строју и пре дејства поставе се обично две кумпаније иза крила. Дејство новог оружја зактева да и оне ту развијене буду.

слика 11.

слика 12.

В., Кад се борба отпочне и док главна час сама у борбу не уђе, две чете обиђу крила, иду напред под командом најстаријег капетана и тако прву линију образују.

Г., Ова линија стрелце истура.

Она их пошиље и демаскира само онолики број, колико је за целъ предпостављену од преке потребе. Они се умложавају или умањују спрам потребе. Подпорне гомиле стоје скривене у близости, готове да бореће се трупе поткрепе; потпоре и резерве јесу скривене, и спремне да саме у битку уђу и на линију дођу, да своје плотупе противу части нагомиланог непријатеља употребе. Остојање ових части, једне од друге немогуће је одредити и прописати. Оно зависи од места и околности, а што је год мање, то је све боље.

Ове две чете образују у ствари прву линију, састављену из стрелаца и частица скупљених дејствујући постепено и једно време, којој главна час батаљона као друга линија или резерва служи.

Остојање међу овим двома линијама у средњу руку је 300 корака.

Овај је метод бољи од оног, што постепено одашиљање части из крилних чета у стрелце прописиваше. Сва поткрепљења рескираше да у време на бојиште недођу.

2., Кад главна част батаљона уђе у борбу, онда прва линија постане другом и образује резерву, с' којом командант батаљона по потреби борбе располаже. Он је може иза крила оставити, или је у једно скупи. Ове чете и онда резерву образују, кад

се саобразно прописима правила наших, и у испре-сецаном терену, главна част батаљона на колоне четне подели, за обрану місности, шума узвишених равница, и да масу стрељаца даду.

Е.. У овом начину борбе у две линије постоји снага и нека еластичнос, коју стари начини педа-ваше. Ако је меснос за обрану добра, онда се мо-жемо проћи без друге линије, и командант употре-биће ову било да изврши диверзије, било да се оду-пре нападима с' крила, који ће се убудуће више него одпре покушавати зато, што су напади с' фронта због већег поражавајућег дејства новог оружја по-стали тежи и крвавији.

О одашилању заповести.

Одговорнос команданта батаљоних сад је зна-тно увећана.

Увиђавно је да они морају ток борбе како прве тако исто и друге бојне линије са врло обозрителним оком да прате.

Они немогу више на једном опредељеном месту иза батаљона да стоје, ограничавајући се често само да заповести предају, које им генерали на глас из-дају и које им с' батаљона на батаљон долазе. Могло би се покушати, да се отуд као сљество из-веде, да ће правинос движења бити спречавана. То је такође једна погрешка, које се клонити ваља. Ствари се недогађају у рату као на екзерцирним пољама. Ми се неможемо уздржати, а да нецитирамо у овом погледу неке врсте из настављења Маршала Мак-Макона за Шалонски стан од 1864. године.

„У походу ратном врло ће ретко околности
 „дозволити, да генерал дивизије, сам својим трупима
 „на глас и са сабљом у руци командује. И иначе
 „у магновењу, кад буде извештен о присуству не-
 „пријатеља, имаде он много важније дужности, него
 „да сам извршава движења линија, која могу бри-
 „гадијери или полковници под њим стојећи да ко-
 „мандују. Он има да осмотри мјеснос, снагу и ра-
 „сположаје непријатељске, да се реши и да своје
 „трупe из сва три рода оружја на најполезни начин
 „распореди, по цели коју себи представио буде, било
 „за напад или за обрану. — Такође у свима рато-
 „вима, који су се догодили, види се да су запове-
 „сти за извршавање движења на бојноме пољу, биле
 „предаване устмено од Дивизионера, Бригадијерима
 „а од ових Полковницима, било непосредно или сре-
 „ством Ађутаната.

„Полковници, кад им буде могуће, извршавају
 „ова движења по сопственој команди, али врло че-
 „сто дају своје заповести командантима батаљоним
 „непосредно, или им их по официјерима пошаљу.

„На овај начин подчињени официјери имају доста
 „велику слободу движења, али корист службе уопште
 „је у добитку. Један командант не може бити свуда.
 „Може се дакле такав случај догодити, гди, да би
 „се неком поспјешном приликом користили, да би
 „једном непредвиђеном случају против стали, Генерал
 „бригадни, полковник командант батаљони или четни
 „буде принуђен да неки особити поредак заузме, и
 „да изван линије неколико батаљона, неку чету или
 „неколико људи одвоји. Главно је дакле да сви ови

„официри имаду извієсну слободу дієлања, али нека „добро поњаіу, да им ова велика слобода сама по „себи и одговорнос већу доноси.

О ватри.

Кад воіник беше наоружан пушком глатком, не- сигурнос гађања, коіа своіим великим трзањем раме разламаше и више случаієм у целъ удараше, онде ватра пешачка беше спала на просто пуцање, коіа слабо поражаваше; и онда іе рачунато да сваки уби- іен човек толико ока олова кошта, колико сам тежи.

Требало іе дакле што више метака избацити, да би се могућнос удара увећала. То беіаше време пуцања двема врстама, продужено кроз више ми- нути.

Данас кад іе трзање тако умањено, да човек без осећања нишанити може, кад іе пушка велику правилнос гађања добила, сада се тек дошло до правог начела: Сада смо штедљиви са ватром, пуца се само на близком остоіању и ватра плотунима по команди замењуіе ватру вољну.

Увођење остраг пунећих се пушак произвесће іош већу штедњу коіу препоручуіемо. Муниција овог оружіа сложена іе, неможе се фабрицирати свуда, но само у нарочитим заведењима и помоћу машина. Она ће коштати више и односно на израду много скупље, тако да ако воіник буде сам себи остављен, он ће своіу муницију за неколико минута да испуца, коіу ће много теже обновити моћи, него што іе то одпре бивало, кад іе воіник свуда, гди іе год ба- рута и олова нашао, себи муницију направити могао.

Безполезно трошење муниције — биће у стању да исход једне битке а и резултат целог једног похода војеног реши.

Такође се претеривало у пуцању на далеким остојањима.

Изван пуцања преко положеног великог нишана, уздигнути пут кугле захтева врло точну оцену остојања, тако да при погрешки од 30. до 40. корака већ су метци бесплодни.

Зато је праведно размишљавање и решење, да се пуцање на далеком остојању може само стрелцима поверити, који су сасвим од природе за ово особито употреблење одарени, и који се увек у малом броју у једној војсци налазе. Што се пак војника у батаљону и масе стрељачке тиче, нова се ватра своди на остојање преко положеног великог нишана (*but en blanc*), изузимајући неке особите случајеве, кад н. пр. остојање неке батерије или једне масе на позицији познајемо, у ком случају ће корисно бити, да им неки плотуна испратимо.

У Прајској осим стрељачких батаљона, гди су сви из отличних стрељаца, и тако рећи од заната скупљени, брижљиво се бирају у батаљонима људи који највише својства за ову службу имаду, па се онда што више у овом правцу обучавају. Нема их никад много, 20 до 30 у сваком батаљону, и водовима стрељачким су придати.

И овима се само поверав пуцање на даљим остојањима; остали неулазе у діество док им цел у коју гађају да 2-300. корака недође; кад је линија

откривена и они пуцају такође на истом осојању плутуном и по команди.

Такође се треба постарати, да се на овом остојању точка нишана немења. Правила прописују да се по среди нишани целъ, која се гађа (трбух човека стојећег). Али принц Фридрих Карл примјетивши да меци врло високо носе, захтеваше да се свагда у колена нишани. Ово је исти метод, који Сир **Коллин Кампел** условљаваше својој бригади брђана у битки код Алме. „Неитаите с ватром вашом. Официри ће вам означити магновење. Будите постојани. Будите и **ниско нишаните**.“

Штедња ватре тако је постала потребом у Праиској, да је ова изоставила свој начин пуцања у ланцу стрељачком, и узела начин пуцања **по групама**, којима под-официри командују.

Људи нису више постављени по системи и остају увек под надзором својих старешина.

Брисел $10\frac{1}{2}$ Августа 1866.

Министар војни.

Барон К. Шагал.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ОПИТИ СА НАЙМАЈЕРОВИМ БАРУТОМ.

Са новим барутом за пуцање и распрсквање, који је изнашао Г. А. **Наймајер** (из варошице **Тауне** код **Липиске**), чинио је био експерименте још у **Октобру 1865.** капетан **Хес** у **Алтенбургу**, а у **Јуну 1866.** пушчана фабрика у **Бушету** код **Париза**, па да су ти експерименти повољно испали сведоче званична сведочанства. Али да би тај ствар и за даље кругове била довољно интересантна и важна, ми ћемо саопштити још нечињене опите с тим истим барутом **7. Октобра** ове године на добру **Др. Хајнел** у **Плагвицу** код **Липиске**.

Пређашња експериментална истраживања показала су следеће резултате:

- 1., При приступу атмосферског ваздуха сагорева барут, али не експлодира;
- 2., Притиском или ударом неможе се тај барут никако упалити;
- 3., У затвореном простору експлодира као и обичан барут за пуцање, али са већим дејством за брзоћу метка и за распрсквање мина;
- 4., Он оставља притоме мање остатка него досад употребљавани барут и
- 5., И мање барутног дима;
- 6., Он непривлачи из ваздуха више влаге него обичан барут, а

7., Гевтиний је од овог.

На овој последној проби (Хаинеловој) испитана су била само својства тог барута, које смо овде навели под 1., 2., и 3., кад се је ово извешће писало било и та су се сјајно и саде опет потврдила, затим су се предузеле и остале за тима следеће пробе.

А. Најпре се је пуцало са једном пушком игљачом (диннаделком) и са једном обичном спредпуњењом се у један нишан, који је био удаљен 100 корака, па је притоме 8 сантиметара (=3 париска палца) јаки стуб од кленовине био скроз (повторено) пробушен, дакле се показала добра експлозиона снага. При даљим метцима дистанција износила је одприлике 500 корачаи.

В. Затим се је метуло у једну кућицу, — која је била озидана ћерпићем, са црепом покривена и снабдевена са две цеви од иловаче за одводење дима и која је имала обим и форму какве велике штенаре, — 33 фунте барута у два мала бурета, па су се врата затворила и напоље истакнути запаљиви конци запалили. Барут није експлодирао, али је горећи суктао напоље са јаким напором као у два грдна пламена бича из обојих одводница (цеви) кућице; овај импозантан углед трајао је скоро два минута. Кућица је остала неповређена, само је један од димника (цеви од иловаче) пукао на неколико места по дужини услед високе температуре.

С. За контрапробу биле су доцније упаљене две фунте обичног барута за пуцање у истој кућици и под истим околностима, па су при својој експлозији кров сасвим а са страни дувар одчести разрушили.

Д. Да би се показала безопасност транспорта котрљало се је једно не сасвим са барутом напуњено буренце са двома косим, попречним летвицама неравно начињеним, површинама дуже од пола сахата на ниже, па се није барут упадио.

Е, Једна са барутом са свим напуњена пушчана цев изгорела је савршено, па никакве детонације није било.

Г. Исти је тако био пример, у једном 20 палаца високом и 5 палаца широком, горе ужем суду од пловаче, но који се је међутим услед високе температуре одчести разпрско.

Г. Али најинтересантније и најоличеније проба што се тиче својства тог барута састојале су се у разбијању стена, које су Др. Хајнеу тешке муке давале при израђивању пројектованог канала за састав Елстера са Саалом. Једна са најмајеровим барутом напуњена избушена рупа, која је напуњена била са 11 фунти барута па незатворена запаљена сагорела је са јасним пламеном одприлике за 30 секунди, а уста избушене рупе осталасу неповређена; друга са истом мложином обичног распрскавајућег барута напуњена и незатворена избушена рупа сагорела је наједанпут са експлозијом и уста била су преобраћена у један мали кратер а ивице биле су порушене: најпосле била је прва избушена рупа изнова напуњена са најмајеровим барутом у казаној мложини, добро затворена, и сада је снажно експлодирала, које је гледаоцима подало леп углед напрасног одвајања читаве једне стране стене, која се је са страшним треском у понор сурвала. Радници, који

се већ од више недеља са новим барутом служе за разирскавање, хвале дејство истога и доказају да при пуњењу варницом упаљена мина изгоре сва а радницима нигде никакве штете не нанесе.

Како је овима уколико компетентним и веровања достојним у толико исто и несхватљивим сведоцима доказан велики и заиста срећни корак средством најмајеровог барута за све распрскавајуће радове, тако су и наведени опити са свим несумњивим начином показали и осведочили безбедност новог барута за транспорт, преобраћање експлозионе опасности при смотрености у умерену ватрену опасност, тако да је услед тога саде довољно саградити барутни магацин од ватросталног материјала са јаким зидовима и одводима да би околина савршено сигурна била.

А и ови су опити с тим већма оличенији што се својства барута тиче, што су најнаивнијим начином изведени били.

Предуготове или нису биле никакве или су са очевидном оскудицом у искуству и предходној смотрености чињене биле; никакав к томе нуждан посао није био сакривен од гледаоца, и све манипулације ишле су тако јавно, да се баш није имало места мислити, да се је буди како вештачки припомогло да експерименти добро испадну.

Барут је био у три сорте направљен (ловачки, мушкетни и топовски) био је неједнаких зрна, већим делом неполиран и тамно жуто-мрке боје.

Слободно разсут барут горе као умерено влажна сипалица варница (Spruhteufel), даје се угасити и оставља иза себе у знатној мложини као стакло тврду

жуту изгарину која се после 12 сахати примањем
влаге даје сатрти у фино брашно. У пушкама и раз-
прскавајућим рунама неостаје ова изгарина, јер при
експлозији бива савршено сагорење.

И ако су горњи опити трајали више од два са-
хата, то је ипак читаво то време одстојао скуп са-
стојећи се из људи од те струке и од обичне светине.

ПРЕВЕО

М. Јанковић инж. Оџиц.

ОФИЦИРСКЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ.

У свакој је војсци прека потреба, да јој официри буду што изображенији. Та потреба показује се из дана у дан све већа, и што је оружје дотераније, што је убојна спрема савршенија, што је тактика слободнија, што је стратегија окретнија, што је издржавање и руковање војске темељитије, све је то и потреба та преча и нужднија. И јучашњи рат пруски довољно је показао, и ратови у будуће све ће и више показивати, да је успех у оне војске, која буде имала свестнијих, учевнијих, умешнијих и изображенијих официра.

Потреба је дакле та увиђавнија, него да би нужно било, много о њој говорити, и доказивати је. Време је већ ту, и у будуће и више ће се доказати, да је врло погрешно било мислити, да неznam овај и оваки официр доста је то и то да зна. Данашње је ратовање посао, који захтева много науке, много вештине, много умешности, много учевне окретности и много сваковрстне вичности. И други, па с њима и ми, досад мишљасмо, но то погрешно бијаше, да пешачком и коњичком официру нетреба много ни војних наука ни техничких. И мишљасмо, а и то погрешно бијаше, да инџинирском и артиљериском официру нужно је много технике ма и мање војних наука. Само о официрима Ђенералног штаба држасмо, да они треба добро да знају све војне науке и вештине. Овај је поглед погрешан. Ми имамо одважности да кажемо па ма да би то изгледало ново, да **пешачки и коњички официри нетреба у знању да се разли-**

кују од официра штабних. Ми држимо, а бар код нас време ће показати, да имамо и право, да и штабни, и пешачки, и коњички официри треба да су једна струка, а само инџинирски и артиљеријски да су специјал, и то опет због тога само, што треба још да знају и технике.

Што се тиче овога погледа, наша војна школа, при свем том што је давно преживела свој век, и што ју је дакле давно ваљало поправити и дотерати, опет је она, каква је таква је, у овоме правцу издала преко 70 официра, међу којима има таквих, да се с њима увек поносити можемо и поносићемо се.

Но као свуда, тако је код нас још пре морало да буде, да у нашој војсци има приличан број нешколованих официра, који т. ј. неимађаху прилике, да се војним наукама штогод изуче. Али самим тим, што они знају, они и сами увидеше, да војска наша, ако хоће штогод озбиљнога да почне, — не може бити задовољна, држава је наравно то и пре морала да увиди. С тога се држава наша, која ту потребу најживље осећа, и довила, те саставила као неку школу, за време ових зимских месеци, те да тим да прилике не само својим нешколованим официрима, да најнеужднијега чују, и тиме себе учине способнијима за посао, који ће им доћи, него да и школовати официри на овај начин измењају своје знање и попуне у ономе, што коме по његову досадању занимању могаде остати непознато.

Прилика је дакле то врло згодна, мисао пак одвећ мудра, а циљ сасвим озбиљан.

Науке пак, које се читају у тима зборовима, ово су:

1. **Пољска служба**, коју чита у Београду Капетан **Коста Вучовић**, а у Крагујевцу капетан **Ђурђе Хрватовић**;
2. **Тактика**, коју чита у Београду капетан **Милошко Лешјанин**, у Крагујевцу пак капетан **Хрватовић**.
3. **Фортификација**, коју чита у Београду поручик **Јеврем Радоикић**, у Крагујевцу поручик **Коста Протић**.
4. **Администрација**, коју чита у Београду подпоручик **Јефрем Марковић**, у Крагујевцу капетан **Марко Катанић**.
5. **Географија с топографијом**, коју чита у Београду капетан **Драгашевић**, у Крагујевцу поручик **Коста Протић**.
6. **Наука о оружју**, коју чита у Београду капетан **Ниђифор Јовановић**, у Крагујевцу капетан **В. Јанковић**.
7. **Законик**, који тумачи у Београду капетан **Гаврило Поповић**, у Крагујевцу поручик **Стеван Остојић**.

Важност дакле ове школе излази сама по себи. Она је одпочела 28. Новембра у дворани велике пиваре, а у колико сви свађамо ту њену важност, или бар у колико то треба да чинимо, види се и из пуне беседе, којом г. подполковник **Бели Марковић** отвори читања у тој школи, и у којој се најлепшим и најјачим бојама достојанствено и пријатно црта озбиљност времена, које настаје, и племенита цел, која се жели да постигне. Но ево саме те беседе, па нека од речи до речи чујемо, шта каже:

В
Е
С
Е
Д
А

којом је г. подполковник **Бели Марковић** отворио
официрску школу у Београду 28 Новембра 1866.

Кад се двоје споречају или око чега заваде
тако да се немогу да измире, они иду трећему —
ако хоћете суду — те ишту да им пресуди ко је
у праву.

Често небива тако; нешће се или и недочека
се посредовање и суд другога, или и немисли се на
него се тражи помоћ у себи самоме у својој снаги;
и који је јачи, онај и старији, који остане на мег-
дану, тај остане и у праву. И ако у држави и
данас само за магновење; но тако је бивало вазда
пре уређења државног, кад ни је било суда и кад
је владало само право јачега, тако звано „право пес-
нице.“ Тако бива и данас у неким крајевима света:
у пустињама Африке или у непроходним шумама
и преријама Америке, где дивља племена право виде
само у отровнијој стрели или у замашнијем томахи-
каву-нацаку.—

Народи су што и поједине особе, само што је
мера свију животних делајућих сила другачија у на-
рода а другачија у особа појединих.

Што смо напред напоменули да се збива кад
се два човека заваде то исто бива и кад се заваде

између себе два или више народа или; боље да речемо две државе, пошто је овај појам још и данас претежнији од оног првог.

Ово мора овако да буде једно што нема над народима суда, који би их измирио, осим ако хоћемо суда Божија, друго што наши друштвени одношаји овакви какви су подстичу и замећу непрестано распре, које се не дају изравнати другчије него бербом, и треће, што је човек по самој природи својој склон на борбу.

Готово се даје закључити, да се без коначне измене човеческе нарави и без подпуног преображаја свију наших државних и друштвених одношаја, — не може никако ни замишљати, да ће једном доћи то време, гдеће распре држава и народа измиривати и пресуђивати ареопаг, то јест највиши суд који би био састављен из највиших одборника свију народа и држава.

Нетреба се господо нимало чудити, што има међу најпросвећенијим и најдаровитијим мужевима садањег времена и таквих који о томе мисле, који мисле даће, једном доћи то време, кад ће у свету вечни мир владати, јер са симпатијом, са љубави за оваквим стањем, стоји у свези све оно, што је унашој души племенито, лепо и њежно.

У прсима човека живи жива и тврда вера у неку будућност, у непознату истину, али у свему задовољавајућу будућност, вера господо у победу **доброга** и уништење **злога**. И ова наша вера, још је и најбољи мираз, који наслеђујемо, јер је само она једина у стању да нас измири са нашим ово земским

животом, који је иначе тако преиспуњен тегобама, непријатностима, патњама мугама. —

Овој вери — то јест коначној победи доброга — приклања се и приљубљује човек све више, кад повишља на несреће, које рат собом доноси. У рату се пали жари и убија, рат доноси и друге безбројне патње а неисказане муке, у рату стрепимо и зебемо непрестано за свима најмилијим добрима нашим па и за самим животом, у рату нема ничега, што ни је у опасности.

Ни је дакле чудо ако на рат мрзимо и ако узжелимо да вечно мир влада, а зна господо сваки од нас, да човек обично у оно радо верује, што жели.

Добро бих можда и било, кад би тако могло бити, кад бих то јест могло доћи такво време, у ком бих сви народи могли један поред другог живити мирно, развијајући се сваки у своме народном елементу и духу, али то нити је било нити може бити, јер бих онда то био вечни мир, што је све једно и „вечни покој,“ а то је смрт и трулеж.

Опет морамо да пређемо на живот појединога човека. Шта је живот појединог човека? Ништа друго но борба од части против удараца судбе, од части противу страсти само својих пресију. У овој борби са нашим страстима нисмо ми свакад победитељи, ми врло често подлежемо и то ће тако до века бити. Неправда и грех не само што неће никад изумрети, него су обоје преко нужна зла.

Истина је даће неваљалства и преступи све ређи бивати, али гомила малих погрешака и слабости; као што је н. п. самољубије, које се појављује у

тако различним образима; сујета и гордост — оће ли и њих нестати? или имали кога од нас, који бих, руку на срце метнувши, смело рекао, ја сам од тога савршено слободан?!

Но ове мале погрешке имају исто тако свој корен у начелу злога, као што га имају и сва друга велика неваљалства, и ове мале слабости могу већа зла произвести него ли што може учинити убиство и издајство.

Кад дакле код појединих могу страсти и слабости зла починити и борбу заметути, оћемо ли погрешити ако закључимо: даће све дотле бити распра и борба међу народима, докле их год буде код појединих лица.

Колику моћ имају примери, и како често могу привидни основи и узроци и разлагања појединих обљубљених говорника или списатеља оковати у вериге забљуда разум не само просте мложине, него и избражених људих и читавих народа, па их тако на зло навести: о томе има много примера; апсолутна — савршена — неправда може се у правду, насиље у обрану преобратити и најневиније дело суседа, особито слабијега, може узети на се печат увреде народње.

То је течај света, такву штету може причинити јогунство, забљуда и предрасуда. Несамо да отуда могу произићи поједине сплетке, него оне још повлаче и читаве народе с' пута правде и наводе их на грех и преступе.

Да би се уверили о том, ваљало би нам испитати и проучити ратове старијих и новијих времена. И кад бих то учинили штаби нашла? Да ли би ми

нашли да је самовоља надменост и насиље било увек само на једној страни, а на другој нужна самообрана? Ни је тако бивало, нити бива и данас; често налазимо ми код обе завађене стране неко право, по коме скака од њих и мисли и доказује да се у рат упушта само по нужди, само за обрану својих светих права. (види манифест цара аустријског и талијанског краља)

Вечни саобраштај и међусобни одношаји народа рађају и покрећу нова питања, нове спорове, којих је расправа тако тешка и тако замршена, да се и најмирољубивији народи немогу да сагласе и измире. Они се дакле заваде и посвађају и врховну пресуду њихове ствари остављају оружју.

Најновији догађаји, који се пред нашим очима збише, говоре о томе најјасније.

Долазе дакле и настају времена, кад се рат избећи не може, а то зато, што он има своју клицу у основним условима живота народа, па у колико сваки народ друго начело права и политике представља, друге обичаје заступа, у толико и тежња да своје одржи а туђе истисне. —

Но није само то истина, да настају времена кад се рат не може да отклони, него још и више, **рат је и нуждан и потребан** јер је развиће рода човеческог без рата не могуће. У миру се истина развија науке и художества, подиже трговина а с њом и благостање народа, али дуги мир угушује племениту и патриотску готовост на пожртвовање отвара поље себичним и партијским тежњама, допушта да се на место добрих нрави и просте честито-

сти, уздигне ласкаво и примамљиво довијање, да се унутрашња вредност оцењује по богатству и по положају, допушта да се лаж узвиси над истином, реч над делом. На меканој свили и кадиви спава се и почива добро, то је узрок да се тако навикнемо на вечни дремеж и на вечно спавање и лежање. Тако постајемо троми, и њжни, иза њжности долази слабост, за слабошћу долази страшљивост, а страшљивост је мати лукавства.

Тако се у миру пропада и душевно и телесно. Место добродетељи које се у рату зачеђују и снаже, обвлађују и преотимљу мах пороци, место живог духа и воље, настаје чама и дремеж.

Па као што је ветар и киша, као што је гром нуждан, да прочисти окужену атмосферу, тако је нуждан и рат, да прогони ову трулеж, да остарела и дотрајала начела истисне а новима отвори пута и начини место, да нов свежи живот задахне у нови нараштај.

С тога и јесте управо рат процес — поход — преображаја човечанског, јер ничега, доиста на нашој земној сфери, нема, што тако брзо и величанствено развија савршенство, за које су људи способни, као што то чини рат. Зар је тако премудрост промисла хтела, па и наредила, да сваком елементу други непријатељски елеменат на супрот стоји, да се на тај начин нијањем — балансирањем — то на једну то на другу страну, одржи вечна равнотежа света. —

Са погледа државног и народњег најпосле, рат је господо помицање, окретање око цели народњег живота. Слободу народњу или извојевати или бранити, то је, због чега рат постаје највећа светиња,

иер слободу морамо сматрати за нешто навише и наизвишеније. „Боље је и мријети него ли робовати“ рекоше наши оцеви, кад се дохватише зелена луга и добра оружја, те потиснуше љуте мучитеље и мрске крвопије са својега прага и огњишта, са прага и огњишта рекох господо иер дотле достиже њиова малена и ако витешка снага.

Кад тад и ми ћемо рећи морати „боље је и мријети него ли до века страховати“ па ћемо се морати латити оружја и поћи примером наших отаца, који са малом снагом велика дела починише. —

Ја навлаш рекох „страховати“ а нектедох рећи робовати, иер ктедох поштедити и своја и ваша осећања. Али баш да узмемо господо па да се са свим озбиља питамо шта је то, кад се једна или више силних и већих држава наметне мањим државама за заштитника, за покровитеља, за старатеља? Ко потребује господо, старатеља и заштитника? ваљда не људи зрели; ваљда не људи слободни?! Старатеља потребују луда и незрела деца, или сви они, којима није разумно дозволити да врше своју вољу.

Е па кад је тако онда шта значи на просто старатељство или покровитељство? не значи ли то исто што и господарство или каква је разлика између покровитељства већега и силнијега, од његова господарства? Баш никаква. И једно и друго значи подчињавање наше воље под вољу другога, у првом случају што господар тако заповеда, у другом што високи покровитељ тако жели. А подчинити своју вољу под вољу другога значи опет лишити се слободе.

С' тога господо народи, који признају сузе-

ренство или и покровителство другога, па нека је оно ма како благо, па нека се скрива и увија ма у како нежне форме, ни су самосвоји господари; Реч слобода овде је само сатира само празан звук.

Но и нашто господо народу покровитеља, кад је Бог сам велики покровитељ свију народа и кад их он један, по својим вечним идеама води узору њиове народности!!

Неварајмо се господо ни једног тренутка, које окусио слабост господарења, ко је научио да се о туђем зноју и од туђе муке рани, тај се нерадо више лађа рада, тај непрестано и мисли и снева како ће опет да господари.

Па зар онда није светиња рат, који се води, да се томе на пут стане! —

Ја сам ето господо природним ходом дошао с' вама до тога, да су ратови неизбежни, да су ратови потребни и нужни и да су светиња кад се бију за слободу и независност народњу, и кад бих био углађен вешт, и проницавајућ дипломат, ја бих покушао да с' вама заједно пођем у будућност и „да мрак судбине обасијам“ ако не људске како по певаше покојни Сарајлија, а оно наше најближе судбине, али како неласкам себи да сам особита политичка дара и искуства, ја ћу се у овоме просто морати ослонити на логику здрава разума.

Од године 1848 искочило је из старог и углађеног свог колотрага коло, око кога су обмотани били сви дипломатски вонци држава европских. Од тог доба па све до данас нема ово коло стална и опредељена хода, оно тумара тамо амо без известна правца.

Идеа државног јединства, потиснута је са идеом народности. Прва је дубоки корен уватила, те да би се тако на мах исчупати, друга је још млада и нејака, те да бих жиле на све стране уватити могла.

То је узрок те је од тога доба сва Европа у непрестаноме врењу и комешању, то је узрок те се од тога доба заметуше питања; час талијанско, час мађарско, час шлесвиг холштајнско, или немачко, час источно, час пољско, час опет талијанско; то је узрок те се и толики ратови бише. За тако кратко време: Ту је рат талијански, мађарски шлесвиг холштајнски од 48 и 49 године, ту је рат кримски, од 53 54, и 55, ту је опет талијански рат од 59, ту је најпосле и последњи немачки и талијански рат од ове године.

У свима овим ратовима борба је била све око две идее, око два начела, око начела државног јединства и начела народности.

У кримском рату, где је тако звана хришћанска цивилизација западњака, жртвовала хришћанство за цивилизацију нехатном мухамеданизму из једине саревњивости према Русији, надвладало је на жалост старо начело, док је на против у Талијанским обојим ратовима и у последњем немачком надвладало ново начело и нова идеја, идеја народности.

Талијани се ујединише, и посташе талијанима а и немци су на добром путу.

Као што је коначно уједињење талијанске народности повукло почетак уједињења немачке народности, неће ли тако и коначно уједињење немачке

народности које неможе дуго на се чекати собом по-
вући почетак ујединења јужних Славена.

Но ја сам господо далеко зашао с' мога пута. Прилика је да ће бити кише кад се облаци навлаче са свију странах, и може и гром ударити кад грми, е па зар се облаци пенавлаче са свију странах на политичноме небу, и зар није прилике да нам и идуће пролеће може донети кишу од куршума и громове од топова?! Важност догађаја нагли брзим корацима и може нас познати да прокушамо нашу снагу, да покажемо нашу вештину. „Ваља ће нам мријети ако неузактемо више страховати.“

Ваља нам помишљати на рат.

Но рату се господо ваља учити, како и свакој другој радњи, ако хоћемо да нам добро за руком испадне, а учи се рату практички и теориски.

Практички учи се рат учествовањем у ратовима, а теориски учи се пак као што се уче и друге науке и вештине, из штудије из изучавања историје ратова.

Оно знање, и искуство које су други муком стекли, пописано је и уред доведено. Из тога је постао систем наука или знања о ратовању. Сво ово знање о ратовању подељено је ради лакше сватљивости на разне делове или гране, које су истина свака своје нарочито име добиле али које ипак једна у другу утичу и једна с' другом у тесној свези стоје. Тако имамо историју ратне вештине, стратегију, тактику, фортификацију, науку о оружају, науку о терену.

Далеко би нас одвело, кад би се упустили у разчланење тога, који је обим и које су границе

сваке од ових појединих наука или вештина, како и колико једна на другу утичу, колико једна другу попуњава, и како све скупа састављају једну заокружену целину

Тако ратно художество учи, како да се подигне и узвиси на највећи могући степен снага једне војске, употребом и ползовањем свију и физичких и моралних њених сила. Одма се види да ово задире у сва могућа питања и одношаје и да дакле ова наука у себи садржи скуп свију других војених наука па зато и да прво место заузима.

Стратегија учи како се скупљањем дивизањем и постављењем већих војених топила — тела — стварају одношаји, који непријатеља принуђавају да напусти користи, које је могао имати својим постављењем, као и цел коју постићи жели и како се обезбеђује решење битке кад се до ње дође. И стратегија обуваћа све елементе снаге у велико и њено је, да их доведе у такав одношај, како ће они непријатељу од штете бити.

Скоро неразднојно од стратегије иде и тактика, која учи, да се масе, и разни родови оружја, које имамо на расположењу, употребе са обзиром на непријатеља и месност у таквим формама и управо тако, како ће се наша снага највећма моћи развити. У тактики се односи све на непосредни бој, на битку, на опсаду, на јуриш. Овде се одма види да сваки род оружја има своју особену тактику, то јест свој особени начин, којим најбоље може развити и узвисити своју снагу, своје дејство, и одтуда тактика разних родова оружја.

Фортификација или наука о утврђењу, учи нас, како да мали по себи број бораца поставимо у стање, да може и већи заступати и то тиме, што у помоћ узимамо средства, која сама по себи ништа незначе и борити се сама немогу, али вешто употребљена наклајују и заступају борце. Ова су средства, земља, камен, дрво, и т. д.

Одма се види да овај део војенога знања особиту нашу пажњу заслужује, јер ко нам стоји добар, да се нећемо морати борити и са силниим непријатељем. У таквом случају често ћемо осетити потребу да нашу снагу поткрепимо, а томе ће нас научити фортификација.

Колика је полза за нас да се са основима ове вештине упознамо нека нас науче само неколико примера.

Фридрих велики спречио је те се Руси и Аустријанци ни су могли сајузити, и то његовим вештим стратегиским маневрама и комбинацијама у пет срећних војених похода, па кад већ више то ни је могао даље чинити, стало му је било највише до тога, да обустави за неко време бар њиов напад и да закљони град Швајдниц.

Пошто се пак Руси и Аустријанци сајузише, оста Фридрику још само да покуша, дочепати се, у брзим маршевима, висина код Кунцендорфа, које леже западно од Швајдница. Испадне ли му за руком да то учини, пре од Лаудона, добио би тиме ту корист, што би онда Аустриску војску одсеко од њених магацина, и тада би се морали Руси растати од Аустријанаца, јер су се и они ранили из тих магацина.

Да би пак непријатеље заварао и довео их на мисли, као да он — Фридрих — намерава избећи сукоб са њима, па тек иза Швајдница добру позицију заузети, одмашира са својом војском у три колоне преко Граперзича, Дромсдорфа и Граберсдорфа, на место да пође тамо преко Стригаве и Фрајбурга.

Но Лаудон погоди намере Фридрика и зато одма пре њега заузме пређе споменуте висине код Кунцендорфа.

Фридрих ни је могао никако имати намере, да се у битку упусти са својим непријатељима, који су на броју далеко јачи од њега били, али ни је смео ни уступати, једно да небих тиме открио своју слабост пред непријатељима, а друго да бих, у своме критичкоме и опасноме положају, имао наслона у градовима Бреслави и Швајдницу. Нијему је дакле у таквом положају највише за тим стало било, да добије ремена. Он се реши да остане код Бунцелвица, где су га Аустријанци застали, и зато се ту и улогори.

Да ово место ни је било по њега згодно и удесно, још шта више, да је могло бити и одвећ опасно, знао је Фридрих боље него ивои други. Па баш због тога је одма и наредио да се то место утврди. 21. Августа одпоче се најживље на утврђењу овога логора радити, који је рад Фридрих сам собом надзиравао и руководио, док се најпосле 10 Септембра Руска војска неодвои од Аустријске.

Као што смо напред казали Фридрих ни је никако намеравао да остане дуго у овоме логору, него је његова намера била у почетку само да небежи

испред својих непријатеља и ако је од њих много слабији био, да их збуди и у несагласије доведе у избору мера, које би им ваљало заједнички против њега предузети, а поглавито да добије времена и да чека на згуду, која би му се појавила да што год противу својих непријатеља предузме.

Па и ако је логор овај утврђен био сасвим рђаво и противу свију и сваких правила, опет је био од успеха, какав је само Фридрих желети могао, јер се у њему Фридрих одржао три недеље дана против сајузника — Руса и Аустријанаца — који су много јачи од њега били, и с' којима се у отвореном пољу небих никако борити могао. Фридрих је имао овде око 55.000 људих, међу којима до 15.000 коњика. У самих Аустријанаца било је преко 70.000 војника и то у 84 баталијона пешака и 156 ескадрона коњика.

У Руса пак било је до 60.000 људи и то у 64 баталијона пешака, 67 ескадрона коњика и 5 до 6.000 козака.

Било је дакле свега 130.000 против Фридрихових 55.000. Али се ипак Фридрих, како видосмо одржао јер је употребио, ако и рђаво средства, те је место, на ком се ктео одржати, утврдио. —

Рат, који су Шпањолци противу Наполеона водили, да одрже слободу и независност својој отаџбини, колико је год прецун примера племенитог и витешког пожртвовања и храбрости, толико је исто пун примера, како утврђења играју велику улогу у рату и како много помажу да се слабији, противу јачега држати може.

Колико су поучне у овом смотрењу обсаде **Ле-риде**, у Априлу и Мају 1810. год. у Декембру те исте године и у Јануару следејуће 1811. **Вадахоса** у Априлу и Мају и Јунију 1811. у Марту и Априлу 1812. **Тарагоне** опет у Мају и Јунију исте године, **Иудат-Родрига** у Јануару 1812. **Бургоса** у Октоберу 1812. и вечног памтења вредна обрана **Сарагосе**, која, и ако сасвим рђаво утврђена, држаше се први пут преко два месеца, а други пут опет пуно два месеца, и подлеже тек пошто је 54.000 које грађана, које војника јуначки се окончао на праговима својих демова. —

Па и наши су оцви у јуначкоме боју за своје ослобођење толико пута служили се оваквим средствима. Многи шанчеви, на којима сада обилато расти трава и гора, нагнојена мученичким пепелом и јуначком крви њиловом, живи су споменици тога. —

Нема сумње, да је борба око јужне стране Севастопоља, највеличанственије дело у Историји опсадног рата.

Француска шаље стотинама хиљада своје најбоље и најодабраније војске у Крим. Енглеска скоро сву своју војску, Турска доста знатну част, па најпосле одваја и Сардинија неколико дивизија.

Ове су војске снабдевене и опремљене са таквим средствима, која десетогубо превазилазе и надмашују све што су доондашња времена при ма каквој прилици развила и употребила.

Против такве прегрдне снаге и моћи држи се Севастопољ читавих 11 месеци, и кад бих Русима само затим стало, да само Севастопољ одржи, прошло

бих још много времена, докле бих га сајузници заузели јер је иза првог бадема било још других одсека за обрану удешених, које неби било могуће тако лако савладати као и овај први бедем, а и овај је био проваљен тек само на једном јединцагом месту.

Али Руси су, бранећи јужну част Севастопоља, бранили у њој своју флоту и своје арсенале, па кад је ватра непријатељска скоро ово све погорела и упропастила, ни је им било више стало до јужне стране Севастопоља и зато је и напустише својевољно, а обрана њена спадаће, вечно и за сва времена, у најславнија дела руске војске.

Да би себи могли представити колика је огромна снага употребљена да се продре само на једну точку спољњег бадема јужне Севастопољске стране, ја ћу вам навести само неке бројеве.

При самој опсади у батеријама на опсадној линији, — дакле без топова пољских и без топова на флотама — употребљено је 1268 топова од стране сајузника, од ових топова 631 искварено је које самом употребом, које од непријатељских метака.

Из ових топова, који су разног калибра избачено је до 1,283.000 метака на Севастопољ, а утрошено је барута око 3,600,000 ока, а поред тога 28, милиона и око 455.000 пушчаних фишека.

Тежина пак саме гвозђане муниције износи преко 33,900.000 ока нерачунајући у то ону муницију која је од флоте узета и употребљена.

Кад се према оваквим средствима према војски од око 200.000, и према онаквој флоти могла за 11 месеци одржати јужна част Севастопоља, онда да

није таквих средстава било, не бих никако ни пасти могла.

Из тога можете видети уколико знање и вештина узвишује снагу, и како данас ни је довољна сама храброст за војевање.

Рат пак, који је јуче свршен, најбоље нам показује, како победа трчи оним заставама, које се вију у рукама оних јунака у који је развијена жива свест, о своме позиву, и који су у онако обилатој мери испуњени знањем и изображењем. Тај је рат у исто време опит и доказ, тога, како знање, наука, теорија стоји више сурове снаге, више практике. —

Наше жеље господо ни су сакривене, ми немамо ни узрока тајити их и као поштени људи казаћемо свакоме у очи да свакад мислимо и желимо да добијемо оно, што је наше; као поштени људи казаћемо свакад да оћемо потпуну слободу, потпуну независност народну, мечтаве чезње неких немирних и нерасудних занешењачких апостола, неће нас никад завести на странпутице, али ћемо наш глас и наше жеље сајузити са гласом и жељама оних милиона, који хоћеју ујединење народа под народном својом владом.

Но самим жељама и самим јуначтвом, како смо мало пређе видели недолази се до краја.

Ја знам да ћемо ми сви бити готови да се, на први позив нашега светлога и витешкога кнеза жртвујемо за слободу наше отачбине и за славу Његова имена, али ова пожртвователна готовост не ће бити довољна, те да нам успех обезбеди, да приклони победу да дође под наше заставе.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ваља нам дакле учити, и ево прилике, која нам се отвара !

Господо ! мудрост владе још у старих класичких народа, у Грка и Римљана, оцењивана је по важности и пажњи, коју је она поклањала својим војеним уређењима: форме и образи у велико су данас измењени, али дух онај, који онда владао, и ако у другим образима и данас још живи и живи ће за све векове. Мудрост владе и данас би се могла мерити истим мерилом.

Од свега срца задовољни, што влади Његове светлости на правцу, којим је у овом обзиру пошла, само захвални бити можемо, ми ће мо свом снагом, свим срцем, свом озбиљском вољом каква мужевима доликује, пријонити да се ползујемо приликом, коју нам ето установом овом пружа, па ће мо тако уједанпут одговорити и тежњама само свога срца и брижљивом старању владе а и уверењу нашег витешког Кнеза, који ту скоро при свечаној прилици једној изрекао, „да ће наш војнички дух саревњив бити са Његовим усрдијем, које полаже за добру организацију војске.

Владачко усрдије ето се тако свечано отвара и овом приликом, будимо саревњиви са Њим, да бих потпуно и с' правом заслужили Његово хвала. —

*

И беседа бијаше пропраћена с олујним **живео!**

Међутим ваља нам овде напоменути, да је г. подполковник Бели-Марковић у беседи својој због тога опширније разложио важност Фортификације, што је у то време по распореду био час њен, и он као Инџинирски официр, толикогодишњи професор Фортификације у војној школи, узе да уједно и о њој штогод рекне, те да испуни и услове распореда. Остало пак предавање тога предмета наставиће поручик Инџинирски г. Јеврем Радојић.

Осим пак ових општих официрских школа, има и постручних за Пешачке и Коњичке офицере у Београду, а за Пешачке и Артилерijske у Крагујевцу. Ове бивају пре подне, а општа после подне. У овима постручнима читају се **правила службе**, и у Београду то чини у пешачкој школи г. капетан **Љубомир Узун-Мирковић**, у коњаничкој пак правила службе г. капетан **Младен Ненадовић**, пољску коњаничку службу подпоручик инџинирски г. **Јефрем Марковић**; а у Крагујевцу пешацима г. капетан **Ђурђе Хрватовић**, а артилеристама..... Сваком је придат још по један официр, који повторава теоријско читање, а више њих, који их помажу при практичном показивању и егзециру.

Но у ове постручне школе неспадају само редовни официри, него и народне старешине. Правила се егзецирна показују с тога, што су **нова**, па их сви морамо и учити изнова.

После свега овога, нека нам буде дозвољено јавити о још једном племенитом појаву, који мора сваког Србина обрадовати. А то је ово.

Слушаоци у нашој великој школи, слушаоци дакле права, филозофије и технике, као будућа учевна узданица наша, сватајући добро потребе наше земље, и знајући, да је оружје увек Србина дичило, — умолише власт, да се и њима казује све оно што војнику треба. И наравно је било, да је то и власт обрадовало. Те се нареди и уреди, да се и њима, а има их, око 200, чита све оно, што се чита официрима у општој официрској школи, само што то да одпочне са Фебруаријем, а цео месец Јануарије да се употреби на учење екзерцира, као прве школе и штице војничке, и официри, који читају у официрској школи, они исти читаћеју и у великој, с том само разликом што овде екзецир и правила службе тумачиће г. капетан **Лазар Цукић**, а тактику г. капетан **Јован Анђелковић**. Остали остају, који и тамо.

И с овим завршујемо наш извештај о тој општој радости, о томе појаву у нас, који носи на себи печат мудрости и узајмог родољубља. Бог ће дати, те ће и успех увенчан бити радошћу.

Узгред пак нека војинови читаоци знају, да ће у војину за 1867 годину бити печатана већина од ових предавања, те ће тако и он допринети неке користи и сигурнија успеха тој великој намери.

О Божићу 1866 у Београду.

Драгашевић.

КЊИЖЕВАН ОГЛАС

Подпоручик инџинирски г. *Младен Јанковић*, издао је ових дана оглас за предплату на књигу

Артилерија у пољу

Који је год имао у рукама изредну књигу о пољској служби: **Војник на маршу**, тај ће из душе признати, да се с њом мало која друга упоредити може што се тиче њене унутрашње војничке вредности и научне занимљивости. А ова књига, коју г. Јанковић оглашује, написана је на основима истима на којима је „војник на маршу“ и свуда а особито у Прусској, где много више полагају на непрестано учење, него на другом месту, — примљена је неможе бити боље. Па се с тога и ми можемо надати, да ће и у нас ова књига **Артилерија у пољу** наћи обилна одзива. Она је истина намењена у главnome артилеристама али ће назабавније и напоучније користити и војницима другогга оружја.

Књига је према својој величини и према плановима придатим јој, врло јефтина, јер кад она на немачком језику стоји 14 гроша, а прода се у неколку хиљада комада, онда морамо признати да је овде 6 гроша врло мала цена, кад се неможе продати ни неколку стотина.

Ми, који ту књигу познајемо, неможемо довољно нарадовати се труду г. Јанковића, нити је можемо довољно напрепоручити нашој војничкој публици.

ТАКТИКА ОД ГРИСХАЈМА

ДЕО ДРУГИ

ВИША ТАКТИКА.

РАЗДЕО ПРВИ

МАРШЕВИ.

Маршеви су у главном двојаки:

1. Ратни маршеви (марширање к ратном попришту).
2. Бојни маршеви (кретање војске на самом попришту).

Према цели једни се од других много разликују. Кад војска к ратном попришту маршира, главно је, да се известна даљина пређе, да се назначена цель постигне, а да се што мање бојне снаге и материјала потроши, тако, да је војска у стању, да се борити може. Да то буде, нужно је, да се војска добро рани, одева и да остале угодности има; ту ће дакле икономско старање прво место заузети.

Бојни маршеви бивају, кад војска из једне позиције у другу прелази или к непријатењу маршира да га нападне; тад мора у сваком тренутку за бој

спремна бити. Ту се економија тактике покорава. И ту се захтева брзо и сигурно кретање са најмањим потрошком снаге.

Но био марш ратап или бојан, треба да је снажан и да се пази на негу војске и дисциплину (наравно у сваком од ова два случаја нешто другачије).

I. Ратни маршеви.

1. Дужина маршева.

Сваки марш стаје времена и снаге: снага, која се на маршу потроши, није више ни за шта; тако и време. Ратни маршеви могу много с нажнији бити, јер борба није тако близу, а у времену се много добија.

Сасвим би погрешно било измеравати дужину ратног марша по томе, колико један човек, сам путујући, за неко време пређе, па био он ма каквим пртљагом обтерећен. Кад човек сам путује, иде по својој вољи; кад хоће може похитати или корак украјити, јер се нема ни на шта обзирати. Сасвим је другачије, кад маршира војска, која се из толико људи и коња састоји. Ту нико не може по својој вољи ићи, него се мора управљати по онима који су пред њега и позади њега. И тако непрестано хтео не хтео, мора корак пружати или украјивати, и то страшно заморава, особито ако је још и прашина велика. Сам један човек или коњ с малим пртљагом могао би дневно око 5 миља прећи; повећи број људи или војска прелазе много мање. Обични ратни маршеви прелазе 3 миље дневно и сваког четвртог дана одмор је.

Може бити, да ће многи рећи: ово је сасвим мало. Али кад додамо још и то, да повећа оделења морају по читаву $\frac{1}{4}$ или $\frac{1}{2}$ миље с главног друма скренути, те да гдегод у околним местима преноће, онда ће сигурно сваки признати, да ми нисмо тако штедљиви, као што се на први поглед чини. Истина може војска марширати дневно и по 4 и $4\frac{1}{2}$ миље и то по неколико дана узастопце, али онда треба да је рана особито добра, ноћишта да нису раздалеко и да је пут особито ваљан.

Маршеви од 5 до 6 миља већ су велики и војска би морала биваковати, ако сасвим близу друма неби било сена, где би се преноћити могло. Пешадија би тешко такав марш 3 до 4 дана узастопце издржала, а за коњицу није то баш тако теготно, ако сама маршира.

Маршеви од 6 до 8 миља (12 до 16 сати) хитни су. И најбоља војска тек са великим губитцима могла би тако 2 до 3 дана узастопце марширати. По мања оделења моју још такве маршеве чинити.

Велике и дуготрајне маршеве пешадија боље издржава него коњица, а то зато што коњица много више угодности хоће него пешадија. Човек може више да трпи оскудицу но животиња, јер ја много више нији неправилном животу и физичку малаксалост моралном висином надокнађава. Такви се маршеви само у особитим случајевима предузимају, и тад су обично и душевне и телесне моћи много силније. Напослетку човек и коњ то је сложена ствар, која много више за одржање своје потребује.

Први марш нетреба да буде здраво велики, јер

страшно уди како људима тако и коњима. Тек доцније, кад се људи навикну и коњи сувишну маст изгубе, могу маршеви већи бити.

Велика је незгода на маршу, кад одело, оружје и уопште спрема коњика, коња и пешака није како треба удешена. У најновије време много је у том смислу учињено, али јошт много остаје, да се уради. И обичан марш за извикнутог и добро спремног пешака доста је трудан, јер телесно расположење неостаје увек исто а и рана је данас овака сутра онака.

Французи, којима се у томе највећа практика и искуство приписује и данас јошт трпају у своје торбе свакојаке излишне ствари, као: четке за аљине, зубе, ципеле итд. и то је ваљада за то, што њихови војници без тих потреба бити немогу, и ако ове терет јако увећавају. И у немачкој има их доста, који хоћеју, да војници такве ситнице и на маршу носе. Тамо још држе, да мора сваки војник за себе носити све потребе за кување а међутим много је удешније и лакше, кад у биваку повећа оделења заједно јело кувају, као што је код Француза и Аустријанаца. Исто тако нимало није удесна ни торба за леб и могла би се заменити џепом на капуцу.

2. Доба године и време.

У говору нашем о дужини маршева јошт нисмо ништа споменули, што би отежавало или олакшавало марширање, а таквих узрока има много, па их зато морасмо овде и навести и при распоређивању маршева и на њих се обзирати. Сваки ће лако појмити, да није све једно, путовало се у ово или у

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

оно доба године, по оваком или онаком времену. Лети су путови бољи него у пролеће и у јесен; али тада врућина и прашина много сметају марширајућој војсци. Немачке војске састоје се обично из младих војника, а млади људи много теже носе велику врућину него мало старији. Француска војска у којој су већином старији и марширању извикнути људи, кад по Африци путује, чини врло мале маршеве, једно зато, што су путови хрђави, а друго и зато, што је врло велика жега; и при свем том невероватни су јој губитци, на маршу:

Било је прилика, да је велика врућина била узрок многим нередима и гажењу дисциплине од стране војника, особито код пешака.

Зими пак сасвим је другачије. Ако је зима јака, пешадија доста лако маршира; За коњицу је много теже. Но и то има своје границе, јер ако је зима здраво јака, марширање је врло незгодно и непријатно. У обште ратним маршевима јака зима неуди много. Лети је умор много већи, зато и распоред марша треба да је вештије начињен. Због прашине и врућине људи нетреба да се сувише збијају и одмори треба да су чешћи; особито се мора пазити на обућу пешака и да се коњи у гомиле не збију. Упалење ногу и леђа код коња врло је често и готово је једна од највећих незгода. И дисциплину је много теже одржати на великој жеги особито код пешака. Велика жеђ узрок је, да се људи разилазе и нису никад сви у фронту. Потоме у колико је могуће треба људима марширање олакшати; а то најлакше бива, кад им се пртљаг умали. Французи у Шпанији,

Инглези у Инђији и Руси у Персији у таквим приликама марширали су без икаквих скоро ствари, само што су носили оружје, муницију и нешто ране.

У јесен, кад је ладније, и зими, може се по 1 до 1½ миља више прећи, па опет неће се људи толико уморити, као кад лети 3 миље дневно прећу.

Велики снег, мећава, киша, југовина поледица здраво отежавају марширање, особито ако је јошт пут хрђав. Поледица је упропастила Французима 1812. код Видне сву готово артилерију, што им је јошт остала била, пртљаг и касу. Јак ветар спреда успорава марш за ½ до ¾ сата на 1 миљу, ветар са кишом и снегом 20 минута; јака киша или снег без ветра 15 минута, топлоћа преко 15 степена 20 минута, преко 25 степена двапут толико.

3. Време поласка и марширања.

Зими ил иначе кад је мало ладније све једно је, путовало се пре или после подне. Лети пак и кад су велике врућине, то није све једно, зато треба марш тако распоредити, да се онај део дана, кад је највећа врућина, за одмор употреби. С тога кад су маршеви омањи, може се мало раније поћи и до подне марш свршити или кад су маршеви повећи бар већу половину до подне прејурити, и после тек кад мало залади марш довршити. Но ово важи као правило само за пешадију.

Најтоплији дани падају уједно и са најдужима и тако ако се кренемо у 3 или 4 сата ујутру то само пре подне можемо по виделу марширати 8 до 9 сати, и за то време, јер су путови лети добри,

може пешадија прећи марш од 4 до 5 миља, коњица и јахаћа артилерија 5 до 6 миља. То овоме неби био нуждан одмор у подне него увек, да се мало раније пође и раније на конак стигне.

Међутим нетреба опет сувише ранити, јер као год што врућина, човеку штодити може, исто тако и неснавање може га убити. И људима нужно је да по неколико сати ноћу спавају, али коњима нарочито, јер они се дању немогу као што ваља ни одморити од мува и других инсекта.

Осим тога нужно је, да људи пре но што се на пут крену, штогод доручкују, а и коњи да мало једу. По томе треба да је пешадија и на 1 до 1 $\frac{1}{4}$ сата а коњица најмање 2 сата пре поласка већ на ногама; а то је већ нешто изванредно.

Да неби дакле снага војске ослабила, нетреба сувише ранити, а особито, кад напред јошт знамо, да ће мо се у подне дуго одмарати, а после јошт 2 миље марширати. Кад је време ладније, а то бива онда, кад су дани најкраћи, може се сасвим другачије радити. Многи се маршеви и без одмора могу учинити (изузимајући мале одморе); пешадија тада обично полази у 5 сати а коњица и артилерија 1 до 1 $\frac{1}{2}$ сат доцније. Понекад, да би се што раније и још за видела на конак дошло, мораће се у јутру још пре видела поћи. Премда се ово у колико је могуће избегава, опет старо је војничко правило: „Боље је из мрака на видело, него са видела у мрак.“ Још за дана дакле нужно је, да се војници на конак сместе и своје ствари уреде.

4. Својства местности уопште.

Местност има уплива на ратне маршеве у главном само у толико, што својства путова условљава. Но осим тога може она и самосталан уплив на маршеве чинити. Друкчије се показује теглећа снага коња кад се кроз планине путује, другачије кад се по равници иде, па били путеви и у једном и у другом случају ма какви. Особито је то тешко, кад су људи и коњи на равницама одрасли, па кроз планинске пределе марширати морају. При разрачунавању маршева дакле несме ђенерал-штабни официр ни ту околноост из вида изгубити.

Осим тога местност може још и од другог уплива бити. На прилику у великим сасвим голим и чистим равницама, велика је оскудица у води. Извори, потоци, језера, овде се врло ретко налазе, па зато при распоређивању марша мора се то у призрење узети. Године 1812. од 8. до 15. Септембра марширали су Французи од Бородина до Москве (7 маршева на 15 миља) борећи се са највећим незгодама. Време је било врло суво и топло, потоци су били пресушили, бунари редки, а и што их је било, руска их је заступница искварила.

5. Путеви.

По природи и својствима својим имају путеви значајни уплив на дужину и брзину маршева.

За нашу цељ можемо путеве на троје поделити:

1. Насипи;
2. Селски путеви;
3. Пољски путеви.

1. Насипи су особито у Немачкој производ последњих 50 година; њима су се основно изменила одношења у сваком смислу, а нарочито у смотрењу дивизања војске. Они су заједно са железњацима од велике користи за дивизање војске и железњаци нису нимало од важности одузели. Њив појав сасвим је скоро изменио карактер држава, особито што се ратовања тиче, и то много више, него што су то железњаци досад учинили. Ово се најбоље може видети из похода 1806. год. у Тирингу. Преко тириншких планина на дужини од 20 миља од Шлајца до Ајзенака није било никаквог ваљаног пута за војску; данас има таквих у свима правцима и сваке их је године више и ни један није са тако великим тешкоћама скопчан. Могло би се готово као сигурно казати, да је битка код Ауерштета само зато изгубљена, што није било насипа између Вајмара и Кезена. 46 батаљона и 80 ескадрона марширали су по највећем блату и само у једној јединој колони читаве 3 миље. Марш се због хрђавог пута толико закаснио, да је војски требало 14 сати, да те 3 миље пређе; међутим известна је ствар, да за тај марш по добром насипу неби требало више од 7 сати. Да су дакле они доспели за 7 до 8 сати раније, резултат би на сваки начин био друкчији, па и ако не победни а он бар за непријатеља много штетнији.

Насипи подпомажу дивизање већих колона нарочито зато, што поред тврде површине имају још и довољну ширину, које дозвољава, да се маршеви строј и ред одржи. Ненасути путеви ретко имају свуда такву ширину, јер ђуприје преко потока итд.

чешће стешњавају пут и тако на промену маршева строја и реда принуђавају, одакле се порађа застајкивање, заморавање итд., изузпмајући још случај, ако се каква ћуприја сруши. Ћуприје, које насипе вежу, имају ширину насипа и много су јаче и тврђе начињене.

Пешадији треба само $1\frac{1}{2}$ сат, да на добром насипу 1 миљу пређе, а ако је оделење мање још и мање од $1\frac{1}{2}$ сат. За коњицу насипи нису баш најудеснији, јер тврда површина хрђаво дејствује на потковице коњске. Артиљерија треба увек, кад год је мобуће, насипом да маршира, јер ту је теглећа сила мава и ћуприје сигурније.

Насипи се брзо поқварити могу, кад велика војска дуго њима маршира. Године 1813. био је насип од Лајпцига до Франкфурта тако поқварен, да је војсци много удесније било марширати пољем покрај насипа; што тако искварени су били путеви и у Француској 1814. Кад је велика киша, онда су насипи врло штетни за обућу војника и зато што се споро суше могу им се предпоставити у том случају (при великој киши) ненасути путеви.

2. Селски путеви. Ови су од пољских у толико бољи, што су шири и што се већим фронтом марширати може, и што се неможе тако лако прави пут да изгуби као код пољских.

3. Пољски путеви обично су само толико широки, да коњица по 3 а пешадија по 4 или редовима марширати може.

Ако су путеви добри, то ће рећи, суви, равни и тврди, онда може пешадија да пређе једну миљу

за 2 сата, или 3 миље за 6 до 7 сати, коњица и артилерија за 4 до 5 сати. Овакве маршеве могу трупе доста дуго да издрже.

Ако су путеви неравни, али притом опет тврди, као на прилику у планинама; онда ће за сваку миљу још по пола сата потребовати. Ако су пак путеви хрђави, меване површине, онда се мора двапут више времена потрошити, а ако је још хрђаво време, или се маршира кроз планине, онда се незгоде тако увећају, да се читав дан може потрошити на маршу од две миље само. Прајска гарда марширала је 1813. из Арштета у Мехлис (растојање од 3 миље) 20 сати и била је скоро сва растројена.

Но најопасније је за марширање, кад се јака дуготрајна ладноћа у југовину напрасно обрати или кад се после кише или југовине нагло смрзне; тим поставше неравности на путу од велике су сметње и људима и коњима и колима.

Има прилика, да је нагло наступивша југовина операцијама па и целом ратном походу од великог уплива била. Као пример навешћемо поход Дибихев 1831. у Пољску.

5. Фебруара 1831. пређе Дибих пољску границу у правцу од Тикочина на Пултуск. Он је мислио да се користи великом ладноћом, која је тада владала, да замрзнуте поплаве Нарева, Вуга и Вистуле сасвим безбедно пређе, у Варшаву, као огњиште револуцији предре и тако једним ударом да устанак доконча. Али ноћу између 8. и 9. Фебруара напрасно наступи југовина. На путовима, које је он за сасвим безопасне држао, појаве се највеће неси-

гурности, 100 топова резервенске артилерије остави код Бјалиштока, а запрегу њиову употреби на подкреплење остале артилерије. Но Добић и опет не клоне, него одма промени свој операционски план, пође у лево пре ко Викоко-Мазовјецког, пређе још залеђени Буг, заузме насип (друм) од Брзек-Литевског к Варшави и сад му беше предмет битка код Грохова. И због тога је цео поход добио сасвим други вид, јер мостови опкон код Праге заклањао је повратак Пољака.

Често се мисли да су неки још добри путеви с великим опасностима скопчани, као што се и многе планине за непроходне сматрају, па опет у нужди војска их прелази. Наполеон је потврдио, да свуда где коза проћи може, могу и људи. И ако је ово сасвим претерано, опет показао је он, а још више С уваров, колико се у томе учинити може; на сваки начин оваки учињени маршеви стају много труда и штете.

И ширина је пута за марш од велике важности. У свима државама није ширина путова једна иста, него се то управља по вредности земљишта. Пут ће дакле бити овде шири онде ужи, и за пешадију ће бити довољно, ако може марширати оделењима, за коњицу оделењима по 3 а за артилерију по 1 топу. Ово је још и зато добро, што узан фронт лакше прелази препоне, које му се на путу десе а ово је од велике користи, јер честим застајкивањем квари се ред и војска се заморава. Редко се може наћи такав пут, да пешадија маршира полуводовима, а коњица у малим водовима по 12. за ово је потре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

бно ширина 18 и 15 корака најмање, а осим тога треба још имати места за ађутанте и вође, који покрај фронта иду.

На пољским путовима пешадија маршира обично редовима, највише удвојеним редовима а коњица по 2. За коњицу овај је stroj врло удесан.

Ово смо мало изближе зато промотрили, што је свакојако врло важно продужавањем фронта дубину умањити и дужину колоне скратити. Али за људе је много лакше, кад је фронт ужи, јер здраво је тежко, кад више њих успоред марширају и кад је сваки на врло мали простор пред собом ограничен.

У средњу руку дакле за пехоту је најудесније марширање оделењима, за коњицу оделењима по 3 а за артилерију по 1 топу. Но притом много стоји и до навике на једно или друго.

5. Множина војске.

Распоред, дужина и трајање маршева много стоји до броја војске. која у исто време и истим путем маршира. Није свеједно, да ли једна чета или један ескадрон или једна дивизија, састављена из свију родова оружја, истим путем маршира. Дужина коју свако за се оделење у колони заузима, од највећег је значаја.

Прусси обично рачунају дужину у корацима за:

1 вод пехоте 6 оделења	36
у 9 оделења	40
1 батаљон оделењима по 6	300
оделењима по 4	450
редовима	580

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1 Ескадрон водовима	77	
по 3	144	до 200
1 Полк коњице водовима	267	
по 3	576	„ 800
1 Ескадрон по 2	210	„ 280
1 полк по 2	800	„ 1000
1 кола са 8 коња ,	24	
1 кола са 6 коња	20	
1 кола са 2 коња	10	до 11
1 12 Ћ батерију по 1	500	
водовима	250	
1 6 Ћ батерија по 1	400	
водовима	200.	

Колона од 6 баталиона, 4 ескадрона и 1 6 Ћ батерије треба одприлике 3500 кор. дужине, ако се сва нужна растојања урачунају и ако пехота маршира одељењима, коњица по 3 артилерија по 1 итд. При поласку предња ће одељења за по сата измаћи кад се последња на пут крећу. Ова су одношења још непријатнија, ако је време лоше и пут хрђав. Ако се још урачуна и дужина, коју ће пртљаг заузети, онда ће се колона протегнути на 4500 до 5000 кор. И тако са по околностима већим или мањим растојањима између појединих одељења те колоне изнеће на по миље. Дивизиом дакле један врло би незгодно једним само путем марширао, јер последња одељења била би иза предњих за читава 2 сата.

6. Родови војске.

Брзина код разних родова војске није једнака а тако исто и препоне, које се на путу десити могу,

ни су за један род војске онаке, какве су за други. И то се дакле у рачун при грађењу распореда узети мора. Ако је пут добар, пехота маршира спорије по коњица и артилерија; напротив по планинским пределима, шумовитим и баровитим, по хрђавим пољским путовима пехота иде брже по коњица и артилерија. Међутим обично се држи, да се артилерија најспорије движе.

Коњаница и артилерија пређу у минути 110 кор а пехота 100 кор. дакле брзина коњице и артилерије према брзини пехоте као 11: 10. Кад се још узме у рачун, да коњица често на маршу и каса, онда је разлика у брзини још већа; тако док пехота на добром путу маршира 6 сати, да дужину од 3 миље пређе, коњици неће требати више од 4½ а артилерији не више од 5 сати. Кад је дакле колона из сва три оружја склопљена, онда ако би се хтело увек у скупу да остане, мора се брзина пехоте за меру узети. Коњица и артилерија мораће дакле спорије марширати, а то је за њих доста незгодно. — Но обично је правило на маршу изван бојног поља, да се оружја раздвоје и свако по себе другим путем маршира, или да се не крећу у једно време. — Артилерији се обично даје најбољи пут, пехоти најкраћи. Ово је један узрок, који нас гони, да војску на више оделоња цепамо, а сад ће мо видети и други много важнији.

7. Ноћишта. Рана.

Добра и удесна ноћишта много приносе к одржању снаге путујуће војске. Старо је војничко пра-

вило, да је много боље преноћити и у најгорој згради него и у најзгоднијем биваку.

Узрок је овоме тај, што војник има под каквим кровом ма колико толико заклона од хрђавог времена и што немора онако уморан по неколико сати још на ногама бити, док воде, дрва и што му је за јело нужно, набави. За коњицу и артилерију удесније је, што се још и коњушница наћи може, где ће се коњи сместити.

При грађењу распореда дакле треба особито на то пазити, да се у колико је могуће, биваковање избегава и војска по обитним местима на ноћишта размешта. При овом треба се строго обзирати на доба године, кад се маршира. У јесен н. пр. и зими могу се за преноћишта употребити само зграде, које су за обитавање људи удешене, лети пак и друге, које нису за то удешене.

Врло је тешко одредити, колико се војске у једном месту сместити може, ако нисмо подробно познати са тим местом. Због тога узети су неки средњи бројеви, којих се у таквим приликама придржавати ваља. Ако се мисли само преноћити, онда се рачуна на сваког обитаоца по 1 војник, ако ће се одмарати 1 или 2 дана, 1 војник на 2 до 2½ обитаоца. — За коњицу број се обитаоца удвојава исто тако и за јахаћу артилерију; за пешачку артилерију 1½ обитаоц.

По овоме дакле, ако се само хоће да преноћити, долази на:

1 Батаљон	800 до 1000	обиталаца.
1 Цук коњице	1200	„ „ „ „

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

1 Жахаћу батерију 4 „ 500 обиталаца

1 Пешачку батерију 3 „ 400 „

Из овог се види, да повећа војска само у великим варошима ноћишта и ране наћи може, а поједина тек села могла би примити по 1 батаљон или 1 полк коњице на рану и ноћиште.

Због овог војска се раздељује на вароши и села, која око друма, којим се маршира, леже. Ово делење војске узрок је, што се за половину скоро више маршира по што би требало и погоне није нимало неobiчно, што поједина одељења војске у место марша од 30 миља, марширају по 45 миља. Ово би се најлакше могло избећи тако, да поред главног друма марширајућа одељења неизлазе посведневно на главни друм, него да у том правцу марширају. Главни заповедник, ако хоће о стању сваког одељења да се увери, може сам к једном и другом одјакати, а њему је то на сваки начин много лакше него читавом одељењу. Овако је марширала хохенлојска војска из Магдебурга у Пренцлаву и Блихерова у Либек. Често се догађа, да војска, која у вече врло доцкап на ноћиште стигне у јутру се рано опет кренути мора, да у опредељено време на зборно место дође, где опет по неколико сахата на остала одељења изчекује. Оваке ствари јако упропашћују војску.

На маршевима дакле изван ратног попришта најбоље је, кад се вођима појединих колона самосталност у радњи дозволи и скуп колона само онда означава, кад има да се пређе каква местна препона, ца прилику теснац, река..... Поједине засебне колоне нетреба да марширају сад с једне сад с друге

стране главног друма, јер то може бити узрок многим незгодама а нарочито укрштању колона, ако су оделења повећа. Ово и није толико опасно на ратном маршу, али на бојном може врло хрђава следства узроковати. Пример о овом имамо на маршу савезне војске пре битке код Грос-гершена. Ево га:

1. Маја стајале су обе пруске колоне, ђенерала Јорка — $12\frac{1}{2}$ батаљона, 12 ескадрона, $6\frac{1}{2}$ батерија — и Белихерова — 22 батаљона, 43 ескадрона, $10\frac{1}{2}$ батерија — код Рете. Да на бојно поље дођу, морале су обе колоне да пређу теснац Елстер, врло дугачак и теготан код Пегаве кроз варош идући; осим тога користили су се и теснацом Сток-вицким. При распореду пису се баш нимало обзирали на укрштање колона и због тога код Авдига-ста колоне се сударе. То је био узрок, те су се туна подоста задржали тако, да је напад тек око подне одпочео. Зато што је немогуће било, да се поједина оделења једна кроз друга провуку, врати се већи део Белихерове војске к Пегави и сад је само кроз тај један теснац скоро сва војска проћи морала (изузимајући само 27 батаљона, 9 ескадрона и 7 батерија).

Ако се укрштање неможе никојим начином да избегне, онда је најбоље, да колоне једна поред друге марширају и потом водовима или подуводима једна се кроз другу провуку. Ово само онда може без застајкивања бити, кад се колоне под сасвим оштрим углом сударе или кад исти правац имају. Па и то само онда, кад је местност удесна, које је пак врло ретко

Разуме се по себи, да оделења, која су на главном друму имају најкраћи пут да пређу. Истина, да остала боља ноћишта имају, али опет правично је, да неостају све једна на истом путу, него да се чешће мењају. Артиљерија само треба у колико је могуће да је више на главном друму.

Средства, која издржавање војске на маршу подномажу, јесу:

а. Магацини;

б. Реквизиција;

в. Обитаоци;

г. Фуражирање.

а. Магацини.

Војска добија из магацина, или све, што јој за рану треба, или само леб и зоб, а месо и сено или дају обитаоци непосредно или се добија од общтине. За војску је све једно, добијала рану из магацина или реквизицијом, јер у оба случаја прима чак из треће руке и потом не увек баш као што треба и колико треба. Али магацина у сваком селу нема, зато кад већа војска путује, само ће нека оделења добити рану из магацина, а остала тражиће је у обитаоца. 1814. са грдном муком опремљен би магацин у Шалону, који је имао 62000 мерова зоби, а то је за све коње Блехерове војске за 10 дана доста било. Али за два дана већ је био магацин и то на силу испражњен при свем том, што га је цео батаљон чувао. И ово је доказ, да у магацинима рана страхаота у штету одлази.

Да војска рану себи у обиталаца тражи проналазак је новијег времена; у 30-годишњем рату врло се мало полагало на магацине — скоро као и данас. Валенштајн је још казао: „Рат сам себе рани“, но и опет та је мисао изчезла и магацини су за премали важно место у ратовању све до француске револуције.

Само Французи нису никако остављали свој стари обичај и у 7-годишњем рату у Вестфалској и Хесенској магацина никако нису имали. И Фридрих велики више је пута рану набављао у земљи у којој је ратовао.

После битке код Росбаха марширао је краљ (Фридрих велики) са 19 батаљона и 28 ескадрона у Слезују и прешао је 41 миљу за 15 дана (од Липишке до Пархвица). Путови су били хрђави, време ружно; 300 људи пало је само од умора; кантонирао је и војску су ранили обитаоци, и то као што Темпелхоф каже, неможе бити боље. Исто тако на маршу Августа 1758. из Ландсхута у Франкфурт.

Темпелхоф у свом делу о седмогодишњем рату означно је сасвим точно, колико војска марширати може. Главни је притом, да увек има леба и зоби.

Сваки је војник носио тада као и данас леба за три дана, кола, која су непосредно с војском ишла носила су опет леба за 6 дана; војска је дакле 9 дана могла сасвим безбрижно марширати и тек 9 дана побринути се за попуњење потрошене ране. Осим кола, која су леб за самом војском носила, био је још један профијантски воз и једно одељење пољских пекарница за војском нешто даље, и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тако помоћу овога војска је још већма с раном осигурана била и могла је још и дуже марширати а увек да у близости ране задоста има. Свака од ових кола носила су леба за 100 људи за 9 дана а свака пекарница избацивала је дневно по 750 лебова. Овако снабдевена могла је војска оперирати 18 дана, а за то време дошла је до нових магацина или је новим довозима потрошена рана опет накнађена. Но ово је довожење било скопчано са великим тешкостима, јер се кола непрестано тамо амо кретала. На чисто дакле по рачуну Темпелхофа било је овако: Пекарнице могле су бити од магацина најдаље 12 миља, војска пак од пекарнице најдаље толико, да кола за шест дана тамо и натраг доћи могу. Дакле војска је од магацина највише 21 миљу удаљена бити могла.

Теорија о образовању магацина данас је већ пала. У наглom ратовању врло је тешко образовати нове магацине, па и кад би се хтелo, то бива врло споро и тако понајвише цељ своју промаше; тако су 1812 грдни француски магацини Русима у руке пали. Операције данас већ нису више везане магацинима. Војска се из магацина рани само онда, кад већ друкчије неможе бити, и кад се близу ових нахођи; нема више оног самртног страха за насušним хлебом, јер се зна, да се на простору од неколико квадратних миља војска може ранити два до три дана. Но опет може се догодити, да се војска у операцијама својим помете због тога, што нема магацина или што су ови сасвим далеко, као што више примера у историји о томе има. Систем реквизиције хрђав је и по војску и по обитаоце и нимало неодговара

данашњем времену, јер се трупе при томе страшно заморавају и растројавају, а и обитаоци с тим могу нам постати жестоки непријатељи. Овог су мицења сви руски ђенерали, а по готову, и француски. Уопште реквизиција се сматра као последње средство, кад дакле већ друге помоћи нема.¹

б. Обитаоци.

У обично пасељеној земљи долази у средњу руку на једну квадратну миљу 3 до 400 кућа. Ако дакле узмемо с једне и друге стране друма, којим марширамо, по једну миљу, и напред и назад опет по једну миљу, добијамо простор од 4 квадратне миље, дакле 12 до 1600 обиталишта, где војску од 6 до 8000 сместити можемо; унутри пак 10 до 12000. То је односно по 5 и 8 људи на једно обиталиште.

Повећа војска, која се из више корпуса састоји, боље је кад се подели на више путова, јер онда имамо и ту корист што је дубина колона мања.

Главне црте, које данашње ратовање карактеришу, те га чине подобним тријестогодишњем, јесу брзина и жестина, ова пак својства добило је ратовање једино само тако, што је највеће старање о рани, које је толике муке задавало, отпало, те тако војска безбрижно наступна, знајући, да свуда, где год дође може паћи све, што јој треба. Тако је марширао Мансфелд 1626. из Мекленбурга кроз Слезују, у Угарску, тако Торстенсон из Слезује у Холштајн 1643. Овај последњи прешао је 42 миље од Мекерна до Магдебурга за 10 дана.

¹ Реквизиција је насилно изиуђавање раче у обитаоца.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

в. Фуражирање.

Кад марширајућа војска кантонира, фуражирање ће се употребити само онда, кад обитаоци своја обиталишта бојећи се непријатеља оставе, као што је било 1812 у Русији и 1814 у Француској. Кад пак војска бивакује, правило је, да се фуражирањем рани, и то услед близости непријатеља, јер тада смо принуђени своје силе колико је више могуће концентровати. Фуражирање употребиће се и онда, кад се повећа војска изнепада и неспремна на пут крене. Овај начин набављања ране за војску врло је штетан по земљу, јер се често обраћа у право пљачкање и отимање, а врло често подпомаже и падање морала у војсци, јер војници имају прилике, да заставу своју оставе, дисциплина слаби и војници се свакојаким не баш нужним стварима обтерећавају. У таквим приликама енергија и делатност старешина долази у искушење. Задња одељења већином трпе оскудицу; јер ретко да што могу још за себе наћи тамо, куда је војничка нога пре њих прошла. Из свега овог види се, да је фуражирање врло несигуран начин и зато врло је нужно, да војска увек при себи има нешто ране како би се осигурала од хрђавих последица несретног случаја.

Сваки војник носи са собом за неколико дана што му је најнужније од ране и само у крајњој нужди и на особиту заповест старешине сме је потрошити; али првом приликом опет се то мора попунити. Леб, пиринач, зоб, ракија и со, то је као по најнужније за рану. Ракија је нужно зло, јер обично прости

људи навикнути су пити је. Али чиста је предрасуда, што многи мисле, да је ракија војнику необходимо нужна. Напротив она је у многим приликама и шкодљива, особито за младог војника, и потоме неби је требало ни у мирно време давати, као год што се и кафа редко даје, премда је она на сваки начин боља, јер предупредује болести а осим тога греје и подкрепљава.

Старешине треба особито на то да пазе, да војници рану, која је само за крајњу нужду намењена, чувају и неупропашћавају; јер они измишљавају свакојаке начине, да терет себи олакшају. Особито се то код младих војника догађа, воји још никад оскудицу трпели нису. У походу 1815. батаљон је један два дана без леба био зато што су војници већином лебове, што су са собом носили, издубили, да би тако себи терет олакшали.

8. Брзина.

Прва је цељ маршу, да војска известну даљину пређе а да остане у стању, да се борити може. Друга је, да се та даљина за известно време пређе. Што је мање времена за марш потребно, с тим је боље, јер нам више остаје за спремање и мобилизовање војске и за операције.

Уопште смо већ споменули, колико је времена за сваки поједини марш потребно. У средњу руку узима се, да једна дивизија из сва три рода оружја потребује, да пређе марш од 3 миље

На добром путу 6 сати.

На средњем „ 8 сати.

на хрђавом путу 10 сати.

3 миље обични су дневни маршеви (6 сати.)

Ратна историја казује нам прилике, у којима су поједине војске за кратко време врло велика одстојања прелазиле, дакле и дневни маршеви морали су много већи бити. Напротив европске војске (нарочито у новије време) непрелазе дневно ни по три миље подпуно.

Како при критичком оцењивању операција тако и маршева оваква су посматрања врло важна. Но на жалост морамо казати, да је за историју маршева врло мало учињено; јер историци свију времена скоро обрађивали су само једну грану ратне историје, т. ј. бележили су само дела појединих војска, битке и победе; маршеве пак као посве неинтересантну ствар за публику сасвим су губили из вида, при свем том што они тек расветљују ток сваке операције.

Ми ћемо да наведемо неколико велики маршева.

1. Најогромнији марш у историји света био је Конзула Клаудија Нерона из Канузума (Canusa am Ofanto.) у „Sena gallica“ (Sinigaglia). 207 године пре Христа стајао је Ханибал у јужној Италији спрам Нерона и очекивао свог брата Хасдрубала, који је из Шпаније кроз Галију преко Алпа у горњу Италију продрео био. Прешав реку Пад, пошље Хасдрубал нумидске коњанике са писмом Ханибалу, да се у Ромањи сједине. Но ови падну Нерону у руке, који онда закључи, да један део војске према Ханибалу остави, а с већом половином да се окрене Хасдрубалу, да се сједини са Ливијем Салинотором, који

је против Хасдрубала стајао, и да овога потуче. И ову смелу и жешћалну мисао удејствује он са 6000 пешака и 1000 коњаника. Само извршење било је онакво, као што је наређено и Ханибалова памера осујети се. Неро је марширао без одмора на још и ноћу. Тако стигне шестог дана у *Senagalica*, где се са Салинаторем сједини. Два дана доцније победи Хасдрубала у битци на Метавре.

Одма у вече после битке крене се Неро истим путем и за шест дана стигне опет натраг. Даљина је била 45 миља и потоме је он за 12 дана прешао 90 миља, дакле $7\frac{1}{2}$ миља дневно и још решавајућу битку био.

2. Сципијон Афрички Старији био је у пролеће 210 код Тарагоне, употреби расејано положење карташке војске на своју корист, те брзим маршом једним и изненадним нападом освоји Картагену, најважнију карташку станицу у Шпанији. Са 25000 пешака и 2500 коња прешао је 38 миља за 7 дана.

3. Александров марш 335 из Тракије у Тиву био је тако итлен, да је он већ био и Термопиле прејурно, кад су Тивљани чули за његов долазак. Имао је 15—20000 људи и по Аријану марширао је 14 дана дневно по 3 и по миље, али по врло незгодном терену.

4. Међу најбрже маршеве пада и марш француске гарде 1806. Кренула се из Париза 24. Септембра и 3. Октобра била је у Бамбергу. За 13 дана прешла је 90 миља, дакле 7 миља дневно; до Рајне пехота се непрестано возила.

5. Најбржи је марш новијег времена Фридриха

Вилхелма брауншвајгског 1809. из Саксонске у Бремен. Војске је имао 2000 међу којима 700 коња и неколико топова. Кренуо се 24. Јулија из Цвикаве, ишао је преко Липске, Хале, Кведлинбурга, Халберштата, Брауншвајга, Хановера и Нимбурга, ту је прешао Везер; одавде у Елсфлет и Бране, где се за Инглеску укрца. За 14 дана прешао је 65 миља, дакле дневно преко 4 и по миље и још је зато време борио се у 12 батака; у главној битци код Липске са Саксима; код Халберштата са 3000 Вестфалаца и код Елнера са ђенералом Ребелом и 6000 Француза.

Тирен у повећим својим маршевима прелазно је једно на друго 2 миље дневно.

6. Маршеви Фридриха великог.

Кад је овај 1757. из Саксонске у Шлеску марширао кренуо се 12. Новембра из Липске и преко Гросенхајна и Бауцена стигао је 28. Новембра у Пархвицу. Прешао је 42 миље за 17 дана, дакле две и по миље дневно, имао је 14000 људи.

После колинске битке повукао се био у Шлеску и Лужицу затим се окренуо против царске и француске војске. Са 17000 пешака и 5000 коња марширао је од Бернштетла преко Држђана, Грима. Петаве, Наумбурга, Вајзмара и приспео је 13. Септембра у Ерфурт, пошао је 25. Августа, дакле за 30 дана 40 миља.

1758. са 14000 војске кренуо се из Цорндорфа преко Лигница, Кросена, Франкфурта у Кистин и од 11. до 22. Августа прешао је 36 миља а то је $3\frac{1}{4}$ миље дневно.

1761. повуче се из Саксонске са 19000 пешака и 6000 коња у Шлеску; 3. Маја пошао је из Стрелена на Бауцен и Герлиц и 13. Маја дошао је у Стригаву, дакле за 10 дана прешао је 31 миљу.

7. 1796. стајао је ерцхерцог Карло у Баварској против Муроа и Журдана, који су сваки за се оперирали. Он смисли, да као Клаудије Нерон, остави Муроа и против Журдана оперира. Ради те цели крене се 15. Августа из Нордхајма, 17. пређе Дунав код Инголштата, 23. стигне у Најмарк. 24. у Амберг и ту потуче Журдана. Прешао је 23 миље за 10 дана и борио се притом са великим теренским тешкоћама.

8. Марш Наполеонов у Мају 1808. преко св. Бернхарда са 35000 људи врло је ретко и женијално дело. Од женевског језера марширао је до Подножја св. Бернхарда. Ту у St. Pierre-у, поскида топове с лафета, муницију натовари на мазге, лафете и топове (само цеви) на саонице и изжљебљена дебела брвна. Шест миља до Хостица прешао је без дугог задржавања: топове вукли су сами војници. Силазили су стазом, куда још до тада кола прошла нису. 16. Маја на јуриш освоји Аосту. 19. достигну већ и градић Бард, који је долину Дорабалтеје затварао; градић овај бранио је аустријски капетан Бернкопф са 400 гранатира и 22 тона. Бернкопф био је за чудо одважан и решителан човек и одбије сваки позив на предају. Французи су се све већма и већма гомилали више градића. Ноћу просеку једну стазу у стени, и људи и коњи обиђу градић. Топове провуку ноћу 23. Маја кроз варош, насувши најпре сокаке љубретом. 24. Маја већ им је била предвод-

ница код Чиваса на Паду. Од Вилнева до Јореје, где је Лап 21. Маја био, има 22 миље; ту су даљину прешли за 7 дана, дакле по 2 миље дневно.

9. 1809. кад се француска војска на Дунаву скупљала, измаршира Удинот са 12000 људи и 2000 коња 11. Фебруара из Ханаве и дође 22. Фебруара у Улм, 26. у Аугсбург; 40 миља прешао је за 16 дана. — Давуст марширао је са 44000 људи и 12000 коња из Ерфурта у Регенсбург; пошао је 17. Марта и стигао 12. Априла; дакле прешао за 27 дана 48 миља. — Дивизијон Димас измарширао је из Хамбурга 9. Марта и 10. Априла био је у Каселу, 25. у Милдорфу на Ину, прешао је 90 миља за 48 дана. — Дивизијон Вреде био је 5. Јулија са 40 топова пред Бечом, прешавши од Линца до Беча за 4 дана 24 миље. — После битке код Јене крене се Давуст 14. Октобра к Берлину где 25. и стигне; путовао је десет дана дневно по 3 миље. — 30. Октобра одатле се крене, у два марша достигне Франкфурт и 9. Новембра био је у Позену; дакле 11 маршева по 3 миље дневно.

10. Кад се Наполеон 1814. у Фринцуску искрцао стигао је у Гренобл за 6 дана; одатле у Париз за 14 дана; свега је прешао 150 миља за 20 дана; имао је 2000 људи.

11. Марш Блихеров после битке код Ватерлова. Прајска је војска од после битке до 30. кад је већ пред Паризом била, 40 миља за 12 дана прешла, боривши се још притом у којекаквих 6 битака. Како за поједина оделења оваква одстојања много већа бити могу, видећемо ако посмотримо марш 2. бригаде.

Она је прешла од 15. Јунија до 3. Јулија, дакле за 19 дана, 71 миљу, од којих на 11 последњих дана долазе 53 миље; дакле за време гошења 5 миља дневно. За 19 дана бригада је ова

марширала 208 сати,

одмарала се 27 „

становала 281 сат; притом 35 сати у 5 битака провела. Дакле за пут од 71. миље потребало јој је 235 сати, што чини на једну миљу $3\frac{1}{4}$ сата; путови су били већином хрђави, киша је падала и велика је врућина била.

12. Руска гарда 1828. састојећа се из 30000 људи марширала је из Петрограда преко Кијева у Пазарцик, прешла је 250 миља за 132 дана.

По овоме дакле најбржи су маршеви Клаудија Нерона — 7 и по миља дневно; Сципијана афричког, — 5 миља; француске гарде 1806, — 7 миља; херцога Вилхалма брауншвајгског 1809, — 4 и по миље, и дивизијона Вреде, — 6 миља. Сви су остали примери испод 4 миље. Осим тога показује се сасвим природно и то, да су најјачи маршеви са најмањом војском извршени и да брзина стоји у изврнутуј размери са јачином.

ХИТНИ МАРШЕВИ. (УСИЉЕНИ).

Добитак у времену има врло велику вредност у рату. С тога често бива, да се на некојим маршевима нимало негледа на то, да војска угодности има, него се само хоће, да што пре у ма каквом стању приспе на опредељено место. Такови су маршеви хитни. Ту није опредељено, колико ће се

дневно марширати, колико одмарати, него се јури што се брже може. Путовање само се у толико прекида, да се војска мало поодмори и подкрепи. Такви маршеви здраво подкошавају ред и дисциплину у војсци. Ако је такав марш дужи од 24 сата, онда војсци треба и више времена, да се за бој спреми, а тада је циљ промашена, јер се врло мало у времену добија; сам на и изненадан појав на једној или другој точки ретко је од велике вредности.

У више прилика такви су маршеви предузимани и чињена су потом теоријска закључења, па су и обрасци изведени.

По тим теоријским изведеним резултатима узето је као правило, да дивизијон од 10000 људи потребује да пређе:

	на добром,	средњем,	сасвим хрђ. путу.
3 миље	6 сати,	8 с.,	10 сати,
6 „	19 „	24 „	30 „
9 „	31 „	38 „	50 „
12 „	46 „	56 „	68 „
15 „	76 „	(3 д.) 90 „	104 „
18 „	100 „	104 „	128 „
	(4 д.) „	(4 д. 18 с.) „	(5 д. 8 с.) „
21 „	124 „	136 „	150 „
	(5 д. 4 с.) „	(5 д. 16 с.) „	(6 д. 6 с.) „
24 „	148 „	160 „	174 „
	(6 д. 4 с.) „	(6 д. 16 с.) „	(7 д. 6 с.) „

После пута од 12 миља одмор је 24 сата.

Али ово је чиста теорија и резултати су с једне стране неистинити, с друге опет претерани.

На добром и средњем путу може се прећи више

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

него што је овде казано, на хрђавом пак мање. Прво је дакле смањено, а друго увеличано.

На добром путу свака војска може да пређе 12 миља за 2 дана, дакле за 36 сати: овде се каже за 46 сати. Исто тако без великог усиљавања 15 миља могу се прећи за 60 сати; овде се каже за 76. Најпосле видели смо, да је Вреде за два дана прешао 24 миље; овде за 6 дана и 4 сата.

Сваки практичан војник рећи ће, да је обичан начин марширања најудеснији, т. ј. да се дању путује а ноћу одмара, па ма какве бујне прилике биле; јер војник довољно времена има, да скува себи јело, да једе и да очисти своје ствари; онако пак за 4 сата мора све то да сврши и тек после три дана добије 24 сата одмора.

И бројеви за пут средњи доста су погрешни, јер сасвим би хрђава војска била она, која на прилично добром путу неби прешла 9 миља у два марша или 36 сати, или 12 миља за 60 сати и која би се на путу од 24 миље дуже од 6 дана задржала, ако баш од брзог марширања много зависи.

У оба дакле ова случаја рачун је иза искуства.

Брзина маршева на сасвим хрђавом путу изван сваког рачуна је и ту теорија превазилази искуства. 24 миље за 6 дана прећи и само се један дан одмарати, то је много више, него што се од добре војске очекивати може; јер искуство каже да у таквим приликама две миље могу однети читав дан.

На ове дакле рачуне нетреба се баш тако тврдо ослањати, — маршеви треба да су простији. Ако нам је нужно и желимо, да времена добијемо, мо-

жемо то постићи и мало живљимъ марширањемъ. Ваљана војска, која е марширану извикнута, може дневно четири до пет миља прећи и тако 5 до 6 дана марширати безъ великогъ напрезана.

НОЋНИ МАРШЕВИ.

Нишанећи на кнеза хохонлойског казао е Блехер: „Я се боимъ ноћнихъ маршева више него и самогъ непријатеља.“ Тай е нѣговъ изразъ готово већ као пословица изашао и односи се само на онакву војску, какву е Блехер (1806) подъ собомъ имао, ерѣ нѣгова се војска састојала изъ изнемоглихъ, плашљивихъ и изнуренихъ гомила безъ икаквогъ реда и дисциплине, безъ великихъ вођа, кои би е у незгоднимъ приликама наглогъ одступаня охрабрити могли.

Ноћни маршеви нису новъ појавъ у ратовану и Блехеръ се није ни у прво ни у последнѣ време њихъ особито бојао. Али на сваки начинъ нису за војску никадъ пријатни. Осимъ тога, што се војницима ноћни одморъ одузима, они су тежи но дневни маршеви и збогъ тога, што су местне и путне препоне ноћу много веће и опасније. Према снаги, која се на таквимъ маршевима троши и времену, кое узалудъ пропада, резултатъ е врло маленъ. Потоме дакле нећемо претерати, ако кажемо, да е за ноћне маршеве јошъ пола времена више потребно но за дневне.

Задатакъ вођа на ноћнимъ маршевима много е већи и тежи. При пешадии треба нарочито на то пазити, да се колона много неразвучи; ерѣ люди уморени и санљиви често застайкују, испуштају пушке и

стојећи заспе. И тако мало по мало колона бива све ређа, докљ се на еданъ путъ сасвимъ не растури. На едномъ маршу пре битке кодъ Бауцена тако е цео еданъ батальонъ застао. Стајало се доста дуго па и сами су офицери поспали били, дошавъ до едногъ рова, кои е валяло прећи. Потоме седанъ строго е забранѣно; али би потребовала особита строгостъ и дисциплина, да се то препречи.

Кодъ коняника треба пазити, да се на коньима не спава; ерѣ не престано климатанъ спавајућегъ коняника може коню леђа изранявити. Коньи иду ноћу болѣ но дану, а кадъ су уморни, онда е пажня двогуба, ерѣ се лако може каква несређа догодити — да когодъ съ коня падне, или се конь стрмоглави....

Вођи имаю јошъ и на то пазити, да оделеня съ главногъ друма нескређу. Колона е ноћу много више развучена, растојаня много веђа, па задня оделеня могу врло лако изгубити изъ вида оне кои предъ њима иду, па узети други путъ. Где се годъ дакле путови разилазе, треба оставити по едногъ или више подофицира, кои ће задњимъ оделенјима прави путъ показивати.

Осимъ тога што су тешкости у побеђиваню местнихъ препона много веђе, што е врло мучно редъ и дисциплину нарочито при коньници и већимъ оделенјима одржати, долази јошъ и та незгода, да се поедине заповести хрђаво разуму и погрешно изврше.

Изванъ ратногъ попришта дакле ноћни ће се маршеви избегавати у колико се више може; при самомъ оперираню пакъ они се као особито нужни показую, ерѣ текъ се тако у времену добити може.

Кадъ смо дакле одъ неприятеля далеко, маршираемо ноћу само онда, кадъ насъ велика врућина... томе принуђава. За конѣцу и артилерию ти су маршеви несносни тимъ више, што се конѣи само ноћу добро одморити могу.

9. Тактика на маршу.

Што е већи редъ на маршу, то е овај и много лакши. Марширало се водовима, оделенима или редовима, сваки войникъ треба на свомъ месту да остане, ерѣ тимъ се целомъ оделеню у многомъ олакшава. Цела колона треба едномъ брзиномъ да се движе, но не сасвимъ нагло. Пешадия и артилерия средњомъ брзиномъ треба да учине у мнугу 100 корака, конѣица и яшућа артилерия 110.

Погрешно е што се мисли, да се тиме каква олакшица добия, ако се редомъ сваки део колоне напредъ изводи. Болѣ е, да се исти редъ задржи. Маршъ не треба ни сасвимъ споръ да е, ерѣ ништа тако незаморава као често застайкиванѣ и прекиданѣ марша.

Између поединихъ оделеня валя увеќъ држати прописна растојаня, коя су јошъ и одъ те користи, што су оделеня една одъ другихъ независни. Одстојаня су та по свойству пута већа или мања, и олакшава марширанѣ особито онда, кадъ е путъ променљивъ.

На маршу самомъ мора се ипакъ по кадкадъ застаяти ради одмора. Ако су колоне мале, онда на малимъ одморима нетреба се у фронтъ развияти; но кадъ се мислимо дуже одмарати, онда то мора бити,

еръ несмемо путь дуго закрченъ оставити. Овакви су одмори обично близу воде.

Пехоти се дае обично први мали одморъ одъ 10 минута на по сата после поласка. Затимъ се маршира два до три сата, па се одмара по сата. Ако е маршъ дужи одъ 4 милѣ или ако е врло велика врућина онда се прешавъ већу половину пута дае повећи одморъ, кои може трајати два и три сата, ако е марш 6 и 7 миля. Такви се одмори обично близу воде даю, наравно у колико е могуће.

Обште е правило, да се често марширанѣ непрекида нарочито у првој половини марша. Вођъ самъ треба да увиди ту потребу, а то може врло лако, кадъ примети, да се чешће изъ строя излази и кадъ се коракъ успоравати почне.

Конѣца на маршу одъ три до четири милѣ одмара се само еданпутъ одъ прилике 15 минута; конѣници прегледаю свой пртлягъ, потежу колане и прегледаю подкове конѣ. Осим тога после сваке милѣ дае се мали одморъ, да конѣници сяшу и конѣи мокре. На маршу одъ 5 до 6 миля нужданъ е одморъ одъ по до едногъ сата. Ако се хоће да и конѣи мало поеду, онда е нужданъ еданъ сатъ.

Конѣца и яшућа артилерия на маршу чешће и касаю; и конѣи и люди растресавши се мало тиме, постану живљи и промая ваздуха допре исподъ сѣдла и до леђа конѣскихъ. За по сата прешла би се у касу една миля; а то конѣи могу савршено да издрже. Ако се пакъ на изменце каса и ходомъ маршира може се една миля за 50 минута прећи. 16. Юния 1815. марширао е мајоръ Моланъ се домъ яшу-

ћомъ батериомъ, која е $1\frac{3}{4}$ милѣ съ ове стране Бри-села становала, $6\frac{1}{2}$ миля до у Катрбра; последнѣ три милѣ прешао е касомъ и опетъ у $6\frac{1}{4}$ сати до-шавши на место, одма у бой ступи.

Код артилерие брзина треба јошъ више да е по целой колони равномерна, одстояня између кола да су еднака, и да се съ коловоза нескреће. Ако каква кола застану, онда она која су за њима обилазе их и продужаваю свой путъ. — И артилерии даю се одмори односно као и пехоти и конѣци. На свакомъ одмору прегледаю се кола, конѣи и савъ материялъ. На маршевима изванъ ратногъ попришта иду напредъ топови, затимъ кола съ мунициомъ, за овима кола што носе рану и напоследку резервенски конѣи. На већимъ одморима фронтъ се увећава а дужина колоне уманява.

Сасвимъ е ясно, да се немогу опетъ сва оде-леня у еданпутъ у двизанѣ поставити, него то мора постепено бити; зато дакле према томе и людима поединихъ оделеня заповестъ за спреманѣ къ поласку текъ онда издати треба, кадъ е већъ скоро редъ на оделенѣ то дошао; ерѣ иначе много се людима одъ времена за одморъ одузима.

ТЕСНАЦИ.

Кадъ се на маршу има какавъ повећи теснацъ да пређе добро е, кадъ се ту уедно и одморъ означи, ерѣ се и онако застати мора. Теснаци скоро увекъ сужаваю путове, изузимаюћи само велике дру-мове, а изъ овога излази, да се и фронтъ колоне smanjiti мора, дакле дубина увећати; ово пакъ за-

УНИВЕРЗИТЕТСКА ЕИБЛИОТЕКА

хтева, да се поедина оделеня зауставе, докѣ друга у нови строй ступе, и што е дубина колоне веѣа, више ће и времена требати, да се за дефилованѣ удесанѣ строй узме. У бреговитимѣ и испресецанимѣ пределима ово се чешће догаѣа, дакле се и войска више заморава, особито пехота, која се честимѣ застайкиванѣмѣ много више утруѣуе, него кадѣ би равномерно непрестано марширала.

При прелазеню теснаца треба дакле пазити, да се дуго незастае и тако войска заморава. Правило е, да предня оделеня, кадѣ се теснацу приближе, коракѣ убрзаю, како би се нужна одстояня добила, а за нѣима идуѣа оделеня неби принуѣена била застояти.

Ако е колона врло велика, онда се кола съ пртлягомѣ напредѣ пошлю а войска текѣ онда у теснацѣ наступа, кадѣ кола изѣ овогѣ изаѣу. Како кое оделенѣ изѣ теснаца изаѣе, одма продужава путѣ и далѣ, да би се застайкиванѣ у самомѣ теснацу избегло.

И на маршевима изванѣ ратногѣ попришта нужно е ради полицаинихѣ мера имати предводницу и заступницу.

Предводница иде напредѣ и прегледа путове, шалѣ извештае о томѣ главной трупи, укланя препоне съ пута, и за поправлянѣ путова носи са собомѣ потребанѣ материялѣ. Заступнице главни е задатакѣ да мотри, да нико по зади незаостане. Нѣой се придае и нужни брой кола за бодеснике. Ако каква кола или топови заостану ма изѣ когѣ узрока, заступница оставля увекѣ по едно оделенѣ за спроводѣ.

Предводница и заступница несмеду сасвимъ близу колоне бити; прва зато, да има доста времена, да путове, ако су покварени, поправи; друга зато, да неби и найманѣ застайкиванѣ и до нѣ допрло.

Служба предводнице и заступнице доста е тешка, зато ихъ треба чешће сменявати.

10. Губитакъ на маршу.

Овай е губитакъ много веѣи, него што се обично узима и нарочито у новиимъ ратовима може много принети къ пропасти целе войске. Ако е распоредъ марша као што валя, ако су квартири удесни и рана добра, болнице добро уреѣене и дисциплина строга, губитци су ти много манѣи, особито ако маршъ ние велики и ако е време за марширанѣ приятно. Али ако су маршеви велики, путови хрѣави, рана слаба, ако се бивакуе и ако е дисциплина лабава, незгода е та јошъ веѣа. У таквимъ приликама могу маршеви войску сасвимъ сатрти. Ово се догаѣа у много веѣој мери на самомъ ратномъ попришту, ерѣ тада свима овимъ незгодама долази јошъ и та, што су и тактичеа призрениа много веѣа.

Пехота може имати губитка у людима и материјалу. Сваки и найманѣ болешљивѣ човекъ, кадъ ние у фронту, за войску е као и да га нема. Болести, кое су у редовномъ станю врло редке, овде се врло често появлюю, као: грудне болести, грозница, срдоболя а понайчешће болести ногу. У почетку свакогъ марша губитакъ е найвеѣи, доцније, пошто сви слабуњавци одпадну губитакъ е истина много манѣи, али опетъ сасвимъ неизчезава.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Одъ материяла обућа е највећему квару изложена и чисто е невероватно, како се брзо цепа. Два три марша и већ е цела војска боса. Обућа е прва и најнужнија потреба за марширанѣ, зато и треба да буде предметъ највѣће бриге и стараня.

Губитакъ кодъ коньнице поглавито е у коньима, али у сасвимъ обратномъ одношеню него кодъ пехоте, т. е. што се далѣ иде, биће све више слабихъ и болестнихъ коня. Заменяванѣ болестнихъ коня здравима врло е тешко извршити, ерѣ слагалишта коня немаю много добрихъ страна. Са губиткомъ коня губимо и по едногъ војника; потоме старешине треба особито да пазе, да се коньи правилно седлаю, товаре, да се сувише рано нераседлаваю, да коняници правилно и мирно седе и да е подковъ увекъ у добромъ станю. Покрай тога треба сваки ескадронъ да има по една кола за ношенѣ орме болеснихъ коня.

Кодъ артилерие као најсложениегъ рода оружя требало би, да е и губитакъ највѣћи, али то е сасвимъ обратно. На маршу изванъ ратногъ попришта никадъ се неће догодити, да какавъ топъ или кола збогъ квара заостану. А и у людима и коньима оцетъ е најманьи губитакъ. Олакшица е у томъ велика та, што има доста кола на расположењу, где се човекъ одъ напрезаниа опоравити може. Осимъ тога артилеристе су свуда најячи и најздрави люди и коньи се на изменце яшу и прежу, те се тако повреде одъ амова и седала уклонити могу. И дисциплина у свима војскама на маршу кодъ артилерие најстрожия бити може.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Оштетити се овде може особито материјалъ, дакле кола. Но свака артилерија носи са собомъ нешто материјала у резерви, те покварено одма изменути може а савршенство технике јмчи, да артилерија никадъ на маршу изванъ ратногъ попришта неће имати толико штете као други родови оружја.

Врло је тешко и готово немогуће средњи губитакъ на маршу бровима представити, еръ доба године, путови, време, рана,... велики уливъ на то имаю. Нећемо претерати, ако предпоставимо, да ће бити губитка кодъ пешадије и коњице на маршу одъ 60 до 80 миља најманѣ 3 до 4% и то јошъ ако је добра рана, квартири згодни, ако је време ладно али суво и путови добри. Губитакъ тај биће 6—8% ако је велика жега или време кишно. Кодъ пешадије $\frac{2}{3}$ овога губитка падаю у прву, кодъ коњице у другу половину марша.

Ако су пакъ околности, подъ којима се маршира, иоле неповољне, онда је и губитакъ много већи,— ако се дакле бивајуе, ако је рана хрђава, дисциплина слаба (а то је природна последица хрђаве ране). Као примеръ узећемо маршъ Наполеоновъ 1812. и Суваровлѣвъ преко Алпа.

Главна војска Наполеонова (центрумъ) састојала се 24. Јуниа, кадъ је Нѣменъ прешао, изъ 238000 пешака и 62400 коњика. Одъ тога било је у битки кодъ Смоленска 151000 пешака и 32000 коњика а одаслато 6000 пешака и 7500 коњика; губитакъ за 52 дана (битка је била 15. Августа) на маршу одъ 70 миља износио је 81000 пешака и 23000 коњика, а то је трећина целе војске, дакле 150. део на данъ.

Одъ тога ни пунихъ 10000 ние у битци пало. Губитакъ у коньима био е грданъ, особито одъ 29. Юния кадъ после яке вруѣине наступи нагло велика киша; у центруму било е свега коня 117000 и кодъ Вилне за три дана било ихъ е 10000 манѣ. — У битци кодъ Бородина 7. Септембра било е 103000 пешака и 31000 коньика; одаслати било е 22000 пешака и 5000 коньика; дакле било е 125000 пешака и 36000 коня, свега 161000.

Савъ дакле губитакъ износио е 113000 пешака и 26000 коньика. Одъ овога пало е у биткама кодъ Смоленска и осталим 20000, на маршу одъ 35 м. одъ Смоленска до Бородина пропало е 15000 за 23 дана. 8 дана после тога уѣе Наполеонъ у Москву са 90000 люди и имаѣаше јошъ 13000 одаслатихъ. У битци пало е одъ прилике 30000; дакле на маршу одъ 15 миля одъ Бородина до Москве изгубио е 18000

Са 25000 започео е Суваровъ 21. Септембра прелазакъ преко св. Готхарда. 3. Октобра сиѣе већъ у долину Райне. Борио се кодъ Айрела, на св. Готхарду, кодъ Баволске љуприе, кодъ Амъ Стега, кодъ Мутена и Линштала. У овимъ борбама врло е мало люди изгубио, али кадъ е у долину Райне сишао, ние имао више одъ 12000, дакле за 11 дана изгубио е 10000 люди.

Порковъ корпусъ у почетку непријатељства 16. Августа 1813. имао е 40000. 19. Октобра имао е само 12000. У биткама кодъ Голдберга, Левенберга, Кацбаха, Вартенбурга и Мекерна изгубио е на 12000; дакле 16000 прогутали су само маршеви.

Изъ овога се види, да и најбоља војска овој незгоди подлећи мора и да маршеви у рату много више стаю него битке.

Као резултатъ свега овога излази, да су маршеви за војску много опасни:

1. Кадъ е хрђавъ путъ;
2. Кадъ су колоне врло велике;
3. Кадъ е дисциплина слаба;
4. Кадъ се маршира ноћу;
5. Кадъ е време врло хрђаво;
6. Кадъ е хрђава рана и ноћишта врло далеко.

Маршеви су пакъ много бржи и нису толико штетни за војску:

1. Кадъ су путови добри;
2. Кадъ е дисциплина јака;
3. Кадъ е војска извикнута маршираню.
4. Кадъ е рана добра;
5. Кадъ е време лепо;
6. Кадъ имамо на руци вештачкихъ средстава, којима маршъ убрзати можемо.

ХУДОЖНО УБРЗАНИ МАРШЕВИ.

Убрзаванѣ маршева вештачкимъ средствима допире и до најстарињхъ времена. Тимъ се у времену много добия и војска се одма по свршетку марша борити може.

Јошъ Клаудие Неронъ возио е своѣ пешаке на колима. Наполеонъ е тако по читаве дивизионе съ едногъ позоришта на друго брзо премештао и изъ средине Француске чабъ у Немачку и Шпанию прелетао.

Разуме се по себи, да се само маршъ пешадије може тимъ начиномъ убрзати, да се т. е. люди на колима или саоницама возе. Овако може пешадија безъ великогъ напрезана 8 до 9 и 10 миља дневно прећи. У таквимъ приликама треба да е рана за люде увекъ напредъ спремљна, да се неби морала текъ онда набављати и тиме много дангубити.

Исто тако само сразмерно мала оделена войске могу се тимъ вештачкимъ средствима помоћи. У средњу руку узевши могу се у една кола са 4 коња сместити 10 люди, и по тој размери еданъ би баталионъ потребовао 80—100 кола а еданъ дивизионъ 1200. Аке се хоће брзо да путуе, онда станице несмеду бити далъ одъ 4 милъ; по томе за еданъ дивизионъ за маршъ одъ 20 миља нужно е 6000 кола и 24000 коња.

Конъници и артилерији средства ова нису башъ одъ тако велике помоћи; артилерији јошъ могу толико користна бити, што ће се пашачећа послуга моћи возити. Потоме дакле конъница и артилерија могу за пешадиомъ за читава два дана заостати.

Ако на прилику за еданъ дивизионъ нема доволно кола, онда ће се прва половина до најближе етапе пребацити, а кола ће се вратити и за остале.

Овако е радио Наполеонъ 1806. и доста е у времену добио.

Ово убрзаванъ може бити јошъ и тако, да се само пртљагъ пешадије и артилерије на колима носи. За пртљагъ едне чете требало би онда 5 кола са 2 коња, за баталионъ одъ 4 чете 20 кола. И сь овимъ е войсци доста олакшано, особито на великој жеги

и безъ великогъ напрезаня може се у половину више прећи него кадъ люди сами свое ствари носе. Но и за ово треба доста кола, више него што се наћи може. За еданъ дивизионъ треба 240, а толико се у некимъ пределима редко добити може.

ЖЕЛЕЗНЯЦИ.

У новие време изналаскомъ железняка учинѣна е велика олакшица у маршираню войске, еръ не само што се брзо съ едногъ места на друго прећи може, него се уштеѣуе и материялъ а нарочито обуѣа, коньи и кола; употребомъ железняка може се убрзати маршъ свакогъ рода войске. Француска и аустријска войска у томъ су одношеню голема искуства учиниле. Двогуби коловозъ и телеграфъ за чудо убрзаваю маршеве войске. Искуство е доказало, да не треба више него еданъ или два локомотива предъ еднимъ треномъ. Такавъ еданъ возъ може повући 1 баталион од 1000 люди са пртлягомъ колима и коньима, — или еданъ ескадронъ од 160 коня, — или 4 топа са по 8 коня и 4 кола по 8 коня, — или 4 коняничка топа по 6 коня заедно са послугомъ, — или $\frac{1}{2}$ едне муниционске колоне, — или $\frac{1}{4}$ едногъ понтонскогъ трена, — или штабове едногъ дивизиона и две бригаде са свима колима. — или половину штаба командуюћегъ ђенерала са целомъ управомъ. Ако имамо више таквихъ оделеня на едномъ месту да концентруемо, онда ће се јошъ унапредъ све тако распоредити, да се транспортиранѣ за најкраће време изврши. Ради тога войска ће се јошъ

зарана на станицама концентровати и ту ће или кантоновати или биваковати.

На краћа одстояња као 12 до 15 миља, ако се кола и других пруга употребе, може се маршъ еднога дивизиона одъ 3 до 4 дана на еданъ само свести, али ако е јошъ на местима и двогуби коловозъ. Већа оделена войске, која се изъ сва три оружја састое, местимице ће и марширати. Главно е при овомъ, да празна кола опет за најкраће време на станицу дођу, где би се употребити могла. —

Рачуни у томъ смислу чинѣни показали су, да се за еданъ данъ на даљину одъ 40 миља могу пребацити 2000 пешака, 600 коњаника и 4 топа; за 8 дана пакъ 9 баталијона по 1000 люди, 20 ескадрона 7 батерия, 1 понтонъ — тренъ. За еданъ пруски корпусъ на исту даљину требало би двапутъ толико времена. За исто време само съ великомъ мукомъ и напрезанѣмъ могло би се то одстоянѣ прећи и хитнимъ марширанѣмъ. Али не треба губити изъ вида то, да употребомъ железняка после три дана већ имамо на месту 6000 пешака, 1800 коњаника и 1 батерию, да тај брѣй са свакимъ даномъ расте, да место 600 коња можемо 4000 люди транспортирати, дакле кадъ е нужно за еданъ данъ 6000 люди и 4 топа можемо концентровати на едној точки. И у оваквимъ приликама треба се за рану особито постарати.

II. Войни маршеви.

Кадъ се войска на самомъ ратномъ попришту съ едногъ места на друго креће, увекъ мора бити за бой спремна, ерѣ свакога тренутка може на не-

приятеля наићи и побити се. Велика ова тактичка опреза узрокъ е, те се мора штошта пренебрегавати што сасвимъ утиче на одржанѣ снаге войске. Угодности, кое се уопште на маршу препоручую, оставляю се већиномъ или и сасвимъ, а главно е, да се постигне постављена цедь — да е войска увекъ за бои спремна. Све скоро што смо о ратнимъ маршевима на своме месту казали, и овде е одъ важности, али одъ много манѣ, ерѣ е тактика побия.

Цель е ратнихъ маршева, као што већъ знамо, известанъ местни предметъ; на ратномъ попришту предметъ е тай често неизвестанъ. цель марша чешће јошѣ движима, т. е. неприятель. Потоме дакле редко се да што годъ напредѣ прорачувити и условити у току марша. —

Карактеръ дакле бойнихъ маршева сасвимъ е други; главне су му црте савршена неизвестность и непрекидна спремность.

На карактеръ и суштину марша јошѣ већма утичу тактичка наређеня, као што ћемо видети.

1. Дужина.

Узевши у средню руку дужина бойнихъ маршева мана е него ратнихъ. Найвећи маршеви у сасвимъ буйномъ ратованю неиду преко 2 до 2½ милѣ. Но и овде као и свуда има изузетака — обично или готово увекъ после какве важне пригоде, после велике битке какве. Поедина оделеня войске пакъ маршираю брже но обично онда, кадъ имаю доћи на какву точку, где ће се бити одсудна битка.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Неколико примера.

1. 16. Юния 1815. измарширала е една коньичка батерия брауншвайгске артилерие подь маіоромъ Моломъ изъ Аше — $1\frac{3}{4}$ милѣ съ ове стране Бри-села —, где е кантоновала, и у $6\frac{1}{2}$ сати у вече била е у Катрбра-у. На маршу е 3 милѣ касала и одма по доласку пусти се у бой. Коньица, 5 ескадрона, кантоновала е такође и имала е само до Бри-села некакве $2\frac{1}{4}$ милѣ да маршира; у 4 сата била е већ на разбоишту.

Шотски пукови, 42. и 92. добию 15. у 12 сати ноћи заповестъ, да уютру у 2 сата изъ Брисла измаршираю и сутра данъ т. е. 16. већ су били четири сата одь Брисела у Катрбра у ватри. У исто време заповеђено е било и брауншвайгској пешадиі да измаршира; она е имала да пређе едну до две милѣ више и опетъ после 6 сати маршираня била е у 4 и по сата на бойномъ полю, где се у кару построи и нападъ неприятельске коньице одбие.

2. Четврта войска (Билон) била е 15. у вече іошъ у околини Литиха и сва поедина оделеня била су на десной обали Маса; до Ливьи требало е марширати іошъ $9\frac{1}{4}$ милѣ. 16. уютру рано крене се къ Хануту, где су се сва оделеня концентровати имала. Сва су скоро имала дотле путовати 4—5 миля. У путу добие нову заповестъ да е што брже у Сомбрефу. Изъ Ханута дакле одма продужи се марширанѣ после ручка. У сумрак изиђе на римски друмъ код Бедесе. Нека оделеня марширала су 6—7 а нека и до $8\frac{1}{2}$ миля.

16. Юния крене се трећа войска у 7 часова у јутру у едной колони изъ Намира и у 12 сати била е у Сомбрфу, дакле за 5 сати прешла е 3 милѣ са 30000 люди.

27. Юния марширала е прва войска (Цитамъ) изъ Шуни-а преко Ноіона у Компиењъ, $5\frac{1}{2}$ миля. У $6\frac{1}{2}$ сати била е у Ноіону. $2\frac{1}{2}$ милѣ, у 12 у Компиењу, затимъ е 4 бригада марширала јошъ $2\frac{1}{2}$ милѣ до Жоликурта и тако она е прешла 8 миля.

2. бригада крене се изъ Компиења у Лонгре, $3\frac{1}{2}$ милѣ, и у еданъ сатъ ноћи тако приспе: за 20 сати прешла е 9 миля. Ујутру учествовала е у препаду кодъ Вилер-Котре. Идући тамо нагази капетанъ Опенковски са едномъ четомъ стрелаца у шуми на 2 коньичке батерие са 14 топова и 20 муниционскихъ кола; после кратке ватре заузме обе батерие. На краю свега тога освое и Вилер-Котре. И тако бригада е била у средини непријатељске войске, која е у наоколо становала и кантоновала.

Дневни маршеви, којима се противу непријателя оперира, обично су врло кратки, изузимајући по некое хитне маршеве. И на едной и на другој страни вика е несигурностъ и неизвестностъ; по кадѣ кадъ нађемо се врло близу непријателя и тадъ паштимо се, да што више о нѣму дознамо и то е узрокъ те се подвижностъ и у најбујниѣмъ ратованю успорава.

Кадъ е войска велика и изъ више се корпуса састои, онда се много времена губи добавляѣмъ извештая и одношенѣмъ заповести поединимъ оделенѣма. Извештаи са преднѣхъ стража, кои су основъ дальимъ наређенѣма, долазе врло доцканъ у главни

станъ. Советованъ, саставлянъ и разгледанъ добивенихъ дата често одузима и по половину ноћи. Уютру рано издаю се командуюћимъ ђенералима поединихъ оделени пужне заповести, еръ велика войска неможе у скупу да маршира зато, што на едномъ месту толико ране наћи неможе; осимъ тога по неколико сати одлази на грађенъ диспозиције и приправлянъ за маршъ.

Француска войска у последњимъ походима полазила е текъ око 10 и 11 сати и доцние; па и Пруси, кодъ којихъ е унутрашня служба ђенералштаба боля него игде и где е у томъ смислу развиена велика енергия, некређу се башъ тако рано, као што е при ратнимъ маршевима речено.

Но почемъ су бойни маршеви доста мали, то се незгода ова у неколико и поправля, еръ брзина е већа, што е дальина мања.

Сасвимъ е другоячие то кодъ мањихъ оделени, кодъ предводнице и заступнице, еръ ту се све по тренутнимъ пригодама управля. Овде е заповедникъ увекъ у средини своихъ подчинѣнихъ и оно што намисли, може одма и предузети. Потоме овде и ние нимало необично, кадъ се наеданпутъ изненада заповеди, да се напредъ ступа, па било то ноћу или даню; ноћни маршеви, кои су уопште тако неприятни, овде су скоро едино и најболѣ средство за достигнуће едне или друге цели.

ђенералъ Сакенъ (одъ плеске войске) 9. Октобра 1813. ние могао никако другоячие него ноћнимъ маршомъ да избегне битку, коя е за нѣга врло хрђаве изгледе имала. Онъ е био на десној обали Млда

спрамъ Айленбурга; предводница му е била према Мокрену узбвена и део француске главне войске маршираше къ Дибену, где око 3½ сата по подне и приспе. Сакенъ се садъ одма одатле подигне, обиђе Дибенъ марширајући целу ноћ у луку и други данъ у ютру пређе Мулду кодъ Рагуна. Тако маневрујући прешао е дальину одъ 6 миля.

За маршъ изванъ ратногъ попришта увекъ се бира најболји путь, да би се войска одъ напрезаниа што више сачувала. Овде е истина тактично гледиште, главно покретало свега, али резултати су по-највише исти. Краћи путь, права пруга, болји и тврђи обећава скоро увекъ и веће тактичке користи него хрђавъ и са великимъ тешкоћама скопчанъ. Где пакъ ово ние, ту се съ тактичногъ гледишта одступати неће. — (Наполеонъ 1813. после битке кодъ Липиске).

При ратнимъ маршевима казали смо, да е скопчано са врло великимъ незгодама и да се марширанъ здраво успорава, кадъ голема войска еднимъ истимъ путемъ маршира, па смо као правило поставили, да се то избегава; садъ постои питањъ, кадъ се борба у свима своимъ цртама посмотри и добро уочи цель, коя се тежи, да ли ће овде одъ потребе бити, да е войска на окупу. И неулазећи у далъ расматранъ, рећи ћемо, да е то веома потребно. Тамо смо јошъ и то рекли, да колоне треба да су што простие, то ће рећи да нису састављене изъ свию родова войске; овде пакъ то е неопходно нужно, еръ войска треба да е увекъ за бой спремна, а ово може бити много више, кадъ има одъ свакогъ оружја и кадъ се

ова што болѣ узаймно подпомагати могу. Колоне дакле бойнихъ маршева сложене ће бити увекъ изъ два или и изъ сва три оружја, ерѣ то увећава много њихову самосталностъ и независностъ.

2. Ноќишта. Рана. Бивакъ.

Да би одклонили опасностъ, коју намъ непријатељ кои е увекъ ту близу, изненадномъ наваломъ нанети може, треба да намъ е войска на окупу; и збогъ тога нећемо е моћи на ноќишта по селима или варошима размештати, него ћемо биваковати, изузетка може бити само съ малимъ оделенима, али и то само онда, кадъ су одъ непријатеља подалѣ. Но ипакъ и оне понавйше бивакују, да би ихъ вођъ у подпуну власти имао. Маня оделеня више су изложена изненаднимъ навалама непријатељскимъ, него велика войска, ерѣ овде е опреза већа. Ако е токъ рата веома буянъ, еданъ догађай други нагло изазива, ако се мањ маневруе а више бори, као што е то главна црта новиегъ ратованя, кадъ е дакле непријатељ едини предметъ, кои се изъ вида губити несме; онда није другоячје него се мора биваковати. Незгоде бивакованя велике су, али се заглађую тиме, што и непријатеља гонимо, да то исто ради, дакле обе стране исту ће штету имати, а почемъ ова одъ еданпутъ неможе тако велика бити, него постепено расте, то и неће никаквогъ решавајућегъ уплива имати. У колико е могуће биваковати треба у скупу близу села на друму и увекъ у путномъ поредку и близу воде. У биваку треба војници да имаю заклона одъ хрђавогъ времена и да буде дрва у близости.

Новия ратна история у више примера доказуе, да се може биваковати и подъ найнеповольшимъ околностима атмосфере. Зимски походъ 1814. започетъ е 1. Януара преласкомъ преко Райне. Одъ половине Януара па све непрестано до заузећа Париза велика савезничка войска е биваковала. Одъ 25. Януара до 30. Марта ратъ се врзао само у троуглу, између Париза, Лаона и Баръ Ле Дика. — на простору одъ прилике одъ 210 квадратнихъ миля. Све што е за издржанѣ требало, набављало се фуражиранѣмъ, ерѣ врло е мала била помоћ одъ намета, кои е на околне пределе ударенѣ био. Дивлачити рану изъ далнине никоме на умъ падало ние — чисто невероватно за войску одъ 300000 люди.

Лако е поймити, да би лети врло тешко па и немогуће било великой войсци, да тако дуго на малом простору, остане, ерѣ тада е стара рана скоро сва већ потрошена, а нова јошѣ неприспела; но ипакъ има примера, да е войска и у највећој оскудици по читаву зиму биваковала.

И француска е войска 1812. год. безъ сваке сумнѣ на мразу одъ 24 степена јошѣ добро борити се могла, само да е издржнихъ средстава имала, и тако нећемо далеко одъ истине бити, ако кажемо, да е пропала више съ тога, што ране ние имала, него што е тако велики мразъ био.

И ако е бивакованѣ одъ бойнихъ маршева готово нераздойно, опетъ има случајева, где се башѣ немора биваковати. Тако на прилику ако смо подалѣ одъ непријатеља и опрезнимъ оделенѣима одъ навале заклонѣни, или ако су вароши велике, земля плодна

и богата, дакле збијено кантонирање сасвим могуће, онда ћемо увек кантонирати. Но ово кантонирање треба да је збијено и да смо добро осигурани стражама и патролама.

На ратном попришту марширајућа војска тражи све што јој треба за издржавање у земљи, кроз коју се движе. Кад кантонира дају све обитаоци а у биваку набавља се обично фуражирањем. Што је о магацинима и реквизицији пређе речено, овде вреди још већма и то је поглавита разлика између старог и новог ратовања. Припозната је истина, да при движању у рату после ногу стомак прву ролу игра, али при свем том вредност његова пада пред другим важнијим стварима. За постављање магацина, расписивање и извршивање реквизиције и набавки хоће се много времена; операције пак ратне на то се нимало необзиру, но иду својим природним током. Старе се операционске пруге остављају, нове узимљу, магацини дакле на онима нису од никакве користи. 1814. Блихер је трипут мењао операционску пругу. Тако исто 1815. операционска пруга на Массу буде наједанпут остављена и војска је за четири пет дана била ограничена само на оно, што је при себи имала, а у даљем наступању набављала је све у непријатељској земљи. Магацини пак на Массу остали су сасвим неупотребителни.

Инглеска је војска тада све за грдан новац набављала, па попет велике је пажње имала, маршеви су јој врло кратки били и зато је за читава два дана заостала била. Но опет кад пара има и кад се латано оперира, може се свуда све што треба наћи, па

и у самој непријатељској земљи. Доказ су Руси 1831 у Пољској. У њиховој је војсци тада било много руских и пољских сељака, руских и немачких трговаца; они су били врло добро плаћени и обвезани, да за војску набављају све потребе, изузимајући сасвим брза двизања и операције. Французи су се издржавали реквизицијом, коју су са великом муком извршавали; недостатке попуњавали су фуражирањем и пљачкањем.

На маршевима пред непријатељем још је већа потреба, да сваки војник увек при себи има нешто ране за особите случајеве, а нарочито за дан битке. Кад се војска бије или маневрује, нема времена, да се по варошима и селима разилази и рану тражи. Поједина одељења само то чинити могу. Војска мора увек сва у скупу и за бој спремна бити, па по некад вас дан недобије два сата да се одмори и подкрепи. Кад се одступа, кад се војска на једно место прикупља ради какве велике битке, где дакле с обе стране велике војске све на мањи простор долазе, оно је само сигурно и известно, што је у торби.

3. Тактика на маршу.

Две су ствари у главном, што праве суштну разлику између ратних и бојних маршева.

а. Тактични ред и строј колона на маршу.

б. Опреза на маршу.

а. Тактични ред и строј колона на маршу.

Бојни маршеви чине се увек у близости непријатеља; свакога дакле тренутка може се појавити

потреба, да се из путног у бојни поредак пређе. Свако дизанье војске као и сва скоро постројења слабе војску и она тим неспособнија за бој постаје. Да опет дакле у пређашње стање дође, треба јој времена. Што је војска мања то је и незнатнији тај прелазни период, он је од много мањег уплива, кад је путни поредак бојном што ближи. Један баталијун у маршу из најнезгоднијег строја за борбу — редовима — један ескадрон по 2, можемо за неколико минута за бој престројити. Много теже пак то бива са већим оделењима. Пешачка бригада, која оделењима једним путем маршира, потребује 30 до 25 минута. Две дивизије из сва три оружја читав сахат. Тога ради колоне морају бити краће и трупе више за борбу постројене.

Скраћивање колона бива, особито ако је војска већа, на прилику један корпус, делењем у више упоредних колона или ширењем фронта.

Врло су ретке те прилике, где се може у више колона упоредо па макар и само неколико миља марширати, јер местност то не дозвољава. Поједине колоне марширају по врло хрђавим путовима и тако се брзо заморавају, успоравају корак и неостају у истој висини са колоном на главном друму. Више равнотекућих путова врло ретко у близини има и због тога морамо колоне врло много једну од друге удаљивати и свакој особити пут назначити. Пошто пак свака колона може на непријатеља наићи и сама се с њим борити, то их морамо још и тако оставити, да су у стању непријатеља одбити.

Универзитетска библиотека

У Русији, на равницама саксонским и шампањским може се у више равнотекућих колона угодно марширати, али и ту само неколико миља. У новије време велике војске деле се на више колона, које су доста далеко једна од друге. Те поједине колоне тако су састављене — односно на родове оружја — да се у свакој местности са непријатељем мерити, и да му за известно време одпор дати могу. Потоме дакле удаљење њихово у правој је размери са њиховом јачином. Ово вреди за сваки овоме подобан случај, па биле колоне ма како мале или велике; особито ако су веће. Једна дивизија данас тако је састављена и толико снаге има, да се и са много јачим непријатељем четири до шест сати борити може. Потом две дивизије, које упоред марширају несмеду бити много даље од две миље. Корпуси могу рахат и по читав марш један од другог бити.

Дакле:

Ако је јачина колоне дата и из буди каквих узрока промену нетрпи, онда се по њој удаљење опредељује; или

Ако удаљење због местности, својства путова или иначе због других каквих прилика тако известно бити мора, онда се по њему јачина колоне управља.

Ако се пак ово двоје немогу никако у строгу сразмеру поставити, које је случај при мањим одељењима, онда од два зла треба изабрати мање, дакле марширати у једној само колони.

Друго средство, да се дубина колоне и прелазни период — из путног у бојни поредак — скрати; јест марширање што ширим фронтом, чим се у домашај

непријатељског дејства приспе. Пешаднија ће марширати обично водовима или јуришним колонама, коњица водовима; строј је што већма смакнут, између водова оставља се само четвртина одстојања, села, ако их на путу има, обићиће се, да дефиловање избегне, мањи теснаци прећиће се у касу итд.

Марширање у више колона најопасније је онда, кад је местност између њих здраво кршевита, да се подпомагати немогу. У оваким приликама треба гледати особито, да је свака колона што самосталнија и независнија.

Ред, у коме ће поједина оружја у колони марширати, зависи од терена и најближе цели у односу на непријатеља. Код мањих оделења ово није од тако велике вредности, али код повећих погрешан поредак може бити од врло хрђавог уплива.

У равної, отвореној, слабо испресецајој местности иде напред коњица, за њом јахаћа артилерија, јер их понајбрже за помоћ предњим оделењима употребити можемо; осим тога због њихове велике брзине брзо се могу другима с пута уклонити.

После тек долази пешаднија; пешачкој бригади придата артилерија иде обично за првим баталијоном јер она са стрелцима отвара бој. Резервенска артилерија иде за пешачком колоном, јер никад у почетку него је тек у току борбе употребљујемо.

У шумовитој, испресецајој, брдовитој местности напред је пешаднија, за њом пешачка артилерија, после коњица и њена артилерија. Артилерија треба у колико је више могуће, да је на једној страни пута, како би се лако поврнути могла.

Досад увек предпостављасмо, да к непријатељу ступамо, дакле напад само спреда очекујемо. Кад нам пак непријатељ позади или са стране нападом прети, поредак марша биће знатно другачији.

У првом случају ми се пред њим повлачимо и позади наступамо од оног оружја, које је кадро, да заступницу прими, ако би је непријатељ потиснуо, или је подпомогне, ако би је овај притеснио. Потоме на равници за ово је најудеснија коњица и њена артилерија а у песковитој местности пешадија и тешка артилерија.

Ако се нападу са стране надамо, онда ћемо у средину колоне ставити пешадију и пешачку артилерију, јер су оне за одбрану најаче. Коњица и њена артилерија иду напред и позади, јер својом великом брзином могу се брзо непријатељском нападу уклопити и где је нужно приспети благовремено.

Највеће незгоде на маршу причињава пртљак и муницијонске колоне, па зато им је и тешко пронаћи најгодније место у колони. У новијим ратовима, кад год је требало мало брже дивизати се или какву решителну маневру произвести, ти су транспорти од војске сасвим одвајани и за себе су марширали, у колони нису могли остати зато, што кваре ред и дивизање успоравају. Но овако су често и у велике опасности долазили. Примера о томе у ратној историји има подоста. Али опет због нереда, који у колони причињавају, никако се ту трпити немогу.

Као правило постављено је, да пртљак и муницијонске колоне иду за војском при наступању а пред њом при одступању. При овом треба особито на то

пазити, да се у првом случају много неприближују, а у другом да се здраво неудаљавају. Да су последице и ових погрешака врло хрђаве и велике, доказује ратна историја многим примерима.

Кад се приближи дан битке, онда се трен зачитав марш од војске остави.

Да је дефиловање за војску врло штетно, казали смо још пређе, кад смо о ратним маршевима говорили; штета је та овде у толико већа, у колико је време скупоценије. Потом дефиловање у колико се може, избегавати ваља и тога ради села и вароши обилазити. Но обичи за цело свуда неће се моћи; где дакле нужно буде, дефиловање извршиће се у највећем реду и смакнутости. Пешадија нека иде у ногу а остала оружја у највећем реду као на учењу. Ако околности допуштају, може се и добовати и свирати, јер то је једно од најбољих представа. Ако је теснац кратак, на прилику ђуприја каква мала, прећи је треба у касу, ако нагиб није сувише стрмен. Пешадија треба да упражњава трчећи корак, најмање 5 минута треба да буде кадра трчати. Брауншвајгске трупе које су после шпанских похода стекле себи велико име, у томе су се као год и Французи упражњавали. Баталијон сасвим подпуно опремљен прелазио је трчећим кораком четвртину миље за 15 минута и то без великог напрезања. Одело и пртљак наравно удешено је било како ваља. — Као правило влада и то, да никад нетреба марш са дефиловањем започети, него теснац, ако смо близу њега дошли, пре конака прећи. Но сасвим близу непријатеља, дакле код предњих одељења, наравно је, да другачије

бива. У свима другим случајевима станити се треба с друге стране теснаца; при наступању као и при одступању.

Колона несме у теснац корачати пре него га предња одељења осмотри.

б. Опреза на маршу.

Војска се не бије у истом строју, у ком маршира, већ има за то особите стројеве, који се по местности и другим приликама употребљују. То је бојни ред. Дакле пре свега војска се строји у бојни ред. Ово постројавање бојног ред из путног захтева више или мање времена, како је трупа већа или мања и како је бојни ред мање или више путном наличан. Да би увек времена за то престројавање добили, дакле да би се од изненадног напада сачувала, колона на маршу опкољена је опрезним низом, кога је задатак да на непријатеља мотри, и у случају напада дотле га задржи, док се колона у бојни ред не постави. Овим се добија још и то, што непријатељ тада не може тако лако да дозна јачину, строј и правац наше колоне. Пређе, кад се у бојном реду, из једне позиције у другу прелазило, кад се тако становало и кад су војске много мање биле, и потребе на маршу биле су ограничене само на добављање извештаја о непријатељу. Ред, у коме се марширало кадар је био сваки напад да дочека, јер се избегавао терен, где се није могло у бојном реду марширати. Опрезни низ састојао се тада обично из малих одељења хусара, својеволјачких

баталијуна и лаких трупа. Ово је важило особито за маршеве, који се нису завршивали биткама. При наступању пак управо к непријатељу, била је још пре предводница, које је био задатак, да прва нападне, ово је било само код Фридриха II. У доцнијим биткама та је предводница сасвим изчезла била и никаква трага од ње нема код Тргаве, Хохкирха и Прага. Противници Фридриха II. стојаху увек у танким дугим линијама, којима је он до на пушкет без икаквих препрека долазио, И тако предводница небезбаше суштна потреба.

Данас је пак опрезни низ неодољива потреба за сваку па и најмању трупу на маршу. Две војске, од којих је једна без опрезног низа, представљале би борбу слезог витеза са оклопом.

Без призрења на терен, дакле чисто по теорији, опрезни низ треба да има облик геометријске слике равноодстојника. Предња краћа страна тог равноодстојника је предводница, задња заступница а дугачке су стране побочнице. Но терен утиче јако на облик опрезног низа и потоне овај је у свакој прилици нешто другачији, него што теорија каже.

а. Предводница.

По самом имену то је одељење, које пред колом маршира. Право своје значење има она само при наступању. При одступању губи она своју праву вредност и тада је главно заступница а предводница врши само полицајске мере. Овде ће бити говор поглавито о предводници у првом значењу речи — дакле о таквој, која при одступању заступницом постаје.

Иачина предводнице управо је сразмерна колони, коју заступа. Њен је задатак не само да осматра него и да се бори, и да развијање колоне заклања и олакшава. Мања војска разуме се, има мању и предводницу, код сасвим малих оделења задатак је њен у многим олакшан и она ту служи само зато, да одклони неприлике, у које би се могло доћи, кад би цело оделење одједанпут на непријатеља наишло. Што је предводница већа и иача, то се она више у страну ширити може и онда је и колона много безбеднија и мирнија.

Већа оделења војске имају четвртину за предводницу, четвртину за резерву а половина је колона за борбу. Предводница је баталијуну чета; дивизији пешачка бригада од три баталијуна... Ако је војска велика, одношења се та веома мењају. Наполеонова војска 1812 имала је 60000 момака у предводници, дакле петину војске у центруму.

Мања оделења имају сразмерно већу предводницу, дакле трећину целог, предводница мора увек бар толика да буде, да може изаслати једно оделење напред и по два са стране. Отуда је најмања предводница 10 до 12 људи. Нетреба много доказивати, да овако мале предводнице немају никако задатак да се непријатељу одупиру и уопште чело и спољни низ предводнице само су зато, да местност осматрају и на непријатеља пазе и да благовремено извештаје шаљу; у пуцање и чаркане несмеду се никако упуштати.

Каква ће војска бити у предводници, зависи прво

од састава колоне, друго од терена, треће од строја непријатељског и његовог начина ратовања.

Правило је и никако се не сме занемарити, да у предводници мора бити увек неколико коњаника и ако ни за шта друго а оно за брзо достављање извештаја и осматрање. Потоме и само једног коњаника у целој колони да имамо, узећемо га у предводницу.

Предводница, о којој је овде реч, треба да је тако састављена, да сваки род оружја добије своју праву вредност и да тактичку вредност целог што већма узвиси.

Таква предводница мора се увек најмање из 2 оружја, пехоте и коњице састојати, јер тек тако може имати све елементе, који јој за добар успех у борби јамче.

Изузетака може бити:

у великим планинама, где је пехота главно оружје за дејство и где је дивизање коњице тереном спречено;

у великим равницама, као у пустарама Русије и пустињама Сирије;

у местности, која дејство пехоте нимало не подпомаже.

У свима другим случајима предводница треба да има од оба ова оружја; јер и у највећим шумама коњица по гдегде може добити мегдана за дејство и у најравнијим пределима образоване Европе опет има предела, који дејство пешадије подпомажу или дејство коњице спречавају.

Потоме како терен дејство једног или другог оружја подпомаже или спречава управљање се и састављање предводнице, т. ј. једно ће оружје бити главно, а друго само помоћно.

У испресецаној, шумовитој и мешовитој местности главно ће бити у предводници пешадија а у равним пределима коњица. Овако састављених предводница налазимо врло много у ратној историји.

Предводница дакле несме никако без коњице бити. Она је особито за осматрање удесна и врши тај посао за трећину времена, које је пешадији за исту целъ потребно; за исто време пак коњица прегледа пет пута толику местност колико пешадија. Зато при оцени местности ваља врло добро пазити и не треба одма на први поглед рећи, да за дејство коњице није; јер поједини коњаници могу се скоро свуда провући па у многим приликама и у шуми могу више учинити но пешади.

Артилерија се даје предводници обично само онда, кад је ова повећа и кад се хоће, да је за одбрану и за напад много јача. Предводници од једног баталијуна и неколико ескадрона већ се дају неколико јахањих топова и то јој снагу знатно увећава. Артилерија у предводници много значи прво по томе, што се иоле мало и слабо оделење нерадо пушта у борбу са оделењем, које и топова има, а друго и по томе, што је артилерија при нападу и одбрани предмета од врло велике користи.

Веће предводнице, које се из читавих пукова и бригада састоје морају увек и сразмерно томе броју артилерије имати, јер такве предводнице врло че-

сто долазе у прилику, да се дуже па и са много јачим непријатељем боје. Кад предводница довољно артилерије има, може превагу и над много јачим непријатељем задобити. Потоме предводница из шест баталијуна, осам ескадрона има једну 6 \bar{u} јахаћу и једну 12 \bar{u} пешачку батерију. И ракете су за предводницу врло zgodne. Аустријанци су их у походу на Неапољ увек у предводници имали.

За праву службу предводнице нарочито се узимају лаке трупе, које су за осматрање местности и непријатеља удесне. Језгро предводнице обично је тешка пешадија, тешка коњица пак у крајној нужди тек може се зато употребити. — Служба предводнице, особито чела, предњих и крилних одељења врло је теготна, особито за пешадију: јер ова одељења немају никаквог означеног пута, кога би се држала, него се морају по највећим кршевима протурати, да цель своју као што ваља достигну. Због тога пртљаг ових одељења на колима транспортирати ваља. Двоја кола носе пртљаг једне па и две чете а с тим је марш здраво убрзан.

На састав предводнице знатно утиче и начин борења непријатеља и његова морална својства. Ако се непријатељ брзо движе, ако је бујан и смео, онда предводница треба да је јача, да има артилерије и довољно коњице. Ако он има велику коњицу, онда и наша предводница треба да је поглавито а врло често сама коњица. У противним случајима пак пехота и артилерија биће главни саставни делови наше предводнице.

Предводница дакле има двојаку целъ: да најљиво наступа и да борбу отвара; због тога мора и двојаки строї имати, дакле за марш и за борбу. Строїеви ови треба да буду што простији и један другом што ниличнији, како би се за најкраће време и без великих и трудних кретања из једног у други прећи могло, јер на једном само маршу предводнице може се десити, да се десет а и више пута престројавати мора.

Поредак предводнице на маршу.

Предводница дели се на главну трупу, предњу трупу и крилна одељења. Предња трупа изашиље напред чело и ако је нуждно патроле. Крилна одељења иду с једне и друге стране предводнице.

Ово је у главном распоред предводнице на маршу. Што се појединости тиче, те су у свима скоро војскама другачије. Сви предлози војничких писаца у тима се појединостима разликују а у главном исти су.

Опрезни низ, кога је задатак да осматра, изашиље се напред колико је могуће даље, али опет не толико, да од војске одсечен бити може. У отвореној чистој местности на сваки начин може предводница од војске даље бити него у брдовитој и шумовитој. У таквој местности у колико је задатак већи у толико и тежи; јер је и опасност овде већа. Потоме дакле овде ће предводница много ближе војсци бити, по кадкад и толико, да је ова често и стигне, Овакви моменти на маршу од великог су уштрба, јер се мора застајати и то је управо и главни узрок, што је брзина бојни маршева доста незнатна.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За мале предводнице прописује Шарнхорст следеће правило :

главна трупа удаљена је од војске за 1000—2000 корака ;

предња трупа од главне 200—400 корака ;

чело од предње трупе 100 корака :

крилна оделења од предводнице 600 корака.

Удалење појединих мањих оделења или патрола не да се теоријом одредити, јер зависи од местности, погоде и дневног часа; све ове прилике или спречавају или подпомажу прегледност. Осим тога и род оружја, из кога се предводница састоји, утиче знатно на та удаљења. У испресецајној местности, ноћу и кад је велика магла, одстојања ће се ова смањити или још које оделење уметути. Очеvidно је, да коњичка оделења могу даље једно од другог бити но пешачка.

Поједини стрелци и патроле толико ће једно од друго одстојати, да никакав предмет, који непријатељу за заклон служити може, неосмотрен неостане. Дању и кад местност није сувјаше испресецајна пешачке патроле далеко су једна од друге на 300 к. а коњичке на 5 до 600; а ноћу, у шуми и на магли одстојања су та за пешадију 80 до 100, а за коњицу (у колико се она ту употребити може) нешто мало већа.

Поједина оделења предводнице толико су једно од другог удаљена, да се увек узајмно видети и подпомагати могу; но опет треба да су толико раздљена, да никад једновремено у борбу неступају.

Бојни поредак предводнице.

За мања оделења кад смакнуто марширају, није тако велика опасност. кад на непријатеља наиђу, јер врло лако и брзо фронт у сваку страну постројити могу, и то им је једини строј за борбу. Но другачије је, кад су оделења већа, као на прилику главна трупа предводнице, јер таква за борбу у известни строј прећи морају, а то неможе бити тако лако и одједанпут. Бојни поредак предводнице треба да је такав, да се лако управљати може, дакле да је гибак, и да се лако двизати може.

За ту цел баталијони су већ големи и морају се делити. Пешадија ће дејствовати у четним колонама а коњица ескадронима или (али ретко) дивизијонима. Поједине четне колоне узајмно се подпомажу и снага је њихова с тим већа, што су чете јаче, што су ваљанији официри и што је оружје (пушка) поузданије и спретније. Тако исто предводница дели и своју артилерију.

Предводница дакле дејствује понајвише у мањим оделењима а тиме се много добија не само у подвижности, него још и у томе, што увек можемо и трећу бојну линију, дакле резерву, образовати. Три или чет четних колона доста ће бити увек скоро за прву и другу бојну линију.

Марширање предводнице.

Цел је предводнице, као што смо казали, да напред иде, и да непријатеља одерне и осмотри. Потоме она треба решително, поуздано и брзо на-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

пред да ступа и никад да несмеће с ума то, да непријатељ о нама незна више но онолико, колико и ми о њему и потоме баш кад би и изненада сударили се, опет ћемо пмати толико времена да га спремни за борбу дочекамо.

У равної отвореној местности у предводници наодећа се коњица каса напред и осматра околну местност. Но такав терен, где се без икаквих тешкости, без промене строја, осматрати може, нетраје дуго, — редко једну или две миље. Коњица дакле дошав до затвореније местности, осматра је предходно или прегледа само околину пута, а кад приспе предња трупа и крилна оделења, онда пешадија предузима осматрање а коњица само се на појединим отвореним местима истура опет напред. Пешадија осматра обично у стрељачком низу и поједини редови на већем су одстојању него у борби. У шуми нарочито треба пазити да сваки ред задржи свој правац, а то је у густим шибљацима нарочито врло тешко; у таквим приликама стрељачки ћемо низ ојачати и нећемо ништа штедети, на штету сигурности.

На исти начин осматра пешадија и села, варошице, ... а ковички низ, пошто се пре тога већ уверио, да непријатеља у тим местима нема, пролази мимо, а само једну патролу шаље кроз место.

Ноћу и кад је време магловито све ово узима сасвим други карактер. Тада се неможе тако смело и нагло наступати. Међутим и овде вреди све оно, што смо напред казали; непријатељ није у ничему од нас надмоћнији и оделење, које непријатељу неустрашимо на сусрет иде, може извући веће користи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

но дању. Осим тога, кад је сасвим велика помрчина, принуђени смо чешће застајати и сигурност и безбедност поглавито у томе се састоји, да су нам силе на окупу и да их нецепамо. Поједини пешак ноћу се много мање има бојати за свој живот, јер и у највећој неприлици лако се спасти може; потоме дакле и предводница ће се у таквом случају већином из пешадије састојати.

На све путове, који к непријатељу воде и под правим углом од главног друма одилазе, пзашиљу се патроле на 500 до 1000 корака. И ту остају, докле год колона мимо њих непрође. За овакве патроле врло је добра коњица, јер опет брзо на своје место у предводницу отићи може.

Крилна оделења иду у истој висини са челом. Она заузимају теснаце, који су нам на крилима, па макар то било само са једним или са два човека и држе их догле, док побочнице нестигну. Ако је више колона на маршу упоредо, дакле и више предводница, онда су ове — предводнице — помоћу крилних оделења у сајузу. Сајуз овај несме се никако прекинути.

Управљање предводницом.

Заповедник предводнице треба да је врстан коњаник и да има доброга коња. Он је дух којим она дише, који је оживљава и крепи. Он треба да је разборит, слободан и смотрен, јер му је задатак велики и тежак. У њему је усредоточена сва управа предводнице; једина воља његова располаже том масом, покреће је, зауставља и правац јој даје. Прилике и

околности казују му увек шта треба радити; зато треба да има бистар поглед и да се у свакој прилици брзо наћи уме. Једна од важних његових дужности та је, да се особито стара за поуздане извештаје, и да их заповеднику колоне шаље.

Лично незаповеда он ни једним одељењем предводнице, свако има свога особитог заповедника. Ово важи како за највећу тако и за најмању предводницу и против тога се врло често грешило.

Заповедник предводнице сматра местност с двојаког гледишта. Прво у односу на користи, које она непријатељу даје, да дакле овај заклоњено своје силе изкупити и заседу какву **поставити може**; а друго у односу на користи, које местност самом њему подаје, да своју предводницу за борбу уредити може.

За прву циљ никаква промена местности неможе остати непрегледана, никакав предмет неосмотрен; но сасвим опет није речено то, да се у сваку зграду, сваки кућерак понаособ завирити мора. За ову циљ треба употребити тачке, одакле се добро и далеко видети може; ово чини и сам заповедник предводнице, ако само неби морао далеко од главног друма ићи.

За другу циљ већ је речено, да предводница увек строји бојни поредак, кад се гдегод подуже задржавати мисли; но осим тога мора она и положај за борбу сходно местности заузети, и то:

1., кад наиђе на непријатеља, који се несастоји само из неколико повлачећих се стрелаца, но који може мало жешћи одпор дати;

2., кад хоће да непријатељски напад прими и задржи га, докле се колона за бој спреми;

3., на већим одморима;

4., на концу сваког марша.

Ове бојне положаје нарочито у 1. 2 и 3. точки именоване, неможемо бирати јер времена за то немамо; решење треба брзо и нагло да буде, а одма за тим и извршење. Потоме заповедник предводнице треба да има особиту лакост у оцењивању и познавању местности и размештању војске. Ове позиције, нарочито под 1. и 2., споменуте, нису увек у правцу марша, већ често леже са стране, а кадкад и равноодстојно са тим правцем. Позиције са стране увек ћемо предпоставити другима, да неби у несретном случају предње трупе потиснуте на главни положај наседе. Осим тога овим се даје и већа слобода заповеднику колоне у својим предузећима, а то је главна и важна ствар. Карте и друга још спомоћна средства нису овде довољна, већ за неколико тренутака заповедник треба створ местности да свати и то да му служи за основ при размештању војске.

Људи, који су иоле страшљиви, често падају у ту погрешку, да све сами виде и изврше. Многи опет заповедници, да би избегли ову погрешку, падају у другу, јер мисле, да су све, што је требало, учинили, ако су диспозицију издали и трупе поделили. И тако сасвим задовољни самим собом узимају заповедништво над главном трупом и марширајући главним друмом особито се радују, кад им многи извештаји са разних страна долазе. Прва је погрешка готово много већа и штетнија, јер нобуђује опште непоуздање и неверење на и код самих заповедника мањих одељења.

Главно је пак при овоме, држати се средине, опредељене заповести издавати, настојавати, да се све, што је заповеђено изврши и само тамо утицати, где се противно ради; да то пак све буде као што ваља, изискује се неуморна делатност и пожртвовање како од стране заповедника тако и подчињених.

Служба је предводнице врло теготна; то се доказује и тиме, што она увек највише губитака има, по томе и треба да је предмет највеће бриге и старања. Снагу људи и животиња треба колико је могуће штедити и узалуд нетрошити је. Ако овако са предводницом поступамо, може нас дуго и корисно послужити па у решавајућем моменту и борби присуствовати. Трупe дакле у предводници, треба да имају све могуће угодности, движења само која су нужна чинити треба; а све што би само форме поддржавало, избегавати. Даље и сва маловажна извештавања, која се у миру при упражнењима употребљавају и која се више на терен но на непријатеља односе, треба да изостану. Многе ствари могу се на прилично великом одстојању доставити знацима који су напред уговорени; зато треба људе у познавању знакова обучити. За пешадију на мањим одстојањима врло је zgodна пиштаљка да се људи на опрезу опомену.

Кад непријатеља опази, прва је дужност заповедника, да се сам сопственим очима увери о његовој јачини, правцу марширања, и мерама предосторожности, да би тако могао изабрати тренутак за извршење своје намере. Друга му је дужност, да све, што је о непријатељу дознао, одма главном заповеднику јави, трећа пак да по околностима, изда нужна

тактичка наређења. Ово последње олакшано му је тиме, што обично после момента, кад се стрелци побију, неизлазе баш одма већа одељења у бој, него мало доцније. Покад кад ово бива скоро једновремено; по права забуна од изненадног напада тек онда наступити може, кад су тактичка наређења погрешна у основу, или кад служба опрезног низа на каквој точки попусти.

Оваквих случајева треба се бојати нарочито по излазку из теснаца и у време одмора, јер обично опреза тада попушта, особито ако је пре тога сувише напрезања било. Осим тога много је лакше папасти једно одељење војске кад стоји, нежели кад је у двицању. — Казато је, да ћемо у таквим случајевима, положиаи за борбу згодан заузети; овде додајемо још да и нужне мере безбедности и сигурности набљудавати ваља.

Овамо долази: заузимање напред лежећи села, шумица, ћуприја итд., постављање стража на друмовима и точкама, одакле се далеко видети може, као што су куле, цркве итд.; изашиљање коњаничких патрола на неколико хиљада корака напред итд. Ако има велики теснац да се пређе, онда треба марш тако удесити, да се пре дефиловања код теснаца застане. У таквим приликама мораћемо сва крилна одељења к себи повући, јер ретко може бити друге какве точке за прелаз до те једине. За време, док се ту задржавамо, одаслаћемо неколике патроле на другу страну теснаца, да предео осмотре и извиде; и тако предводница тек онда у теснац наступна, пошто је местност пред њим довољно осмотрена.

У таквом случају добијамо још и прилику, да опрезни низ сменимо и новим из главне трупе предводнице заменимо.

Често се догађа погрешка, да стрелци одма, чим непријатеља угледају на њега ватру оборе. Ово само онда може бити, кад стрељак није био смотрен, па му је непријатељ већ на врату или кад изненадно код њега искрсне. У свима другим случајевима не треба пуцати, него само јавити. Стрелци особито треба да пазе, да се непријатељу неиздаду. По томе при себи несмеду од спреме ништа имати, што се из далека приметити може, као што су ствари од беле коже итд.; тако исто несмеду ни добовати ни трубити.

Побочнице.

Њихов је задатак :

1., да осигуравају колону са стране од изненадног непријатељског напада и да непријатеља задрже, док се колона за бој спреми;

2., да пазе, да се неби какво непријатељско оделење колони примакло и ову на маршу увидело или узнемиравало.

Кад би се имало само прво да постигне, онда би побочнице могле бити много ближе колони но предводница, јер колони је много лакше спремити се за дочек непријатеља са стране него спреда.

Но ради постижења друге цели побочнице су на много већем удаљењу од колоне, много су јаче и морају местност до на топомет — 1500—2000 жор. — осигуравати.

По теорији требало би, да је свака колона на маршу ради заклона са бокова обкољена непрекидним низом стрелаца и овај опет да има своје подпоре — управо онако као што се на упражнењима чини. Но ово је сасвим излишно, ако предводница врши своју дужност као што ваља и ако што ширим фронтом наступа. Овакове побочнице немају скоро никакве вредности, јер у побеђивању местних препона принуђене су врло често застајати и тако снагу своју трошити.

По томе дакле побочнице ће се састојати из мањих одељења, којима ће се важне тачке са стране марширајуће колоне посести и дотле држати, док колона непрође. Побочнице тада или се присајузе заступници или продужавају пут са страна. Такве важне тачке могу бити: висине, које далеки поглед дозвољавају, теснаца, ђуприје, села.....

Јачина побочница опредељује се увек по местности и јачини колоне. Најпосле узима се још и то у рачун, да ли је местност на боковима колоне за борбу згодна и да ли ће се заузећем најважнијих тачака те местности заиста добити користи, које ће то оправдати. — По важности дакле појединих тачака и посада ће бити већа или мања; за поседу какве маловажне тачке доста ће бити два шилбока на коњима или мала пешачка патрола, а на точку какву од велике важности може се одаслати читав баталијон са неколико топова.

У отвореној местности побочнице су више за само осматрање, у испресецајној пак морају се где-што и борити и потоме треба да су према томе и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

састављене. Њих даје увек колона а никако предводница.

Од особите су вредности побочнице при равнотекућим маршевима са непријатељем, како у случају, кад се и он движе, тако и онда, кад је у позицији. Тада побочнице нису ништа друго но крилне предводнице, јер састављене су као и ове а и јачина им по прилична мора бити.

Даље важне су побочнице и при заклањашу транспорта, о чему ће се доцније више говорити; тако исто на маршу дуж многи теснаца, ако предводница местност с друге стране теснаца осматрати не може. Овакав случај може бити, кад се маршира равноодстојно са подножјем какве планине, где је ушће сваке долине теснац, из кога непријатељ дебуширати може; или дуж каквог шумовитог предела... У свима тим случајевима побочнице треба изашиљати у ону страну, одакле се непријатељу надати имамо.

Удалење побочница од колоне не може се такође теоријом утврдити; јер зависи од јачине колоне, од јачине побочнице саме и од својства терена. — Ако је задатак какве побочнице не само да осматра него још и да се бори, онда се треба постарати, да јој у нужди из колоне брзо помоћ доћи може. По овоме дакле јачине и удалења побочница стоје у правој сразмери. Ако побочница каква маршира у отвореној местности а пред собом има испресецању и покривену, онда се несме много удаљавати, јер би се опасности изложила; но ако маршира у испресецајној и покривеној а пред њом је отворена, онда се може удаљавати без опасности. — Сајуз између по-

бoчница и колоне треба да је могућ, ако се увек одржавати неможе. Тако исто морају побoчнице и између себе у сајузу бити.

Да је служба побoчница важна, има много доказа у ратној ратној. Несреће, које су постигле дивизион Мезон код Хаїнаве, Неїа код Деневице и Гроз-берна и Алзувїева код Шампоберта, имају се ієдино приписати хрђавој служби на побoчницама.

Заступница.

Задатак іє заступнице двоїаки по томе како воїска наступа или одступа.

У првом случају она іє само мера за одржавање реда на маршу, ієр позади колоне има и сувише елемената за кварење поредка. Ту ти іє пртљаг, ту су ниљари, болничари, болестници, болестничка кола итд. Да све ове елементе у реду држи, задатак іє заступнице. Осим тога она заклања колону и од изненадног напада с леђа, коме се можемо надати на сваком маршу пред непријатељем. Наіносле она извештава побoчнице о прелазку колоне и за то мора у непрекидној свези с њима бити.

Но много іє тежи и важнији задатак заступнице при одступању. Она іє тада само изврњута предводница и потоме поредак и поделење исто іє као и код предводнице. Разлика іє само у томе, што не мора местност осматрати, ієр иде за колоном и предводницом. Што се местности тиче, заступница іє испитује више у тактичном смиду, т. і.

Оцењује, какове би користи на ієдној или другој точки у борби с непријатељем имала и

које су то прилике, што би могле непријатељу преимућутво дати.

Главна тешкост у управљању заступницом састоји се у томе, што су околности обично такве, које морал обарају. Одступање, кад заступница своју делатност развија, обично је изнуђено, или ако није, а оно је бар израз сопствене слабости. Скоро увек одступању предходе или следују несрећни случајеви; па и у најповољнијим околностима одступања мисао, да се пред непријатељем бега, врло хрђаво дејствује на морал војника. Вероватност је врло велика, да ће сваки, који је тешко рањен или од умора сустао, непријатељу у руке пасти; а беснило и огорчење овога са сваким кораком све је веће. Све то отежава управу заступницом и чини, те је један од најтежих задатака, који, ако је непријатељ храбар и нагло гони, решити може само вођ који има решителности, војничко око, који је храбар и ладнокрван.

Рекосмо да и заступница местност с двојаког гледишта сматра. Вођ заступнице сматра местност као познату и само добија од колоне и побочнице нужне извештаје, да би могао сходне мере за пролазањ местних препона предузимати. Највећој опасности изложена је заступница при прелазењу тих препона, јер непријатељ ће обично гледати, да је у том тренутку најшешће нападне и потисне. Да би се та опасност одклонила, колона оставља код сваке такве препоне, особито код повећих теснаца, по једно одељење, да заступници у том тешком тренутку у помоћи буде. Теснаци, где се заступница концентровати мора посешће се мало јачим одељењима за-

ступница кад се том теснацу приближи, одбија непријатеља што силниим нападом, прелази теснац што брже, пионери га затварају и артилерија намешта се на згодном месту на уласку теснаца.

Оклевање, нерешителност и колебање врло су хрђаве црте, и доносе врло неповољне резултате, ако их већ заступница својим врлинама није у стању да победи.

Заступница има особито на троје да пази:

а., да се сувише не приближава колони.

Удаљење заступница од колоне зависи прво од њене величине и јачине, друго од местности и треће од њенога састава — односно на род оружја —. Јака заступница у испресецаној местности или из коњице и јашуће артилерије састављена може без велике опасности и на већем удаљењу бити. Ако нас некријатељ негони узастопце, онда заступница заостаје онолико, колико је нужно. Но ако нас непријатељ гони, стрелци су скоро непрестано у борби и тада је дужност заступнице, да надирућег непријатеља одбија и задржава, док колона одмакне или теснац какав пређе итд. Ако непријатељ наступа нагло и решително с намером, да колону нашу задржи и принуди, да се с њом у борбу пусти, онда ће заступница гледати, да што је могуће боље местност употреби, јер на чистини слабо му шта учинити може. Потоме дакле она ће се пуштати у борбу код теснаца, шума, села итд. квариће мостове, закрчавати путове, палити села и уопште чинити све могуће, да непријатеља задржи, док колона одмакне. Кад је то све учињено, онда ће опет што брже одступати и

и нове позиције заузимати. Овај је задатак веома тежак, ако су путеви хрђави, трупе уморне, запрега код артилерије слаба и изнурена; под таквим околностима и пред снажним и храбрим непријатељем заступница подноси врло велике жртве. Но она ипак нетреба за тима да жали и да их се боји; она треба колико више може да се упиње, да колону заклања и да на исту ненаседа. Исто тако нетреба ни сасвим далеко за колоном да заостаје, јер у току марша непријатељ је може стићи, обколити и тако од колоне, која је у нужди подпомаже, одсећи и разбити.

б. Да недозвољава непријатељу, да јој се сувише приближи. Но ово спет нетреба тако разумети, да ће она борбу у невреме прекинути, само да у ту догрешку непадне. Она ће то само у zgodним тренутцима чинити, а неће се ни у какву безкористну и штетну по њу борбу упуштати. У почетку заступница се бори са равним или мало јачим противником; доцније одношења се та мењају. Прво ступа у борбу с њом непријатељска предводница, која може још бити поддрепљена и коњицом ако терен дозвољава. Ова борба може се продужити, ако је позиција zgodна, 1 до 2 сата. После тога долази чело главне колоне непријатељске. У том тренутку може непријатељ покушати, да нам за леђа зађе и то ће учинити тим пре, што је фронт наше позиције јачи. Овај је тренутак за одступање најзгоднији, зато га ваља сад и предузети. Ако је местност отворена и чиста, онда се најпре повлачи пешадија и пешачка артилерија, а коњица и јашућа артилерија задржавају непријатеља при дебуширању. Ако ли је пак

терен испресецан иде напред коњица а за њом пешадија и артилерија.

в. Да има преглед над тереном, на коме се движе, како је неби могао ни с које стране непријатељ нападом изненадити. Ово је дужност крилних оделења заступнице и на ту цел она су исто онако састављена, као и крилна оделења предводнице. Непријатељ ће свакојако гледати, да заступницу обиђе и да продре између ње и колоне; да то предупреду, крилна оделења заступнице морају иако бити по у предводнице и помоћ од колоне мора им сигурна бити.

Заступница треба да буде у непрекидној свези са колоном и крилним оделењима и сваки и најмањи неред у колони мора јој одма познат бити.

Поредак заступнице исти је скоро као предводнице, само што овде опреза много већа бити мора, јер заступница се обично само брани а предводница напада.

Крајњи низ састоји се обично из појединих шилбока на коњима, ако непријатељ баш узастопце негони. Шилбоци ти увек су коњаници на макар местност сасвим испресецана била. Висине и уопште све тачке, које далеки поглед дозвољавају, треба да се што дуже поседнуте држе.

Бад год заступница мора да застане ради одмора или иначе због каквог нереда у маршу колоне, увек тражи позицију згодну за борбу, па ако место на ком је, за то згодно није, она ће се по околностима помаћи напред или и назад до најближе згодније позиције. Чим се положија заузме, одма се изашиљу према непријатељу патроле и чине се све

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

припреме за одбрану. Ноћу намештају се према непријатељу под заштитом заступнице страже, које се или из колоне или из главне трупе заступнице узимају. По поласку страже ове остају, док колона одмакне и тек се онда укидају, кад се ред на маршу обнови. У заступницу неузимају се зато што су уморне, него се повлаче на своја места.

Заповедника заступнице дужност је, да одма извештава главног заповедника о свему, што о непријатељу дозна и што се заступници збуде. При том треба особито да пази, да опасност неувеличава и да су му извештаји кратки, јасни, потпуни и разумљиви.

Ноћу је опасност заступници много мања, што јој је много лакше задржати непријатеља на каквој точки но дању; јер овај ретко ће смети у непознатој местности онако слепо насртати на противника, чију снагу прегледати неможе. Колона се ноћу много више но дању развлачи, па да неби заступница к њој потиснута била и насела, треба да буде што могуће даље.

Сваки поступак заступнице одговара поступку непријатеља; све што чини треба да буде основано на извештајима, које о непријатељу имамо. Но опет при овом заповедник заступнице мора здраво на опрези бити и може се користити својим искуством, али никако рачунати известно на ђуд и начин непријатеља; јер се ужасно преварити може.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАЗДЕО ДРУГИ.

МИРОВАЊЕ.

Политична одношења јако утичу на правац и ток ратних операција, па зато ратовање и јесте скоро непрестана измена у радњи и мировању оружја. Осим тога и почетак рата увек је прелаз из мирног у стање дивизања и радње.

Врло ретко бива, да се цео поход какав без овакових прекидања сврши; јер и сама војна одношења често захтевају, да војска за један или више дана операције заустави. Да војска непрестано и без одмора оперира и бори се до свршетка, може бити само при врло малим походима, који се за кратко време свршавају или кад дипломатија успе, да ратујуће стране помири.

До најновијега доба, пре него што је садана метода ратовања поникла, почивке ове врло су честе биле и после сваког покрета војске скоро редовно наступале. У седмогодишњем рату на прилику војске су по неколико недеља и месеци становале; и било је прилика, да су после дужег мирног задржавања на једном месту само по неколико маршева прелазиле, па опет нове станове заузимале. И тако ратови су се распадали у више похода, које је зима

једно од друго делила. За време зимовања раздаљено кантоновале и главни им је посао био рекрутовање и ремонтовање. Осим тога по свима зимским становима живо се радило и спремало за нове операције. Оштећен и неупотребљив материјал поправљан је и замењиван новим, тактичко изображење трупа дотеривало се свакидањим вежбањем и олабављена веза дисциплине обновљена је и ојачавана заптовима и строгостима. И тако с пролећа војска је опет била крпика и снажна, да издржи све тегобе нових операција.

Садања нак метода ратовања лежи на са свим другом темељу. — Војевање је нагло и бујно; циљ, која се постићи има, једини је предмет, коме се не престано тегли и само велике и нове комбинације у операцијама могу бити узрок подужем мировању и задржавању на једном месту. Па и овакве почивке обично су само почастне, т. ј. један само део војске недејствује а цела остала армија оперира. Општа тишина на бојном пољу данас може наступити само тако, да се потрошена и исцрпљена снага опет накнади.

Даровити писац нашег времена — Клаузевиц део I. стр. 267. — потврђује, да поглед на ратну историју представља нам као редовно стање војске у рату нерадњу и ћутање; дејствовање је само изузетак тога редовног стања. Ово није међутим баш савршено тако, нарочито кад се посмотре ратови револуције и походи Наполеона I. где је ратничка енергија достигла највећи вршак свој; но опет и у тима тако бујним операцијама наилазимо такође на честе и многе почивке оружја.

О тима ратничким одморима сада ћемо говорити. Ако је нужно, да се војска од великог напрезања опорави, да се претрпљени губитци и штета накнаде; или да се снага војске за предстојеће операције учува, онда треба да се трупе по квартирима разместе, и од изненадног напада обезбеде.

То је **кантоновање**. Како трупе кантонују и какве се мере опрезне притом набљудавају, биће предмет нашег првог говора.

Дејствовање једног или другог дела војске на попришту ратном може се и из тактичких призрења зауставити; воја су тада и главна, а икономска само споредна; па због тога се и гледа, да се трупе према терену најудесније распореде. И то су онда **положаји** или **позиције**.

Позиције могу бити за **одбрану** и за **напад**. Једна се од других по тактичким захтевањима разликују.

Има још и трећи род позиција, које не служе ни за напад ни за одбрану. То су обично **путне позиције**,

Кад војска недејствује него кантонује, или је у позицији, онда наравно нити је за бој увек спремна нити како ваља способна. Због тога је нужно, да се војска у таквом стању налазећа се од изненадног напада осигура. То се чини **предњим оделењима**, које увек на опрези бити морају.

Опреза ова на два се начина удејствовати може; изашиље се према непријатељу непрекидан низ предњих оделења, или се то чини покретним оделењима, која на све правце, одкуда непријатељ доћи може,

мотре. Први начин познат је под именом **мртвих стража** а други под именом **патрола**.

А. Кантоновање.

Од како су шатори у војсци изостављени, кантоновање показује се као прека нужда, кад се оће, да се снага војске што боље учува.

Свагда а нарочито у два случаја никако се кантоновати неможе, кад је непријатељ близу и кад је нужно брзо и непрекидно двизање. Тако исто нема места оно ни онда, кад операције бујно теку и једна другу изазивљу, кад енергија заповедника све напред тегли. Но овакви походи не трају дуго, а и не могу трајати, јер губитци су велики, па је нужно опорављати се.

Поход 1809. трајао је од 16. Априла до 11. Јулија, дакле три месеца; и то од 22. Маја — битка код Асперна — до 5. Јулија — битка код Ваграма — обе су војске уживале шестонедељно примирје.

Поход 1812. трајао је од 24. Јунија до конца Децембра, дакле шест месеци. У ту периоду пада и четрнаесто-дневно задржавање између Вилне и Смоленска; а од 14 Септембра до 18 Октобра пробавила је војска Наполеонова ништа нерадећи у Москви.

Поход 1813. трајао је од Априла до Новембра, дакле од прилике шест месеци; али примирје дели га на две поле. Операције су престале 4. Јунија а после су опет започете 15 Августа и трајале до почетка Децембра.

Поход 1814. трајао је само три месеца а 1815 само осамнаест дана.

Изузимајући дакле 1812. ни у једном од горе-наведених похода није се више од три месеца непрекидно дејствовало; па и за то време било је чешће одмора како за целу војску тако и за поједина одељења.

Како веће тако и мање одморе добро је, да војска проведе размештена по квартирима, а особито ако је време за здравље опасно.

Начин размештања војске опет је двојаки по томе, како су тактичка или икономска одношења претежнија. Ако су прва, онда ће се гледати, да се што ближе позицији кантонује; ако ли су пак друга, онда може кантоновање више развући и веће угодности потражити. Ово је правило врло важно и има исту вредност за један читав корпус као и за сам баталијун.

Поделење квартира, определење зборних места и друге опрезне мере предмет је стратегије; зато о томе нећемо овде ни говорити.

ТАКТИЧКО УРЕЂЕЊЕ КВАРТИРА.

При кантоновању војска је тако намештена, да непосредно нападнута бити неможе, и страже и шилбоци постављају се само за одржање унутрашњих полицајних мера и да пазе на знаке, којима би се војска на зборно место позвала. Шилбоци се ови постављају у колико је могуће на таква места, одакле далеко видети могу; осим тога треба пазити и на то, да је близу њих свуда тишина — дакле да нису близу млинова или других каквих предмета, који велики шум почињавају. — Сваком одељењу опреде-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Људи се збориште или у самом месту или ван тога. Ако је том одељењу позиција каква назначена, коју ће у случају узбуне одма заузети, онда пут докле треба да је што zgodнији и сваком официру познат. А и иначе неће згорег бити, ако се официри попаште, да се околином што боље упознаду, а нарочито са друмовима, улазима и теснацима. Топови и пртљаг постављају се изван кантона на zgodном каквом месту, одакле што пре могу изаћи на друм, којим брзо на определено им место доћи могу. На ту цел артилерија треба на све стране себи пут да прокрчи — дакле да испуни редове и рупчаге и просече пролазе преко ограда и шибљака, који би проходност отежавали њој. И ово треба одма да буде, јер иначе неби могла увек назначеним правцем већ другим па и сасвим противним ићи и заобилазити, да направи пут, који је цели води, изађе. Ако је трупама према непријатељу назначена позиција каква, коју ће о узбуну заузети и тако предњим стражама као подпора бити, онда ће се таква увек ноћу са једном или више стража посести.

Ако се кантонује близу непријатеља, људи се ноћу несмеду никако свлачити. Пешадија треба да је на окупу у неколико за то означених кућа: пушке и пртљаг, ако је лепо време, наслажу се напољу и поставе се шиблоци, који ће их чувати. Ако је време хрђаво, онда сваки држи све своје ствари при себи. Коњи артилерије и коњице опремљени су увек. Код ових родова оружја опреза је тим већа, што се људи због коња лако концентровати немогу; и зато врло често бива, да је половина људи увек

будна и на ногама. У сваком уопште квартиру свећа се не гаси и по један је човек увек будан.

Ако је положење кантона таково, да нас непријатељ непосредно напасти може, онда опреза треба да се усугуби, нарочито ноћу. Изненадни напади на кантонујућу војску дању врло су ретки и само под врло слабом опрезом десити се могу. Напротив ратна је историја пуна прилика таквих ноћу и то баш под околностима, које су велико јемство за сигурност давале. Из тога се појављује потреба **пољских стража, пикета и патрола.**

За такве случајеве пре свега постарати се ваља о томе, да се приближавање непријатеља за времена опазити и удесан положај за одбрану заузме. — У таквим приликама шилбоци и патроле ако не могу иначе, пуцањем дају знак узбуне.

Ако се пољске страже из буди каквих узрока немогу на довољној даљини од кантона поставити; ако је предео отворен и раван тако да те страже непријатеља задржати немогу, онда ради брзе им помоћи у нужди једно одељење је ноћу увек под оружјем и заузима све улазе, којима би се непријатељ месту самом прикучити могао. То су **пикети.**

Пољске страже неостављају се само са стране према непријатељу, јер при усамљеном кантону често грози опасност са најнепроходније стране. Тада нам неостаје ништа друго него да место на даљини од 500 до 600 корака низом шилбока обколимо и на свима путовима пољске страже поставимо. Но пре свега мале патроле изашиљу се неизоставно и што даље правцем друмова, јер највероватније је, да ће

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се непријатељ у таквим приликама држати пута све довле, док се већ сасвим близу неприкучи. Те патроле и шилбоци морају врло пажљиво мотрити и прислушкивати на све стране, неби ли што издаје непријатеља приметили; а то могу врло лако, јер се ноћу доста далеко може чути топот марширајуће војске, нарочито коњице, ако је време суво и путови, којима се непријатељ приближава, калдрмисани.

Ако је могуће, да се путови, којима непријатељ доћи може, затворе, онда је сигурност много већа а и у времену се много добије; непријатељ на против много ће времена изгубити, док те препоне с пута очисти и поуклања. Осим тога ова ће места и по најгоднија бити за намештање пољских стража и шилбока. Теснаци и уски пролази у селима затварају се колима и други материјалом на руци као дрвима, камењима.....; ђуприје, све треба покварити и материјал уклонити, јер тако се коњица непријатељска дуже време задржати може. У шумовитим пределима подижу се на згодним местима засеке, при чему треба нарочито пазити, да их непријатељ лако обићи и уклонити неможе. Излази из села према непријатељу и они, који за пролаз наше војске нису, треба затворити барикадама.

Што се сами квартаира тиче, пешадија ће се сместити у неколико кућа што ближе крају места; људи и коњи артилерије што ближе пијаци или каквом отвореном месту где се топови сместити могу. Коњица треба да је што више на окупу и коњи се обично намештају по марвеним становима ближе оној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

страни, где іоі іе збориште. Коњица се не строи никад у самом месту, него у време узбуне гледа, да се што пре чистине довати. И за ту цѣљ треба прокрчити путове преко башта и других препона.

Сваком већем оделењу означава се особено зборно место, а обште збориште треба да іе у колико іе могуће близу ових мањих, и да іе што удесније за борбу, и да га непријатељ неможе пре нас заузети. У многим приликама понаізгодније іе, да се само место брани, а особито, кад исто теснац какав образује, кад иза какве реке лежи, кад околином влада или кад іе ивица његова за одбрану удесна. Да се избегне забуна, која іе у таквим приликама врло могућа, сваком оделењу треба іош раније дати задатак, који при одбрани вршити има. — Много іе теже, кад іе место пред теснацем, іер онда іе са свима осталим незгодама іош и дефиловање скопчано. Зборна станишта тада ваља да буду што ближе теснацу, а нарочито артилерија и коњица, да се много неудаљавају.

Артилерија некантонује никад сама, кад іе напад на кантон могућ, него увек са осталим родовима оружја, и увек има по іедно нарочито оделење за особену своју заштиту. Међутим може се іош и то у рачун узети, да се пешачка артилерија увек брже за бој спремити може но коњица, а то зато, што на сваког коња код коњице долази само іедан а код артилерије два до три човека.

Коњица, кад сама кантонује, мора особито на опрези бити. Она се редко у кантону сама нападнута са успехом бранити може, и у таквим пуиди-

кама, особито, ако је пешадија напада. Она дакле треба да тражи чистину, али што већма на окупу и у што бољем поредку.

Б. Борни положаји — позиције. —

Избор позиција у раниим ратовима имао је много већу вредност и може се рећи, да су се многи ратови једино око тога врзли. Узрок томе била је линијска тактика, која није дозвољавала, да се на сваком терену бори, него се увек бојно поље такво тражило, које одговара прописима тактике, и потоме служба ђенерал-штаба поглавито је била бирање позиције.

Тактика тога времена особито се клонила борбе у испресецима терену и уопште око местних предмета. Бојни ред имао је врло велику ширину а знатну дубину. Услед тога и терен позиције имао је врло малу дубину, а то није толико од штете било, јер војска оног времена није била на том савршенству, да се победом како ваља користити могла, дакле да гонењем непријатеља сасвим растроји. Потоме и та мала дубина није могла тако опасна бити као данас, где само теснац какав позади побијене војске, узрок грдним несрећама бити може. Позиције дакле од много веће су важности биле тада но данас где војска није тако тесно са известним тереном само скопчана.

Позиције у седмогодишњем рату врло су брижљиво биране и готово су више биле циљ но средство. Често се по више недеља оперирало, само зато,

да се противник из положаја изтисне, и излагало се највећим опасностима, јер је то тада врло тешко било.

У првим ратовима револуције у том се сасвим до крајности ишло, тако, да су позиције права и једина циљ биле. Све, што се само могло, заузимало се, сваки вршак, свака путања; и уопште око сваке и од најмање вредности позиције велике су се жртве на коцку метале.

У новијим ратовима вредност је позиције како ваља оцењена; јер се на сваком терену гледа, да се што већа корист за борбу од састава местности извуче. Организација и строј данашње војске чини, те се уопште на сваком терену, који је иоле проходан, борити може; потоме дакле можемо свуда позиције за бој имати. Истина је, да сваки терен подаје веће или мање користи за борбу и што је једном од користи, то је другом од штете; и то су онда **абсолютна** преимућства позиције. Односна су само онда, кад је каква прилика једном од користи, али другом не од велике штете, као што су наприлику у средини позиција простори, које непријатељ никако напасти не може.

Потоме дакле позиције се могу сматрати с двојаког гледишта:

1., у односу на терен и његов облик, склоп појединих делова одношење, у ком ови један према другом стоје;

2., у односу на распоред, поделење и употребу војске у позицији.

1. Позиције у односу на терен.

У односу на терен позиција треба да има ова својства:

а., да местност приближавање непријатељу отежава. Ако је приближавање за непријатеља по својству терена теготно, онда је то позиција, која се са великим успехом напасти не може, али онда је и за нас у толико од штете, што се обично такве позиције обићи могу, дакле оно, што је непријатељу велика препона и нама је уједно од не мање штете.

Такве су позиције само онда добре, ако се операције, на једној точки подуже задржане, у дужину развући хоћеју или кад се у њима прибежиште од веће силе непријатељске потражити мисли. Добитак у времену једина је корист отуда, а то заиста од решавајућег уплива бити може, као што више примера у ратној историји има.

Терен дакле пред фронтом треба да приближавање непријатеља отежава, али у исто време да нама и преглед до на 2000—2400 ф. дозвољава и дејство нашег оружја неспречава. Реке, потоци са баровитим и вишим обалама с наше стране, обичне су фронталне препоне, иза којих се позиције у новије време узимају, јер вода је једина препрека, која оба горепоменута својства имати може.

б., друго је захтевање, да се из позиције лако изаћи може, дакле да се позиција оставити може, а да се немора кроз теснац какав пролазити. Ако је позиција за одбрану, онда мора бити излазака у

правцу одступања; а ако је позиција за напад, онда треба да је такав из ње и могућ. У том смислу позиција Француза код Аустерлица и савезника код Лаоне узорити су образци.

Један је дакле од главних услова за добру позицију, да позади теснаца нема; ако не баш никако а оно бар на таквој даљини, да нас непријатељ у току борбе на њи потиснути неможе. Против овог правила готово је у свима ратовима грешено, и то је од врло великог штетног уштива било.

Руси уздајући се у храбро држање своје војске, скоро су увек то правило пренебрегавали. Пример је битка код Хајлсберга; ово место, где је једини прелаз преко Але био, лежало је иза левог крила а Ала позади целог фронта. — Код Фридланда леђа су Русима била управо спрам Але. — Код Кунерсдорфа ђуприја на Одри као једини прелаз била је тако слабо поседнута, да ју је једно оделење краљево заузети могло.

И Наполеон је често у такве погрешке падао и тима се нарочито и приписују резултати битке код Липиске.

Погрешка је та тим опаснија, што је позиција пространа и препона већа.

На том основу многи рачунају херцегу Велингтону у погрешку, што се је пред шумом Саоњском у битку пустио, ово нарочито говоре француски писци и доказују, да је битка код Ватерлова за Инглеze савршено изгубљена била и само је случај противно донео. Међутим шума, која је у целом свом простран-

ству такве природе, да се кроз проћи може, више је од користи за одступање но од штете.

в., трећи услов добре позиције тај је, да је повратна линија према фронту удесно положена.

По правилу управан положај ових пруга по најкористнији је; што је угао оштрији тим је опаснији, особито при нападу, који је на повратну линију управљен. Код позиција пак за напад оваки је положај често и од користи.

Уопште незгода, која из тог косог положаја долази, у многим се случајевима одклонити може, нешто тереном, који на једној или другој страни приближавање или отежава или сасвим немогућим чини — а нешто сходним поделењем војске и распоредом.

г., иза препона пред фронтом на известном одстојању да има точкака, где се трупе скривено наместити и удесно бранити могу. Позиција, која таквих точкака, као висина, села, шума,.... нема, слаба је и није за озбиљну одбрану.

Непријатељу стоји до воље, коју ће точкуку напасти и тамо ће своје силе прикупити; код нас пак то тако није, и зато је у томе, над нама у преимућству. Точке ове не треба да су сасвим близу препоне, а опет ни сасвим далеко.

д., свака позиција треба известну дужину да има, и та треба да је тим већа, што већи одпор непријатељу дати желимо. Дубина та од те је користи, што тако можемо борбу новим трупама, резервама и новим положајима подржавати и обнављати. Решавајућа борба бива увек скоро у позицији самој; борба

око препоне редко је од решавајућег уплива (Бауцен, Лињи, Асперн).

Укратко дакле, терен позиције треба да одговара овим захтевањима:

Да има точкака, где се артилерија и лаке трупе за отварање борбе удесно поставити могу;

Да се резерве на удесним местима скривено поставити могу;

Да се може сваки род оружја који имамо како ваља употребити;

Да је преглед на 1500—2000 напред слободан; да је унутрашњост позиције проходна и да није је-дан део од другог препонама одвојен — дакле да се са трупама маневровати може. —

ПОЛОЖАЈ ПРЕМА ОКОЛИНИ.

Сваки се положај може обићи. Обилазење на близу не да наслон крила на непролазни или бар за тешко пролазни терен; али абсоутну заштиту никакo не може дати. Питање је дакле само, на ком је удаљењу обилазење могућно.

Што се даље мора обилазити, тим је кориснији положај. Јер онај, који заузима позицију, оће времена да добије, а то тиме добија без борбе. Што се даље мора обилазити, тиме је наравно и већи добит у времену; но с тиме долази још друга околност; т. ј. онај који се обилази лако добије прилику, да на противника нападне и да га подељеног потуче.

И потомe ако се какав положај само далеким обилазењем може обићи, правило је да се и необилази; противник ће морати положај с фронта напа-

сти, и онда нам опет остаје највећа корист од доброг употребљења терена. Но при свем том, обилазење је главно средство против њаких положаја, а што ми најбоље средство, офензиву, против онога који обилази не баш тако често у ратној историји видимо, то има свога узрока у томе, што се обилазење тако наблизу извршава, да почасни напад лако може у општу борбу прећи, коју слабији избегава; — или у томе, што бранитељ нема тако јасан преглед, или нема нужне енергије, да напредашут из одбране у напад пређе.

Де је и баш енергичноме непријатељу при далеком обилазењу одпор без опасности могућан, показује битка код Кенигсварте 19. Маја 1813 год. где је две миље од главне француске војске предњи део обилазеће колоне потучен; борба, која само због тога није могла имати никаквог следства, што је за то сасвим мала трупа на руци била.

Поход 1796. у Италији пун је таквих догађаја и цео овај рат састоји се из таквих операција. — Реч „обилазење“, „опкољени смо“, итд. врло хрђаво звечи и плаши, премда у ствари с тиме није ништа вазато; јер да из обилазења што буде, морамо најпре бити потучени. Штета је што упражњења у миру немогу ово јасно да представе, него напротив ствар наопако представљају. При нашим маневрама, где се храброст трупа не може показати, а тако исто ни стање напредашут са већом силом нападнуте и одбијене трупе с једне стране, свако обилазење успе; а с друге стране онај, који удар на слабији део предузме, у борбу увучен, не може да се од противника

одчупа. А ово је у рату сасвим лако, кад је онај који обилази добар удар добио, а при маневрама у миру увек ће за онога који је опколен, битка бити штетна.

Овде изложена захтевања, морају се при добром одбранителном положају на терену налазити; премда се несмемо плашити, да се и у сваком другом терену бијемо, то ипак ветреба, кад једно или друго захтевање није испуњено, крајност у таквом хрђавом положају очекивати. Поједине слабости положаја дају се употребом трупа, њивим групирањем, као и вештачким средствима, које даје пољска фортификација, поправити.

В. Употреба и поделење трупа у положају.

По теорији, која се са сматрањем позиције занима, за дату дужину фронта положаја нуждан је изван брџи трупа. Тако н. пр. узима се, да у приступном положају, који се оће добро да брани, на сваки корак фронта треба 8 пешака и 2 коњаника, а на сваки 1000 људи долазе још 3 топа. По овоме на фронту од 1000 корака треба 8000 пешака, 2000 коњаника и 30 топова. То је максимум.

Минимум је 5 пешака, 1 коњаник и потоме за горњи фронт треба 5000 пешака, 1000 коњаника и 12 топова.

Теорија у томе иде врло далеко; она сматра савршено отворен терен и поставља таква захтевања која се само под известним околностима могу задовољити. Тако су и битке новијег времена имале сасвим друга у томе правила.

Положај код Леоне имао је 18000 корака фронта и поседнут је са 80000 пешака, 18000 коњаника и 320 топова. По теорији требало би:

Највише: 144000 пешака, 36000 коњ. 540 топова.

Најмање: 90000 " " 18000 " 216 "

Положај код Лињи је 22000 корака дугачак и поседнут је био са 82000 људи. А требало би: највише: 176000 пешака 44000 коњаника

најмање: 110000 " 22000 "

Бел Алијанса има 6000 корака ширине и беше поседнута са 62000 људи. По теорији највише требало би 48000 пешака и 6000 коњаника.

Практика дакле ствар другачије сматра. Овде су трупе дате а положај се тражи. Још је Фридрих велики казао: „добар је положај као аљина, која мора за онога бити који ће је носити.“ По теорији тражи се човек за аљину, практика пак тражи аљину за човека.

Да би се положај за дати број трупа удесио, по садањем начину борења незаузима се цео фронт непрекидном линијом; јер је то нашем начину борења противно а често и штетно. Довољно је, кад је фронт положаја, где је приступан, топовима поседнут и стрељачким низом испуњен, иза кога се подпора налази. А ова се опет у резерви стојећим трупама, које ће битку решити, изменити или подпомоћи може.

Јасно је, да што је ужи фронт где непријатељ напасти може, тим више трупа на расположењу остају, па дакле и боља одбрана бити може. Но и ово има своје границе, а та је — граница — ши-

рина, која је нужна за распоред трупа за одбрану. Ако је ширина фронта већ испод најмање, онда је сужавање штетно. — А осим тога има узан фронт и ту хрђаву страну, што се тим отежава офензивна одбрана; јер је шири фронт сам по себи за офензивну одбрану удесан. Само се при томе морамо сећати тога, да се никад несмеду трупе у положају растурити и расејати.

О употреби трупе у положају можемо још следеће приметити.

Сваки род оружја мора се на онакав терен поставити, на коме он добро дејствовати може. — Оне тачке, које непријатељ мора напасти, или којих напад и заузеће њему највише користи обећавају морају наравно сразмерно и најаче бити поседнуте, и у њиховој величини морају се резерве налазити.

Ове резерве морају ако је могуће понајпре почастне резерве бити, које ће се само за известну почастну целъ употребљавати, а несмеду се упустити у бој за друге части положаја. За случајеве изван цели и определења почастни резерва остаје општа резерва. — Никад се несмеду све трупе за непосредну одбрану положаја употребити. Што више имамо трупа у резерви на расположењу, то је боље; јер само су оне средство, да се битка понови, продируће непријатељске колоне одбију, у офензиву пређе јер од нарочито за одбрану терена опредељених трупа ово се не може захтевати, што су оне са непријатељем зањате, налазе се у дуготрајној ватреној борби, и са њима се ништа боље не може чинити, него да се борба подржава.

Предводница и предње страже у највише случајева имају за дужност, да први непријатељев удар приме. Оне су пред положај истурене, да на противника пазе, а нарочито да правац његовог напада открију. Враћају се за тим у сам положај, и треба се постарати, ако се има времена, да се из њи нова резерва начини; у највише случајева то је могућно, и оне тиме добију одмора. Приступе положају треба одма пешадијом посести, терен што боље користити, мостове дићи, улазе барикадирати. Артиљерија треба да се потруди, да непријатеља принуди да што пре своје силе развије. Кавалерија стоји скривена, али тако близу, да би могла пешадију и артиљерију приватити и на чело непријатељске колоне, која је принуђена, да дефилује, нападне. — Резерва се поставља изван домашаја топовске ватре на такве тачке, одакле сваку могућу нападну тачку може подпомоћи. Редко је фронт каквог положаја у целом свом пространству једнако јак. Резерва мора онда бити ближе слабијим тачкама. Удаљене јаке тачке морају се при таквим околностима често саме себи оставити; што су оне јаче, тим је то мање штодљиво. Ако положају нису крила наслоњена, то су резерве нужне иза ненаслоњених крила, ако се оће уопште положај да одржи. — Коњица и коњичка артиљерија могу у резерви даље позади бити, него пешадија и пешачка артиљерија. — У одбранителном положају увек је кавалерија и јахаћа артиљерија у резерви. — Непријатељ неће никад или врло ретко цео фронт положаја напасти; често ће само занимати на целом фронт а често неће ни то. Ово за времена и добро

одерити и оценити, главно је и сасвим нужно, ако нећемо да му дамо прилику, да поједине тачке положаја са већом силом нападне и надјача. Због тог чине се уопште привидан напади, да би се права нападна тачка маскирала; несмемо сѐ при томе преварити.

Крила положаја морају ма какву препону као заштитну тачку или наслон имати. Ови су наслони двојаког вида, или непрелазни терен или местни предмети, који одбрани користе и који се онда поседну.

Што се тиче првог вида наслона често се ва-рамо о степену непролазности; само дубока вода има ово својство (непролазност). Скоро сви положаји у бреговима, који дакле наслон на кланце имају, изложени су крилном нападу. Наслони на шуме којих непријатељску страну неможемо посетити, сасвим су хрђави; јер се губитком ивице шуме престаје свака сигурност.

Напред је примећено, да унутрашњи простор положаја ако је могуће несме бити препонама испресецан, што слободно двизање отежава, и тако подпомагање свију тачака немогућним чини. Али се такве препоне ретко дају сасвим избећи а често се и врло добро користе, да се непријатељ, који је прве местне препоне надвладао, ту наново задржи. Оне могу онда и зато послужити да га обуваћеним нападом притесне, или нама одступање осигурају, ако нећемо борбу да продужимо. На ове препоне иза сопственог фронта треба добро пазити, а нарочито на оне, које задржавају и све друге преваре у борби подномажу. К овоме припадају, да унутрашњи про-

стор каквог положаја нити непријатељ прегледати, нити са својом ватром, а још мање са концентричном брисати може.

ВЕШТАЧКО ОЈАЧЕЊЕ ПОЛОЖАЈА.

Ако време дозвољава, онда се вештачка средства употребљују, да се положај ојача; дакле да се с једне стране препоне приближењу умноже, а с друге стране да се обрана у унутрашњости положаја подигне. Овде има сад, што се првог тиче, пољска фортификација посла. премда се у новије време много мања важност на њену помоћ полаже, него у пређашња времена. Ушанчени положаји, који су чешће као печурке преко ноћ изнидали, непојављују се више; и чини се, као да би се сад дуго мислимо, докле се реши, да се један усек за батерију начини. — У пређашња времена били су са овим зар издашнии. Тако бејаху у сваком логору Фридриха II. известне величине бреше пред логорном стражом; и са каквом су брзином они то подизали, служи као пример између многи други положај савезне војске у битки код Нервинда (29. Јула 1693).

Ноћу пре битке ошанчио је принц Орански цео фронт и десно крило положаја, од Нервинда до Нерланда, у простору од $\frac{3}{4}$ миље. Попречно преко пешчане равнине биле су непрекидне линије подигнуте, које тако јаке беху, да их маршал Луксенбуршки није с фронта хтео напасти; што је он код своје многобројне кавалерије известно требао да учини. У новије време пољска фортификација употребљује се само у положајима, који се као кључеви земље сма-

трају, и који су дакле за дужу одбрану у напред опредељени, или за затварање кланаца и разних прелаза. Редко су се имале какве повеће користи од таквих утврђених положаја; или што непријатељ у сасвим другом правцу нападне и тако приурочени централни положаји некорисни постану, или што шанчеви хрђаво постављени беху; обично у много умањеној размери. Тако код Бородина и Бауцена.

С тиме су дакле на неки начин ушанчени положаји мање употребителни постали, које на сваки начин и у тако брзом вођењу рата има основа. Но ипак несмеду се никако одрећи велике користи, које неколико добрих шанчева могу принети; и сигурно је, да би нека одбранителна борба сасвим другачије испала, да су неке такве тврде тачке трупама бранитеља за заштиту служиле. Иак какав редут на висинама иза Мекерна по свој прилици учинио би последњи напад пруских трупа безуспешним, које крвавом битком у Мекерну сасвим ослабљене беху. Наполеон је ретко чинио употребе од пољске фортификације; обрана није му била у карактеру, и будући је он свагда иницијативу имао, то је и могло бити без тог помоћног средства. Но опет где се је могао користити са пољском фортификацијом, употребљавао је је увелико. Његова одбранителна линија од Остероде која имаше да заклања обсаду Данцига 1807. ошанчење Лобаве 1809, ошанчења Париза и Држђана поучљиви су примери.

Главна корист ошанчених положаја лежи у томе, што мања пехота и артилерија концентрирана на јаким тачкама дугачак фронт може да брани; ако је

само са сразмерно јаком кавалеријом подпомогнута. -- Друга је корист та, што ошачењем обично поједини уласци положаја могу се скоро неприступним учинити.

Кварење прелаза преко воде; барикадирања улаза у села; затварања улаза у шуме засекама; удешавање здања и зидова за одбрану, све су то средства, да се положаји у појединим деловима ојачају. Како су велике користи, које се при доброј одбрани из таквих препона могу добити, показују сви бојеви и битке новијег времена. Баш је карактеристика борби овог периода, што се у положајима упорнија борба води око обитајем места. У ниједном пређашњем периоду није се бој тако следствено у селима и око кућа концентрирао, и никад није решење битке тако известно од заузећа такве тачке зависило, као у новијим ратовима. То је постало могућно само изображењем војника за личну борбу.

Историја ратна пуна је лепих примера о одбрани положаја.

Колико с једне стране могу бити користи, исто толико могу бити и штете, ако се што превиди и непријатељу без озбиљне борбе уступи, што је од великог интереса за бранитеља. Пример за то је битка код Вавре.

Штета је што наша упражнења у миру, немогу да те ствари тако увиђавно представе, и трупе за то навикну, да се са свима оним што терен даје користе. Но код војника код којих у карактеру лежи, као н. пр. код пруских, да се радије боре у тактичким формама, него скривени иза кућа, зидова и шибља тај се недостатак тако неонажа. Тим више, при

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

овоме енергија и старање официра треба да се у вид узме, од којих при таквим околностима све зависи. У овоме су Французи скоро изнад свију германски племена; они умеју да брзо све оно што спада у круг одбране користе, и знају местност у овоме брзо оценити.

К уређењу положаја припадају напоследку осим именованих утврђења још и отварање комуникације у унутрашњости истог, у толико, у колико препоне слободно движење, а тиме и подпомагање свију то-чака, које се морају добро држати, отежавају или немогућним чине. — Овде припадају: прављење и постављање мостова, уређење возова, мостова преко бара, бележење ивице ровова, обаљивање ограда, отварање пролаза кроз шуме, попуњење јаруге на путу итд. Редко или никад не долази све ово на једанпут у једном положају; међутим могло би се у сваком један или други посао наћи, ако се све, што користити, и што штодити може, добро расмотри.

За користење терена на овде показани начин, да би се за положај што је могуће већа корист добила, треба времена. Морамо се дакле у таквом положају подуже бавити; и премда за то није нужна читава недеља, опет треба бар дан. — Но ако се рат брзо води, ако догађаји брзо један за другим иду, онда нема времена и морамо се само тиме задовољити, да положми тако заузмемо, како терен дозвољава, да у њему или борбу дочекамо или из њега нападамо. Тамо, где о самој борби будемо говорили, врати ћемо се опет на овај предмет.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

фронта, какву терен дозвољава; на једној или на обе стране пута. Премда пехота сме највише у ширини од три до четири баталијуна, кавалерија у ширини полковог фронта, а артилерија у батеријском фронту становати; најмања је ширина за пехоту баталијун, за кавалерију ескадрон а за артилерију батерија, па да не буде дубина сасвим велика. Међупростори морају ако је икако могуће толики бити, да би трупе у истима кувати могле; а свагда тако широки, да поједине части из колоне могу изићи.

Од кад војске више немају шатора, нужно је, да су села станујућој трупи близу, даби се могла слама и дрва добити; обично је то и због ране нужно, почем се обично фуражирањем ради. Ако леже села на путу, или недалеко од истог, то се ешелонирају трупе по мери величине села и јачине трупа код истих. — Осим тога пехота у шумарку, кавалерија у високој шуми, све трупе бар у близини исте треба да логорују, почем дрва многостручну угодност у сваком смислу против непогоде дају.

Сигурност станујућих трупа дају: предводница гарда, заштитница и побочна одељења које тада чине предњу стражу, о којој ћемо ниже говорити.

Да би се међутим против сваког изненадног напада од какве мале трупе која би се можда крадом провући могла, или коју неби предње трупе видиле, осигурали, окружавамо наш логор са стражама, тако названим логорним стражама.

За постављање истих прописана су правила. Овде само треба приметити, да се оно, што је у правилима као норма у броју стража, шиљбока и њи-

овом одстојању казано, у пољу по околностима мењати и по терену удешено бити мора. И ако правило прописује, да логорна стража од 24 човека на баталијун треба да буде 300 кор. пред фронтом, ми ћемо опет, ако је теснац, или ивица шуме даља, по свој прилици стражу од 50 људи 1000 кор. напред поставити.

Обично се станује на овај начин у маршевом поредку. Но ово важи опет само за већа оделења, где свако оделење нераздељено под својим вођом и за време марша остаје. При мањим оделењима, где се за време марша тактичне јединице различитих родова оружја често делити морају, састављају се ове опет кад се дође на место логора, да би због бољег одржања реда и због олакшања економије трупа опет под своје праве вође дошле.

Даље, узима се на месту логоровања фронт на ону страну где је непријатељ, н. пр. при одступању, да би трупе, које за подпомагање заштитнице служе, само напред ићи а не још и заплетеним движењима принуђене биле, почем се из овог лако неред изродити може. Напоследку, узима се на месту логоровања пехота у предњу трупу или односно у задњу, па ма да је ова за време марша из другог рода оружја образована. Нетреба никад поставити да артилерија логорује на оној страни која је ближе непријатељу, почем она ноћу неможе дејствовати, а притом најлакше у перед долази, и почем се штета, коју најмање непријатељево оделење ној учинити може, најтеже може надокнадити. Уопште мора артилерија, ако је само могуће, тако догоровати, да она у више

ОПРЕЗА НА МАРШУ

Као кад војска станује у пољу, у селу, што мора да има свуда око себе и свога стана разређене страже у два у три кола, те да је непријатељ неби могао напасти изненада: тако исто и кад је војска на путу мора да се побрине о том, да неби некако неприправна наишла на непријатеља, или да је неби непријатељ са стране или с леђа окачити могао. Ова брига мора још у толико већа бити, кад војска путује по пределу, у коме *има* непријатеља, јер се свакојако олакше може проћи, кад се иде по земљи нако непријатељској, ал се мисли да *нема* ту непријатељске војске. Без икакве опрезе може војска путовати само по својој земљи; ал и онда употребљава у неколико правила та за ради поуке војсци.

Ова опреза (*Sicherheitsdienst*) на маршу стоји у томе, да се напред пред путујућу војску, остраг иза ње и с обе стране разашљу веће или мање чете, које по известним правилима, идући заједно са својом војском, пазе и разгледају предео у догледу свом и чине, да непријатељ неможе искрснути и напасти нас од једанпут, а да ми неспремни будемо за дочек.

Ове чете могу бити веће и мање, управљајући се поглавито по томе, колика је војска коју заклањају. Некад су дакле толике, да се могу с непријатељем и у бој упустити (наравно, по мери своје снаге и даљине своје војске); други пут пак једва су то само стражари, који чим угледе непријатеља, јављају и повлаче се к војсци.

Војник на Маршу II.

Те опрезне чете некад су даље, некад ближе од своје војске. У томе се управљају поглавито по снаги својој и своје војске, и по пределу какав је. Но ниједно од овога двога, ни величина ни даљина неможе бити одвећ голема, нити врло малена тако, да је и нема, него у оба случаја има своје границе.

Ми ћемо овде изложити најглавнија правила опрезе на маршу, свуда подкрепљујући их примерима из ратне историје, онако исто, као што смо чинили и у I. делу „војника на маршу“ где смо говорили „о маршевима уопште.“ И мислимо да је и најпростијем војнику довољно познато, колико је нуждно знати и разумети ову службу војничку; који пак незна, видеће одавде, па ако је иоле хатан за своју струку, као што би ваљало да је, он ће се побринути да је изучи, у колико сама она захтева, и наше потребе ишту.

ГЛАВА ПРВА.

О ОПРЕЗИ НА МАРШУ УОПШТЕ.

§. 1.

ПРИМЕРИ, ИЗ КОЈИХ ДА СЕ ВИДИ, КАКО ЈЕ ОПРЕЗА НУЖДНА.

1. Препадъ на један *инглески* баталијун.

У војни од 1707, за време рата за шпанско наследство, заседне пуковник *Зерезеда*, заповедник једне коњаничке регименте, са 80 одабраних коњаника, један сат од *Аликанте*¹⁾ у заседу, те да нападне на један повећи воз, који по чувењу, из те вароши полази. Ал место воза, крене се један цео *инглески* баталијун, који није мислио да ту близу вароши може бити каквог непријатеља, па никога напред ни изаслао није да развиди, него онако с пушкама о кајишу сасвим немарно маршираше путем.

¹⁾ Главна варош у ђенералном капитанату *Валенцији* у *Шпанији*, на средоземском мору.

Зерезеда пусти га да му приђе до на 50 корака, па онда наједанпут с највећом хуком баца се нањ, и за тили часак њих стотина Инглеза погибе а осталих 400 *Зерезеда* зароби, јер их је тим наглим а ненадним препадом тако био збунио, да су били изван себе, и у највећем нереду.

2. Битка код Розбаха.

4. Новембра 1757 бијаше се *Фридрих велики* са 27 баталијуна, и 45 ескадрона, свега 21600 људи, наставио између *Розбаха* и *Бедре*¹⁾, те да некако савезну *француско-немачку* војску, која је нешто подаље према њему била, принуди на бој. Ова војска бијаше под кнезом *Субизол* и *Хилдбургхаузеном*, 63 баталијуна и 84 ескадрона, свега 46000 људи.

С јутра 5. Новембра крене се један непријатељски корпус под графом *Сент-Жерменом* према фронту *пруског* стана и постави се на врло удесном брежуљку на топомет од стана. А пошто се мало за тим и цела непријатељска војска крене, то мишљаше *Фридрих*, кога је она досад све избегавала, да ће и сада да одступи, а овај део да јој одступање заклања. Ал то небијаше тако, него су савезници наумили, да његову пажњу забављају око тога корпуса, а они да међутим оперирају против левог му крила и с леђа, куда су тражили да заиђу и да му поврат преко *Сале* реке одсеку.

Чим је *Фридрих* ту намеру упознао, одма остави једно одељење према *Сент-Жермену*, и пође лево уназад од непријатеља.

Непријатељски генерали могли су почетак тога кретања усмотрити, па мишљаху, јер су знали да их је много више, да то *Фридрих* одступа. Шта

¹⁾ *Розбах* и *Бедра*, села у *Пруској* области *саксонској*, круг *Мерзебург*.

више још се побоје, да тај немисли битку да избегне и да им умакне, па похитају боље. Особито похита велики део коњице, 64 ескадрона, под херцегом *Брољијел*, пред пехотом на неколико стотина корака.

Непријатељ је могао видети почетак марша *пруске* војске, али даље и после није ништа видео. Између села *Луштета* и *Рајхертсвербена* како се пружа једна коса, којој је највећи врх *Јанусхиגעл*, она ју је сасвим заклонила, и како *Фридрих*, тако и његов најодличнији генерал *Сајдлиц*, који је напред са 38 ескадрона марширао, врло су вешто умели да употребе тај заклон. Да непријатељске сматраоце, ако их буде, сузбије, и недадне им, да марш и построј виде, развије *Сајдлиц* 5 ескадрона за закриље десном крилу, које у исто време могаху и непријатељево кретање разгледивати, и заклањаху још тешку батерију од 18 топова на *Јанусхиגעлу*.

Напротив непријатељска војска ишла је без икакве опрезе, особито онај део коњице, који је чинио као авангарду, и није ништа радила да дозна, шта је и како је иза брега. Без проматрања предела, без изаслатих чета, уопште без икакве опрезе, ишла је она у 3 линије к *Јанусхиגעлу*, бринући се само, да им *Пруси* како неумакну. Ал су и горко платили! — Око 3½ сата после подне северно од *Рајхертсвербена*, између села и *Јанусхиגעла*, у сладкој нади да су *Фридриха* обколели, наједанпут их поздрави батерија с брда и у исти мах прва линија *пруске* коњице излети иза брда и јурне пре него што су се непријатељи из маршевске колоне могли развити за бој.

Овој навали *Пруса* нису могли одолети, и у највећој забуни велики део непријатељске коњице нагне у бег. Једва неким региментама испадне за руком да се уреде и одма јурише. Овај јуриш сусретне друга линија *пруске* коњице и начини се у мах ужасан коњанички окршај, у коме истина *Сајдлиц* буде рањен,

ал и опет непријатељска коњица буде сасвим помлаћена тако да је и она морала бегати, нити се више на бојишту и појављивала.

Пошто се пак пруска коњица код *Рајхертсвербена* опет уреди и коњи јој се издувају, за које време и *Сајдлиц* своју рану увеже, пође она опет даље и то према леђима наступајућој непријатељској пешадији, чекајући удесан час па да у њу упадне.

Међутим је и пруска пехота такође пошла напред и помагаше је неможе бити боље својом ватром батерија, која је такође наступала. Непријатељска пешадија ишла је према *Рајхертсвербену* и тражила да удари на крило Прусима, али је ватра из пруских топова доведе у највећи неред. Она бијаше у големој неприлици: топовска ватра ужасно је разређивала њене колоне, непријатељска коњица за леђма јој стоји, и њене на бојишту нема. У том злом тренутку доспе пруско лево крило до на пушкомет и обори страшиу ватру; неред бијаше велики.

На тај тренутак *Сајдлиц* је и исчекивао. Он пође у галопу на јуриш, упадне у поколебану пехоту и сасвим је растера. Само некоје чете бијаху кадре да како тако уредно одступе, остало све се разбегло.

Око 4½ сата Фридрах је одржао савршену победу, која би још већих последица била, да није ноћ уздржала пруску коњицу од гонења.

Од пруске пехоте само је 7 баталијуна доспело у ватру, од којих 2 потрошили су само по 12—15 фишека од човека, а они други по 5 и мање.

Пруски губитак био је мален, 23 официра и 518 војника које мртвих које рањених.

Напротив непријатељска војска изгубила је око 1000 мртвих, преко 2000 рањених и преко 5000 заробљених; међу овима било је 5 генерала и око 300 официра. Осим тога Пруси добију 67 топова, 7 застава и неколико пртљага.

Тако су дакле 38 ескадрона и 7 баталијуна (више није у бој доспело) користећи се свим, што им на руди бијаше, сасвим потукли и разагнали 46000 војске. — Како би пак све то сасвим другачије могло испасти, да непријатељева авангарда под херцегом *Брољијел* није била тако немарна и неопрезна, него да се била постарала да дозна и докучи шта има тамо иза оног брда и брежуљка! Па баш да су при свем том непријатељи опет били побеђени, неби бар љага била због небриге, нити би војска у такву погибију пала била.

3. Бој код Сибенхефена 1758.

За време опсаде *Олжица*¹⁾ очекивала је пруска војска почетком Јунија повелики воз сраном и другим потребама под заповешћу ђенерала *Путкамера*.

Да би тај воз обезбедили у његовом последњем маршу од напада некојих *аустријских* чета, које су се туда у близини наодиле, биле су 8. Јунија, кад је воз имао приспети, неке чете изаслате пред-ањ-га, а неке метуте на удесна места, те да га тако заклањају. Међу првима били су и својевољачки баталијуни *Нобла* и *Сагенлона*, који стајаху у *Штерибергу*, те да пут за у *Слезују* држе отворен. И поменутог дана требали су да изиђу до вароши *Берна*. Кад ту дођу, чује пуковник *Нобл*, да воз неиде овим, него другим путем, који је неколико сати од овог, и с њим води упоредо. Још чује, да је воз доспео до неке чете, која је изаслата да га привати, и он дакле пође натраг.

Међутим *аустријски* пуковник *Ланије* увуко се с једно 500 пешака и 120 коњаника у шуму између *Берна* и *Штериберга* и ту уватио заседу. Кад су дакле оба од прилике 800 људи голема баталијуна, —

¹⁾ Тврд град на *Морави* у аустријској области *Моравији*.

и песањајући о каквој опасности, јер су тек пре неколико сати туда прошли, и непријатељ није их упознао, — без нуждне опрезе на то место стигли, нападне их он код села *Сибенхелфена* и све их распршти. Сам пуковник *Нобл* буде рањен, многи официри и око 100 војника погине, 4 официра са 378 војника буду заробљени, 150 пређу к Аустријанцима, 3 топа са запрегом и неким муницијонским колима, 13 добоша и много пушака падше њима у плен, док Аустријанци наспротив имађаху само 7 мртвих и 13 рањених.

4. Пренад код Хеме 1758.

У тој војни добије капетан *Рип* заповест, да са 20 одабраних гарабиљаца преко *Везера* преброди и ма како извести се, да ли се непријатељ (*Французи*) *Падеборну* и *Лекстеру* шири. Код *Бурсфелда* преброди он реку и упути се к *Тренделбургу*. Угљари и сељани, на које је наишао, говораху му, да туди осим неколико хусара, досад нису још никаквог непријатеља видели. У *Сабабургу* пак чује, да скоро сваки дан пројезди по која патрола од *Лофгајсмара* преко *Лиле*¹⁾ према *Тренделбургу* и како се чињаше поради тог, да у *Тренделбургу* начине магацин и рану изнуде.

Капетан *Рип* науми да ма где какву патролу склента и око подне другог дана, пошто је ноћ у једној шуми провео, увати заседу код *Лиле*. Један гарабиљац сиђе с коња и оде на ивицу шуме, јер се отуда могао прегледати велики део пута, па да што израније јави.

Није прошло ваљда ни $\frac{1}{2}$ сата, а тај јави, да иду од прилике 10 коњаника. Одма се сви прикупе и притаје, јер из заседе види се од пута једва неких 20 корака. Најзад укаже се непријатељско одељење у касу без икакве опрезе, и *Рип* као муња испа-

¹⁾ Село у Курхесенској.

дне из заседе. Они хтедну да се поврну, ал им пут већ би.аше прекинут.

У тај мах повиче један десетник: а гле, господине капетану, та њих још има! Одма *Rip* обрне коња и види, да то није била патрола, као што је он мислио, него предње одељење од веће колоне, која ено још у теснацу се налази. И док ова четица без обзира умакне ка *Хели*, нагрне *Rip* на чело непријатељске много веће коњаничке колоне, јер измаћи није никако могао, и нападне са највећим бесом.

Колону пак нападне мртви страх, нико није команде чуо, сваки окрене коња и бегаше као бесомучан ка *Гребенштајну*. Гарабиљци погубе неколико од задњих, и кад је наред уватио целу колону, *Rip*, без икаквога губитка склони се опет у шуму, и истог вечера срећно преброди *Везер* натраг.

5. Бој код Теплица ¹⁾ 1762.

С почетка војне од 1762 стајаше *пруски* принц *Хенрих* са својим корпусом у рудним планинама (*Erzgebirge*) у становима код Пречендорфа и велике Сораве. Да би *Аустријанцима*, који становаху код Рабенаве, Диполдсвалда итд. препречио, да се с *немачком* војском сједине, добије *ђенерал Сајдлиц* заповест, да кнеза *Левенштајна* с висина тепличких одагна и да тиме принуди *ђенерала Серболона* да свој добар положај напусти.

Сајдлиц дође са својом све од самих коњаника авангардом *Левенштајну* 1. Августа скоро под нос, тако, да његове страже једва доспу да долазак *Сајдлицов* јаве, и одма буду нападнуте и сузбијене. — Да је он начињену забуну употребио, онда би добивени налог извршио неможе бити красније тим више, што непријатељ одма науми да заузме неке висове на свом

¹⁾ Чувена бања у Чешкој.

левом крилу, одакле може прекирасно нападати. Али је *Сајдлиц* хтео да чека своју пешадију и одложи напад за сутра.

Идућу ноћ употреби непријатељ што боље, свој положај преокрене и зором заузме оне висове. У исто време кренула се била и *пруска* пехота да те висине заузме и пењући се уз њих пренебрегла је била да изашље напред развидне страже, па није ни приметила *Аустријанце*, да и они иду с оне стране, који, дошав на висине пре, оспу на *Пруссе* страшну ватру. Бој се заметне врло крвав и *Прусци* морадоше да одступе, изгубив преко 600 војника, које мртвих које рањених, које заробљених и 2 топа.

6. Сукоб код Вихијера ¹⁾ 1793.

У рату који водише краљевци у *Вандеји* противу републике у Француској, крену се њива два знаменитија вођа *Ларош* ²⁾ и *Лескир* ³⁾ са 4000 људи 6. Јунија 1793 из *Лезобијера* ⁴⁾ према *Вихијери* ⁵⁾, куда је и непријатељ из *Аржантона* ⁶⁾ имао поћи. Пошто у путу добију глас од *Стофлета* (још једног вандејског вођа), да су испред 70 коњаника с којима је он пошао из *Шолета* републиканци морали побећи из Вихијере —: то поћу сад они ненашав ни пријатеља ни непријатеља, сасвим безбрижно кроз варош даље према *Дуи* ⁷⁾.

Али су републиканци одма по уласку *Стофлетовом* у *Вихијеру*, с 2000 људи повратили се, и тако је овај морао одступити, а небијаше му могуће ни-

¹⁾ Варош у Француској, област Maine-Loire.

²⁾ La Roche.

³⁾ Lescure.

⁴⁾ Les Aubiers.

⁵⁾ Vihiers.

⁶⁾ Argenton.

⁷⁾ Doué.

како да из Лезобијере оне вође о томе извести. — Кад дакле ови сасвим безбрижно наиђу, науме републиканци, да им иза вароши наместе заседу. Револуцијонарни грађани нису ништа одали, и тек из картача заселе батерије виде *Вандејци* да им је непријатељ близу. — Неколико месеци пре, овакав ненадан препад зацело би распрштао и највећу *вандејску* војску, али сада боју већ извикнути сељани одговоре препаду најчвршћим држањем и нападом.

Републиканци мислили су, да ће им се непријатељ одма разбећи куд који, али овим ненадним одпором буду толико пренеражени, да су одма сви нагли у бег. Топови, скоро сва муниција и многе пушке, све то падне вандејцима у руке.

7. Препад код Плајнфелда ¹⁾ 1800.

На неколико дана, пошто је оглашено примирје 12. Новембра 1800, одашље ђенерал *Кленав* капетана коњаничког С*** да са 100 коњаника иде према *Нирнбергу* да огледа и одржи свезу са ђенералом *Силпшенол*. Према том наређењу марширала је та чета у *Плајнфелд*, одакле бијаше у свези са поменутиим корпусом код *Фајхта*.

На дан 28. Новембра, кад је примирје престало, и опет настала непријатељства, дочује капетан, да је једна *француска* регимента тешких коњаника пошла од *Нирнберга* и да је на путу за *Плајнфелд*. Он одма изиђе из тога места и увати заседу у једној шуми одма до пута *Нирнбершкога*. Није много прошло, а ето *француске* регименте сасвим безбрижно дође. Сасвим мирно пропусти је капетан да поред њега прође, па онда са највећим беснилом нападне је с леђа, која није имала никакве аријергарде, и прегази све, што му на путу бијаше; а регимента незнајући колики је

¹⁾ Сеоце у *Баварској* округ *Mittel-Franken*.

непријатељ и у самртном страху није ни помислила да стане и да се одупре него је бегала преко Плајн-фелда чак до *Бајсенбурга* и ту се једва зауставила.

Тако 100 добро вођених улана растерају четири пута већу кавалерију у којој буду 3 официра и 42 војника рањени, и 30 њих осташе мртви на друму. Од улана пак била су само два човека рањена и један јединцати погинуо.

8. Из енглеске војне у Мисиру 1807.

Бад је енглески генерал *Фризер*, под којим бијаше једва 5000 цехоте, једно одељење стрелаца и 2 чете топија, заузео био 2. Марта 1807 *Александрију* ¹⁾, добије он глас од енглеског агента *Петручија* у *Розети* ²⁾, да ова варош има тако слабу одбрану, да би се могла узети без по муке и скоро без пушке.

Генерал *Фризер* одма пошаље генерала *Вакоба* са једном региментом и неколико пољских топова.

Посада у *Розети* имала је перачунајући оружане ерлије (грађане), око 500 *Арнаута* и *Турака*, који при наступању *Ниглеза* радоваху се да побегну. Варошки управитељ *Али-Беј* заповеди, те се сви чамци превезу на другу страну *Нила*, намести своју војску на левој обали у вароши, и тако им пресече бегане.

29. Марта укажу се *Ниглези* пред капијама, које кад нађу отворене, они, уздајући се у *Петручијев* извештај, у мале гомилице одма се растуру по вароши сасвим небрижко. Наједанпут изведе *Али-Беј* и ненакав *Арнаутин Солиман-ага* турску војску из заседе и обори жестоку ватру са свију страна.

Ниглези су били растуруни, они лутаху по улицама, куда *Турци* из кућа пуцаше на њи, и бегашу теглише капији. Ту пак *Вакоб* био је убијен, ред је

¹⁾ Варош на средоземском мору у Мисиру; 45000 обиталаца.

²⁾ Варош на северној обали Мисирској.

сасвим изгубљен, никаква команда није се више чула и *инглеска* војска онако раштркана гонила је дуж мора пут *Александрије*. Њих 120 буду заробљени и сви, заједно још са 90 осечених глава од погинулих *Инглеца* буду послани у *Кајиро*¹⁾, при чему *Турци* сасвим забораве да гоне бегуће и задовоље се само с остављеним топовима.

9. Марширање без опрезе.

Концем Децембра месеца 1806 године добије од кнеза *Плеса* пруски мајор *Бринов* налог, да са својим баталијуном из Брига премести се у Козел. Денекле је марширао баталијун у скупу, али код *Побершиве* учини се мајору *Бринову*, да није већ више нужно толико се држати на опрези. Он пусти једну половину баталијуна да иде узгредним путем, а остало с топовима, колима с раном и аријергардом остане на главном друму, по коме се због влаге врло тешко потовало.

Међутим баварски капетан *Краус* чује, да један пруски баталијун иде из Брига у Козел, па одма с ескадроном преброди реку *Одар*, и праћаше баталијун идући му са стране. Кад се пак баталијун, као што реко смо раздвоји на два пута, близу већ *Козела*, а он ти наједанпут нападне на онај део на друму и 6 официра и 61 војника зароби а тако и оба топа и кола. Мајор *Бринов* шћадијаше долетети у помоћ, ал је већ касно било.

10. Бој код Узагре 1811.

Маршал *Султ* поврати се од *Албујере* ка *Клерени*, да одатле пази на непријатеља, и да одржи свезу и са *Севилом* и са *Кордовом*. 24. Маја крене се ђенерал *Латур-Мобур* са својим дивизијоном драгуна

¹⁾ Главна варош у *Мисиру*, на реци *Нилу*; 250.000 обиталаца.

и још неколико лаке коњице путем к *Зафри* (према Бадајозу). Не далеко од *Зафри* има на једном брдашцу село *Узагра*, у дну брда има мост каменити преко једног потока, преко кога, осим преко моста, није се могло никако прећи, јер бијаше одвећ стрм и дубок. Ђенерал *Латур-Мобур*, који је овде дошао 25. Маја, одвоји ђенерала *Бриша* с једним делом коњице у десно, да странпутицом обиђе овај кланац, и да ону обалу прегледа пре, него што преко моста пређу. Једна бригада од овог дивизијона није хтела да чека на то осматрање, него пређе преко реке. Тек што је прва регимента на ону страну прешла, а две *инглеске* регименте с *инглеском* и *португалском* коњицом искрсну, под ђенералом *Лулајом*, а које *Французи* пре нису видели. Друга регимента похити првој у помоћ преко узаног моста, ал обе буду разбијене, Трећа пошав тамо заглави се с бегућима на мосту. *Инглеска* јахаћа артилерија обори картач у гомилу, и *Француски* топови намештени код села, небијаху ништа кадри. У тој неприлици, у коју је несмотреност вођа бригаду бацила, да без страже напред иде преко теснаца, заповеди ђенерал *Латур-Мобур* једној бригади да сиђе с коња па да стрелачки мост бране. На овај начин могаху тек оне регименте вратити се овамо изгубив 400 људи и толико коња.

Ово пешачко употребљење коњице, где коњи и ладно оружје немогаше помоћи, заслужује свакојако похвалу. Још би боље било, да су одма пола регименте скинули с коња те да привати оне прешавше и да су напред били изаслали их пешке да место провиде, како би се у случају опасности лако и брзо преко моста повратити могли.

§. 2.

КОРИСТ ИЗ ОВИХ ПРИМЕРА.

*Намера, поделење, величина и владање
уопште при опрези на маршу.*

Из ових примера јасно се види, да ни једна војска, па била она мала или велика, не треба да маршира скупљена у једну гомилу, него ваља на све стране да изашље по мања и већа одељења као неке гране, које ће, особито по испресецаном терену, да место осматрају и да чувају, да главна војска никако не може бити препаднута, т. ј. изненада да је непријатељ нападне.

Ма каква била одношења, па и при омањим појединим предузетцима, ова смотреност несме никако изостати, и кад мислимо, да у близини нигде и никаквог непријатеља нема, и онда смо дужни бити јако на опрези. Ови примери јасно нам показују, да у рату никад не ваља мислити, да се немамо ничега бојати, јер непријатељ сваки час може изкрснути онде, где му се никако нисмо могли надати, и где нам дакле највише наудити може. У рату је врло паметно, да се од смотрености и опрезе увек нешто више него нешто мање чини. Наравно ово правило не треба да се изметне у страхљивост, ал не ни да вођ олако узима сваки појав; него ваља увек, особито кад се с одважним и окретним противником има посла, да је спреман, да ће се непријатељ онде појавити, где се по обичним опстојатељствима најмање очекивати може. Ратна историја осведочава ову истину у стотине прилика, и свакад је онај љуто каштигован био, који је ствар ову олако узимао.

У оваквим приликама не само да губимо своје име и своју част, него нашом небригом, непажњом и несмотреношћу убијамо име, част, срећу, живот и

здравље стотинама наших ратних другова, наше племените браће, који су сви поверили се нашој памети и вештини, да их ми мудро и витешки водимо у крвави бој за отаџбину. Сваки дакле ваља с поносом и озбиљношћу да помишља на ту страховиту одговорност, па да *никад* и у *никојој прилици* неучини што-год, што би му се икада пребацити могло, нити да му се замери, да није *све* учинио, што му је било у снази.

Како је често и *најситнија* ствар довољна, да неопрезност најљуће накаже, и војску, иначе врло ваљану, пенадним нападом тако збуни, да у неколико тренутака буде сасвим разбијена, и да срамно непријатељу плећа окрене, — види се скоро из сваког наведеног примера.

Где смотренусти недостаје ту ваља *удвојена храброст* да накнади. Колико има прилика у историји ратној, да је каква чета непажњом свога вођа ненадно нападнута била, ал је она и њен вођ у том опасном часу задржала била сву своју присебност, јуначки одбила удар непријатељски и колико ненадно ушла у бој, толико је опет јуначки и са чашћу из боја изишла. Јер се често деси, да какво одељење, које изненада нагрне на какву чету, толико много држи у ту добивену моралну превагу, и толико много рачуна на победу, да га снажан одпор одма збуни и устукне, и, само ако га није много више, оно само падне у положење, какво је нападнутој чети спремало.

Колико је истина, да јуначна и присебна чета, ретко ће кад да буде срамно побијена, толико је исто нуждно да буде и опрезна и да ни у којој прилици немеће своју ваљаност у сумњиво искушење, нити своје име и своју част на коцку. Ми нећемо никада престати да непомињемо и понављамо да *свако одељење, па било оно како јако или слабо, мора свакада бити на опрези, па ма да је сукоб с непријатељем здраво*

далеко.. Овога се начела ваља увек држати, и врло су редке прилике, где у опрези попустити можемо.

Правила за опрезу извршују се, ако путујућа војска или чета, на известну даљину разашље на све стране по мања и већа оделења. Та се оделења зову *авангарда* ако иде напред, *аријергарда*, која иде за војском, *бочно закриле*, ако нас заклања са стране, с бокова.

По величини путујуће војске и ова оделења су мања и већа, некад само *патроле*. Ако су повећа, онда су и она као и главна војска у густом строју, па за себе нарочито изашљу опет нарочите патроле, које ће терен да осматрају. Кад се уопште говори о авангарди, аријергарди и бочном закриљу, онда се свакад разуме укупна чета, која по својој потреби наново истурује напред и са стране омање патроле.

Колика, како подељена, састављена, употребљена и на којој даљини морају бити ова опрезна оделења између себе и од главне војске, *то се не може поделити једанпут за свагда*, него се различито мењају и уопште управља се све по величини трупе, по околности какве су, по времену какво је (кишно, облачно, ведро, суво), по добу дана (дан, ноћ), по намери марша (у бој или не), по даљини од непријатеља (јесмо ли у близини његовој или не), и иначе по *посебним* околностима.

По томе могу се само *уопште* у томе правцу поставити као нека правила, по којима ће вођа како целог, тако и појединих закриља моћи у особитим околностима удесити, т. ј. према њима мењати. Иначе то је вештина, и то не мала и лака, нити се у озбиљној прилици сама по себи даје, него се може само многом *практиком* да изучи, на што ваља сву пажњу обратити, те да се у томе преважноме нослу извикнемо.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Други нам је учитељ у томе *ратна историја*. Она нам прича, како је ова ил она војска или чета радила у овакој ил онакој прилици. — Па иако се наравно врло ретко десити може, да нам она сасвим исти случај изнесе, то опет често долазе околности, које врло много личе на какав дешени случај. Ако дакле добро проучимо у њима показану науку, онда ћемо бити кадри, да и ми у *подобној* прилици *подобно* чинимо.

С овога гледишта дакле опомињемо наше читаоце, да овде наведене примере и прилике из ратне историје, неузимају само као просту читанку, којом да разгоне празно и дуго време, него да их озбиљно проучавају и да према томе за себе изведу науку, како би они у *подобним* околностима чинили, да се из неприлике, у коју би били пали, извуку, или да над непријатељем својом вештином, опрезом, смотреношћу, одважношћу и памету своју корист и победу задобију.

§. 3.

Намера, поделење, величина опрезе на маршу.
продужење.

Поглавита цел сваке опрезе на маршу та је, да сваки испресецац терен осматра, да на све стране о непријатељу дознава и доказује, и да тако одклони сваки ненадан напад непријатеља на нашу војску. Уза све ово њен је задатак још и то, да свако непријатељско оделење држи на некој даљини, одакле неможе узнемиравати марш наше војске. Ако би пак та оделења наваљивала, онда да им може и неки одпор учинити, у случају нужде и са највећом ватром да се дотле туче, докле год недође у бољи положај, или докле из непријатељске заплаве неизвиђе. — Или с другим речма: опрезне чете дужне су војску да за-

Војник на Маршу II. 2

заклоне од ока непријатељевог те да недозна ни величину, ни правац итд., — а с друге стране опет да се из све снаге попашти те да то исто дозна о непријатељу.

Под дознавањем и докучавањем о непријатељу разумемо даље сваки подозрив појав, који се опазити може. То пак чине појединце изаслати стражари од опрезних одељења, и они одма јављају свом старешини чим што упазе. Но неваља мислити, да је за јављање само ако непријатеља видимо, него све, по чему можемо познати и помислити да је непријатељ близу као на прилику, ако чујемо пушке ил топове, ако се чује топот од коња ил кола, или иначе каква вика, ако видимо да се диже прашина, ако угледамо ватру или севање и бљештање оружја, ако видимо траг по снегу или по блату или по росној ливади итд.

Овакве гласове доносе увек они, који су што упазили, а не да се пише с једног на другог, јер онда често или се у казивању претера или што важно изостави или нешто наопако свати итд. Да ли ће пак они часком своје место да оставе те да неком оду и кажу, или ће само знаком да јаве да су штогод приметили, па онда даље да чекају, то све стоји до посебног наређења старешине и вођа.

Често трчкарање тих стражара тамо амо поради јављања, замориће људи толико, да доцније нећеју бити тако ревни у служби и дужности као у први мах. А из тог могу изићи и друге незгоде. Нама је на прилику у овом ил оном случају много за тим стало, да од појединих непријатељских патрола штогод дознамо, а да оне опет неуvide и непознаду, да смо их ми видели. Пођу ли дакле толики на једанпут натраг да јаве што су опазили, онда те непријатељске патроле могу закључити да смо их видели,

па ћеју се после тако владати, да ми ништа више дознати неможемо.

Из овога се види, да наши напред истакнути људи морају за одговарање имати два знака, то јест: „виде се поједини људи од стране непријатеља, или по другој каквој околности даје се мислити, да је непријатељ близу“, — и „виде се повећа одељења. — Сви стрелци или ти патроле од наших опрезних одељења дужне су, да ове знаке шиљу својој трупи назад, и само вође њиве могу наредити, да такав стрелцац или стражар или патрола натраг дође — опет позвана знаком неким — или ће друга патрола ићи њој, или напоследку сам вођа да отиде там, — те да узазна шта се видело или приметило. Буде ли пак нужно, да нам дође натраг и о нечем јави сам оној, који је шта упазно, онда је он дужан, да се тако провлачи и крије, како га непријатељски стражари никако угледали неби.

Сва ова јављања, рапортирања, морају бити *јасна, сасвим истишита и кратка*, и у њима само оно *точно* да се назначи, што смо сами видели или чули, при чему се ваља чувати да непретерамо штогод. Ако јављамо да смо непријатеља угледали, онда морамо назначити колико га има, каквог оружја, одкуд долази и куда иде.

Ови извештаји и рапорти са мртвих стража имају у рату неочењену важност и сваки војник дужан је да их проучи што темељније.

* Колико оваке ствари изгледају по неки пут као ситне и маловажне, толико су више у рату озбиљније и значајније, и нема прилике, кад се ма у колико смеђу пренебрећи. Ако настану боље прилике, ми ћемо се радовати што ћемо нашој војничкој публици моћи дати у руке к њигу, у којој су, поред других ствари, и ове најбоље разложене и примерима осветљене. Књига је давно готова, али — морамо чекати на боље прилике... Др.

§. 4.

Намера, поделење, величина и владање
уопште при опрези на маршу.

продужење

ПРИМЕРИ ИЗ РАТНЕ ИСТОРИЈЕ УЗ ДОСАДАШЊЕ ПАРАГРАФЕ

А. ДОБРО УПОТРЕБЉЕНА ОПРЕЗА НА МАРШУ.

1. Бој код Еберсбаха 1758.

Кад се *Фридрих велики* повукао у *Слезију* после битке код *Лохкирхена*¹⁾, и испадне његовим вештим наређењима за руком да *Аустријанце* под маршалом *Дауном*, који су држали пут преко *Вајсенберга* и *Рајхенбаха* у *Горлицу*²⁾, завара и обиђе, — одвоји *Даун* једно повеће оделење у *Рајхенбах*, да мотри на даљи марш *Фридрихов*.

Кад пред вече стигну, упазе *аустријски* ђенерали *Фридриха* већ настањена код *Улерсдорфа*, и о његовој намери већ више нису двоумили. Одваже се дакле, да се у ноћ опет крену и да заузму висине код *Ландскроне*, — на југу од пута из *Рајхенбаха* у *Горлицу* — да их неби *Фридрих* заузео и *Горлицу* посео. Испадне ли то, онда краљ губи све користи, које му је овај ваљан марш донео, па зато ни он није ни часа часно, него се жураше да висове заузме.

У пределу око *Еберсбаха* наиђе он на две *Аустријске* хусарске регimente под ђенералом *Естерхазом*, које су заједно са гранатирским и гарабиљским кором под ђенералом *Ајазом* још у зору амо приспеле, а пехота под херцегом *Аренбергом* и ђенералом *Ласцијем* око 7 сати изјутра, и заузму све висове, од којих најважнија беше *Ландскроне*.

¹⁾ Село у краљевини *Саксонској*, округ *Будишин* (*Bautzen*)

²⁾ Варош у *Пруској* области *Слезији*.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Хусари се размести у равнице, иза њих као њихова заштита *гранатирци* и *гарабиљци*, а иза свију *пехота*. — Кад је *Фридрих* разгледао положење, он заповеди *ћенералу Вернеру*, који с хусарима на челу од авангарде бијаше, да заузме висине, што су према непријатељу, те да препречи, да непријатељ не дозна за долазак драгуна и остале коњице, да га измами у бој, па онда са целом силом нападне.

Кад су драгуни били приспели и иза виса наместили, одјочну хусари лагано чаркати се, и после полете на обе аустријске хусарске регименте и баце их на гранатире и гарабиљце, с којима је *ћенерал Ајазаза*, у помоћ дошао био. — Оба ова кора, гранатири и гарабиљци, бијаху језгро аустријске коњице, и поносили су се особитом јуначком славом, коју су они у свакој прилици и показали, да је заслужују. Но колико је с једне стране свест о тој преваги подржавала им дух ваљаности, у толико с друге стране имаћаху и дух презирања, који их је често на несмисленост наводио. Особито гранатири с коња гледаху на хусаре с неком неподносивом гордошћу, као да би ови човечуљци били, — и опет показали су им хусари у више прилика, да и они исто тако вешто и срчано сабљом окретати умеју. — Кад дакле они упазе *пруске* хусаре, полете на њи са највећим бесом, пређу мушки преко једног ендека и сузбију их натраг.

У тај мах излете драгуни, које је *Фридрих* иза виса прикрио. Устукнути пруски хусари умах начине опет фронт и заједно с драгунима погнају целу аустријску коњицу. Па како је она при поврату и опет морала прећи онај ендек, то буду многи ту исечени и 8 официра поред 418 коњаника уваћени; а краља *Фридриха* цео тај удар није стао скупље до 1 официра и 22 мртва и рањена.

...
... (2)

Побијена коњица устукнула је до своје пехоте која је *Горлицу* посела била, па сви најхитрије варош напусте и повуку се к *Лаудекропи*. *Фридрих* сад намести стан на пољани *горличкој* с десним крилом на *Еберсбах*, с левим на *Горлицу*.

2. Бој код Албахтена 1761.

Бад се генерал *Килмансег* 29. Августа с похода према *Оснабрику* вратио био, и у *Минстер* ¹⁾ дошао, науми он, да сутра дан учини повеће осматрање, и одреди на то 10 баталијуна пешака и 400 коњика. У предводници (авангарди) те војске бијаше нешто преко 100 људи које гарабиљаца, које стрељаца, 3 ескадрона коњице и баталијун обичних пешака. Њоме је управљао мајор *Мошкевиц*, један врло одличит официр. Он је био преко ноћ између 29 и 30 Августа у *Алт-Рокселу* и ту од својих истакнутих патрола дозна, да иза *Роксела* на висини код *старог брда* ²⁾ има повелики *француски* корпус, а једни опет око *Шапдетена*. За кретање дакле *Килмансегово* од *Минстера* према *Албахтену* ово бијаше од толико веће важности, што је непријатељу, који код *старог брда* бијаше, врло лако било, да међутим заузме једини одступан пут у *Минстер*.

Генерал *Килмансег*, коме је мајор *Мошкевиц* све то јавио, и опет посумња у тачност патрола, и говораше, он се мора сам собом о томе уверити, јер се њему, по целом положају околности, чини да је невероватно, да још који корпус непријатељски (под кнезом *Субизол*) у положају под *Шапдетена* може бити. — Међутим, док је он још о томе говорио, јави му заповедник из *Минстера*: „Може се с куле варошке непријатељски стан сасвим јасно и разговетно

¹⁾ Главна варош у пруској области *Вестфалији* на реци *Аа*.

²⁾ *Alte Berge*.

видети код *Шандетена* и *старог брда*, због чега ваљало би, да господин ђенерал неиде на тамо, те да неизлаже своју војску а и град сам.“ — Ал ђенерал иопет остане при своме и мишљаше, да стан може остати, те да обмане непријатеља, и — заповеди напред.

На пољани код *Албахте* сукоби поменути авангарда једну омању непријатељску стражу, коју сузбије и погои. Она узмицаше к *Шандетену* и привати је повеће пешачко одељење, које је држало један оближњи теснац. Пешаци и стрелци одма јуначки нападну, али тек после жестоке борбе заузму га, јер су га исто тако јуначки и бранили. У то пристаса и онострана коњица и пође за уступајућим непријатељем. Али тек што су нешто мало с оне стране одмакли, а непријатељски стан, који је врло близу био до теснаца, поздрави их најживљом ватром из тонова.

Онда авангарда добије заповест да оступа кроз исти теснац, које пак небијаше лака ствар, јер непријатељ са свом силом нагињаше напред. Коњица најпре прође, а баталијун пешачки бијаше острагу и одбијао је насрћућег непријатеља тако ладнокрвно и одважно, да тај ништа немогаде да учини, ал је и баталијун изгубио доста људи.

Иза теснаца ђенерал *Килмансег* заузео је био врло ваљатан положај, да привати своју авангарду, и остало одступање било је у непрестаној борби с непријатељем. — „Никад у мом животу“, — говораше мајор *Монкевиц* — „нисам видео лепшег одступања, него тада, и мора се признати, да је непоколебљива ладнокрвност ђенерала *Килмансегга*, иако је тако несмотрено подигао се био, и његова бистра прегледност, опет врло добро искобељала се. Непријатељска многа коњица више је пута покушавала да упадне у пехоту, али свакад узалуд, и најпосле мораде да

одустане, и непријатељ се задовољи да наше одступање само топовима прати.

Наш губитак износио је 400 људи.

3. Бој код Вајлбурга 1792.

Кад је Новембра месеца 1792 *хесенска* војска, која је припадала још *пруској* рајнској војсци, позвата била из *Кобленца* ¹⁾ натраг у *Марбург* ²⁾, пође она преко *Вајлбурга* ка *Гисену*. Истина знало се, да су *Французи* од *Мајнца* продрли били до *Франкфурта*, ал се опет мислило, да нећеју бити од њих узнемиравани.

А и једно оделење хусара, које је сасвим напред ишло, ненаиђе до *Вајлбурга* на ништа подозриво. Па исто тако и тамошњи поштар увераваше официра од тог оделења, кад је овај 4. Новембра у то место стигао, да у околини нигде се ништа још о непријатељу докучило није.

А пошто је то оделење ваљало још 2 сата даље до *Филипштајна* да иде, те да ноћиште спреми, то официр нареди марш к *Филипштајну* и печекајући на стрелце да дођу, као што му је било заповеђено.

Од *Вајлбурга* пут се у окукама пење уза шумовито брдо на левој обали *Лане*. — На врху тога брда има на левој страни пута голема ѕидом ограђена градина неког племића. Ту у тој градини, извештен од својих шпијуна, да та *хесенска* војска иде, наместио је био *француски* пуковник *Хушард* добру заседу, те да је онако у маршу пренадне, дошав са 1200 људи од сваког оружја и са 2 тона још преко ноћи уочи 4. Новембра од *Вајлминстера* с највећим тајом.

Хусари, мислећи, као што им је и речено, да туда у близу нема никаквих непријатеља, ишли су

¹⁾ Врло јак град *пруски* на *Рајни*.

²⁾ *Курхесенска* варош с универзитетом, у области *горње Хесенске*.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

сасвим безбрижно својим путем поред градине, па нису ни мислили на то, да у страну у градину истуре опрезне патроле, а баш није се ни могло, јер улазак бијаше затворен. Те тако заседу нису ни открили. Непријатељу дакле морало би за руком испасти, да за овом авангардом идућу војску препадне и можда још и сатре, да нису на срећу денчици, који су водили коње својих официра, журили се, да што пре у одређене кватире доспу, па изишли били далеко пред предњим одељењем. — Видев ове, већим делом врло лепе коње, неки француски коњаници из заседе одма успламте за плен, па наједанпут излете на једна врата од градине и нападну на денчике. — Овом виком презнути хусари, срећно се за рана тргну на траг. Истина, из заседе са свију страна излете Французи и почну их гонити, и можда би губитак испао велики, почем се толики онако низ брдо стропопштаваху с коњем, — али на срећу долети што може брже капетан Окс са једно 50 стрељаца и хусаре привати. Ово одељење начини себи авангарду од 10 стрељаца, који са својим вођом поручиком Минхаузеном пође на ново уз брдо. Минхаузен колико одважно, толико и смотрено разреди своје људе с обе стране пута у шуму и оспе жестоку ватру на Французе, који су гонили хусаре; француска налетљивост одма секне. Док је пак непријатељска пехота дошла, и стрелце низ брдо отиснула, добио је капетан Окс времена и прилике, да бежуће хусаре опет искупи и своје стрелце удесно намести. И тако је овај непријатеља — иако много већег — дотле уздржавао, доклегод нису стигла оба баталијона Лесенаца,

Кад је Лушард с брда видео, да ова војска нагло кроз Вајлбург иде, поздрави он колону жестоком ватром из топова. Ал кад је видео, да је то гранатире још више обрадовало, и да ови лете са највећим бесом, онда је већ помислио да с њима неће моћи, и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unibg.bg

одма почне да одступа к *Вајалинстеру*, при чему су га хусари и стрељци подалеко гонили и прилично штете начинили.

Напротив губитак *хесенски* био је, осим оних заробљених денчика, 6, један погубљен и 5 рањена хусара.

4. Бој код Бурвајлера 1793.

При одступању од блокаде код *Лаандове* ¹⁾ два баталијуна пешака и 2 чете стрељаца под мајором *Шпицнасом* и капетаном *Валентином* чинили су аријергарду одступајућој колони прица *Баденског*. Да се одступање то заклања морала је аријергарда стражу код *Копеленберга* близу села *Бурвајлера* ²⁾ а тако исто и само село заузети, и у том положају, који вата главни пут *Лаандовски* и простор око града сасвим држи у очима, — чекати непријатеља, кога су свакога часа изгледали, јер се могло мислити, да ће непријатељ, почем га у граду много бијаше, изићи да одступање ово узнемирава.

И непријатељ занста крене се с поголемом војском, пуцаше из топова на тај положај аријергарде и најпосле нападне на само брдо са свију страна, почем га је у нешто опколео био. Борба је трајала неколико сати и то врло мушки док најпосле аријергарда напусти положај, *Французи* снажно гонише за њом. Мајор *Шпицнас* побоји се, да обе стрељачке чете небуду разагнате. Да то предупреди построји их обе у 4 вода за парадан марш, а само мало једно одељење остави као одбрану између себе и непријатеља, — па у парадан корак с музиком дотле је марширао, док није изишао испод пушкомета непријатељевог, чиме и ред код стрељаца одржи.

¹⁾ Немачког савеза град на реци *Кајлу* у *Баварској* области *Пфалц*.

²⁾ У *Пфалцу*.

При даљем одступању непријатељ је узимао тек корак по корак јер су одма за тим настали виногради, одакле су стрељци најупорније заустављали непријатеља до у саму мрклу ноћ, кад и *Французи* сами тргну се натраг.

5. Бој код Вакерна 1807.

Пруска војска под ђенералом *Лестокол* ¹⁾ била је ноћу 7. Фебруарија 1807. ил управо пред зору већ 8. Фебруарија, после марша од 8 сати, по путу, који бијаше снегом завејан и за артилерију одвећ теготан, — доспела у предео код *Росиге*, и мораше већ око 6 сати изјутра опет да се на пут крене поради састанка код *Хусене*.

У руски главни стан одаслат поручик *Курсел* вратио се ноћу у 2 сата у *Росигу* с упутом од заповедника, да војска тегли у предео око *Ајлаве*, и да код села *Алтхова* намести се поред десног крила руске војска, јер је заповедник вољан битку да бије.

Срочењем дакле састанка код *Хусене* (1½ миљу од *Алтхофа*) мислило се, да се без одлагања учини за 3 сата по наређењу руског ђенерала. — И трупе се једна по једна искупе. Аријергарда ђенерала *Притвица*, која је око *Аугала*, *Кенеа* и *Римлака* била, и тек подоцне пристигла, још није била ту, а ђенерал *Плаец*, који је с резервом око *Болбена* становао, јављаше, да он, почем мора своју војску колко толко да одмори, није у стању у означено време стићи. Њему се пошље налог да што брже може иде за корпусом.

Кубурећи дакле свакојако једва се око 8 сати крену од *Хусене* и то у оваком реду:

Првоборци

50 коњаника од регименте хусарске

80 коњаника од драгуна.

¹⁾ L. Estocq.

Предводница

- 10 ескадрона драгуна
1 јахаћа батерија капетана *Бредова*.

Главна сила

Трећа дивизија ђенерала *Ауера* :

- 10 ескадрона коњаника (ђенерал *Кал*)
Јахаћа батерија поручника *Декера*
3 баталијуна пешака

Друга дивизија ђенерала *Релбова* :

- 2 баталијуна пешака
1 баталијун гранатира (капетан *Куровски*).
прва дивизија ђенерала *Дирика* :
1 гранатирски баталијун.
2 баталијуна пешака (пуковник *Хамилтон*).
5 ескадрона драгуна
4 ескадрона хусара (мајор *Циглер*)
½ батерије јахаће (поручник *Ренцел*).

Заштитница

- 1 баталијун *Физилира*
5 ескадрона хусара
½ јахаће батерије (поручник *Совински*).

И значи се правац од *Лусене* преко *Вакериа*, кроз један окрајак шуме, *Шлаутину* остављајући на лево, преко *Геркена* на *Алтхоф*.

Кад су предводнички првоборци *Вакери* и окрајак од шуме минули, наиђе њина једна патрола изаслата к *Борниени*, на трипут већег непријатеља. То је била предводница од *Нејове* војске (Французи), која је ишла према *Крајцбургу*. Маршал *Неј* т. ј. добио је био заповест 7. Фебруарија, да иде к *Крајцбургу*, те да *Русима* пут у *Кенигсберг* пресече и да их нагна на маршала *Бернадота*, који је управ тамо оправљен био.

Генерал *Лесток* одма пошаље један баталијун драгуна под пуковником *Ларишол* да зађе десно према непријатељској предводници (авангарди), а други баталијун од исте регименте и јахаћу батерију под *Бредовол* да касом кроз *Шлаутину* иду, те да заузму положај на оној страни, па да ватром артилеријском зауставе непријатеља. Пет чета одреде се да поседну окрајак шуме између *Вакерна* и *Шлаутине*.

Под закриљем ових савије остала војска у *Вакерн* на лево, те да преко неких села допре до *Алтхофа*.

За ово време и непријатељ се више примачао, намести према *Шлаутини* топове и поче се с *пруском* артилеријом пуцати; али кад је угледао с оне стране из теснаца 15 ескадрона коњице, с леве пак пуцаху стрелци и намештаху се драгуни, а он се тргне.

На овај начин већ је и задњи крај колоне мирно прошао окрајак шуме с ове стране *Вакерна*, и заштитница (аријергарда) иђаше одма за овима, и генерал *Лесток* већ је први баталијун драгуна и јахаћу батерију под *Бредовол* уз главну колону придао, — кад наједанпут укажу се првоборци и друге непријатељске колоне на путу к *Вакерну* и *Лесток* се побоји, да заштитницу од колоне неодвоје. Одма прва чета од физиљирског баталијуна под капетаном *Краузенекол* баци се у шуму испред *Вакерна*, да непријатеља докле је могуће задржава и пуцала је на чело непријатељеве колоне тако живо, да је непријатељ врло лагано тек могао се кретати, и тако драгуни и кирасири срећно минуше поред *Вакерна*. Дуже одирати се, није се могло, јер непријатељ изведе своју артилерију и сузбије физиљирску чету к *Вакерну*, надре напред и заузме то село. Тек пуковнику *Штутерхајму* опед испадне за руком да са најближким четама свога баталијуна трком нагрне с бајонетом кроз село, устукне непријатеља и састави се с првом че-

том. Али непријатељ иопет насрташе и с лева и с десна од *Вакерна*, и обе остале физилицке чете, пет ескадрона хусара и $\frac{1}{2}$ јахаће батерије скрену на *Крајцбург*, — пошто је јахаћа артилерија залуду на непријатеља у *Вакериу* пуцала — те да си отворе пута. Јуначко држање физилица и појав ђенерала *Притвица* с хусарима учини, те непријатељ управи своју колону да маршира к *Полпикену*, и сву своју пажњу обрати на *заштитницу*, уз коју је дошао и резервен део под ђенералом *Плецол*. Оба ђенерала разумела су, да непријатеља дотле задржавају, докле год ђенерал *Лесток* неизђе из непријатељске ватре. Они се борише већи део дана и никако неиздаше своју слабост на видик, тако, да је маршал *Пеј* мислио, да је то одељење главна сила, и с много већом војском (јер је његова била близу трипут већа од целе *Лестокове*) тим је још лакше могао продреди, — кад му заповест од *Наполеона* дође, да марш свој окрене на *Крајцбург*. У овој борби особито се одликовао артилеријски поручник *Совински* својом храброшћу и смотреношћу.

Док је непријатељ са својом колоном дошао до *Вакерна*, дотле су 5 чета, од непријатеља с две стране оикољене, после јуначке борбе из шуме с оне стране *Вакерна* у највећем реду главној колони пристасале. Десно крило непријатељево пође према *Полпикену*. Венерал *Лесток* заповеди гранатирском баталијуну да заузме страну села, која је к непријатељу и на оближњим брдељцима намести једну јахаћу батерију, оклопничке (кирасирске) регименте. Непријатељ нападне на село с артилеријом и пехотом, ал буде одбијен.

Под заштитом поседнутог села *Полпикене*, које је капетан *Краузенек* с обе чете физилица врло срећно извршио, и помогла су 2 топа, који су се борили с непријатељем из *Вакерна*, — продужи ђенерал *Лесток*

свој пут преко села *Гравентине* к *Алтхофу*. Уз пут заузео је био оба потока и преко *Гравентине* и преко *Шлаутине*, те су уздржавала непријатеља, да марш неузнемирује.

На висинама између *Гравентине* и *Дрангситена* могла се пуцњава топовска код *Ајлаве* лепо видети, само не и чути.

Бад су у 1 сат по подне приспели у *Алтхоф* могло се руски и француски размештај врло разговетно разгледати. Ђенерал *Лесток* заповеди гранатирском баталијуну под капетаном *Куровски* да село и мост код *Дрангситена* поседне; остала војска приступи десном крилу руске војске. Оне физиљирске чете, које су заштитницу чиниле, лагано су борећи се марширале и задржавале су многа места све до у подноћ.

Тек што се пруска војска уредила, а заповест дође из главнога стана да иде на лево крило руско, те да тамо отргне оне користи, које су Французи својом већином заузели. Војска је ова бројала тек $9\frac{1}{2}$ баталијуна, 29 ескадрона и 2 јахаће батерије, или ти свега нешто преко 5500 борника, тако да свега у битци код *Ајлаве* бијаше које Руса које Пруса 63500 људи у боју.

Руски ђенерал *Бенингсен* зачудио се тој тако малој војсци (корпус — а само 5500; јер је велики део истога корпуса тумарао по околини вршећи четничке дужности); али у колико је број борника, које је ђенерал *Лесток* у бој довео, био мален, у толико је и част била већа резултату, који је тиме учињен, те битка буде добивена. —

6. Бој код брда *Калварије* 1809.

Године 1809 Маја 21, преда фелдмаршал-лајтнант *Кастелер* команду у *Тиролској* ђенерал-мајору *Буолу*, и пође с једним делом своје војске (од прилике 3800 пешака, 200 коњаника и 9 топова) у *Линц*.

У почетку Јунија крене се одатле, да се састави с војском, која је била у *Угарској* под Ерцхерцегом *Јованол*.

Непријатељ (*Французи*) држећи раскршће од *Вилаха*¹⁾ пресекао је био сваки саобраћај *Тирољске* с војском Ерцхерцеговом, и *Кастелер* принуђен буде да се са својом војском пробије. У *Каринтији* био је француски ђенерал *Риска* са 3000 војске. *Кастелер* узме пут у долину *Драве* и принуди *Риску* да одступа од *Спитала* преко *Вилаха* у *Клагенфурт*.

6. Јунија у 4 сата изјутра, пошто се неко време војска одмарала на један сат од *Клагенфурта*, на путу за у *Вилах*, — крене се преко другог моста, што је на каналу, који води из језерца *Верта*, на један топомет одатле, те да га окружи и тиме пртљагу времена даде, да увати пут у *Фелкермаркт*. Већи део војске изабрао је био себи положај иза речице *Глана*, а пуковник *Фолкман* са 3 баталијуна, 1 ескадромом и 3 трифунташа топа да се намести на брду *Калварији*, те тим да заузме простор између леве обале канала и десне обале од *Глана*, а тим опет да буде варош и с ове стране затворена. Ово одељење држало је свезу с осталом војском на *Глану* с једне, и на другом мосту преко канала с друге стране, где је била бригада ђенерал-мајора *Шмита*.

Услед овога буде први баталијун с по батерије на *Калварији*, други између тог и другог каналског моста, трећи с ескадромом коњице у самој равници. — врло добро размештени. Једна воденица на *Глану* буде такође поседнута. Бад је пртљак пошао, одпочне непријатељ силан напад кроз *Витрингову капљу* и узбаци *Шмитову* бригаду на други каналски мост, а нешто и преко моста, због чега свеза целе војске за неко време буде поремећена. Ваљатна то-

¹⁾ Варош на *Драви* у *Каринтији*

повска ватра с *Калварије* у ребра, што је пуковник *Фолклан* на наступајућег непријатеља осуо, препречила је не само даље надирање, него још принуди непријатеља, да се натраг у варош повуче, и онда *Шлит* узме напово свој положај дуж *Калварије* до другог каналског моста до *Целовца* (*Klagenfurt*) а за то време *Кастелер* узме пут према *Фелкермаркту*.

Око 11 сати, пошто је непријатељ увидео важност *Калварије*, пође он с 5 *талијанских* и 2 *француска* баталијуна на јуриш. Два сата нису давали топови с *Калварије*, да се непријатељ уреди, и да нападне са стране *Вајтеровог* пута, које је он с *италијанским* баталијунима мислио учинити.

Око 2 сата по подне изведе *француски* ђенерал своју последњу резерву, то јест оба *француска* баталијуна, да их на *вајтеровом* друму, у сред најљуће топовске и картачне ватре од наших батерија уреди, које с големим губитком, али и са изванредном ладнокрвнишћу учини. У тај мах заповеди пуковник *Фолклан*, да и она друга два баталијуна на *Калварију* дођу, да тамошњем баталијуну помогну, и намести једну чету на брдељку, који је заклањао лево му крило. Пред фронтом у дољи бијаше нека механа; и њу је био у први мах заузео, ал сада је морао напустити, а непријатељ заузме је. Тиме се он користио не само тако, што је на *Калварију* пуцао заклоњен големим и дугачким градинским зидом те механе, него што је и све припреме могао да чини за напад, а да се одовуд невиде.

Из овог заклона пошље непријатељ повећу колону дуж *Глана*, да напада на лево крило позицији, и око 3 сата по подне пође на јуриш на брдељак, које заклања то крило. И како је имао веће силе, испадне му за руком, да одагна отуд ону чету, освоји ту важну точку и успење се уз брдо на томе крилу.

Ако би непријатељ и даље пошао, онда пуков-
Војник на Маршу II. 3

ник *Фолклан* не само да се имао бојати за свезу с осталом војском, него би му дошла опасност и за његово лево крило и леђа. У овом одсудном часу закаже мајору *Марксу*, да са својим баталијуном од 4 чете пође на највиши врх *Калварије*, те да предупреди облаз од стране непријатеља, да се тамо јуначки брани, и, ако би и он морао сили да подлегне, а он да одступа к *Мозбургу*. Користи, које је непријатељ добио на левом крилу позиције, учине, те ђенерал-мајор *Шмит*, — мислећи, да је фелдмаршал-лајтнант Маркиз *Кастелер* колико је нужно заватио *Фелкермарктов* друм, — изда заповест целој војсци, да што хитрије одступи путем к *Велдену*, куда је он са својом бригадом већ доспео био, те да непријатељ неухитри га.

С одласком *Шмитовил* остане и десно крило позиције без заштите. Чим је непријатељ то угледао, одма пође с 200 коњаника да наступа левом страном канала. Ескадрон, у коме бијаше само 50 коњаника, немогући одпирати се такој силној навали, мораде да уступа, а пуковник *Фолклан*, сматрајући напуштање позиције за прерано одступање *Кастелера*, кушаше, да се у својој позицији одржи, — и необзирући се на трипут повторавану заповест, од *Шмита*, да се к *Велдену* одступа. Он закљони десно крило тим, што измени положај под капетаном *Лазол*, стојећег трећег баталијуна, који се на крајним окомцима брда намести између брда и канала, а тако исто намести два топа.

За подкрепљење јако притесњеног левог крила пошље он други баталијун. 100 људи од регименте, која је била у бригади *Шмитовој*, и који су по заповести такође требали да одступају, пуковник *Фолклан* задржи и намести за заштиту оба баталијуна десно од цркве *калваријске*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

Тако је ствар стојала око 4 сата по подне. Сад пак јунаштво војске одржи победу над непријатељем, иако је била у најлошијем положају. Капетан *Хаз* окупи наступајућу коњицу са своја два топа, што немоше бити жешће, и кад је видео, да су се почели колебати, а он излети на јуриш и непријатељ се повуче у варош. На левом крилу био је непријатељ у преваги, док није стигао први баталијун. Тамошње трупе бијаху расуте и надкриљене. С доласком пак првог баталијуна опет се лепо искупе, непријатеља наједанпут с највећим бесом спопадне, с брда сјуре доле, и за овај тренутак опасност бијаше уклоњена. Али непријатељ снажно понављаше напад свој и све изгубљене користи опет би повратио, да се овамо недоведе у помоћ и други баталијун, под командом капетана *Фенвега*.

Овај баталијун био је још пре расут и у авангарди, па кад се искупио, похити напред, и мајор *Маркс* добије заповест од Шмита да одступа. Али то би могло учинити, да сва војска на *Калварији* буде заробљена, и осим тога непријатељ би живо пошао у потеру за *Кастелером*. Зато, чим се други баталијун био искупио, а он јуриши на непријатеља с друге стране. Французи сад одма почну да одступају и око 5 сати по подне бој се сврши тим, што непријатељ буде у варош угнат и затворен. Пуковник *Фолкман* једнако је пазео на непријатеља и око по ноћи крене се према *Фелкермаркту* и достигне рахат и мирно *Кастелера*.

Губитак *Фолкманов* износио је 16 мртвих и 51 рањеног, међу којима само један официр, инцидентски капетан *Солшић*.

Одважно и увиђавно владање пуковника *Фолкмана* највише је дакле учинило, те је *Кастелер* добио пута поред *Целовца* и корпус могаше извршити

своје придељење, да се споји с војском бана *хрватскога*, грофа *Ћулаја*.

В. ПОСЛЕДИЦЕ НЕТОЧНИХ И НЕПОДПУНИХ ИЗВЕШТАЈА.

1. Опсада Палоте. 1567.

Турци завојште 1566 по *Угарској*, пре него се икоја царска војска искупила била тамо. *Орослапаша*, наместник од *Будила*, укаже се 5. Јунија са повећом војском пред *Палотом*, — градић ни 4 сата од *Стојног Београда*. Опсада ова бијаше одвећ силовита и *Палота* бијаше јако притесњена шанчевима и пуцањем из тешких топова. Заповедник у *Палоти*, капетан *Ћорђе Тур* увиди већ, да се он дуже одржати неможе и пошље више поузданих људи, који се кроз непријатељски стан провуку и оду цару *Максимилијану*, да помоћ ишту. Он је још пре тога уговорио био с тима људма, да му даду знак, ако би се добру и помоћи ваљао надати, тиме, да упале на неколико означених места у околини ватре.

Цар немачки одма заповеди, да се војска искупи око *Ћура*, која ће ићи да *Палоту* ослободи. А да би за том војском на томе маршу и рана ишла, искупе неколико стотина кола, и док се војска спремаља за пут, кола пођу под јаким закриљем и шумом на *Раб* (реку). Дугачак ред ових кола, почем је време било врло сушно, подигао је био велику праšину. *Турске* патроле усмотре те облаке од праšине и сете се, да то иде к *Палоти* да је избави, те одма јаве паши и кажу, да је то огромна помоћ, почем су видели, да се прашира на далеко простире.

Паша се одма узнемири. А кад још идуће ноћи појаве се овде онде ватре, по договору капетана *Тура*, што је заказао људма, који су за помоћ отишли, онда *Турци* помисле, да је та ватра од војске,

која већ близу бити мора, те се и *паша* поплаши и одма идуће ноћи нагло измакне од Палоте, оставив многе шаторе и друге пољске опреме.

Палота која је већ имала била пролазан пролом (брешу), и која сутрашњи напад неби кадра била издржати, буде дакле спасена избављена самом прашином и са неколико ватара. А да су извештаји од *турских* патрола точни били, да нису оне по самој прабини, коју су *кола* дигла, помислили да је *голема војска*, а тако исто, да су и оне ватре мало боље промотрили, *Палота* би им пала у руке, нити би од одступања спомена било!

8. Из битке код Хастенбека 1757.

Француска војска под маршалом *Детрејом* ¹⁾ већ је била доста користи извојевала над *савезницима* под херцегом *Кумберландом*, јер је овога лево крило потукла и овде наодеће се врло важне, јаким батеријама окићене висине, а тако и према средини наодећи се *Хастенбек* ²⁾ освојила, и уопште све изгледе придобила, да још за кратко време овлада целим разбојиштем, — а наједанпут јој стигне заповест да стане.

Генералу *Шеверту* ³⁾, који је напад против левог непријатељевог крила руководио, и срећно произвео, даду се на расположење 4 бригаде, при чему бригада *Дејова* ⁴⁾ као подпомагаше оне друге 3. Честа шума није допустила *Шеверту*, да држи у очима кретање разбијеног непријатељевог крила, те тако испадне за руком кнезу од *Брауншвајг-Линебурга* да само с једним *брауншвајшким* баталијуном и једним хановерским корпусом мало пре изгубљене батерије опет поврати, па још и да наком тога бригаду *Дејову* нападне с

1) D' Etrées

2) Село у краљевини *Хановерској*.

3) Chevert.

4) D' Eu.

крила. Но иако је овај напад био ненадан, опет се *Деј* бранио врло јуначки, али ипак мораде да одступа, почем у исто време више других *француских* баталијуна, у густој шуми држећи их за непријатеље, пуцаше на њи.

У првом тренутку овог напада рекле офитир, који је бригадом командовао, да иде да помоћи тражи, и више на бојиште и недође. Него отишао је био маршалу *Детреју* и јави му, да је једна непријатељска колона од својих 9—10000 људи надкрилила десно им крило. — На то пошаље маршал све своје лаке трупе у заштиту стана и управи највећи део своје коњице према крилу, које ђоја беше у опасности. Па у исто време каже он војсци да стане и заповеди да артилерија одступа. — Овим је *савезницила* дао времена, да на тенапи — као што смо већ видели — своје предузето одступање продуже.

Но то је увидео један део *француске* војске и Маркиз *Герши* ¹⁾ с једном бригадом гранатира (de France) гонио је непријатеља, док је могао, страшно једећи се, што се упустила прилика, да над непријатељем изборе највећу победу. У тај час дође ту и маршал *Детреј* и увиди, ал наравно касно, да му је лажан и неточан извештај донесен. И све трупе у близини морадоше најбрже да похитају, ал опет немогаху да достигну *савезнике*, који су већ замашно измакли били.

9. Ђенерал Хадик код Тргаве 1758.

Док је *немачка* војска стојала у стану код *Фрајбурга*, добије аустријски ђенерал *Хадик* заповест, да *Тргаву* ²⁾, где бијаше *пруски* највећи магацин, заузме с војском, у којој бијаху сва три рода оружја. Он се

¹⁾ Guerchy.

²⁾ *Пруски* град на левој обали реке *Лаба* округ *Мерзбург*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
www.poradi toga prividno okrene k *Липиској*, ал после два марша к *Тргови*. *Тргови* тада још небијаше Бог зна како утврђена, и имала је у себи 2 баталијуна пешака и нешто хусара, којима пре неколико дана дође и мајор *Лосов* са 300 хусара, по заповести ђенерала *Ведела*, изаслат, да дуж *Лаба* патролише и о непријатељу дознава. — Заповедник у *Тргови* бијаше пуковник *Гролман*.

12. Новембра у зору одвоји мајор *Лосов* једног официра с 30 људи да осмотри пут у *Ајленбург*, и другог, опет с 30 људи, према *Белгерну*, а сам остане с остатком на некој даљини као њива резерва. Први наиђе на 1 сат пред *Тргови* у шуми на непријатељеву предводницу и буде са штетом од 13 људи сузбијен. Мајор *Лосов* похита му у помоћ, погони их за неколико натраг и притом зароби њих 20, од којих дозна сву намеру, а у исто време угледа и чело од *Хадикове* војске пред *Ајленбургом*.

Пуковник *Гролман* дође због тога у голему забуну, и био би по свој прилици изгубио се, да је ђенерал *Хадик* ову ненадност и своју бројну превагу користио употребио, и да је одма на јуриш пошао, место што се обмануо, и тако ђенералу *Веделу* буде могуће, да за рана у помоћ дође. — *Гролман* је т. ј. јавио био о томе *Веделу*, који је 10. Новембра, 6 сати далеко у *Херицберге* стигао био, па изиђе с 300 људи и једним топом, непријатељу на топомет и обори што живљу ватру.

Ђенерал *Хадик* штукне. Он је мислио, да војска ђенерала *Ведела* мора бити да је стигла, јер никако није могао веровати, да би непријатељ с оном маленом посадом смео тако дрско изићи пред тако надмоћног непријатеља, који га може у час сатрти. Да дакле неби пао у клопку, он стане, и кушаше да се боље извести и пусти само хусаре да се с *прускима*

пушкарају, у чему и подне прође. Више није ни требало па да уништи сав свој план.

Ђенерал *Ведел*, чим је добио глас од пуковника *Гролмана*, одма одашље неке регimente хусара у помоћ, које баш после подне и стигну, а и он сам пристаса с осталом војском у *Тргаву* пред вече и одма пође на јуриш.

Непријатељ се одма повуче до *Ајленбурга*, одакле, — заједно с ђенералом *Доном*, који је 14-ог близу *Тргаве* дошао, — буде одагнат и даље 15. Новембра.

10. Аустријски ђенерал Бек.

Септембра 11., године 1760 крене се *Фридрих велики* из свог стана код *Буицелвице*¹⁾ те да покуша да аустријску војску под маршалом *Дауном* прогони из *Слезеје* тиме, што да ради против спојења његовог са *чешком*. Он дакле управи војску према теснацу код *Каудера*, при чему толико се приближи левом крилу положаја маршала *Лаудона*, да овај с висина код *Бернихена* могаше већ из топова тући, а тако исто и одашље сву своју лаку војску, да тај теснац брани. *Фридрих* мирно продужи свој пут, и само своје колоне у десно окрене, да их неизлаже ватри топовској. У исто време одвајаху се од сваке бригаде мало по мало по 3 баталијуна на лево, да заузму неки вис у шуми и да ту остану за заштиту крила дотле, докле год бригада не узме их одатле. Овако буду *Лаудонове* лаке трупе држане далеко од теснаца, и војска без икакве препоне прође кроз њега и окрене се према висинама код *Рајхенаве*.

Сад разбере *Лаудон* намеру *Фридрихову*: „да га обиђе и од *Ландсхута* одсече“, и пошље своју коњицу да забавља пруску војску, а с пехотом обрне

¹⁾ Село близу тврђаве *Швајднице* у округу *Бреславском*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.R

се к Рајхенави и заузме висине, што су иза тога места.

Већ се мрак био почео ватати, кад је Фридрих према њему стигао и на топомет од њега удари себи стан. Међутим од аустријске стране побринули се, да и Ландсхут осигурају и тако да Фридриху план осујете.

Још изјутра овог дана добио је ђенерал Бек заповест, да иде за пруском заштитницом и ишао је. Пошто се војска сместила у стан, науми он, да се намести на десном крилу Лаудонове војске; али, стражарску ватру пруског левог крила држећи за десно крило Лаудоново, и небринући се, да се о томе најпре извести и увери, — намести се управ за леђа и лево крило његово тако, да је непријатељу такође леђа окренуо био.

Фридрих је одма још ове ноћи упазео то неспоразумљење и очекиваше дан па да нападне. Али кад је свануло, онда је и Бек видео своју погрешку, и одма пође да се из те неприлике извуче, но које га стало 500 људи.

11. Одбрана Најштата.

28. Фебруарија 1779¹⁾ дође аустријски ђенерал Валис под Најштат²⁾. Посада у Најштату од једне регименте пешака и једног баталијуна гранатира бијаше врло слаба, јер је та регимента била здраво смањена, а гранатирски баталијун овам онам разаслат. Заповедник те целе посаде бијаше пуковник Винтерфелт. — Варошица била је ограђена неким зи-

¹⁾ У рату за баварско наследство, кад се Фридрих велики дигао против Аустрије, да јој неда Баварију придобити.

²⁾ Варошица у Пруској Слезии округ Опелна.

дом, који је и за топове и за пушке удешен био, те на тај рачун имађаше изнутра дрвене клупе ¹⁾).

У зору око 5 сати укажу се прве чете непријатељске, и бијаше га 21000 људи са 31 топом и у резерви још 14 топова. Око 8 сати позову *Аустријанци* пуковника *Винтерфелта* на предају, а овај им одговори: „Ја вас очекујем ево већ три сата, почните једанпут.“

И *Аустријанци* почну, али из хаубица тако, да варошица брзо у пламен букне, па онда навале јуриш, но који буде одбијен. Међутим за посаду није било баш најбоље, јер већ и клупе почну да гору и неки пантрутаци на војницима попрскаше у ваздух. — У одсудном часу пристаса овамо мајор *Шладен* са 150 гранатира и 60 коњика, а тако и мајор *Гец*, са 1 баталијуном и 80 коњаника, и још напоследку мајор *Праје* са 300 гранатира. Из ове војске од гарде помисли непријатељ, да је ту и сам *Фридрих велики*, и почне у $\frac{3}{4}$ сата да одступа. Јуначка посада морала се сва осмуђена спасавати да не изгори, тако је силан пламен беснио, и само на висини наодећа се кула (*Schoss*) остане са 200 људи посаде. Гарнизон узме положај иза ње; — грађани дрхтаку у подрумима.

§. 5.

Намера, поделење, величина и владање уопште, при опрези на маршу.

продужење

Величина опрезних чета узима се обично да је шестина до трећине од целе војске која је на путу. Ово се правило даје извршити све донде, докле год опрезне чете нису мање од 100—150 људи. Код још

¹⁾ *L'echafaudage*, да се људи могу подићи те преко зида пуцати.

мањих одељења често ће се узети и *половина*, и што је одељење мање, све се више на опрезу рачунати ваља, тако, да некад цело одељење прометне се у опрезну чету, и по томе цело се у то разреди.

Исто тако *уопште* узима се, да од поменути *шестине* до *трећине* наново се *половина* до *две трећине* одвоји за предводницу или заштитницу (како се *надирање* или *одступање* има да заштићава), а остало за друге заштите ¹⁾. — Колико је пак нужно, да се војска на *све* стране пази, и ако се напред или назад иде, не само у оном правцу мотри, од куда се непријатељ очекује, — показује међу осталима и ова приповедка.

Бој код Божеја и Ла Флеше 1793.

Пошто је јуриш *Вандејаца* на *Гранвил* ²⁾ 14 и 15 Новембра одбијен, и глађу, болестима а и погибијом сасвим смањена војска, на коју су са свију страна летеле бесне чете републиканачке при повратку њеном кроз *Брегању* за у *Вандеју*, — кад је 7. Децембра 1793 од *Божеја* кренула се била и *Ла Флефи* ³⁾, баца им се ђенерал *Вестерман* на заштитницу.

Она одма устукне испред овог неуморног ђенерала републиканачког, и ватра се непријатељева већ приближаваше главној им колони, кад наједанпут она види, да је мост преко *Лоара* ⁴⁾ пред *Ла Флешом* по-

¹⁾ Ово опште правило важи наравно за одељења повећа; али се сасвим мења, што је војска мања и слабија, јер би код малих одељења она размера била врло малена, и дакле неби била ни за шта.

²⁾ Види-дер „Војник на маршу“, први део, страну 52. под 2.

³⁾ *Beaugé (Vaugé)* и *la Flèche*, вароши у северо-западном делу *Француске*, у окрузима *Mayenne et Loire* и *Sarthe*.

⁴⁾ *Лоар*, *Loir* утиче с десне стране у *Лоару*, *Loire*.

кварен, и да се с оне стране реке налази још много непријатељске војске!

У овом одсудном тренутку заповеди главни вођ краљевачки *Ла рош Жаклин* ¹⁾, да се заштитници под *Пироном* што снажније помаже, те да колико толико навалу непријатељску одбија, а овамо пак да жестоком ватром предводница забавља републиканце пред *Ла флешом*. Сам пак са 300 коњаника, од којих је сваки по једног пешака за собом на коња узео, пође к некој воденици, на једно $\frac{3}{4}$ сата уз реку, нађе срећом брод, који непријатељи нису заузели, прегази на ону страну, и непријатељ, кад наједанпут и изненада угледа их, остави *Ла флешу* и уступи пут *Лемана* ²⁾.

Сад они у час мост поправе и *Ла рош Жаклин* још истог вечера ступи у борбу заштитничку и принуде републиканце и на тој страни да одступају.

И при обичним маршевима, у мирно време, ваља одвојити предводницу и заштитницу, само у мањој мери. Предводница брине се о том да најбољи и прави пут знаће, а заштитница мотри на маршев ред пртљага и стара се да нити који болестник, нити који слабуњавац, нити који возач, нити икоји други изостане остраг. (Види „војник на маршу“ први део, § 30 ст. 151).

§. 6.

Намера, поделење, величина, и владање уапште, при опрези на маршу.

продужење.

Врло је тешко, по кадшто и немогуће, да се за величину, поделење, спајање и употребу опрезе на маршу друго што, осим само *општи* упути назначе;

¹⁾ La Roche Jaquelein.

²⁾ Le Mans.

но још теже је то при опредељивању *даљине*, т. ј. колико ће која опрезна чета од друге или од главне силе бити далеко, дакле определити *посебно ред марша*. Да тај ред буде удесан за *сваке* околности, хоће се велика смотреност и од самих вођа тих чета, јер што за једну прилику буде врло добро, то исто може за другу прилику да изиђе као врло погрешно.

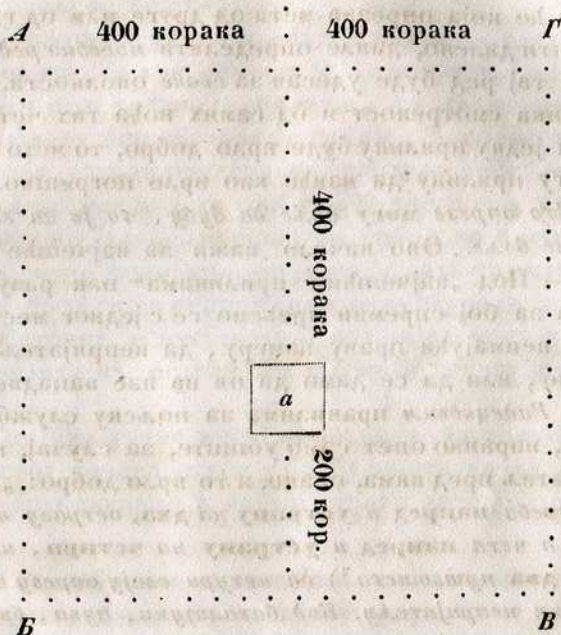
Што опресе могу даље да бубу, то је за главну силу све боље. Ово начело важи за најчешће прилике. — Под „најчешћим приликама“ пак разумемо то, „да за бој спремни крећемо се с једног места на друго, неимајући праву намеру, да непријатеља нападнемо, или да се дамо да он на нас нападне.“

У *Радецковим* правилима за пољску службу казато је, наравно опет само уопште, за случај, кад је непријатељ пред нама, овако, и то врло добро: „Један вод ¹⁾ треба напред и у страну на два, острагу пак на један, а чета напред и у страну на четири, на траг бар на два пушкомета ²⁾ да истури своју опрезу према ненападном непријатељу. Код баталијона, пука, бригаде итд. расти ова даљина опрезних чета по величини главне силе.“

Узмимо да *a* значи чету од 100 људи од које је $\frac{1}{3}$ узета за опрезу, онда ће заплава опрезна ватати простор А Б В Г.

¹⁾ Ово је вод *аустријски*, који је чешће већи од наше чете, зато ваља за нас узимати за чету онолико, колико се овде за вод казује.

²⁾ Овде мишљен пушкомет налази се после ближе опредељен, али се несме узети већи од 200 корака, које је још точан пушкомет *старих глатких* пушака, почем се ваља обзирати и на то, да се у час у помоћ може стићи.

Све, опрезне чете, као и сви делови колоне морају и међу собом и са главним одељењем *бити у свези*, и особито морају пазити да се каквим потоком или таквим чим неодвоје.

Кад је ноћ, магла или друго штогод, што погледу смета, и даље кад су маршеви кришни, да се близу или подаље провучемо, онда опрезна одељења несмеју бити тако далеко, као при обичном маршу, него се морају и оне и поједина одељења целе војске што боље прикупити.

У неким таквим случајевима често се деси да опрезна одељења сасвим одпадно, него само се изашљу по омање патроле, које се у случају нужде могу лако у какав јарак или жбун да сакрију. -- Ако се пак опреза изостави при маршу, кад ми хоћемо да

непријатеља препаднемо, јер смо и сам препад на-
мерили по извештајима, које смо о непријатељу до-
бавили, онда се често десити може, да самим тим
покваримо сав посао. Никад се неваља и нетреба
ослонити само на извештаје раније, па ма да су они
били најточнији, и ма да се код непријатеља ништа
новог догодило није. Увек ваља, па макар *поједине*
људе, изашиљати напред, те да недођемо у непри-
лику ту, да са целом силом наиђемо на непријатељ-
ске патроле, и тиме сами се издамо. Врло поучан
пример таквог чега имамо

у битки код Лигнице ¹⁾ 1760.

Аустријски ђенерал *Лаудон* хтео је на *пруско* лево
крило зором 15. Августа да нападне. Сва наређења
бијahu неможе бити боља. *Фридрих велики* пак измени
преко ноћ свој положај, и нарочито поседне и неке
висине, на које је (да их заузме) и сам *Лаудон* врло
много рачунао, јер је мислио ту на њима да се за
одсудан јуриш припреми. Но почем он, да неби *Пруси*
из раније о њему дознали, пође сасвим без предвод-
нице и без икаквог осматрања из најпре, — то и он
недозна, да су непријатељи те висине заузели, пре
него што га окупе зрна и картечи отуда. Последак
бијаше тај, да његова војска, иако око 30000, и ако
врло храбра, буде сасвим побијена и изгуби поред
23 заставе и 83 топа и 16000 људи; а *Пруси* изгубе
једва око 1800 војника.

Свако докучивање, да би се срећно извршило,
хоће извештан степен окретности и хитрине; — у
оваквим приликама, као што је била ова горња, то
је још много нуждније, него иначе, и за то ваља ода-

¹⁾ Велика варош у Пруској *Слезји*.

брати нијваљаније и најдосетније људе, који се и онда уму помоћи, кад би могли непријатељу у руке пасти, и да ни за коју цену неодаду одкуда су и зашто изаслати, него шта више да се казују као да су пут помели, или да се издају за бегунце, или да иду од сасвим другог места. Наравно, п'е него ти људи пођу, ваља их у томе смислу добро поучити. — Уопште то је *неизоставио пууждно*, да се за овај посао узети људи, па макар их и двојица само било, пре него се куда пошљу, добро *обавесте* о томе, шта имају чинити, и морамо се *уверити*, јесу ли они добро обавештени. А никад нетреба тек само посао *уопште* им показати у неколико оваких или онаких речи, као што то врло често бива. Њима ваља точно показати шта се хоће и шта треба да чине, па ако би се десило, да они падну непријатељу у руке, они ће увек умети да се владају, кад знају шта ми хоћемо и кад разуму, да нашу намеру непријатељ никако несме знати. Да од њих самих кријемо у таквим приликама погрешка је; а да неби издани били, — ваља знати, кога на шта послати.

Сасвим *изузетно* може се по некад ићи без икакве опрезе, чета која путује да је сасвим у скупу, ал с *највећом готовошћу за бој*. Падне ли таква чета на заседу, и ова није Бог зна колико већа од ње, онда најчешће бива, почем је ова сасвим готова и спремна за бој, да она заседу изненади, место што је заседа њу хтела. И има дакле изгледа, да ће победити сваки препад, само ако буде на своме месту.

Али при свем том, сваки марш без опрезе какве треба, увек је одважно предузеће ¹⁾, па зато се само сасвим *изузетно* и употребљава.

¹⁾ Види „*битку код Розбаха*“ на страни 3.

Намера, поделење, величина опрезних чета

продужење.

ПРИМЕРИ, ГДЕ ЈЕ ДОБРО БИЛО, ШТО ЈЕ ОПРЕЗА

ПРЕНЕБРЕГНУТА.

1. Из опсаде града Лиле у рату за шпанско наследство.

У војни 1708. у Фландрији обсео је био принц *Јевђеније* 14 Августа јак град *Лилу*¹ а генерал *Мерл-боруе* са 60.000 војске стајаше код моста *естијерског* на *Шелди*, да ту обсаду заклања, и рану, која за њу из *Ата*, *Уденарде* и *Брисела* иђаше, чува.

У граду заповедаше у оружју оседели, својим јунаштвом и иначе другим ратним врлинама прослављени Француски маршал *Буфлер*. И чак до 28 Септембра трајаше још ова опсада и *Јевђенију* још никако небуде могуће, и ако је више пута јуришавао, да штогод штогод уради, а сад на један мах почне граду недостојати праха. Да га унесе у град кроз сред непријатељске војске подухвати се син прослављеног маршала од *Луксенбурга*, и извршио је тиме најодважнији посао, у свој ратној историји.

Он одбере 2500 највештијих јахача од различитих регимената и различите војске, даде сваком по врећу од 30 ока барута, да на коња привеже, по 3 пушке и по много кремена и пође тако на пут праћен од две кумпаније пешака. Под видом, да иде против излетања од стране савезника, који Француске оближње области узнемираваху, разашље он на разне стране по малене чете, те да непријатеља у неколико заваара. Чим је пак то постиго, он одма извести *Буфлера*, да би радо под врата *Лиле* дошао

¹ У Француској, округ Норд; 73.000 становника.

крене се једне тамне ноћи и на челу својих људи сасвим изненада искрсне пред околom (логором) *Јев-ђенијевил.*

Ко иде? викне му стражар онако по холандски, и један официр, који тај језик разумеваше, одговори му, да долазе од позорне војске, послао их је *Мерл-боруг.* Стражар дигне врлику и капетан од страже строго испитиваше овог официра, који му на свашта одговори, и пуште их унутра.

Чим се пут отвори, одма ови почну да пролазе и већ бијаше их половина прошла, кад један официр видећ људе јако размакнуте викне, примакни с (*sergez*). Ова реч ома начиши сумњу у капетану и он заповеди онима, који још пролазаху, да стану. А кад ови нехтедоше он заповеди да се пуца.

Од ови пушака запали се неколико врећа с барутом и преко 60 коњаника с коњма изгору. — Коњаници немачки, који у близости стајаху, одма потрче на вику и необучени и у час стајаше готова цела коњица. Али за то време већ је *Луксенбург* с већином својих људи доплео до врати градских и улети унутра. Који неуграбише на врата они окрену путем к *Дуају* и Немци их гонише, ал ништа.

2. Пруски поручник Лукадов.

Војска принца *Леоприха* стајаше код *Нипице* у *Чешкој* једва две миље далеко од *Лаудона*. Манастир *Пезиг* беше на једној стрмој стени пред десним крилом пруске војске, а скоро толико, једва $\frac{1}{2}$ миље и од непријатељског окола (логора). Имађаше јаке зидове и по једној јединцатој стази онако по камењаку могло му се прићи, куда становници на мазгама рану доношаху. *Аустријанци* смели су с ума ово важно место да заузму, и заузму га *Прусци*, и сваки дан у подне стражу измењиваху.

Аустријанци су га већ неколико пута нападали били, и последњег пута тако га је храбро поручник *Билербек* бранио, да је непрекидно остао у пруским рукама. Но кад је војска свој досадањи положај напустити хтела, онда је манастир последњи пут посетио 8 Септембра поручник *Лукадов* са 60 људи с налогом, да га сутра на вече у 10 сати у највећој тишини остави, ал ако непријатељ с већом силом навали, он да нечека то време, него одма да одступи. Пут к војсци буде му назначен за оба случаја.

Лукадов свршио је примљени налог с исто толико смишљености и оштроумља колико и највеће присебности. Цела важна тајна да ће војска да се креће учинила је, те непријатељ ни о одласку *Лукадов* лево ни несањаше. Он пак заповеди кметовима из оближњих сеоца, да му пошљу ране. Од тих сељана избере себи путевође, али ником ништа неговорећи, него их затвори сваког за себе, а остале пошље сваког појединце на траг. Три хусара, које је *Лукадов* с рапортима најближој пруској стражи зором 9 Септ. послао, једва су се минуле непријатеља и донесу глас, да је шума између *Пезига* и *Штрасдорфа* — два села управ на путу од манастира к пруској војсци, — пуна непријатеља. Густа магла покриваше цео предео још и око 10 сати пре подне.

Лукадов тражаше да се што боље извести; он пошље једног сељанина, и, за бољу сигурност и једног преобученог војника с једним дететом, и сви му донеше глас: две регimente стоје у шуми близу манастира. —

Већ је подне, магла прилично попусти; *Лукадов* увери се сам, да су из шуме дошла 4 хрватска баталијона и манастир почну да обкољавају. Сад ту нетреба часа почасити и морао је смислити шта ће; али то је било тешко и опасно.

Предати се без одуширања није му дозвољавала дужност и част; чекати па се јуначки бранити, значило би 60 ваљатних људи без цели и без изгледа на успех жртвовати. *Лукадов* одважи се да одма пође; његови војници незнађаху ништа о томе, а нису знали ни да је непријатељ тако близу. По мирноћи и равнодушности на лицу *Лукадовљево* и по његовом владању нису могли на ништа помислити. Он заже својим људма, да се ни од чега, што би видели или чули, непрезају и неплаше, па и ако би наишли на какву чету непријатељеву, који је још здраво далеко, да непуцају одма, него да ће им подпор и помоћ доћи; напоследку заповеди највећи ред, тишину и најточније вршење његових заповести. Па се онда крене; један путовођа бијаше напред пред четом, обећаваши му богату награду, ако их добро, а припретивши му смрћу, ако их nebude добро водио. А само путовођа и бијаше познат пут, којим су пошли. Остали сељаци бијаху острагу и морали су тумачити свакад зашто то, кад год су путем лево или десно пошли. И тако се могао *Лукадов* увек уверит о поузданости путовођа.

У највећом реду и тишини оставе они манастир, и нико осим *Лукадова* незнађаше и немишљаше на опасност. Наједанпут виде они на путу брду у подножју две регименте коњаника. Све се устукне и шћадијаше ороз да зачне, ал *Лукадов* строго запрети и спушташе се низа стрму стену стазом, куда никад ваљда човечија нога ступила није. Чим се сиђу доле, шта угледе? На 200 корака од њих стоји један Драгунски официр с трубачем, без сумње да пази на марш ове чете и обема региментама коњаничким знак даде.

Официр је видео *Лукадова* с људма његовима, а и ови њега видеше, ал се обоји чињаху, као да један другог невиде. Шта ће сад да се ради? Шпар-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тански се борити и умрети, то је последње спасење, али и једино. Но паметно га учуваше за крајњи случај. Али куда да се обрну! *Лукадову* с лева је пут што види на *млину*, куда би он, по упуту добивеном и пошао, ал пут тај бијаше сасвим отворен и раван паби га непријатељска коњаница заватила с леђа. На десно према *Хефлигу* стајаше највећа сила непријатељева; тамо бијаху аустриски граничари у шуми, како их је он и са манастирске куле видео. Ако пође управ, онда удара на оног драгуновског официра; он би дао уговорени знак, и сва коњица, која ту близу бијаше, сунула би се на њи. Најближа опасност бијаше и најнеизбежнија, и он гледаше да се од ње најбрижљивије учува. — Учиниш ли се да хоћеш као да се провучеш, то ће официр опет да начини узбун. Можда ћу га осигурати, и он ће ме за цело држати за сигурног, ако ја највећој опасности управ у чељуст пођем. Може бити, да ће официр мислити, да ја нећу никако граничарима измаћи, па ћеме мирно пустити к њима. А како ћу да граничарима измакнем, то нек покаже први тренутак.

Овако одприлике *Лукадов* премишљаше, и упути се управ ка *Хефлигу*, управ тамо, где бејаху граничари аустријски, и његови људи иђаху за њим тим радије, што нису знали, да тамо има војске непријатељске. И непријатељев официр заоста га и пропусти мирно; али *Лукадов* држаше тај пут само дотле, докле га официр могаше видети, а после у час крене к *млину*, пузаше се уз пет дубоких литичастих јаруга и провалија, прође кроз непутне густе шуме и честе, и доспе својој војсци срећно и здраво ни једног човека неизгубивши, ни једне пушке неопаливши, — спасен једино својом присебношћу.

§. 8.

Намера, поделење и јачина опрезних чета

Закључење.

Напоследку да на напоменемо овде, шта треба да чине различите опрезне чете за време, док је војска на одмору или иначе у околу. — И оне такође стану и наместе се, ако је могуће, иза каквог закрива, на таквима тачкама и местима, одакле се на далеко може да види, те да могу целу околину ту прегледати. *Да се далеко може догледати*, то је наравно у оваким приликама прво и главно, пити се икад и због ичега сме оно пренебрећи за љубав тога, *да будемо заклоњени*. — Чете, које су у скупу, траже дакле такво место, одакле се у случају нужде добро могу да бране, или удесно да се уставе при наступању непријатељевом. — За време таквих, као и уопште сваког осматрања, ваља се добро чувати од тога, да пазимо само на *једну* страну, јер онда се врло лако може да деси, да нам непријатељ с *друге* стране некако подиђе, као што ћемо из примера 3 и 4 видети, а међутим пример 1 и 2 уче нас како је нужно за време стајања да се држимо напред прописаних правило за то.

1. Како је заробљена једна извидница (патрола) Доцнији полупуковник *Е. мерих* бијаше за време војне 1759 с једном извидницом изаслат, да штогод дозна о *немачкој* војсци.

Пошто је он прешао већ неколико миља, и свуда, а између осталих и од једног католичког попа дознао, да непријатеља нигде у овој околини нема, науми он, да у некој малој шумици коње назоби. Ал једно *аустриско* хусарско одељење бијаше у селу у шумици прикривено, дозна о томе, нападне их онако из небуха и све до једног зароби.

Да је *Емериx* само половину пустио да се зоби и да је ведете (коњаничке страже) наместио, или да је ранио негде, где би скривен био, ал да он свуда око себе може видети, то никако неби овако пребушен и заробљен био.

2. Бој између две побочне страже.

У војни 1851, коју је предводио француски генерал *Сент-Арнод*, да покори земљу *Кабилску* (у Африци) француска колона од близу 8000 људи морала је из дана у дан да бије врло кржаве битке. Одважност и јунаштво *Кабилаца* није имало границе, они ускакаху између побочних закриља и стража у колону, нити су Французи смели да оставе и један жбунић, и један шанчић неогледан. Мало по мало тражаху они да на главни стан насрну и нападоше га десет пута. С тога је морала увек половина војске да буде под оружјем, и да час овамо час онамо похите. Кад се пак насртај јако учестао, онда нареди генерал *Сент-Арнод* сву војску у један густ круг, човек уз човека. Рано зором крене се иопет војска даље, да исто тако кржаве битке бије као и досад.

При једном таквом маршу добије једна граватирска чета заповест, да заузме неку повисоку позицију, и да је дотле држи, докле војска не прође, па после да се са заступницом (аријергардом) састави. Чинило се, као да *Кабилци* ништа нису на ту позицију држали, и само су покадшто и то по један тек пуцањ на њу и посаду јој бацили. Међутим њих око 500 кроз честу лагано допузе и кумпанију опколе Главна колона баш је била у долини, а наједанпут се чује уговорени знак међу *Кабилцима* и у један мах излете из својих заседа и нагрну на кукавну кумпанију. Стари капетан трудио се из све снаге да ред одржи, ал несрећни глас *Sauve qui peut* (спасај се ко може) прекине сву дисциплину и начини дармар

који је *Кабилци* на врло добро дошао био, и погибија и покољ и сеча, каква ту бијаше, ваљда никад више сунце Кабилијанско видело није. Од 110 Француза, толика кумпанија бијаше, једва њих 22 у оном окршају и метежу умакну и дођу к својој војсци. Сва три официра погину, а капетан падне жив у руке *Кабилцима*, и сутра лежаше на 4 черека расечен на путу, којим је колона ишла, на сваком парчету пуно знакова од најгорег мучења. Она 22, што утекоше, буду после дата суду и из војске Француске изтерана.

Сутра дан закриљаваше колону два баталијуна. Једна кумпанија од једног баталијуна добије заповест, да заузме једну стрмину, испод које колона иђаше. И ту су *Кабилци* покушали били оно, што су јуче, али ова кумпанија бијаше обозривија и одбије непријатеља. Позиција та бијаше с једне стране одвећ стрма, а с друге блага. На тој благој бијаху истурене удвојене страже, те да кумпанија nebude пребушена. Да и на стрмини буде какве страже, чинило се да нетреба, јер то бијаше сасвим одсек, па мишљаху да отуда неможе бити никакве опасности. Али се преварише. *Кабилци* забављаху кумпанију на овој страни, и пре него што се упазити могло, суну њих 20 до 25, који су се уза стену успужали били, с ножевима на стражу, која је близу туда стражила. Пре него што *Французи*, који подаље бијаху, то дознаду, полети стража озго, но и *Кабилци* за њом да јој пут пресеку.

Сасвим већ очевидно бијаше, да ћеју они пребушени сви изгинути, јер у исти мах нагрну други *Кабилци* на остали део кумпаније, тако, да се узајмице немогаху подпомагати. Да одважно са стене поскачу доле, бијаше једино спасење за стражаре. Они то и учине, и саставе се с кумпанијом, која пуцајући измицаше. На овај начин избави се кумпанија

од пропасти и погинуше само њих седморо, а два на стражи буду одвојена и заробљена. Капетан и наредник буду такође тешко рањени.

3. Заседа код Корка 1799.

У војни те године бијаше науман *Аустријски* полупоручник С* улански са својих 40 људи у околини града *Офенбурга*¹ да начини заседу једној непријатељској извидници, која око *Рапенхофа*, као и његови улани, чешће долазаше. Пошто је све лепо прегледао, намести он своје људе још у зору у *Рапенхоф*, а сам с трубачем пошне се на неку кулу од двора, одакле могаше приличан део предела према непријатељу да види.

Ал истог јутра и непријатељ је исто место за исту цељ изабрао, и једну чету пешака, већу него што је уланско одељење, разместио у градини с друге стране истога двора.

Прошло је било већ по сата, како је С* на кули и најсмотреније гледаше к путу на *Кел*, да би какву француску извидницу (патролу) угледао. Случајно се окрене и на другу страну и види пуну градину, која ни 10 корака небијаше од њега далеко, непријатељских шлемова. Но то га незбуни, одма полети низа 50 степена доле. Скочи на коња, повиче *Марш. Марш!* и јурне са својима уланима на врата. Непријатељ, овим ненадом и сам препаднуг, истина проспе за њима кишу од зрнади, ал осим једног коња, никог више погодио није.

¹ Варошица у великој херцеговини Баденској.

ГЛАВА ДРУГА.

ПОЈЕДИНИ ДЕЛОВИ ОПРЕЗЕ.

I

Предводница.

§. 9.

Уопште.

Целъ предводнице дакле је, као што смо на страни 16 видели, да фронт маршујућој војсци закрили од напада, или, ако мислимо сами нападати, да први судар с непријатељем учини. — (види § 4, пример 3, па онда и 2 и 1, и најпосле § 21, примери 1 и 2 и 3).

Она дакле полази на пут па ма како било, и то најкраћим путем, — ако се неби другаче наредило, — те да се брине, да нуждне гласоноше набави, да предео промотри, да препоне уклони, н. пр. засеку на уласцима и иначе теснацима растура лоше и покварене мостове да поправи, преко ендека намешта, у сусрет налазеће путнике пропитује, кола и возове задржава или с пута склања и т.д.

Имати поуздане гласнике то је предводници најважније. Док је по својој земљи или пријатељској, дотле јој и неће тешко бити набавити их; али сасвим то другојачије иде по земљи непријатељевој или побуњеној, јер ту већина обиталаца зла нам желе, и само на час чекају, па да нам у овоме ил ономе шкоде, или бар препоне какве ил иначе неповољности начине. Наравно у таквом случају редко се може наћи потребних гласника и јавника; но ако се ко лепим и од воље на то приволети и понудити неће,

www.ano.ovo ваља употребити боме и силу. — Међутим и код таквих може се, као што нас искуство учи, *пријатељским* и *добрим*, но у исто доба и *озбиљним* поступањем, уверив га, да ће при првом покушају бегати и издаје, погубљен бити, — опет више учинити, него наглом строгошћу. Благо (но не лакоумно) поступање и богато награђивање увек је много поузданије, него икаква строгост и претња.

Али се и по себи разуме, да на такове људе утолико више ваља мотрити. Њима ваља само *привидно* поверење поклањати, и ниједног тренутка не треба оставити га без надзора, па га за поузданог недржати озбиља ни онда, кад нас је већ дуже време добро послужно. Само што то он не треба да примети. — Десимо л' се у таквим околностима, где им лако може бити да побегну или нас издаду, као што је то на прилику случај ноћу, или кад је густа магла, или је предео испреплетен итд. — онда ваља на њих двојном још више пазити. Ако имамо штогод његовог код нас, н. пр. штогод од имаовине, или његову жену, или децу му, рецимо као таоце, онда већ мало више можемо рачунати на његову верност.

Жене, децу и старце тек у крајњој нужди узимаћемо за тај посао.

Докле год предводница не удари на непријатеља, маршира она, ако је повелика, у два укупна одељења. ¹ Једно, и то веће иде пред главном војском, као њена предводница, а мање, од ње одвојено иде још напред као опет њена т. ј. предводничина предводница, и то зовемо *Првоборница*. ² Та укупна одељења изашиљу из себе напред и у страну према потреби

¹ Ово невреди за све случајеве и свакад, него, као што смо већном о опрези казали, само *уопште*.

² Ако је *предеодница* велика, онда она осим *првоборнице* има још једно одељење *острагу* и то зовемо *подпорница*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Још даље неколико *терача* (Plänker) и *извидница* (Patrouillen).

Колико ће које од ових одељења једно од другог, као и од главне војске бити далеко, то се управља према околностима, јер колико би *подробан маршови ред* био за један случај добар, толико би могло за други случај штодљив бити. — Ако околности нису особите, онда не треба да су и та одељења међу собом а и њихови терачи уједно слеђени, т. ј. сасвим ублизу, него морају имати на уму, да *им војска у толико сигурнија буде, у колико она даље одлаћи може.*

Кад се с непријатељем скобимо, онда се досадањи ред све више и више квари, те да би се у гушћи или ређи стрељачки низ са својима подпорима развили. Но под никојим изговором, па ма и у сред боја било, ако се тад има неки простор да пређе, где би се непријатељ прикрити могао, несмемо изоставити, да га најпре помоћу стрелаца и терача не осмотримо.

За војне од 1793. године била је предводница *пруске* војске славни бој код *Валдалгсхајма*.¹ Французи имађаху овде врло згодан положај и у њему 3 баталијуна и 8 топова. На 150 корака пред њима бејаше оређа шума са дебелим буквама и растовима.

Четири *пруске* и две *хесенске* кумпаније иђаху кроз шуму и почну ватру у један низ развијени, а за њима бејаше на 500—600 корака пешачка колона као подпор. У први мах бејаху деблом од дрва добро заклоњени, чињаху непријатељу големе штете и прилично га проредише. Ал кад Французи иопет неизмичу, они из шуме изиђу и нападну их у самом положају. Ово им испадне дивно за руком и освоје четири топа, за које им владоц даде 1200 талира напојнице.

¹ Село у пруској рајнској области, у кобленачком округу.

§. 10.

Првоборница.

УОПШТЕ.

Првоборница, то је најдаље напред истурено одељење од предводнице, и први јој је задатак да извиђа места, кроз која ћемо проћи. — Колико ће одмаћи напред, то стоји нешто од увиђавности вођа јој, а нешто и од примљеног упута.

Колика ће бити првоборница, то стоји увек до тога, колика је војска, а још и до самог предела, кроз који се иде. Ако је предео здраво испресецан, и захтева за осматрање његово много побочних стража и извидница, онда ће наравно и првоборница бити већа. *Уопште узима се четврти или трећи део предводнице за у првоборницу* и у обичнијима случајевима она је 300 корака¹ пред њом, држећи се ње помоћу појединих људи или дружиница. А предводница је око 600 корака пред главном војском.²

Пре поласка ваљају се вође најточније да увере је ли све код њихових људи у своме реду, је ли оружје добро и муниција итд. и да својима млађима, *у колико им се то може*, разјасне тежак и опасан положај њихов, те да они нарочито буду опрезни на свашта и смотрени у оружју и раду своме;³ треба

¹ Ми попет напомињемо да ове бројеве никако неваља узети као *сталне*, јер такво што стално наредити није могуће. него само као *упутне* и то у односу на чету од 800 до 1000 људи, а не на велике војске.

² Ако је предводница голема, да она може чинити за себе као главну трупу, онда ће и првоборница бити већа, и моћи ће много даље изићи напред и она од предводнице и ова од главне војске.

³ Многи мисле, али свакојако без оправданог основа да ваља опасно расположење од својих млађих прикрити, да се неби као застрешини. Изузевши поједине случајеве, ми мислимо, да им баш ваља ка-

им у главноме назначити како се имају владати и још у напред поделити их на толико и толико дружиница, или извидница, те да се по потреби брже разаслати могу, при чему нетреба заборавити да назначимо, — па ма и за дружинице од два човека, — оне, који ћеју као водити.

§. 11.

Првоборница.

Продужево.

ЧЕЛО.

Међу одређеним терачима и извидницама најважније место заузима главним путем од прилике 200 корака напред изаслато *чело*. Њега мора бити па ма какве околности биле при марширању какве војске. За вођа челу избере се најокретнији и најпоузданији десетник, па му заповедник првоборнице најјасније назначи пут, којим ће да иде, и да ли ће села да обилази или кроз њих да пролази, исто тако теснаце итд. Њему се даду 4 до 6 људи, или, ако је првоборница повећи, 10 до 12, или, ако је помања, само 2 до 3.

Два човека од чела иду на 50 до 150 корака напред, а трећи или остали иду за њима Челник т. ј. вођ од чела тамо је, где он нађе за најпаветније, обично је с онима напред. Оба предњака нек неиду заједно него под једнако један с једне, други с друге стране пута. Они равно пазе пред собом и са стране, и то један с леве а други с десне стране да мотри. Да се они међу собом разговарају, то се несме никако допустити.

зати, јер је то стара и доказана истина, да се човек од ненадне опасности много више уплаши, него кад још унапред о њој знаде и спреми се.

Ако има гласника, онда он иде са челом ал не управ с предњацима, него малко острагу где му челник нареди. Челник ће увек наредити да се на њега мотри да непобегне и то ће нарочито једном од својих људи да наложи. И нађе ли он за нуждно, онда ће му руке савезати и — особито ноћу — за собом водити. На њега се при судару с непријатем нарочито пазити мора, па баш да је он ваљан и поуздан јер може од зрнади побећи а не с издајства, па тако марширајуће оделење у најнезгоднијем тренутку у неприлику довести (види § 21, пример 3).

Ако се у известним случајевима може имати више путевођа а не један, то је још боље. Онда је само наравно један код чела, а други или остали, код првоборнице, и овај други може контролисати, оног првог, т. ј. извештавати нас о сваком путу, којим чело пође, куда води. И челник и првоборник треба још унапред да се од путевођа извести о точкама и пределу, куда ће ју ићи. Тиме могу они сами путевође контролисати, а и нуждна наређења за раније учинити.

Што је марш дужи, то је све теже путовођу наћи за цео пут, јер већина сељана мало што знају о целом пределу, него само о околини њицога села. У таквом случај мора првоборница с времена на време узимати све нове путевође, наравно у оној мери у којој би то паметно било. С тим пак није ништа речено, да старе ваља одма одустити, јер има више случајева, где је нуждно да и старе код себе задржимо, и да их непустимо пре, него што настане време, да нам већ неби више шкодити могао.

Све на путу наодеће се предмете, где би се непријатељ прикрити могао, морају челни предњаци најсмотреније да развиде. Остале употребљава вођа по својој увиђавности или за то, да прве подпомажу,

или да извиђају по 100 корака даље од пута виђене предмете. Све ово врши се *трчећи*, ал за то време иду остали лаганије да ови неби изостали.

Осим вође и остали људи у челу морају бити вични, окретни и бистри. Добро би било да је један од њих грађевинар, и, ако има да се преко воде прегази, да је један пливач.

§. 12.

Првоборница.

Продужено.

ЧЕЛО, ПОБОЧНИЦЕ, ИЗВИДНИЦЕ.

Као год што су нуждне мале извиднице при челу, тако исто, и то не најмање 1 или 2 човека, ваља да наредимо и за разгледивање одаљих предмета одашљемо нарочите *побочнице* и *извиднице*.

Оне се одређују само онда, кад *првоборница* не може сама околину да осмотри. Ако је околина овде равна и чиста, тамо опет неравна и испресецана, то ове побочне страже и извиднице иду да развиде само онај део, који је заклоњен, и без даљег чега одма се после спајају с првоборницом. Као год чело, тако и оне морају пре него се одреде добро бити обавештене шта ће и како ће чинити, ако непријатеља угледају.

Оне са челом чине као неки низ, и то у подједнакој висини и уопште удешавају се према њему. На прилику ако чело стане, и оне да стану, ако чело пође и оне такође. Исто тако и оне и чело морају се почешће освртати остраг, јер можда ћеју имати да приме од првоборнице какав знак итд.

Често се при вежбању види, да побочнице и извиднице дођу у једну висину с првоборницом; то је погрешка. Ако је то некад нужно, да првоборница буде као некимача чопорима заклоњева, онда се

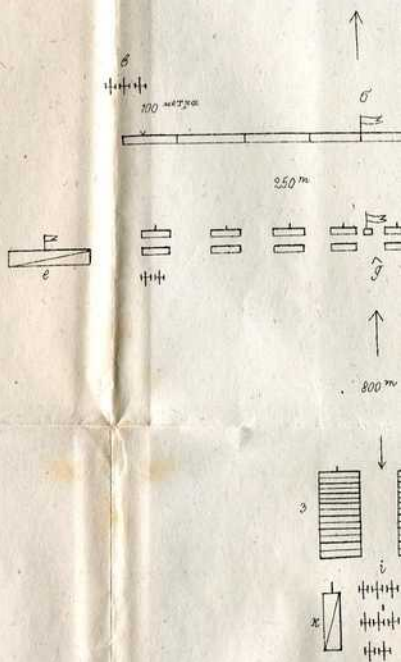

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

СЛИК

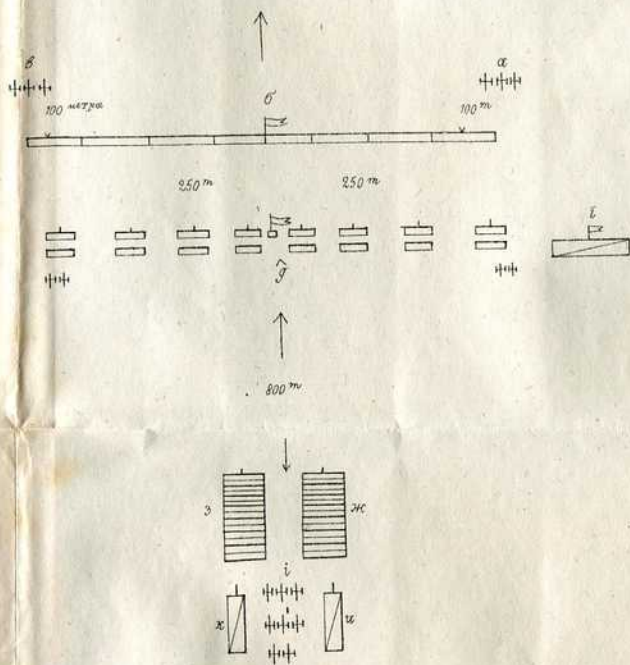
БОЈНИ РЕД У

- а - Прва ¼ I^а батерије
- б - I^а баталион
- в - Друга ¼ I^а батерије
- г - II^а Ескадрон
- д - II^а Баталион
- е - III^а Ескадрон
- ж - III^а Баталион
- з - IV^а Баталион
- и - Прва ¼ I^а Ескадрона
- и - III^а Батерија и ¼ групе
- к - Друга ¼ I^а Ескадрона

СЛИКА I.

БОЈНИ РЕД У ОСНОВУ

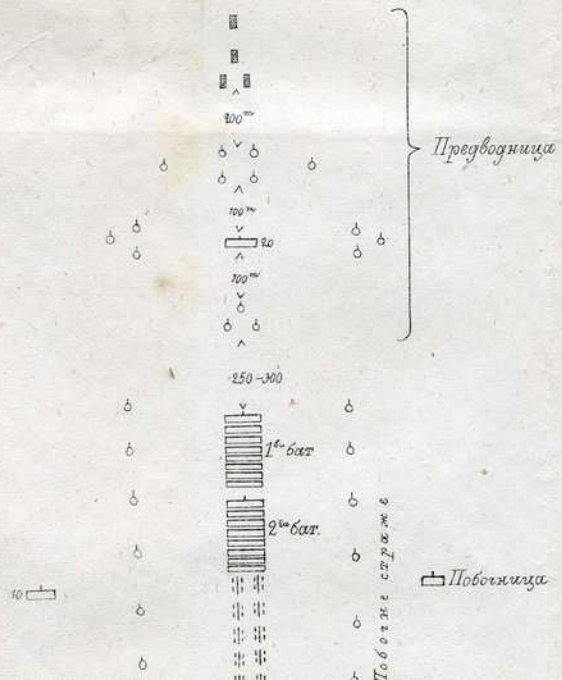

WWW.UNILIB.RS

СЛИКА II.

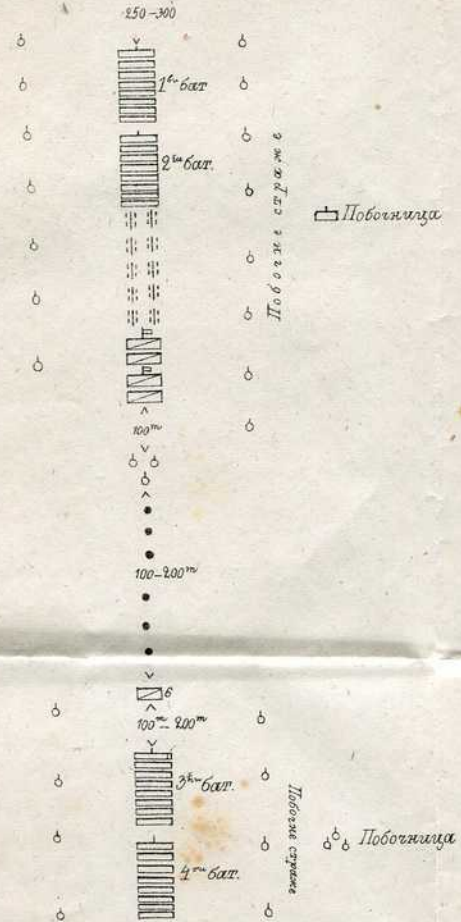
МАРШ

WWW.UNILIB.RS

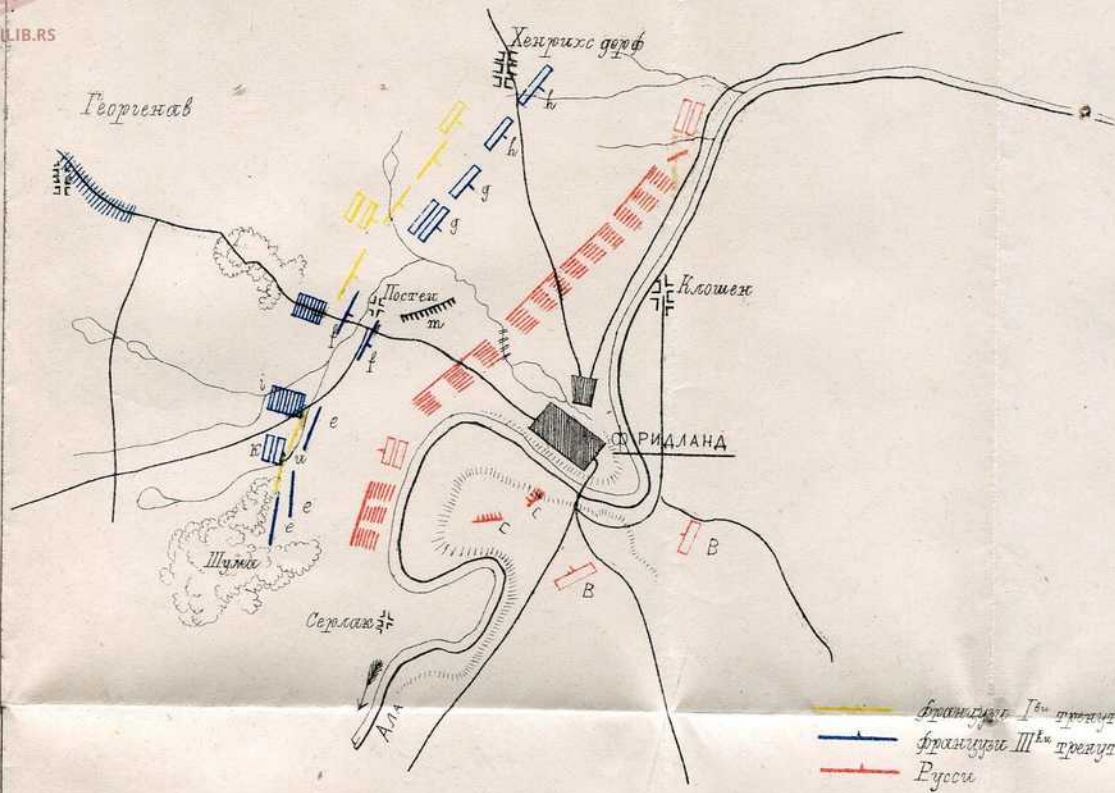
10

Главна војска

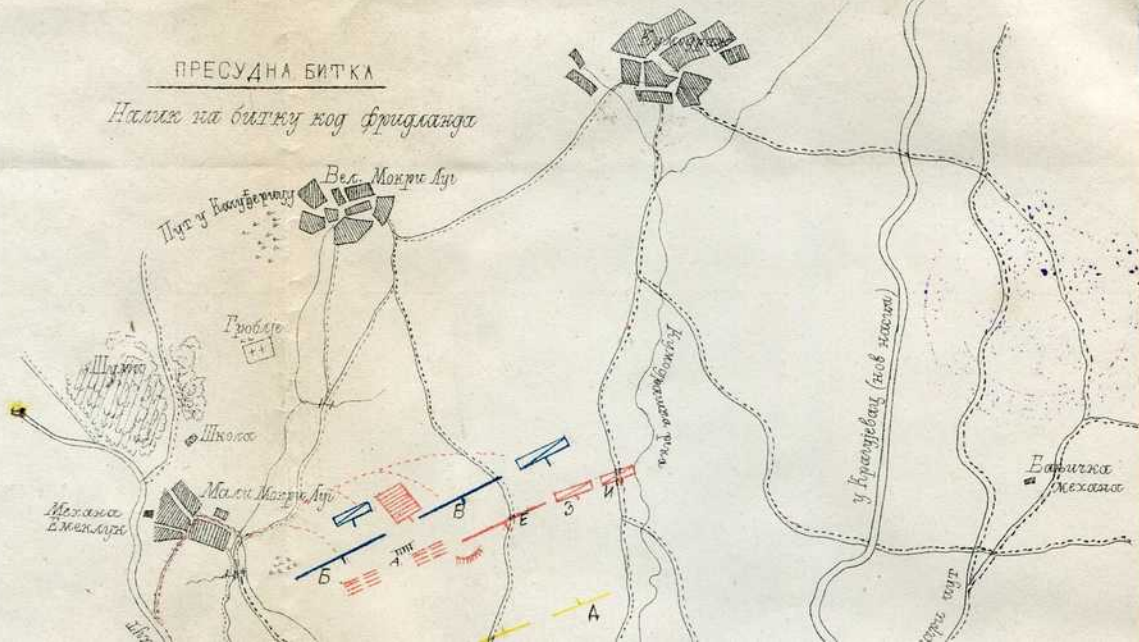
Поборна станица

СЛИКА IV.

ОЛИКА III.

ПРЕСУДНА БИТКА
Налик на битку код Фридриха

WWW.UNILIB.RS

КРОКИЈ.

ОКОЛИНЕ БЕОГРАДСКЕ ИЗМЕЂУ
Цариградског и Крагујевачког пута

- Први трекут
- Последњи трекут пред јурчишем
- Пут којим се наступало
- Неурџиште
- Пут повратка

